

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

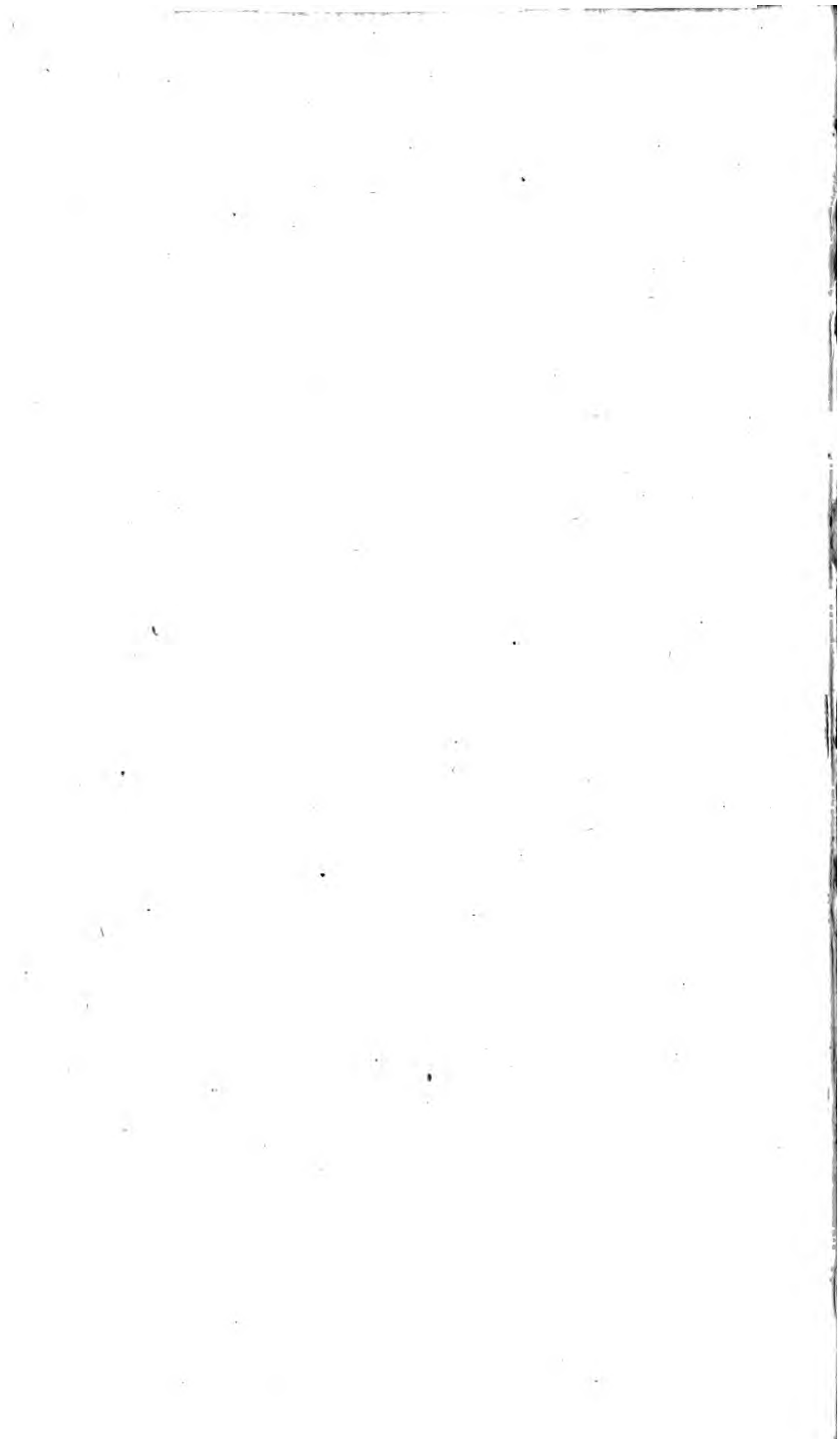
This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

Godw. 388.

E LEGAT.
CAROLI GODWYN, S.T.B.
COLL. BALL. SOC.
MDCCCLXX.

1. The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that this is crucial for ensuring the integrity of the financial statements and for providing a clear audit trail. The text also mentions that proper record-keeping is essential for identifying trends and anomalies in the data.

2. The second part of the document focuses on the role of internal controls in preventing fraud and errors. It describes how a well-designed system of internal controls can help to minimize the risk of misstatements and ensure that the organization's assets are protected. The text also notes that internal controls should be regularly reviewed and updated to reflect changes in the business environment.

3. The third part of the document discusses the importance of transparency and communication in financial reporting. It highlights that providing clear and concise information to stakeholders is essential for building trust and confidence in the organization's financial performance. The text also mentions that transparency is a key component of corporate governance and is required by many regulatory bodies.

4. The fourth part of the document discusses the importance of risk management in financial reporting. It explains that identifying and assessing the risks associated with financial reporting is essential for ensuring the reliability of the information. The text also notes that risk management should be integrated into the overall financial reporting process and should involve all levels of the organization.

5. The fifth part of the document discusses the importance of staying up-to-date with changes in accounting standards and regulations. It emphasizes that financial reporting is a dynamic field and that organizations must be prepared to adapt to new requirements. The text also mentions that staying up-to-date is essential for ensuring compliance and avoiding penalties.

6. The sixth part of the document discusses the importance of using technology to improve financial reporting. It explains that automation and data analytics can help to reduce the risk of errors and improve the efficiency of the reporting process. The text also notes that technology can provide valuable insights into financial performance and help to identify areas for improvement.

7. The seventh part of the document discusses the importance of having a strong internal control system. It explains that a well-designed system of internal controls is essential for ensuring the accuracy and reliability of financial reporting. The text also notes that internal controls should be regularly tested and updated to reflect changes in the business environment.

8. The eighth part of the document discusses the importance of having a clear and concise financial reporting process. It explains that a well-defined process is essential for ensuring that all transactions are properly recorded and reported. The text also notes that a clear process can help to reduce the risk of errors and improve the efficiency of the reporting process.

SAMUEL PUFENDORF.

Mort: 26: Oct: 1694 Aetat: 63

Gul. Stephens delavit

S. PUFENDORFII
DE
OFFICIO
HOMINIS & CIVIS
JUXTA
Legem Naturalem
LIBRI DUO.

Selectis VARIORUM Notis, maximeq; propriis
illustravit, celeberrimi BUDDÆ Historiam
Juris Naturalis Notis adauctam præ-
misit, Indicemq; rerum subjunxit.

THO. JOHNSON, A.M.

COLL. MAGD. CANT. SOC.

Editio Secunda longe auctior & emendatior.

L O N D I N I,

Impensis GUL. THURLBOURN, Bibliopolæ Cantab.

Prostant apud KNAPTON, INNYS, VAILLANT, RIVING-
TON & BIRT, Londini; & FLETCHER, & CLEMENTS,
Oxonii. 1737.

d

PRÆFATIO

EDITORIS.

Nolumus multa præfando, ut moris est, lectorem diutius in limine morari; cum ne patientia ejus & otio abutamur, tum ne liber, qui jam fatis pinguescit, in majorem quam par est molem excrescat. Nolumus vel in laudibus auctoris longe celeberrimi enarrandis, vel in disciplinæ quam tradit præstantia & utilitate prædicandis tempus conterere. Notissima hæc omnia, & fere quotidianæ operæ. Attamen pauca sunt, quæ de ratione & instituto nos-

A

tro

tro in libro hoc edendo forsan scire avebit lector, & nostrâ intererit dicere; ne miretur aliquis qua fiducia & spe, quo consilio & mente post toties iteratas editiones à viris celeberrimis TITIO, BARBEYRACCIO, OTTONE, WEBERO, TREVERO, CARMICHAELLE, LEHMANNO aliisq; adornatas & commentationibus fatis superque illustratas, ipse alteram paraverim. Non est nostri alienos labores finistris sermonibus carpere & lacerare, etsi votis & desideriiis nostris haud prorsus satisfaciant. Nemo inficias ibit viros illos doctissimos in PUFENDORFIO adorando utilissimas operas præstitisse: plane injustus essem, si illos præclare (proculdubio longe supra meas vires & moduli rationem) in hac palæstra se exercuisse haud lubenter

ter agnoscerem, ex quibus uberri-
mos ipse fructus percepi. Sed plus
vident oculi quam oculus; & si
priorum hominum laboribus adju-
tus ipse his longe inferior opuscu-
lum *Pufendorfianum* meliori forma
& habitu è prelo exire juffero, minus
tametsi laudis & gloriolæ (quam
ex hac re nequaquam capto) mihi
exinde accreverit, non minus ta-
men commodi & fructus percipiet
lector novitius, & in hisce rebus
parum exercitatus. Etenim non
est nostri instituti aut expectationis,
ut doctis & harum rerum peritis
prosim; hoc solum in votis est,
ut tyronibus quiddam adjumenti
afferre possim; & Juventuti, Aca-
demicæ præsertim, quæ *Juri Na-*
turali operam dat, notitiam ejus
faciliorem reddam.

F A T E O R equidem affatim scriptorum reperiri posse, qui hanc materiam cum laude tractarunt: inter quos primas partes tenere GROTIUM & PUFENDORFIUM nemo est in hisce literis mediocriter versatus, qui non ultro agnoscit. Ille vero eruditus scribens, tyronibus se minus utilem præbuit, quippe quod stylus brevis & terminis scholasticis impeditus haud facile intelligatur, & testimoniis veterum perpetuo refertus non nisi adultis & his literis imbutis tentandus sit. Præterea tota ejus hypothesis falso fundamento nititur: in his præcipue claudicans, primum quod *Jus Naturale* ab abstractis rerum naturis, seposita Dei voluntate, derivet; deinde quod *Jus Gentium* à Jure Naturæ prorsus distinctum & diversum, idque

EDITORIS.

v

que ex moribus gentium Proteo mutabilioribus quodammodo exsculptum, sibi in mente fingat: ob quas causas multis ambagibus & difficultatibus sæpe sæpius implicatur. Noster vero PUFENDORFIUS, in gratiam tyronum
“ brevi & perspicuo compendio
“ (verbis ipsius utor) præcipua
“ juris naturalis capita exposuit;
“ ne si citra cognitionem velut
“ elementarem in diffusa ejus disciplina
“ spatia sese immiserint,
“ copia & difficultate rerum protelentur.¹” Certis & firmissimis principiis Systema adstruxit; legis naturalis originem & auctoritatem ab ipso naturæ auctore deduxit; officia hominis ab ipsius indole & natura sociali profluere docuit;

¹ Vid. Præfat. Auctoris, § 1.

P R Æ F A T I O

omnia denique (paucissimis minoris momenti exceptis) subactō ingenio & acri judicio construxit, & si minus copiose & ornate, vere tamen apteque dixit.

CUM igitur Juventutem, quæ in nostro Collegio bonarum literarum fatagit, erudiendi instituendique mihi demandatum sit munus ; id vero maxime necessarium habui, ut Jurisprudencia & Philosophia Moralis, in quarum studio omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinent, ratio & disciplina continetur, in Pupillorum gratiam illustrentur : hunc ad finem PUFENDORFIUM mihi ducem selegi, & ex eo quæ ad *Jus Naturale* & *Mores* spectant, docere & exponere suscepi ; Juventutem nostram bonum exinde fructum percepturam esse

esse sperans: nec ut opinor spes me fefellit. Sed cum plurima in hoc libello præclara & bonæ frugis invenerim, facile tamen sensi eum non omnibus numeris absolutum esse; multa perquam necessaria extremis tantum labiis attingere; nonnulla prorsus omittere; pauca denique (quod humanum est) perperam tradere. Omnia hæc in libro exponendo auditorum gratia mihi notanda esse duxi: ideoque memoriæ causa animadversiones, quæ vel legendo vel cogitando mihi occurrebant, chartis commisi, quas singulis libelli foliis interposui. Ex hoc fonte & origine PUFENDORFIUS jam hac nova facie & ornatu in publicum prodit. Nihil tale meditabar, cum notas exscripsi, quæ nostris omnino & Pupillorum paucorum usibus def-

tinatæ fuerunt: sed cum privatis meis commodis eas inservire expertus sim, aliis etiam haud prorsus inutiles esse posse speravi; ideoque animus utilitatis publicæ, præsertim academicæ, studiosus in propriis scriniis eas diutius delitescere haud passus est. Neque causam vidi, quare me ab hoc instituto deterrent aliorum in eadem palæstrâ labores; cum facile perceperim tantam esse hujusce doctrinæ ubertatem, ut locus sit pluribus idem argumentum tractare, & plurima bonæ frugis addi posse iis, quæ ab aliis in commentariis suis edisseruntur: præsertim cum nemo inter nostrates reperiat qui ullam hujusce libri editionem emisit; iisque editionibus, quæ in *Germania* evulgatæ fuerint, haud tam facilis in Bibliopolarum nostrorum officinas

officinas pateat aditus. Quænam verò in hâc nostrâ editione adornandâ præstitimus, & in quibus præcipuè utilis esse possit, paucis accipiat lector.

CUM plurima ab ipso auctore penitus omittantur, alia vero nimis concise tradantur (ut supra monuimus) id præcipue laboravi, ut ea supplerentur, quorum accessione ipse liber una cum notis justum systema tum Jurisprudentiæ naturalis, tum Philosophiæ moralis conficere posset. Hæc autem vel ex proprio penu, vel ex aliorum Editorum, præcipuè verò cl. BARBEYRACCII Gallicanis commentariis, vel ex probatissimis auctoribus, quales sunt GROTIUS, SANDERSONUS, BUDDEUS, &c. subministravi. Nolui sane illa
unquam

unquam dicere, quæ magis apte & ornate alius quisquam prius dixerat. Spero itaque me lectoris veniam impetrare posse, quod cum deficit auctor, ex aliis scriptoribus ea, quæ ad rem propositam pertinere maxime videbantur, identidem allegavi: nequit illi fraus esse, cum ipsorum nomina semper subjeci. Sæpe etiam exemplis singularibus generalia auctoris præcepta illustravi; modo ex jure *Romano*, modo ex veterum Philosophorum, ARISTOTELIS, CICERONIS, SENECE, &c. scriptis, iis, quæ magis recondita & obscura sunt, lucem affundere conatus fui. Errores item, in quos nonnunquam labitur auctor (ecquis autem non aliquando dormitat?) diligenter notandos esse duxi. Deinde in gratiam illorum, qui eandem materiam
 fusius

fufius & prolixius tractatam videre velint ; parallela loca GROTH & PUFENDORFII in opere majori femper aduiffim indicavi* : adeo ut duos iftos auctores, fi quis velit, pro perpetuo commentario ad hoc opufculum fibi comites habeat.

IN fecunda hac editione ut nihil deficiat, quod Juventutis commodis infervire poffit, non tantum notas auctiores feci, fed & *Historiam Juris Naturalis* à viro doctiffimo J. FR. BUDDEO confcriptam, lectu digniffimam præmiffi, quam notis adauxi eo fine ut perfectior evaderet & ad hanc ufque ætatem perduceretur.

* Numeri, quos a principio ad finem libri in margine adfcriptos videbit Lector, parallela PUFENDORFII loca indicant.

P R Æ F A T I O.

DENIQUE *Indicem rerum*, tam quæ in textu, quam quæ in notis occurrunt, subjunxi. Nil aliud restat, quod lectorem monendum esse volui, nisi quod conatibus nostris faveat, & si quæ maculæ irreperint,

— *Quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura* —

nobis eas humaniter condonet.

T A B U L A

T A B U L A
CONTENTORUM.

B U D D E I *Historia Juris Naturalis.* Pag. 3
 P U F E N D O R F I I *Dedicatio.* p. 91
Ejusdem Praefatio ad LECTOREM. p. 97

De Officio Hominis & Civis

LIBER PRIMUS.

I. **D** E *Actione humana.* p. 113
 II. **D** E *Norma actionum humanarum, seu de Lege in genere.* p. 149
 III. *De Lege Naturali.* p. 169
 IV. *De Officio Hominis erga Deum, seu de Religione Naturali.* p. 187
 V. *De Officio Hominis erga Seipsum.* p. 217
 VI. *De*

T A B U L A

- VI. *De Officio quorumlibet erga quoslibet; & primo, de non lædendis aliis.* p. 246
- VII. *De agnoscenda Naturali Hominum æqualitate.* p. 258
- VIII. *De promiscuis Officiis Humanitatis.* p. 265
- IX. *De Officio Paciscentium in genere.* p. 274
- X. *De Officio Sermocinantium.* p. 299
- XI. *De Officio Furantium.* p. 308
- XII. *De Officio circa acquirendum rerum dominium.* p. 318
- XIII. *De Officiis, quæ ex Dominio rerum per se resultant.* p. 339
- XIV. *De Pretio.* p. 343
- XV. *De Contractibus, qui pretia rerum præsupponunt, & fluentibus inde Officiis.* p. 352
- XVI. *Quibus Modis solvantur Obligationes, quæ ex Pactis oriuntur.* p. 369
- XVII. *De Interpretatione.* p. 374

LIBER

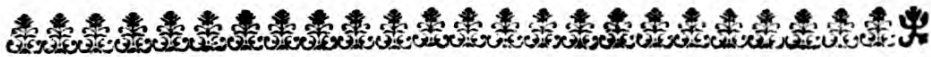
LIBER SECUNDUS.

- I. *DE Statu hominum naturali.*
p. 381
- II. *De Officiis conjugalibus.* p. 393
- III. *De Officiis Parentum & Libero-*
rum. p. 403
- IV. *De Officiis Dominorum & Ser-*
vorum. p. 413
- V. *De Causa impulsiva constituendæ*
Civitatis. p. 417
- VI. *De interna Civitatum Structura.*
p. 423
- VII. *De partibus summi Imperii.* p. 430
- VIII. *De Formis Rerumpublicarum.*
p. 438
- IX. *De Affectionibus imperii civilis.*
p. 444
- X. *De modis acquirendi Imperium,*
imprimis Monarchicum. p. 448
- XI. *De Officio summorum Imperan-*
tium. p. 453
- XII. *De Legibus civilibus in specie.*
p. 460
- XIII. *De*

T A B U L A, &c.

XIII.	<i>De jure Vitæ & Necis.</i>	p. 465
XIV.	<i>De Existimatione.</i>	p. 475
XV.	<i>De Potestate summi imperii in bona Civitate contenta.</i>	p. 480
XVI.	<i>De Bello & Pace.</i>	p. 489
XVII.	<i>De Fœderibus.</i>	p. 491
XVIII.	<i>De Officiis Civium.</i>	p. 494

VIRI CL.

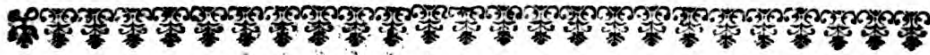
Joan. Francisci Buddei

Theol. D. et P. P. O.

Apud JENENSES

HISTORIA JURIS NATURALIS

Notis EDITORIS adaucta.

HISTORIA¹ JURIS NATURALIS.

I.

QUI eam philosophiæ partem, *Jus Naturæ cum hominibus natum.* quæ de officiis hominum ad omnem honestatem componendis præcipit, quam plerique recentiorum *jus naturæ* appellant, cum ipsis hominibus natam esse afferunt²,

¹ Hæc literaria Historia *Juris Naturæ* primâ vice prodiit *Lugd. Bat.* 1692. PHIL. REINH. VITRIARI *Institutionibus Naturæ & Gentium* adjecta. Postea auctor ipse eam longe auctiorem reddens & ad suam usque ætatem perducens in lucem emisit inter *selecta quædam Juris Naturæ & Gentium.* Halæ, 1704.

Si quis Historiam *Juris Naturalis* plenius cognoscere voluerit, plurimi sunt libri huic usui inservientes, quos hîc recensebimus.

JOAN. BALTH. WERNHERI *Dissertatio de præcipuis nonnullis Juris Naturæ scriptoribus.* *Lipsiæ*, 1699. 4to.
JOAN.

HISTORIA

runt²; ita ut par est, utque doctrinæ hujus & ratio & antiquitas exigat, sentiunt. Quod enim nonnulli

JOAN. GROENINGII Præfatio ad *Pufendorffum d' Officio Homini & Civis*. *Holmiæ*, 1701. 12mo. *Ejusdem Bibliotheca Juris Gentium Exotica*. *Hamb.* 1703. 8vo.

JAC. FRID. LUDOVICI Delineatio Historiæ Juris divini naturalis & positivi univèrsalis. *Halæ*, 1701. 4to. Recusa auctius, 1714. 8vo.

JOAN. NIC. HERTII Commentatio de Jurisprudèntia univèrsali, quæ *Opusculis* inserta legitur. *Franc.* 1700.

CHR. THOMASII Historia Juris Naturæ paulo plenior. *Halæ*, 1709. 4to.

GOTTL. STOLLII Introductio in Historiam literariam latinè versa à *Langio*, P. 3. c. 2. *Fenæ*. 1728. 4to.

JO. FR. BUDDEI Compendium Historiæ Philosophicæ, à *Waltbio*. cap. 6. *Halæ*. 1731. 12mo.

REIMMANNI Historia literaria, Vol. 6. 1718.

EPHR. GERHARDI Prolegomena ad delineationem Juris Naturæ. *Fenæ*. 1712. 8vo.

BURC. GOTT. STRUVII Bibliotheca Juris selecta, cap. 7. *Fenæ*. 1725. *Ejusdem Bibliotheca Philosophica*, cap. 8. *Fenæ*. 1721.

DAN. GEORG. MORHOFII Polyhistor Literarius, Tom. 3. L. 6. *Lubecæ*. 1732. 4to.

Denique qui instar omnium est, JOAN. BARBEYRACCII Historica Præfatio ad versionem Gallicam *Pufendorffii de Jure Naturæ & Gentium*. *Amstel.* 1706. 4to. & sæpius posthac recusa.

² In quo sensu vult auctor *Jus naturæ cum ipsis hominibus natum esse*, haud certe perspectum habeo: sed vehementer suspicor eum notitiam quandam à naturâ insitam & ingenitam innuere: quippe qui in alio opere [sc. *Philos. Moral.* P. 2. c. 2. p. 398.] *innata* quædam esse *Principia Præctica* ex professo docet, eaque contra LOCKIUM acerrimè propugnat. Hanc autem Hypothesin esse ab omni verâ Philosophiâ longè alienam, vix quisquam inveniri potest, si modo Philosophiam vel summis labris attigerit, qui ignoret. *Jus naturæ*

nonnulli, interque eos C. CORN. TACITUS³ rerum suarum longe consultissimus scriptor, tradidere, *vetustissimos mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna, aut coercionibus egisse, & sponte sua, sine lege, fidem rectumque coluisse*; id ejusmodi est, ut aut a fide abhorreat penitus, aut principum jussis, tabulisque legum, scriptisque eos saltem caruisse monumentis, evincat condoceatque.

II. Parentes vero suos erudivisse liberos, *A Parentibus inculcatum liberis*; rectique & honesti non minus imbuisse elementis, quam vero de Numine sensu, id si quis in dubium vocaverit, næ! is simplicium proborumque, & sanctiorum, quibus præditi erant cordatissimi mortalium, morum, haud sane æquus est æstimator. Ast, cum aut alienæ potentiæ metus, aut alia quævis ratio jungeret homines, & in majores coetus, quos *civitates* deinceps appellarunt, coire juberet; pristinis moribus eoque vixerint, ut a parentibus, quid jus fasque & nefas esset, acciperent liberi; rectores autem civitatum rerumque domini, saltem quæ e re civitatis essent, sancirent statuerentque. Erumpere inde in ævum omne nefas, hominum pravitas

naturæ eo sensu naturale & innatum esse profiteamur, quo ipsa Ratio vel Lingua à naturâ infita dici potest: sed non alio. Natura facultatem, Usus & Institutio rem ipsam sive habitum concessit. Vid. Tractatum anonym. *De morali Obligatione*.

³ *Annal.* III. 26. add. OVID. *Metam.* I. 1. & LUCRETIVS, Lib. V.

magis magisque se prodere, fraudibus, dolis se invicem convenire, sceleribus injuriisque nec modum nec finem statuere. Qui itaque rerum summam tenebant, ruere præcipiti casu & collabascere civitates intelligebant, nisi vitia hominum suis circumscriberentur limitibus, poenisque coercerentur.

Deinde ab imperantibus, civibus.

III. Nimirum & spernere rationis imperium, & domesticam disciplinam negligere, ut rebus deperditis ac profligatis non aliud quid remedio esset, quam publica auctoritate sanctionibusque, ad observanda ea, quæ honesta sunt, turpia fugienda, homines rationis rectæ contemptores compellere. Sed vero & tunc ut credo patuit, quod nunquam fere non experientia est comprobatum, clarissimum illud fulgentissimumque lumen, infusum a sapientissimo Numine, insitumque mortalium pectoribus, velut nubibus quibusdam obductis abscondi, nec cuivis quid pulchrum honestumque sit, quid turpe foedumve, semper perspicui. Quæ ergo præeunte ac prælucente ratione quilibet facere debebat, ad ea civilibus sanctionibus adigi cœpere. Cum primis quæ ut homo homini exhiberet, fas erat, sedulo erant inculcanda, cum proclives valde pronique sint mortales ad se invicem lædendos; unde lites contentionesque & infinita quibuscum civitatibus conflictandum est, mala enascuntur.

Leges civiles præcipua ejus capita continent.

IV. Sic itaque arbitror, quod gentium aut omnium, aut plerarumque leges, quæ *civiles* vocantur, præstantiora simul juris naturalis capita complectantur, id non aliunde magis esse

esse arcessendum. Faciet pretium operæ, qui gentium tum veterum, tum recentiorum, & inter illas earum quam maxime, quæ nostram incoluere *Germaniam*, leges, quæ ceu servatæ ex naufragio tabulæ magnorum virorum ope ad nos pervenere, excusserit; & hujus, quod ratio omnes docet, juris vestigia luculentissima subinde deprehendet. *Romanas* enim leges lubens prætereo, quippe in quibus *naturales* illæ tanto manifestius quandoque se conspiciendas præbent, quanto ceterarum gentium institutis & sanctionibus, eruditissimorum virorum confessione atque judicio præstant *. *Attici* quoque *juris*, quod secundum a *Romano*, suo merito occupat locum, non minor est præstantia, nec obscuriora hujus sententiæ nostræ suppeditat documenta, id quod ne quenquam fugeret, JOANNIS MEURSII atque SAMUELIS PETITI e tenebris illud strenue eruentium opera, æternis laudibus digna effecit.

V. Hunc proinde in modum naturæ leges *positivarum*, ut vocari solent, involucris vestitiæ & circumseptæ, quandoque & per legumlatorum inscientiam obscuratæ aut everstæ, longe quidem lateque, per civitatum omnium jura dispersæ sunt atque diffusæ; simul tamen civiles & naturales inter se confusæ ita

*Nec facile
ab iis dis-
cernuntur.*

* Conf. de Jure Naturæ & Gentium, Romanorum speciatim Jureconsultorum, JOANNES GROENINGIUS in *Bibliotheca Juris Gentium juxta disciplinam Europæorum*, Lib. II. c. 1. seqq. qui & cap. 6. de Jure universali secundum doctrinam Germanorum & Borealium agit.

atque commixtæ, ut has ab illis fecernere, res summi & desperati fere laboris, doctissimis quoque viris visa fuerit ⁵. Intellexit hoc probe, si quis alius, JOANNES SELDENUS, *Britanniæ* illud immortale decus. Namque perplexa rite extricare, confusa invicem distinguere, veri ac falsi confinia, horumque sinuosos aufractus satis habere exploratos, & demum ex eis quæ superstruuntur, de fundamentis seu principiis recte conjicere (qui illis utique subeundus est labor, qui naturales civilesque leges inter se permixtas fecernere rite ac sejungere volunt) rem perquam arduam, pene inaccessam, & mortalium paucissimorum esse, diserte profitetur ⁶. Jam ergo mirari desino tot effluxisse secula, feracia quidem doctissimorum virorum legumque civilium interpretum sapientissimorum, quibus ingenium æque ac industria adeo non defuit, ut commentationum, quas seduli assiduique homines in lucem protulere, mole jam pridem orbis eruditus laboret; sed recentiori demum ætate extitisse, qui præclarum istud pulcherrimumque opus, ex involucris suis, tegumentisque evolvendi naturæ effata, ingenti animo, labore incredibili, sed successu felicissimo, aggredierentur.

Item Theologiae immixtum;

VI. Ceterum ut civilibus legibus (id quod commonstratum hætenus comprobatumque

⁵ Vid. SAMUEL RACHELIUS in Prolegom. ad *Officia* CICERONIS. § XXIV.

⁶ De Jure Naturæ & Gentium secundum disciplinam Ebræorum, Lib. I. c. 3.

est)

JURIS NATURALIS.

9

est) ita & sanctiori illi reconditæque disciplinæ, quam *Theologiam* nuncupant, non minus interspersa fuerunt, & intermixta rationis dictata, tanto majori inde industria eruenda & colligenda, quanto acrius sacri antistites in campo, in quo illis nec meti nec feri vide-^{not to have cultu} batur, ingenii exercuere vires. Utique ita ^{sc.} est, non ultimam in hac arte sedem occupant officia, quibus sanctum & immortale Numen ex luminis naturalis præscripto colunt mortales. Dum igitur nondum in civitates coaluissent homines, unumquemque patrem familias sacra rite faciendo, & exemplum præivisse suis, & quid de Numine sentire, quo pacto istud venerari fas esset, eos edocuisse arbitror. Conditis autem rebuspublicis, ut viris morum integritate, & puritate, & sanctitate præditis illud munus demandaretur, publica auctoritate, bonorum omnium principum maxime, & ipsarum civitatum intererat. Si enim forte quosdam parentes negligentius suo munere fungi contingeret (contingere autem facile poterat) feroces homines legumque contemptores inde prodire necesse erat, qui exemplo alios, ut ad quævis scelera ita ad impietatem invitant, civitatisque non raro in maxima salutis discrimina adducunt. Venenum istud si simul quorundam mentes afflavit, longe lateque serpit, viresque eundo sumit, & incrementa inopinata. Sanctioris itaque disciplinæ antistites, præter ea, quæ de ratione Deum sacrificiis placandi, aut crimina expiandi, & quæ de Numine quemque sentire oporteret, exponebant solerter; & cum

cum probe scirent, mente pura scelerumque experti Deum coli quam rectissime, subinde & de morum sanctitate pariter ac iustitia, multa præcepere. Laudo hoc proboque, id que eo magis, quod juris naturalis scientiam, quam ita sibi vindicaverunt sacrorum præfecti, istorum cura & vigilantia immunis ab labe ac errore, ad posteros & ultima secula transferri, & propagari potuisset; nisi infernalis genii fraude abrepti, non tam rationis rectæ dictamina, aut doctrinam a majoribus acceptam, quam inepta ingenii commenta, hominibus propinare maluissent.

Et Mythologiæ Gentilium.

VII. Ex quo enim cœlestem divinamque veritatem erroribus polluere, & commaculare cœperunt gentiles, in ipso quoque naturæ jure nihil sanum, nihil integrum fuit, cuncta corrupta, depravata, tenebrisque plus quam Cimmeriis involuta⁷. Hoc vero nomine nescio an doctas istas, eruditasque veterum theologorum ac poetarum fabulas redarguere debeam? Fuere quippe & tum, si quibusdam credimus, qui rectius saperent, quibus ne non desipere fraudi esset, aut involucris imaginibusque occultarunt veritatem, aut certe in ipsis figmentis vestigia ejus quæsierunt. Nec vero naturalis saltem scientiæ mysteria,

⁷ Culpam hanc veterum Gentilium hoc modo reprehendit LACTANTIUS. “ Nihil ibi differitur, quod proficiat ad mores excolendos, vitamque formandam: nec habet inquisitionem aliquam veritatis, sed tantummodo ritum colendi, quod non officio mentis, sed ministerio corporis constat”. *Instit. Divin.* Lib. IV. c. 3.

sed

sed moralis civilisque philosophiæ cum primis, jurisque adeo naturalis capita longe præstantissima, hisce sub tegumentis latitare putant, quod cum ab aliis doctissimis in hoc literarum genere viris, GERHARDO JOANNE VOSIO⁸, FABIO PLANCIADE FULGENTIO⁹, JOANNE BOCATIO¹⁰, NATALI COMITE¹¹, PICTORIO VILL¹², tum maxime a FRANCISCO BACONE *de Verulamio*¹³, quam luculentissime evictum est & commonstratum.

VIII. Dispulsa autem quæ orbi universo incumbibat caligine, orta que denuo post *natum* CHRISTUM servatorem cœlesti veritate, redditus est & naturali juri pristinus splendor, restituta puritas, superstitio denique æque ac impietas subinde proscripita ac profligata. Sublimiora fateor longeque sanctiora sunt, quæ a viris divino afflatu perculsis proficisciebantur, quæ tamen & recta quoque ratio honesta esse dictabat; tantum abest, ut ab illis rejecta sint, ut potius egregie stabilita & confirmata, servatore ipso subinde ad rationis dictamen provocante. Ea utique christianæ doctrinæ est indoles, ut præter fidem, vitam quoque ad omnem honestatem compositam, ab hominibus exigat; modo quidem & ratione longe excellentiori, quam ut ad mores christianos formandos sola sufficiat ratio; in-

A Theologia christiana restitutum.

⁸ De Idololatria Gentilium. ⁹ In libris III de Mythologia. ¹⁰ In libris XV, de Genealog. Deorum. ¹¹ Mythologiarum libro X. ¹² In Theologia Mytholog. ¹³ De sapientia veterum add. *Buddei* Dissertatio de usu Fabularum in Philosophia.

HISTORIA

terim tali profecto, ut, quæ ex rationis præscripto honesta sunt, neutiquam habeat pro turpibus, quin ut ceteras virtutes proprias Christianis, ita & illas, quæ omnibus communes sunt, commendet.

*A patribus
ecclesiæ
cultum ;*

IX. Sæpius igitur antiquissimis etiam ecclesiæ doctoribus, de juris naturalis capitibus haud perfunctorie sermo instituitur ¹⁴. BASILIUM MAGNUM, GREGORIUM NAZIANZENUM, ipsumque CHRYSOSTOMUM non tantum græcæ, sed universæ quacunque patet ecclesiæ, summum decus evolvat, legat, scrutetur, cui dubium forte ambiguumque, id quod a me asseritur, videtur. Hos, ingenio acri, judicio singulari, juris hujus quæstiones, quoties eas attingerent, (attigerunt autem sæpius) expeditivisse constat, ut ipse HUGO GROTIUS, restaurator hujus philosophiæ felicissimus, tum demum & pondus & robur, & lucem insignem, se assertis suis conciliare posse, si præfulum horum auctoritate, sententiam suam muniret, fuerit opinatus ¹⁵. AMBROSIUS, qui plane ad TULLII exemplum tres *de officiis* libros

¹⁴ Ad. MICHAELIS FOERTSCHII dissertatio de philosophia morali & jurisprudentia naturali christiana veterum ecclesiæ doctorum, subjuncta AMBROSIO de officiis, ab illo edito, in qua jurisprudentiam naturalem CLEMENTIS ALEXANDRINI, GREGORII NYSSENI, LACTANTII, & AUGUSTINI exhibet.

¹⁵ Longe ab hac sententia recedit cl. BARBERACCIUS, qui in Historicâ Præfatione, quam operi Pufendorfiano *de Jure Nat. & Gent.* præmisit, de morali *Patrum* Theologiâ copiosè verba fecit eorumque errores,

JURIS NATURALIS.

13

libros composuit ¹⁶, quanta solertia in hac doctrinæ parte fuerit versatus, nemo puto ignorat; aut si quis ignorat, JOANNEM HENRICUM BOECLERUM adeat velim, qui in Præfatione ad hosce AMBROSII libros, quanti istius viri labor sit faciendus, omnes edocuit.

X. HI ipsi autem ecclesiæ doctores, officia *hominis & christiani*, (id quod non est dif-

*Sed cum
Theologia
moralis im-
mixtum.*

errores, quotquot reperiri possunt, acriter perstrinxit. Adversarium nactus est REMIGIUM CEILLIER, qui patrum causam egit in Libro cui titulus; *Apologie de la Morale des Peres de l'Eglise, contre les injustes Accusations du Sieur Jean Barbeyrac*. Paris. 1718. 4to. Cui respondit *Barbeyraccius in Traité de la Morale des Peres*, 1728. Noster BUDDEUS hujusce controversiæ merita summam tradidit in *Isagoge Historico-Theologica*. L. 2. c. 4. Lipsiæ. 1727. Quædam nuper contra BARBEYRACCIIUM in *Anglia* strictim dicuntur a viro doctissimo DAN. WATERLAND, S. T. P. in libro cui titulus: *The Importance of the H. Trinity asserted*, Cap. 7. Lond. 1734. Quæ BARBEYRACCIO stomachum moverunt in Præfatione ad quintam editionem Gallicæ versionis libelli Pufendorfiani *de officio hominis & civis*. Amst. 1735. Sunt & alii duo libelli in linguâ Anglicanâ conscripti, ad hunc locum spectantes. 1. *The Spirit of Ecclesiasticks, of all Sects and Ages detected*. Lond. 1722. Auctor hic nihil aliud egit, quam ea, quæ a BARBEYRACCIO contra Ethicam Patrum dicuntur, anglicè transtulit. 2. *The Spirit of Infidelity detected*. Lond. 1722. Auctore ZACH. GREY, L. L. D. qui iterum longe auctior prodiit. Lond. 1735. De meritis hujusce controversiæ nil dicemus; *non nostri est tantas componere lites*.

¹⁶ Recusi sunt A. MDCXCIX. Stuttgartiæ, opera & studio MICHAELIS FOERTSCHII, qui & dissertationes quasdam subjunxit.

simulandum)

simulandum) multo minus principia, diversa utique & admodum inter se differentia, non ita ut par est, fecernendo, quæ tamen fecernenda esse ipsi sine dubio quidem perspectum habuere & exploratum; aliis ut in eundem errorem inciderent, ac, quod & hodie non adeo infrequens est, *theologiam moralem* cum *jure naturæ* confunderent, suppeditavere occasionem. Quod ut excusemus quam lubentissime, admiremur autem, si imitari non licet, quæ recte sapienterque ab optimis viris dicta factaque sunt, nostrarum quidem erit partium.

A Scholasticis obscuratum;

XI. Et utinam non duriora fata, & theologiam & jus infimul naturæ, excepissent! Equis ignorat, fuisse tempus, cum foeda & tristis ignorantia orbi universo incumberet, & superstitionis regnum magnis undique viribus stabiliretur¹⁷? Deplorent alii cladem puriori doctrinæ cœlesti illatam. Id ego nunc non ago. Philosophiam moralem quoque cum ceteris artibus incultam, squalore & rubigine obsitam jacuisse, ut proscripam velut profugamque avolasse, & mortalium deseruisse sedes, censere ejus artis homines potuissent, neminem fugit. Non quidem defuerunt, cum *scholasticorum*, ut vocant, barbaris vocibus literarum sedes & sapientiæ sacra-ria personarent; ex ipsis etiam theologis, qui hanc doctrinæ partem sub incudem revocarent, ast adeo infeliciter, ut nullus dubitem,

¹⁷ Conf. BUDDEI inst. Phil. eccl. T. I. Part. I. Cap. V. §. IV. seqq.

multos in eam ituros sententiam, fatius hosce homines & sibi, & optimæ arti consulturos fuisse, si hæc sacra non contrectassent ¹⁸.

XII. Qui vero in horum successerunt locum, ejusdem disciplinæ alumni aliquanto recentiores, industriam profecto & ingenium ¹⁹, ad scientiam hanc excolendam, quod non dif- fiteor, attulerunt, & subtili ac spinoso dicen- di genere, quæ fere propria illorum hominum laus est, multa juris naturalis excusserunt ca- pita; sine ordine tamen cuncta tradunt, in- firmo aut lubrico fundamento, quæ docent, superstruunt, divina humanaque jura miscent, rationum momenta aut plane non, aut jejuna quandoque & ridicula afferunt, sæpissime con- tra ad patrum auctoritatem, ad conciliorum canones, ad Romanorum præsulorum decreta intempestive provocant. Sunt tamen, quæ indefesso horum hominum studio, id quod æquus rerum existimator non abnuet, atque labori incredibili debentur. Nec tamen ab erroribus variis, iisque gravissimis fuerunt im- munes, quos tantum abest, ut Romanæ eccle- siæ theologi, qui horum ceu majorum suorum se premere vestigia gloriantur, emendaverint correxerintque, ut auxerint etiam, heredita- tem novis commentis locupletatam ad poste- ros transmissuri.

¹⁸ Plenior Philosophiæ Scholasticæ Historiam vi- dere erit, si cui voluptas esse possit apud BUDDEI *Histor. Philos.* cap. 5. vel ejusdem *Isagog. Theolog.* P. 2. c. 4. §. 6.

¹⁹ Conf. GROTIUS in Prolegom. operis de I. B. & P. § 52. add. BOECLER. *ad loc.* p. 22.

*Exemplum
ex proba-
bilis opini-
onis usu.*

XIII. CERTE veteres illos minus desipu-
isse, contendere ausim, adeo aut ignorantia,
aut, quod credere malim, malitia, quosdam
eorum in transvorsum agit. Fidem faciunt
illepida ista de *probabilis opinionis usu*, unde,
judice LUDOVICO MONTALTIO, vel potius
BLASIO PASCHALI, (hunc enim MONTAL-
TII nomine tegi accepimus) ceu ex vitiatō
fonte, cetera doctrinæ flagitia fluxerunt, ut
& de *peccato*, ut vocant, *philosophico*, commen-
ta. Hujusmodi figmentorum, utut jam in
antiquioribus illis THOMA, BONAVENTURA,
VASQUESIO, SANCHEZIO, CARENA, NA-
VARRO, CORDUBA, AZORIO, RAMIREZIO,
CASTANNEGIO, ESCOBARIO, LEDESMA,
VALENTIA, CASTRO PALAO, MEDINA,
SANCTIO, ARRAGONIO, LOPEZIO, MAR-
TINEZIO, ZARANDO, VILLALOBOSIO, aliis-
que, cum primis vero DIANA, vestigia quæ-
dam deprehendantur: recentiores tamen,
HONORATUM FABRI ²⁰, ANTONIUM TE-
RILLUM ²¹, AMADEUM GUIMEDIUM ²²,
& plures, audacia eousque provexit, ut non
tantum assererent, sed & scriptis publicis con-
tenderent fas esse, eligere sententiam, vel u-
nius viri doctrina inclyti auctoritate munitam,
utut ceteroquin legi plane repugnantem.

*Quod confi-
tentur qui-
dam Roma-
nenses.*

XIV. CUI quidem temeritati an addi ali-
quid possit, vehementer dubito. Idque in-
tellexerunt cordatiores, sanioresque ex ipsis

²⁰ In Apol. doctrinæ moral. Jesuit. ²¹ In regula
morum contra *Elcaldum*. ²² In sing. theolog. moral.
&c.

ecclesiæ Romanensis propugnatoribus, VINCENTIUS BARONIUS ²³, GONETUS ²⁴, ESCLAPEZIUS ²⁵, ANTONIUS MERENDA ²⁶, STEPHANUS GRADIUS ²⁷, JOANNES SINNICHIUS ²⁸, ANTONIUS CELLADEUS ²⁹, alique. Quin *Jesuitici* ordinis viri ægerrime jam ferre incipiunt, tam lepidi foetus parentes inter suos quæri. Certe THYRSUS GONZALEZ, in *Salmanticensi* quondam *Academia*, Theologiæ Professor, deinde Præpositus generalis *societatis Jesu*, commenti hujus primum excogitati gloriam adeo non suo ordini vindicat, ut ceu crimen ab illo amoliri, quin hanc ipsam sententiam a societati huic adictis, FERDINANDO REBELLO videlicet & PAULO COMITOLO, primum impugnatam fuisse, contendere non ita pridem ausus fuerit ³⁰. Ipse vero, etsi probabilium opinionum non plane rejiciat usum, ita tamen eundem temperat, ut longe honestiorem sententia ista induisse faciem videatur. Quæ tamen affert, sintne veritati consentanea, ab aliis discussum iri, nullus fere dubito.

XV. Mea quidem parum refert, sintne *Jesuitæ* an alii figmenti hujus auctores: nunquam tamen a me quisquam impetrabit, ut non cladem, quam aliis erroribus suis, &

A Jesuitis corruptum.

²³ In theolog. moral. advers. probabil. ²⁴ In dif-
fert. de probabilismo. ²⁵ Contra probabil. ²⁶ In
disput. de consil. ²⁷ De opinione probabili. ²⁸ In
tractat. de probabil. ²⁹ Contra probabil. Jesuit. ³⁰ In
fundament. theologiæ moralis, h. e. tractatu theolog.
de recto usu opin. probab.

theologiæ & philosophiæ morali, quidam ex *societatis Jesu* sacerdotibus (omnes enim eodem loco habere nefas esset) intulerunt, tantam esse censeam, ut dubitem, an ullis, quantumvis præclaris istorum in literas bonasque artes meritis, possit pensari. Sed acceperint hunc errorem ab aliis: fortissimos tamen, pertinacissimosque ejus defensores, hæc ipsa societas subministravit. Ab ea vero periculossimas opiniones subinde in moralem doctrinam invectas fuisse evictum, ut alios taceam, jam pridem est a CASSIANO a S. ELIA ³¹, Theologis *Nemausensibus* ³², atque ARNALDO ³³. Et nonne profanum istud de *peccato philosophico* commentum annitentibus societatis hujus doctoribus in scenam prodiit? Aut, si antiquus error est, quod non plane abnuo, a STEPHANO BAUNIO ³⁴ tamen eundem maxime ab orco revocatum, exceptum ab ESTRIXIO ³⁵, defensum & propugnatum ab ANTONIO BURGUNDO ³⁶, JACOBO PLATELLO ³⁷, TERILLO ³⁸, præsertim *Divionensibus Jesuitis* fuisse, palam est; si quis vero inficiari audeat, eum rectiora ANTONIUS ARNALDUS ³⁹ docebit.

³¹ In theologia morali a corruptelis Jesuitarum repurgata. ³² Kemnitio, *Boquino*, *Gotuisio* in doctrinæ Jesuitarum capitibus retextis. ³³ *Dans la morale pratique des Jesuites*. add. auctor libri: *Religion des Jesuites*; item, quæ de utriusque libri historia diximus, in dissertatione, de superstitioso mortuorum apud Chineses cultu. ³⁴ In sum. peccat. ³⁵ In thesibus A. 1688. die 23. Jul. prop. ³⁶ In thesibus A. 1670 editis. ³⁷ In Synopsi theol. ³⁸ In regula morum.

³⁹ In nova hæresi episcopis & principibus denunciata. add. ejus denunciatio secunda, & tertia.

XVI. Ita moralis doctrina, optima nobilissimaque philosophiæ pars, profuga velut & extorris, modo per jureconsultorum, modo theologorum castra oberrans, mitius profecto ab illis, quam his habita est, quippe quibus parum fuit, non ita ut decebat illi litare, sed corrumpere insuper & depravare, pulchrum visum fuit. Nec alia eam temere excipere fata potuerunt, ex quo a philosophis neglecta, quin ejecta in exilium, & penitus proscripta fuit. Rem omnem a primis, quod aiunt, arcessere fontibus juvat.

A Philosophis neglectum.

XVII. Fuerunt, res nota est, olim homines, qui rerum omnium scrutabantur & investigabant causas. Hos sapientes ab initio, deinde post PYTHAGORAM philosophos appellabant. Cum vero in naturalium maxime rerum contemplatione ætatem agerent, SOCRATES tandem 4° eam veram sapientiam esse intellexit, quæ homines non tantum doctiores, sed & meliores redderet; adeoque de formandis ad omnem honestatem hominum moribus fuit sollicitus. Permulti ejus fuerunt disci-

Philosophiæ moralis origo a SOCRATE repetitur.

4° Nec tamen reliqui philosophi, qui *Socratem* antecesserunt, hujus doctrinæ fuere expertes. conf. de jure naturali ad mentem Græciæ Poetarum, itemque septem sapientum ac *Pythagoræ*, JOANNES GRONINGIUS in Bibliotheca Juris gentium Europæa, lib. I. cap. 2, 3, 4. De septem Græciæ sapientibus, & horum philosophia, & nos egimus in peculiari commentatione, cui titulus: *Sapientia veterum. De Socratis, Cynicorum, Democriti*, ceterorumque philosophorum jurisprudentia naturali idem agit l. c. cap. 5, 6. BUDDÆUS.

puli, qui varias iterum condiderunt sectas, quarum illæ demum quam proxime ad sapientissimi viri disciplinam accedere videbantur, quæ in moribus emendandis, in vitæ integritate & puritate tuenda, plurimum studii atque operæ collocabant.

Deinde a Platonice colitur. XVIII. *Platoniorum* cum primis, & *Aristoteliorum* celebre olim fuit nomen. Et

PLATO quidem de *moralis* philosophia, ipsoque adeo *jure naturæ* subinde præcepit⁴¹, præsertim vero in *apologia Socratis*, in *Critone*, *Philebo*, *Menone*, *Alcibiade primo & secundo*, *Charmide*; hi enim sunt dialogorum tituli. Sunt qui fundamento certo ubique non inniti, quæ differit, contendunt, nonnulla etiam dissimulasse aiunt; unde multæ ejus de gravissimis quæstionibus sententiæ nemini sint perspectæ. Quicquid vero hujus sit, præclara admodum ejus extare effata constat, quibus jus naturæ exornari haud mediocriter possit. *Platonici*, quorum ad nos pervenere scripta, sunt PHILOJUDÆUS, (modo recte *Platonice* annumeretur) PLOTINUS, APULEIUS, MAXIMUS TYRIUS, CHALCIDIUS, JAMBlichus, PROCLUS, ALCINOUS, qui cum de officiis præcipiunt, ejusmodi ea sunt, ut de plurimis

⁴¹ Conf. Jo. JOACHIMI ZENTGRVANI specimen juris naturalis secundum *doctrinam Platoniam*, 1679. editum. add. de philosophia juris Platonica præter alios etiam Jo. Nicolaus HERTIUS de jurisprudentia universali sect. I. § XXXI. T. I. opuscul. Sed & FLEURII legi meretur dissertatio de *Platone*, libro ejus de selectu & methodo studiorum subnexa.

juris naturæ capitibus recte eos sensisse inde edoceamur, doctrinæque adeo morali lucem haud contemnendam affundunt.

XIX. ARISTOTELES itidem in hac philosophiæ parte ingenium exercuit ⁴² : nec contemnenda sunt *Peripateticorum*, THEOPHRASTI ERESII, ANDRONICI RHODII, ALEXANDRI APHRODISÆI, ceterorumque opera. Ego tamen ita abitror, *Stoicos Socraticæ* disciplinæ alumnos in hoc literarum genere ita excelluisse, ut *Peripateticis* pariter ac *Epicuræis* ⁴³ dubiam reddiderint palmam, licet & ipsi subinde a recto abberrarint tramite ⁴⁴. Extat Epistola NAZIANZENI ad *Eudoxium Rhetorem* ⁴⁵, in qua cum ceteris philosophis ita contendit Stoicos, ut his principem tribuat inter omnes locum; cujus judicio eouf-

Et ab Aristotelicis.

⁴² Conf. de philosophia juris *Aristotelica*, HERTIUS l. c. & reliqui ejusdem generis scriptores, quibus addenda SAMUELIS RACHELII ad Philosophiam moralem *Aristotelis* introductio, itemque JOANNIS EISENHARTI institutionum Juris Naturalis in Moralis Philosophiæ Doctrina repræsentatio.

⁴³ Horum doctrinam moralem exhibet GASSENDUS in *systemate philosophiæ Epicurææ*, & alibi: item BERNIER *Abregé de la Philosophie de Gassendi*: add. GATAKERUS præloquio in *M. Aurelii Antonini* librum de se ipso ad se ipsum.

⁴⁴ Hoc ipse ostendi in quatuor dissertationibus *de erroribus Stoicorum* in philosophia morali. Ipsam illorum doctrinam moralem ex recentioribus JUSTUS LIPSIUS, & CASPAR SCIOPPIUS, dederunt, & DU VAIR, *dans la philosophie des Stoiques*. Add. GATAKERUS in præloquio ad *Antoninum*, & de Jurisprudencia illorum naturali; HERTIUS, &c. BUDDIUS.

⁴⁵ Apud *Basil.* 1618.

que subscribo, quod in morum doctrina non temere occurrant inter veteres, qui *Stoicos* superaverint. Non spernenda, fateor, sunt *Pythagoræorum* effata, quæ præter SCHALLERUM, vel potius MARCUM MAPPUM ⁴⁶, aliosque, e tenebris produxit *Magnus* DANIEL OMEISIUS ⁴⁷. *Stoicorum* tamen in quibusdam, si non pluris, certe non minoris ego fecerim decreta. Utinam vero multa præstantissimorum virorum, qui strenue in porticu militarunt, pulcherrimæque de officiis hominum, quæ periere, commentationes ad nos pervenissent! Sane tum demum posset intelligi, quantum jus naturæ deberet *Stoicis*. Præclara quidem sunt, quæ SENECA, *Stoicis* utique, non *Epicuræis*, ut SCALIGER censet, aut *Cynicis* annumerandus ⁴⁸, EPICLETUS, & qui, iudice DACERIO ⁴⁹, utrumque superat, M. AURELIUS ANTONINUS *Imperator & Philosophus* præcepere; iis tamen, quæ æternis tenebris obruta sunt, *Stoicorum* operibus hæc cedere puto.

Itemque a
Stoicis.

XX. Non leviter autem *Stoicos* jus naturæ attigisse, nec intra *paræneses* substituisse, vel CICERONIS *de officiis libri* testantur. Utut enim *Academicorum* subinde illi probentur placita; in *moralis* tamen *philosophia* ex *Stoi-*

⁴⁶ In Differt. de Ethica Pythagor.

⁴⁷ In Ethica *Pythagoræa*. add. auctores hætenus laudati.

⁴⁸ Vid. JONSIUS de scriptoribus *Histor. Philos.* lib. iii. cap. xx.

⁴⁹ In Præfat. ad *M. Aurelii Antonini* versionem Gallicam.

corum fontibus sua utplurimum irrigavit arva ⁵⁰. Hæc vero quoties mecum reputo, mirari subit, qui factum, ut non christiani veteres manibus pedibusque in Stoicorum philosophiam iverint. Errores enim illorum haud difficulter potuissent refecari. Hieronymus quidem a christianorum de moribus placitis quam proxime abesse Stoicos profiteretur diserte ⁵¹: Nihilofecius plerique veterum *Platoniorum* sectati sunt dogmata, sæpius etiam incautius cum christiana religione ea conjungendo in gravissimos errores præcipitati. Si conjiciendo hic proficeretur ad rei summam, quæ tamen ceteroquin lubrica admodum via est, præterquam quod ipsa *Platonice* quoque & *Christiane* doctrinæ convenientia multos inducere ad hoc potuerit; haud adeo displiceret mihi eorum sententia, qui multitudine sua christianis quam maxime nocuisse Stoicos, præsertim cum moribus integris vitaque honestissime acta magnam sibi parassent auctoritatem, indeque adeo odio illis fuisse opinantur. Sane Stoicos sua ætate omnes ceterarum *hæresium* philosophos numero superasse, Sextus Empiricus ⁵² locuples mihi testis est. Prior tamen apud me potior est ratio, cum existimem, in quibusdam sanctiorem adhuc esse PLATONIS & PYTHAGORÆ philosophiam, quam *Stoicorum*, & huic multis nominibus præferendam; cujus

⁵⁰ Vid. HENRICUS JULIUS SCHEURLIUS in *Bibliographia morali*, §. xxix.

⁵¹ In cap. viii. *Esaiæ*.

⁵² Lib. I. de Philos.

HISTORIA

causam facile perspiciat, qui secum expenderit longe plura utrumque a barbaris gentibus, forte & ab ipsis Ebræis per traditionem accepta, retinuisse, quam reliquos philosophos. Quicquid hujus sit, neglexerunt *Stoicam* philosophiam; & *Platonicam* initio, deinceps vero *Aristotelicam* inito quasi certamine amplexi sunt, eo quidem eventu ut parum abfuerit, quin moralis doctrinæ jacturam fecerint.

Peripateticorum commentationes jejunæ.

XXI. Enimvero ut illorum, qui se *Peripateticos* aut *Aristotelicos* esse gloriantur, de undecim virtutibus commentationes quandoque satis jejunas, dignas esse quæ hoc titulo superbiant, credam, vix a me impetrare queo. Non is sum, qui de gloria & existimatione istius Philosophi aliquid detractum cupiam. Scio multos tum demum sapientiæ se litasse credere, si in *Stagiritam* acriter insurgant: inter quos Franciscus ille PATRITIUS primum obtinet locum⁵³; sed nec illud me fugit, hominem fuisse ARISTOTELEM, & eum excellenti quidem ingenio præditum, multis tamen iisque gravissimis & vitiis & erroribus fuisse obnoxium: quæ vero de *moralis philosophia* scripsit, ad *civilem* rectius referri⁵⁴,

⁵³ In discussionibus *Peripateticis*: add. PETRUS GASSENDUS in exercitationibus paradoxicis contra *Aristoteles*.

⁵⁴ Genuinum *Ethicæ Aristotelicæ* systema, civilem potius quam moralem doctrinam exhibens, paucis delineavi T. I. *Instit. Philos. Eclect.* part I. c. IV. § XXXIII. De nævis etiam *Ethicæ Aristotelicæ* meo ductu dissertationem juvenis quidam scripsit. Defectum agnoscunt, qui ceteroquin communem sententiam sequuntur. vid. OMEISII theatrum virtutum ab *Aristotele* ommissarum. BUDDIUS.

& cum iis, quæ aut PLATO, aut *Stoici* de ea præceperunt, neutiquam esse comparanda; saltem veris & genuinis doctrinæ moralis fontibus recludendis non sufficere: tantum abest, ut omnem ejus ambitum exhauriant. Et nihilofecius per aliquot secula, ex quo scholas occupavit *Stagirita*, intra hosce terminos morum doctrina substitit. Quin aliud adhuc malum græci sermonis imperitia accedebat, unde hi ipsi, qui peripateticæ philosophiæ præclari audiebant interpretes, ne mentem quidem *Stagiritæ* fatis assequerentur, ludicraque adeo commenta suis propinavere discipulis. Sed huic quidem malo præter alios PETRUS VICTORIUS eruditissimus vir obviam ivit.

XXII. Atque de ARISTOTELE quidem *Jus Naturæ a GROTIO restauratum.* multi præclare meriti sunt, moralis tamen doctrina non alia inde incrementa sumsit, quam ut nunc demum, quid ARISTOTELES senserit, neminem facile latere possit⁵⁵. Fata tandem

⁵⁵ De NICHOLAO MACHIAVELLO, qui in hoc argumento multa præclara, licet non omnia calculo nostro notanda, scripsit, nihil hic dixit auctor. Igitur quæ ad hanc rem necessaria videntur, ex ipsius BUDDÆI *Historiâ Philosophicâ*, p. 502, Edit. *Walchii* hic supplebimus. “ Inter scripta hujus loci sunt *Princeps* ejus cum animad-
 “ versionibus politicis *Herm. Conringii* editus. Helm-
 “ stad. 1686. 4to. Et *Disputationes de Republica*,
 “ 1620. 8vo. In hisce, præsertim in priori, five
 “ *Principe*, talia docuit, quæ non omnibus placuerunt:
 “ cum primis id vitio datum, quod Principem suum ita
 “ instruxerit, ut quacumque ratione dominatum aut
 “ consequi aut tueri minimè nefas censendum sit; imo
 “ eundem

tandem dedere HUGONEM GROTIUM, illum
juris naturæ restauratorem felicissimum, qui

“ eundem non tantum cuncta ad suum commodum, in-
 “ super habitâ populi salute, referre docuerit ; sed ei-
 “ dem pro virtute solida simulationem virtutis commen-
 “ daverit, imo à virtutis regiâ viâ deflectendum isti
 “ suaferit, si sua salva esse velit. Sunt & alii, qui alia
 “ in MACHIAVELLO culpant ; quemadmodum nec de-
 “ sunt, qui eum aut defendunt aut excusant. Sed ob
 “ ea, quæ recitavimus, dogmata, *Florentinum* huncce
 “ Politicum non sine ratione male audire, *Herm. Conrin-*
 “ *gius* æquissimus MACHIAVELLI censor pronunciat, in
 “ præfatione ejusdem *Principi* præmissa. Interim cer-
 “ tum, MACHIAVELLUM revera nihil novi docuisse.
 “ Ipsum *Aristotelem*, ne quid de aliis tum Philosophis
 “ tum Historicis, & inter hos de *C. Cornelio Tacito* dicam
 “ jampridem eadem docuisse, MACHIAVELLUMQUE
 “ sua ex *Aristotele* desumpsisse idem, quem jam laudavi-
 “ mus, *Herm. Conringius* pronuntiat. [Introd. in Polit.
 “ *Aristot.* c. 3. p. 683.] Multos MACHIAVELLUM de-
 “ testari qui revera nihil aliud agunt, quàm quod MA-
 “ CHIAVELLUS docuit, imo hunc nihil aliud docuisse,
 “ quam quod plerique Principes rerumq; Domini agunt,
 “ experientia docuit ——— Inter censores, quos MA-
 “ CHIAVELLUS nactus est, eminent *Innoc. Gentiletus*,
 “ *Antonius Possevinus*, *Tbo. Bozius*, *Petrus Ribadeneira*,
 “ *Hieron. Oforius*, *Joan. Laur. Lucchesinius* : uti autem
 “ omnibus, qui contra MACHIAVELLUM scripserunt,
 “ citra controversiam præferendus est HERM. CONRIN-
 “ GIUS in *animadversionibus politicis* in ejusdem *Principem* ;
 “ ita idem vir doctissimus in *Præfatione* observat non-
 “ nullos ex MACHIAVELLI censoribus scripta ejus non
 “ legisse, aut si legerunt non intellexisse ; speciatim ab
 “ *Antonio Possentino* Jesuitâ haud incelebri, cujus in-
 “ stinctu maximè à Romanâ inquisitione MACHIA-
 “ VELLI *Princeps* damnatus fuit, huncce librum ne
 “ quidem lectum fuisse luculenter ostendit. Inter illos,
 “ qui MACHIAVELLUM defenderunt, præcipuus est
 “ CASP. SCIOPPIUS in *pædia Politices*.

restitutæ

restitutæ suo nitore hujus philosophiæ moralis partis gloriam apud literatum, quacunque patet, orbem jam pridem retulit. Reprehenduntur, fateor, in ejus *de belli & pacis jure* libris singulares quædam sententiæ, quas tamen facile declinabit peritus lector, neque, propter aliquem nævum, totius corporis pulchritudinem despiciet. Hic signum aliquod ad bene de jure naturali sperandum sustulit, viamque primam ingressus est, quam clarissimi deinceps solertissimique viri suis signarunt vestigiis.

XXIII. Non speranda equidem jam ante GROTIIUM in medium attulere PHILIPPUS MELANCHTHON⁵⁶, atque BENEDICTUS WINCKLERUS⁵⁷; ille quidem in sua *philosophiæ moralis epitome*, hic autem in *commentatione de principiis juris*. Sed dispellendis tam crassis, quæ orbi incumbabant tenebris, lux tenuis non sufficiebat: cum post MELANCHTHONIS ætatem omnes, præeunte Theologorum ordine, in scholasticorum commentis postliminio reducendis, immo augendis atque stabiliendis, certatim elaborarent. GROTIUS demum ingenium, & tanta inter

In eodem laborarunt Melanchthon & Wincklerus.

⁵⁶ Omisit Auctor, qui inter *Melanchthonem & Wincklerum* inferi debet, NIC. HEMMINGIUM; cujus *Methodus apodictica de lege naturæ* prodiit, *Wittemberg.* 1562.

⁵⁷ WINCKLERI PRINCIPIA JURIS in lucem prodierunt, A. D. 1615. Constat hoc opus ex quinque libris, quorum I, agit de lege omnia primo movente ac gubernante. II, De Jure primo ac proprie dicto. III, De Jure Naturali. IV, De Jure Gentium. V, De Jure positivo ac civili.

eruditos obtigerat auctoritas, ut vel hoc nomine, si quisquam alius, ille sane par esse tam arduo operi merito crederetur. Nec tamen constitutum illi quicquam aliud fuit, quam gentium integrarum controversiis hanc juris accommodare tractationem; ut *juris gentium* quoque nomine appellare illos libros voluerit, quos de *belli pacisque jure* deinceps inscripsit. Hoc ipsum vero cum ita exequeretur, ut certis ex gentium, immo ex humani generis natura, constitutis principiis reliqua ordine inde derivaret, exemplum prævit reliquis præclarum utique & omnino imitandum, quod in universo naturæ jure, qua singulorum etiam officia spectat, hunc in modum adornando sequerentur.

*Grotius ab
Inquisitione Romæ
damnatus.*

XXIV. Prodiisse hos HUGONIS GROTII libros primum *Parisiis* A. M. DC. XXV. constat, quos suasu summi viri PEIRESCII composuit, cujus singulari in litteras earumque cultores favori, egregios quos orbis eruditus inde percepit fructus, merito haud ingrata imputat posteritas. Nec quisquam, quamdiu ipse vixit GROTIUS, contra eos quicquam movere ausus est: nisi quod tertio, ab eo tempore quo prodierunt, anno, M. DC. XXXVII. die quarto *Februarii*, ab *inquisitionis*, quod *Romæ* est, officio nota *Hæreseos* illis inureretur. Quam severitatem forte non expectasset GROTIUS, qui multa Romanæ ecclesiæ placita etiam hoc ipso in opere, non sine aliorum indignatione, comprobavit. Ceteros ut auctoritate forte fama que a censura, quam diu vixit, deterruit; ita erumpente liberius

berius post mortem invidia celebrari contra magis hi libri cœperunt, passimque eruditorum commentariis illustrari, ut tum demum, quid GROTIUS sibi voluisset, intelligi videretur.

XXV. Sed JOANNES tamen SELDENUS *Hunc ex-*
actus gloriæ cupiditate in transvorsum vide- *cepit Sel-*
tur; si standum illorum judicio est, qui GRO- *denus.*
TII æmulatione incensum putant virum doctissimum, eruditum illud *de jure naturæ & gentium, juxta disciplinam Ebræorum* opus^s, in lucem emisisse. Certe hoc sua industria effecit, ut quæ *Ebræorum* de gravissimis juris naturæ capitibus sententia sit, neminem fugere possit. Extitisse autem in hac gente, qui & ingenio, & doctrina cum quibusvis certare queant, vel MOSIS MAIMONIDIS, doctissimi utique viri & juris peritissimi, exemplo constat. Accedit, quod quæ a majoribus suis acceperunt, diligentia qua possunt maxima referant *Ebræi* doctores, ut vel hoc nomine, de hac moralis doctrinæ parte, non male meriti videantur. Et SELDENUS quidem, *Noachidarum* decantatis præceptis fundamenti loco subtratis, longe lateque per varia non juris modo sed antiquitatis capita procurrit, in *Ebræis, Græcis, Latinis, Arabicis* scriptoribus, immo ipsis *Scholasticis*; nihil

^s Primâ vice prodiit *Lond.* 1640. Fol. Postea vero *Argentorati* 1665. 4to. Natus est ipse Auctor *Dec.* 26. 1584. Mortuus *Nov.* 30. 1654. Conf. Vitam ejus erudite conscriptam a VIRO Cl. JOAN. WILKINS, S. T. P. quam præmisit SELDENI operibus ab ipso editis 6 Vol. Fol. *Lond.* 1726.

intactum relinquens, quod suo quodammodo instituto inservire putavit. Hoc ipsum vero est, quod nonnulli in eo reprehendunt, qui suo eum comprobasse exemplo aiunt, quam facile nimia eruditionis consecratione iudicii vim obtundant viri docti. JOANNEM SELDENUM hac ratione sua ita perturbasse studia, ut eodem tempore de rebus toto genere diversis cogitaret. Digressiones enim, inquiunt, captat adeo remotas & interdum tam longas, ut nisi ita studia instituisset (hæc enim mali istius, quod eruditos vexat, origo) non potuisset tantum ordinis & rerum perturbationem ferre. Ac sane dum ordinem & perspicuitatem negligit, non parum tædii lectoribus creat; quæ vera ac utilia habet, longe plurima minus facile intelliguntur, & sicubi in errorem delabitur, vix origo erroris deprehendi potest ⁵⁹.

*Proxime
sequebatur
Hobbe-
fius, quem
refutarunt
Cumber-
landius,
Bramhal-
lus, Coc-
quius,
Sharroc-
kius, Fil-
merus,
Schafus,
Strimesius,
aliiq;*

XXVI. Mortuo HUGONE GROTIŌ, in illorum numero, qui lucem juri naturæ affundere annitebantur, comparuit THOMAS HOBBIUS, *Malmesburiensis*, vir omnium

⁵⁹ Isthæc de SELDENŌ scripsit JOAN. CLERICUS in *Arte Criticâ*, P. I. c. 5. § 5. Quæ prolixius a SELDENŌ scripta fuerunt, operæ pretium sibi duxit noster *Buddeus* in compendium mittere; ut in eo citra ambages, sine cultu, sine ornatu (verbis ipsius utor) moralem Hebræorum Doctrinam eruditorum oculis subjiceret, & ipsius ut plurimum SELDENI verbis exponeret. Aliorum etiam scriptorum præsertim accuratius jus naturæ interpretantium subinde indicavit loca, usui futura illis qui revocare ad Examen Ebraicæ gentis placita cupiunt. Prodiit ad calcem VITRIARI *Institut.* Lug. Bat. 1734.

judicio ingenii subtilissimi. Is si tantam ad litterarum studia attulisset probitatem, quantum attulit ingenium, ingens ab eo emolumentum cum omnes litteræ tum maxime juris naturalis disciplina capere potuisset. Jam vero suam quam excogitavit de statu naturali fabulam, ceteraque quæ eidem superstruxit, eo comparatam voluit, CAROLO *secundo* ut placeret *Angliæ Regi*: Plane ac si imperantium in tuto collocari majestas nequeat, nisi advocatis in subsidium figmentis. Is vero etiam dum pius in regem videri voluit, parum abest, quin impius in Deum ipsam religionem imperantium arbitrio subiiciendo, injuriusque in cives servili prorsus conditioni eas addicendo, extiterit. Videre vero & hic licuit, quam difficile sit mediam tenere viam, quoties civium libertas auctoritasque Principum inter se committuntur. HOBBIUS vero suæ audaciæ pœnas abunde dedit RICHARDO CUMBERLANDIO ⁶⁰, JO. BRAMHALLO ⁶¹, GISBERTO COCQUIO ⁶², ROBERTO SHARROCKIO ⁶³, ROBERTO FILMER ⁶⁴, JO. SCHAFTO, SAMUELI STRIMESIO, aliisque ⁶⁵, qui ingenium calamosque

contra

⁶⁰ *Disquisitio de Leg. Naturæ*, 1672. 4to.

⁶¹ *Vindicatio veræ Libertatis*. 1675.

⁶² *In Vindiciis pro Lege & Imperio, & Anatome Hobbesianismi*.

⁶³ *De Officiis secundum Jus Naturæ*. 1660. 8vo.

⁶⁴ *Observat. ad HOBBIUSII Leviathan*. 1679.

⁶⁵ Scil. CLARENDON. *contra Hobbesii Leviath*. PARKERO in *Disputationibus de Deo*. 1678. Et *De Legibus Naturæ*

contra eum acuerunt: quorum ut idem scopus, ita nescio, an idem fuerit successus: ne quid nunc de iis dicam, qui non quidem ex instituto, sed data occasione, & ὡς ἐν παρόσῳ illum aggressi sunt. Nec tamen defuerunt qui patrocinium ejus fusciperent, ejusque philosophiam defenderent, quos inter LAMBERTUS VELTHUYSIUS eminent⁶⁶, ingenio profecto & acumine ipsi HOBBSIO comparandus⁶⁷. DANIELIS SCARGILI enim conatus, cujus auctor vitæ Hobbesianæ meminit, in ipsa, quod ajunt, herba suppressi sunt⁶⁸.

Et

Naturæ. 1681. SETH WARD *Exercitatio Epistolica*, 1656. Et qui instar omnium est, RAD. CUDWORTHO in *System. Intellect.* et de *æterna & immutabili Moralitate*; qui nuper prodierunt latinè versi à Doctiss. MOSHEMIO. 2 Vol. Fol. *Ienæ* 1733.

⁶⁶ In disquisitione epistolica *de principiis justis & decori*, primo seorsim, deinde cum reliquis ejus operibus edita. 2 Vol. 4to. *Roterod.* 1680.

⁶⁷ Non tamen ita defendebat HOBBSIUM, ut in verba magistri juraret, vel eum per fas & nefas vindicaret. Studium seipsum conservandi pro fundamento moralis obligationis, omnique istius quod justum & decorum haberi solet, cum multis viris cordatissimis posuit; sed principiis istis nefandis *de Statu Naturæ Statu Belli, de Jure omnium in omnia, de pactis fonte Obligationis, & ejusmodi*, nequaquam patrocinatus est.

⁶⁸ Paucos alios nactus est HOBBSIUS defensores. NIC. HIERON. GUNDLINGIUS eum ab Atheismi crimine vindicare annititur. *Observat. Sel.* Tom. I. p. 37. Item *de Statu Naturali HOBBSII defenso & defendendo*. Easdem partes suscepit RAD. BATHURST in *vita Hobbesii* ejusque auctario. 1681. Quædam HOBBSII placita JO. CHR. BECMANNUS calculo suo comprobavit in *Meditationibus politicis*, itemque in *politica parallela*. Sed &

PETRUS

Et HOBBSII quidem *de cive elementa* A. M. DC. XLVI. lucem primam adspexerunt, quæ aliquot post annos videlicet M. DC. LI. alter ejus scetus, cui *Leviathan* titulum fecit, excepit ⁶⁹.

XXVII. Sed GROTII tamen nondum ita oblitterata memoria erat, ut non quosdam ejus *de belli & pacis jure* libri occuparent. Et hoc ipso sane tempore JOANNES A FELDEN vir juris pariter ac matheos callentissimus, pro eo quem erga *Aristotelem* animo conceperat favore insurgere in Grotium, ejusque dicta, in quibus a tanto sapientiæ magistro differerat, atro notare lapillo in animum induxit. Cujus conatus non displicebant illis, qui famam & gloriam GROTII ægris intuebantur oculis. Quos inter & CLAUDIUS SALMASIUS

Grotio
adversatur
Feldenus,
tuetur
Grafwin-
kelius.

PETRUS GASSENDUS, dum Juris & Justitiæ originem ex pactis derivat, aliaq; *Epicuri* dogmata tuetur, ne latum unguem ab Hobbesio discedit. Vid. *Syntagma Philos. Epicur.* P. 3. c. 26. PUFENDORFIUS noster HOBBSII vestigia in quibusdam premit, in iis Scil. quæ sana sunt & Philosopho digna; nonnulla tamen impia ejus dogmata solide et præclare refellit.

⁶⁹ Pauca hujus libri exemplaria prius evulgata sunt *Parisiis* 1642. Deinde auctior prodiit, *Amst.* 1647. De hoc HOBBSII Opusculo hanc sententiam profert PUFENDORFIUS. *Etsi quid profani sapiat, pleraqua tamen cætera satis arguta ac sana.* Præfat. ad Elem. Jurisprud. Ineunte anno 1650 publicatum est HOBBSII opus, linguâ vernaculâ conscriptum, de naturâ humanâ; sicut etiam anno vertente liber *de corpore Politico Londini* impressus est. A. D. 1655 prodiit latinè liber *de corpore*, et proximo anno vernaculè. A. D. 1658 in lucem emissus est Liber *de Homine*. Qui plura vult de HOBBSIO, adeat *BAELII Diction. Histor. et Crit. vel vitam Hobbesii* à RAD. BATHURST. 1681.

D

fuit

HISTORIA

fuit, qui suæ invidiæ præclarum hoc extare voluit monumentum in quadam epistola, quam e tenebris produxit vir clarissimus THOMAS CRENIUS ^{7°}: “ in philosophicis, “ si disputandi solertia spectetur, vix mediocribus par est: nec unquam vidi, qui “ minori cum vi ratiocinetur: id quod testantur scripta ejus, quibus RIVETUS & MARESIIUS rescripserunt: in studio literarum “ multos habet pares, & plurimos superiores. “ In jure quantum excelluerit, ostendit sparsio florum ad *jus Justinianæum*. Librum “ ejus *de jure belli ac pacis* refutandum suscepit “ quidam Professor *almæ Juliæ*, qui amicis “ aliquot, quos vidi, adfirmavit se ostensurum esse, nullam paginam vacare insignibus erratis”. Nullus dubito quin FELDENUM designet SALMASIUS, qui quo animo ad hanc censuram accesserit, vel ex hoc ipso intelligere licet, quod nullam paginam erratis vacare se ostensurum pollicitus sit. Prodierrunt vero tandem annotata ista M. DC. LIII. quibus THEODORUS GRASWINKELIUS, vir doctus & civilium rerum haud imperitus, anno sequenti stricturas suas opposuit, quas duobus HUGONIS GROTII filiis sacras esse voluit. Non equidem sibi defuit FELDENUS, sed responsionem ad istas stricturas edidit, tacente quidem GRASWINKELIO, forte quod perspexisset optimam hanc esse vincendi litigiosos homines rationem, si res suas sibi habere jubeantur.

^{7°} T. I. Animadvers. Philolog. & Histor. p. 22:

XXVIII. Sed juvabit, observata quantum fieri potest annorum serie, quæ naturalis juris doctrina subierit fata, porro pertexere. Anno itaque M. DC. LIX. MARTINI SCHOOKII, viri in quo alia omnia potius quam diligentiam desideraveris, prodiit *de jure nature* liber, in quo tamen nihil eximii admodum & non quotidianum attulisse visus est: quamquam idem & aliis scriptis ad civilem moralemque doctrinam spectantibus ingenii periclitatus sit vires. Quæ inter de *imperio maritimo* eminet commentatio. Qui vero illum in hoc ordine excepit JO. HENRICUS BOECLERUS, majorem doctrinæ copiam vimque ingenii exquisitiorem ad hoc attulisse opus traditur. Anno namque M. DC. LXIII. commentarius ejus in librum primum, & septem priora capita libri secundi lucem adspexit, cui selectæ aliquot, *de insignibus juris naturalis capitibus*, dissertationes adjunctæ sunt. Multis utique præfidiis instructus hunc adgressus est laborem BOECLERUS: civilis doctrinæ peritia in eo haud vulgaris, veteris recentiorisque historiæ cognitio, fontesque, ex quibus sua hauserat GROTIUS, perspecti penitus. Anfractus tamen nescio quos, & ambages in eo vituperant nonnulli, & impeditum dicendi genus, quo plura ubique polliceri videtur, quam præstare: cui doctrinæ ad illorum, quos offendere volebat accommodatio, in plerisque viri doctissimi scriptis manifesto se prodens accedit. Morte autem præpeditus perducere ad finem cœpta non poterat non sine insigni, ut creditur, litterati orbis damno.

Schookii
& Boecleri
merita
in jus na-
ture.

Compendia
Grotii à
Mullero
& Klen-
kio.

XXIX. JOANNES PHILIPUS MULLERUS sequenti anno, M. DC. LXIV. in tabulas redegit GROTTII *de belli & pacis jure* libros. Etenim ut studiis atque moribus, ita ingeniis maxime differunt homines: videasque alios fastidire libros, quos non contextus rationum succulenta & plena oratione ornatus commendat, alios contra sceletis illis, ut nunc cum medicorum filiis mihi loqui liceat, maximo-pere delectari. Mercatores itaque si imitentur eruditi, quid mirum? quos tum demum a sapientia commendari novimus, si merces gustui & indoli emptorum diversimode attemperatas exponant. Hinc tam diversus etiam in jure naturæ ad ingenium mortali-um aptando & instruendo labor. Hinc præter tabulas compendia, quorum ni fallor primum a JANO KLENKIO concinnatum est, quod sub titulo *institutiones juris naturæ, gen-tium, & publici*, A. M. DC. LXV. lucem ad-spexit.

Zieglerus
in Grotii-
um com-
mentator.
Gul. Gro-
tius cum
suis com-
mentatori-
bus.

XXX. Crescere tum indies existimatio cœpit de utilitate librorum GROTTII, ut passim, in academiis viri docti juvenibus eosdem præ-legere & interpretari consultum ducerent. In his summus quoque vir, isque non minus juris quam omnium literarum consultissimus fuit, CASPAR ZIEGLERUS, cujus in istos *Hugonis Grotii* libros animadversiones M. DC. LXVI. prodierunt. Libertatem modestia temperatam in eo laudant omnes. Nec eruditionem in iis, nec judicium desideraveris; meliora ta-men & exactiora ab isto viro proficisci potu-isse, si ingenii sui vires intendere aut volu-isset

isset, aut per temporis rationes potuisset, omnes judicant, quibus res ejus cognitæ fuere ac exploratæ. Utilem tamen illis operam præstitit, qui a singularibus in religione opinionibus, quas more suo & hujc operi passim inspersit GROTIUS, sibi cavere cupiunt. Has enim non temere prætermisit, quin notaret eas & pro re nata refelleret. ZIEGLERO jun-gamus jureconsultum, & doctrina, & modestia eo non inferiorem, eumque ipsius *Hugonis* fratrem, GULIELMUM GROTIUM, qui *de principiis juris naturalis enchiridion*, quod vocat, edidit. Is in compendio tradere, quæ prolixiori ambitu complexus est frater, instituit; nec tamen, quæ sibi constituerat, stadia prorsus emensus est. Agnoscas facile virum elegantioribus literis innutritum & civilis juris peritia imbutum, a scholasticis minutiis abhorrentem minusque adeo placentem illis, quibus pulchrum nihil est, nisi quod ineptis vocibus conditum, ineptiori methodo adstrictum, sub nescio cujus *ἀρετής* specie illis adblanditur. Academicis tamen studiis eum inservire voluit GEORGIUS GOEZIUS, disertissimus quondam *Jenensium* antistes; cujus exemplum secuti sunt, qui deinceps suis hoc enchiridium commentationibus illustrarunt Jo. GEORGIUS SIMON, & Jo. JACOBUS MULLERUS.

XXXI. Eodem circiter tempore nova ad *Mevii* hanc doctrinam facta est accessio, per *prodromum jurisprudentiæ communis*, DAVIDIS *Prodrum Jurisprudentiæ.* MEVII, in *tribunali Suecico*, quod *Wismariæ* est, *vice-præsidis*, qui in altera editione, nu-

dei juris naturalis & gentium, titulum gerit. Vel ex fronte libri constat, alterius longe majoris operis hunc velut esse præcursorem: id quod & ex ipsa tractatione ea, quæ generatim de naturali jurisprudentia disceptari solent, exhibente perspicitur. Et fama, & ingenium auctoris, & eruditio singularis, nihil nisi eximium de ipso opere sperare omnes jubebant, desideriumque vehemens illud videndi & usurpandi in multorum excitarunt animis; irrita tamen hæctenus eruditorum fuere vota. Id quod quo fato contigerit nescio, cum maximam saltem libri partem jam tum perfectam a se testaretur auctor, cum prodromum emitteret in lucem. Est tamen non diffitendum, & in ipso hocce prodromo non omnium promeruisse calculum MEVIUM. Parumque abfuit, quin ad agendas causas quam profundioris juris naturæ inquisitionem, aptiorem eum nonnulli censerent. Id tamen, quod maxime in illo reprehenditur, quod ex statu integritatis principium ac normam juris naturæ reperierit, cum multis ei commune est: diciturque ea de re suo loco. De mutabilitate autem juris naturæ quæ dixit, censuram non admodum benignam SAMUELIS RACHÉLII 7° provocarunt. Nec difficile foret & alia in eo reprehendere, si quis erroribus aliorum in lucem producendis se natum crederet.

Osiandri
commenta-
rius ad
Grotium.

XXXII. MEVIUM excepit *Tubingensium*
Theologus JOANNES ADAMUS OSIANDER,

* De jure naturæ thes. LVI.

cujus

cujus observationes maximam partem theologicas in *Hugonem Grotium*, M. DC. LXXI. orbis eruditus primum vidit; *Tubingæ* quippe eodem anno impressas. Exemplo ZIEGLERI incitatum virum dicas ad ea & notanda & consignanda, quæ offendere aliquem ecclesiæ *Lutheranæ* scitis innutritum poterant. Nec negaverit fecisse utrumque quod operæ pretium sit, qui cogitaverit subinde asserere Grotium talia, quæ castigantur reprehendunturque merito. Nimum rigorem facile condonabunt OSIANDRO, qui theologum fuisse recordantur, qui, cum ardua semper tractant, nec minutias, quæ periculum asserere possunt, prætermittere solent. De fatiis autem GROTTII, quod suo quædam operi præmisit, id magis historiæ causa, quam ut ullam inde illi conflaret invidiam, eum fecisse arbitror. Scholasticorum vero quod subinde placita advocavit, id ejusmodi quidem est, ut elegantioribus multum displiceat, qui vellent tandem ab hisce quisquiliis moralem doctrinam repurgatam penitus: sed a viro, qui omnem his in studiis ætatem egit, expectandum aliud nihil fuit. Prætermittenda itaque hæc sunt, & in ceteris, quæ recte dicta & observata sunt, sua non defraudandus laude. Idemque existimare omnes velim de altero ejus opere, qui *typus legis naturalis* inscribitur, quodve itidem ad ejus juris, quod ex natura omnibus constat, studium promovendum comparatum esse voluit.

XXXIII. Longe aliam viam ingressus est SAMUEL PUFENDORFIUS, ad quem nunc

Pufendor-
fius, *alter*
restaurator
Juris na-
turae.

temporis nos deducit ordo. Facile vidit vir perspicacissimus, commentariis, annotationibus, stricturis, censurisque in *Hugonem Grotium*, parum in naturalis juris doctrina profici; eo namque tandem rem redire, ut quid GROTIUS senserit, intelligatur; modo intelligatur, cum commentariis facilius obscurantur auctores, quam illustrentur. Comprobatum nimirum & *Grotii* exemplo est perpetuis velut circulis literarum studia circumagi, ut quandoque existant, qui ex ipsa rerum natura, non ex solis libris sapere gestientes, eo usque provehantur in rerum perscrutatione, ut supra communem hominum sortem positi penetrasse in istos recessus videantur, ad quos ceteris aditus sit interclusus. Hos mirari, quæ mortaliū est ignavia, quam imitari plerique malunt: remque prorsus egregiam se suscepisse putant, si & ipsi dicant, quod heros ejusmodi dixit, & novitatis specie se commendent. Hinc novorum systematum, compendiorum, tabularum, uberrimus proventus: hinc commentationum & adnotationum florentissima seges, in quibus ex obsoletis denuo conferunt & convectant, quæ auctor spreverat, ostensuri, & alios ea dixisse, quæ ipse asseruit, aut dubiola movent, aut simile quid quisque pro ingenii sui modulo agunt. Hæc *Aristoteles*, hæc *Plato*, hæc *Thomas de Aquino*, hæc *Cartesius*, hæc *Grotius* expertus est fata. Hæc quotidie luditur fabula. Postquam ejusmodi librorum pertæsum, surgit iterum aliquis, qui magno impetu prostratis & rejectis quotidianis istis nova confectatur, eandem commenta-
torum

torum & adnotatorum turbam post se tractatus. PUFENDORFIUS itaque *Grotii* vestigia premens facile vidit hoc in illo laudandum, quod ex ipsa hominum natura accuratioreque ejus consideratione novum aliquod juris naturæ ædificium extruxerit. Hoc unicum esse, quo reliquis *Grotius* præstet, hoc ergo & sibi faciendum: præsertim cum exquisita illa humani ingenii meditatio nunquam sine fructu instituat, ut non detegat aliquid, quod perspectum cognitumque neutiquam fuit aliis. Hæc magnorum virorum vestigia feliciter premens PUFENDORFIUS, parum abfuit quin superaret ipsum *Grotium*, exemplum saltem longe clarius una cum *Hobbefio* præiret ceteris, quæ vera ratio esset perficiendi perpoliendique juris naturalis. Hujus sui instituti specimen equidem jam dederat in *elementis jurisprudentiæ universalis*: sed illud demum opus, quod plenam doctrinæ ejus faciem exhibet, omniumque oculos animosque in se convertit, M. DC. LXXII. prodiit ⁷². Quod deinceps ipse in compendium misit, ti-

⁷² Scil. *De Jure Naturæ & Gentium*, quod prodiit *Lundini Scanorum*, 4to, 1672, & sæpius deinde recusum; tandem vero cum adnotationibus JOAN, NIC. HERTII, *Francf.* 1704. Versiones ejus *Germanicam*, *Gallicam*, *Anglicanam* commemorat auctor *Bibliothecæ Juris Imper.* c. 1. p. 31. Sed Gallica JOAN. BARBEYRACCII cum primis commendanda, summo quippe studio confecta, & doctissima Præfatione, & notis exquisitissimis exornata & locupletata, quibus præcipua Juris naturalis capita copiosius illustrantur. PUFENDORFIUM cum cl. BARBEYRACCII notis anglicana versione donavit BASIL KENNET. Lond. 1729. Fol. Ed. 4ta.

HISTORIA

tulo de officiis hominis & civis indito ⁷³ : sed ita, ut & compendia confici, quæ a scholasticorum barbarie aliena essent, posse ipso hocce exemplo comprobaret.

⁷³ In gratiam eorum, qui PUFENDORFII Historiam desiderant, brevem vitæ ejus narratiunculam, quam nobis suppeditat STOLLIVS in *Histor. Liter.* p. 764, hic subjungemus. SAMUEL PUFENDORFIUS *Lipsiæ* commilitonem habuit *Valentinum Alberti*, & postea *Jenæ* cum celeberrimo *Weigelio* contraxerat, qui suam *Ethicæ Euclidæam* liberæ ejus voluntati tradidit, quâ & in *Elem. Jurisprud. Univ.* Hag. 1660. editis nonnullis in locis usus est. Eruditus ille Palatinatûs Princeps Elector *Carolus Ludovicus*, cujus nomine illa præscripserat, professorem eum *Juris Naturæ & Gentium Heidelbergæ* constituit. A. D. 1668 *Lundini* in *Scandia* Professor factus est, ibidemque 1672 opus suum de *Jure Naturæ & Gentium* in 4to edidit. Quod verò in eo ulterius quidem ac *Grotius* progressus fuerat, scholasticorumque nugæ penitus rejecerat, multos equidem experiebatur adversarios, in quorum aere tamen non diu fuerat. Interea Consiliarius Regius, & Historiographus *Holmiensis* factus, nobilitatisque insignibus ornatus est. Conscripsit hinc opera illa de *Rebus Suecicis sub Gustavo Adolpho usque ad abdicationem Christianæ*, & de *Rebus a Carolo Gustavo gestis*. Ita hæc suscipiebantur benignè, ut non multum post res *Friderici Guilielmi* Principis Electoris *Brandenburgensis* describere juberetur. Ornabatur simul officio Consilarii intimi *Electoris Brandenburgici*. Rex *Sueciæ* CAROLUS XI. liberum Baronem eum pronuntiabat, juraque ipsi ea concedebat; immo ipsemet Imperator *Leopoldus* magnis eum pollicitationibus conatus est ad vitam suam describendam persuadere, quod nunquam tamen in se suscepit. Mortuus est Oct. 26. 1694, ætatis 63; postquam & alia publicarat scripta, jusque suum *feciale divinum* reliquerat in *MSto*; quod postea typis exaratum erat, & tum latine tum anglice in lucem emissum.

XXXIV. Per

XXXIV. Per istam autem, quam tenuit, philosophandi rationem, PUFENDORFIUS non potuit non a receptis scholasticorum decretis, in quibusdam dissentire. *Ægre istud tulerunt quidam ex theologorum ordine viri, qui introducta semel ista sentiendi libertate, nihil tam sanctum, tam inviolabile fore autumabant, quod non convellere auderet hominum nova consecrantium profana libido. Lutheri namque jam pridem relicta simplicitate, scholasticorum postliminio reduxerant commenta, his ecclesiæ purioris dogmata ita involverant, ut his salvis, profligari illa posse, non crederent. Integra itaque ad Pufendorfium impugnandum coorta est cohors, in qua principes Josua Swartzius, Nicolaus Bekmannus, Jo. Adamus Scherzerus, Valentinus Velthemius, Valentinus Alberti, Jo. Joachimus Zentgravius, Samuel Strimesius, Fridericus Gesenius, notissima nomina, totam fere Germaniam nobilissimasque in ea academias suo strepitu complevere. Nec rationibus magis quam convitiis certatum strenue, ut tanto præclariorem quisque retulisse victoriam sibi videretur, quanto acrius ingenium in convitiis excogitandis probasset. Omnibus vero, quod mireris, unus sufficiebat PUFENDORFIUS, si ab infelici ejus hyperaspiste Klingero discedas, qui sub nomine Rolleti latitare dicitur, & læsæ majestatis scholasticæ poenas in academia Jenensi dedit. Nemini namque, quicumque is esset, aut ingenio aut eruditione aut promptitudine aut mordaci & aculeato scribendi genere se inferiorem demonstrabat.* *Eris Scandinica*

Acriter à multis impugnatus.

dica PUFENDORFII, & alia ejusdem generis scripta utrinque eo tempore, haud exiguo numero edita, docere & hæc quæ diximus, & totam belli istius umbratici seriem possunt, si quis accuratius hæc nosse sua interesse putat.

*De Controversiis istis
judicium.*

XXXV. Ejusmodi utique erant, supra quibus magnis tum animorum motibus concertabatur, ut aut tuto ignorari aut facile, si mens non læva fuisset, componi potuissent. De statu enim naturali, quem ab *Hobbesio*, sed sacris literis magis attemperatum, acceperat PUFENDORFIUS, de *fundamentali propositione legis naturalis*, de *origine moralitatis*, & *indifferentia motus physici in actione humana*, similibusque disceptabatur acerrime. Eoque effectum, ut magno equidem strepitu passim in academiis jus naturæ doceretur, cum non temere litis materiam dimittant, qui in scholis & academiis vivunt, & infiniti libelli, & dissertationes innumeræ hac de re conscriberentur: sed ut omnis labor in speculationes inutiles *de principio juris naturæ*, similibusque doctrinæ scholasticæ capitibus abiret. Et qui de hisce verba facere didicerant, pulchre sibi sapere, jurisque naturæ consultissimi videbantur, cum ejus essent ignarissimi. Ita infelici ista concertatione evenit, ut nobilissima ista philosophiæ pars a viris cordatis & ad majora natis, quippe quos scholasticarum ejusmodi quisquiliarum pudebat, neglecta; occupata contra ab hominibus, a quibus multum obscuritatis parum lucis aut dignitatis accipere poterat, suo pretio excideret, & succo nervoque spoliata jejunisque quæstionibus ob-

ruta

ruta eodem apud sapientiores loco, quo istud ineptiarum chaos, quod *metaphysicam* vocant, haberetur. Sed juvat tamen, ne quid desit, languentis & tantum non agentis animam fata porro persequi.

XXXVI. Inter præcipuos PUFENDORFII adversarios VALENTINUS ALBERTI fuit, Alberti, Mevius, Seckendorffius vir nec elegantioris doctrinæ, rudis, & ceteris multum ingenio præstans. Is non tantum variis scriptis controversa PUFENDORFII placita impugnavit: sed novum quoque juris naturæ systema, suæ quam elegit hypothese, superstructum condidit. Vocavit illud *compendium orthodoxæ theologiæ conformatum*, inque eo illud potissimum egit, ut ex statu integritatis, in quo conditus homo initio fuerat, regulam normamque officiorum omnium, quæ lex naturæ ab omnibus exigit, derivaret accerferetque. Quæ in re non sacri modo ordinis viros plerosque, sed ex jureconsultis quoque DAVIDEM MEVIUM, quem supra laudavimus, & VITUM LUDOVICUM SECKENDORFIUM sibi adstipulantes habuit. Et hujus quidem cum haud obscure niteretur auctoritate, aliterque sentientibus ea objiceretur, oportuit SECKENDORFIUM PUFENDORFII quoque experiri aculeos, liberrimumque judicium, non adstrictum ullius existimatione, sed unice rationibus suffultum. Ego vero maximopere miror, potuisse inter viros doctissimos ullam hac super re existere dissensionem. *Pufendorffius* illorum exponebat officia, qui christianæ religionis sunt expertes: horum contra instruunt vitam & theologi, aut quotquot naturæ

naturæ aut integræ aut restitutæ conditionem considerant. Alio itaque fundamento illum, alio hos niti oportet. Recte utique hæc a se invicem discernuntur, cum multa sint, quæ rationis captum superant, & quæ frustra illis obtruseris, qui religionis christianæ scitis non sunt imbuti. Cum ejusmodi vero hominibus cum raro nobis commercium intercedat, rursus dissimulandum non est, si a principum negotiis discedas, in privatæ vitæ institutione longe ampliorem, imo unicum illius juris usum esse, quod ad christianam disciplinam hominum mores exigit. Ut ergo errant, qui jus naturæ non aliud agnoscunt, quam quod ex scitis christianæ religionis aut statu naturæ vel integræ vel restitutæ derivatur, nec satis, quæ ratio dicitur, discernunt ab iis, quæ ex revelatione constant: ita rursus decipiuntur, qui ubique jus naturæ crepant, & christianorum etiam ad illud componi actiones volunt, qui tamen longe excellentiori jure, quod naturæ scilicet restitutæ est, utuntur; id quod plerisque PUFENDORFII sectatoribus contigit.

Hunc laudant et sectantur plurimi.

XXXVII. Superiorem ex hoc certamine discessisse PUFENDORFIUM multa evincunt. Namque ut alia taceam, in iis ipsis academiis, in quibus tam acriter impugnata fuit ejus philosophia, eadem recepta & propagata sola fere regnat; explosis & consepultis adversariorum ejus decretis. Cum dignitatibus etiam, quibus a magnis principibus ornatus fuit, auctoritas ejus crevit, ut ad eam passim provocetur, multisque pro ratione sit. Nec quidquam

quidquam defuit, quo minus *Grotio* tandem æquaretur, quam ut commentarii & adnotationes ad illius opus conscriberentur. Compendium ex eo fecit quidam, sub titulo *jurisprudentiæ universalis*, tironibus non prorsus spernendum. Placita ejus cum primis sectatur ADAMUS RECHENBERGIUS in *Lipsiensi* academia Theologus longe clarissimus, qui mira brevitate & exquisito judicio in lineamentis philosophiæ suæ civilis cuncta complexus est, additis ex suo fundo quæ ad integrum civilis doctrinæ complexum deesse videbantur. Ad libellum etiam *de officiis hominis ac civis*, observationes scripsit GOTTLIEB GERHARD TITIUS ⁷⁴.

XXXVIII.

⁷⁴ Fuerunt & plurimi alii inter eruditos, qui Opusculum hoc *Pufendorfanum* dignum judicarunt, in quo edendo & commentando operam suam rectè collocare possent: inter quos ultimum ordine, non meritis, locum occupat TRÆVERUS; qui id adnotationibus illustratum in lucem emisit, *Lipsiæ*, 1734. cujus Historiam horum editorum & commentatorum, qui ei præcesserunt, haud inutilem operam agam, si in medium proferam. “ Licet
 “ (inquit, in *Præfat. adnotationum*) varii in eundem li-
 “ brum sunt commentati, illorum tamen intentio, me-
 “ thodus & tractationis materia ita inter se differunt,
 “ ut nemo alterius limites attigisse dicendus sit. Ti-
 “ TIUS definitiones, divisiones & terminos maximam
 “ partem examinavit, minutias nonnunquam sectatus,
 “ methodi *Pufendorfiæ* acerrimus ubique censor.
 “ HOCHSTETTERUS in *Collegio Pufendorfiano* non tam
 “ librum hunc respexit, quàm locos communes Juris
 “ Naturæ condidit, Theologiam moralem admiscuit,
 “ & Theologiæ revelatæ principiis in Juris Naturæ
 “ placitis firmandis usus est. WEBERUS textum fere
 tantum

Quid in
Jure na-
turæ præ-
stiterunt
Hennin-
ges, Si-
mon, Ra-
chelius,
Velthe-
mius.

XXXVIII. Ut redeam, unde digressus
sum, cum *Pufendorfius* solum luci exponeret
opus

“ tantum brevissime declarat, & omnia ad usum præ-
“ cipue juridicum dirigit. *KEMMERICHUS* in Apho-
“ rismos librum hunc commodissime resolvit, inter-
“ sperfis iis, quæ à *Pufendorfo* omissa fuerunt. *JAS-*
“ *TER* duabus plagulis in tabellas redegit. *WALD-*
“ *KIRCH* exemplis Juridicis, nonnunquam Historicis
“ illustravit, vix in ullius sententiæ veritatem inquisi-
“ vit. *BARBEYRACCIUS* in Gallicam linguam ele-
“ gantissimè transtulit, notis paucissimis adjectis quum
“ omnia vastissimo suo commentario ad majus *Pufen-*
“ *dorfi* opus complexus esset. *PRÆLEBUS* omnia Juris
“ Naturæ Dogmata ex conservatione sui immediate
“ deducens hunc librum principio isti, majori quidem
“ ordinè & ratiociniorum nexu, accommodavit, lima-
“ toque Judicio proposuit: sed principia justî & ho-
“ nesti non satis distinxit. *PAGENSTECHEER* edidit qui-
“ dem de novo libellum *Pufendorfi*, sed promissas in
“ eum observationes, quantum mihi constat, nondum
“ in lucem protraxit. His accesserunt *LEHMANNI* ad-
“ notationes, qui variorum sententias ex diversâ sæpe
“ hypothesi exortas congeffit, placitaque sua interjecta
“ collustrare magis voluit, quam demonstrare. *Jo-*
“ *BALTH. WERNHERI Analecta* ad hunc librum valde
“ extemporalia sunt & jejuna, soliditatem hujus doc-
“ trinæ parum juvantia”. Hisce addendi sunt *CAR-*
“ *MICHAEL* Philosophiæ Professor in academia *Glasgowi-*
“ *ensi*, cujus præcipuus est scopus (teste *Ottone*) ut Phi-
“ losophiam moralem ex ipsis naturæ principiis deductam
“ legisque naturalis obligationem atque præcepta ex per-
“ fectione supremi numinis demonstraret, totamque mo-
“ ralem disciplinam ordine naturali delinearet; & *EVER-*
“ *ARDUS OTTO* Jctus & Antecessor, cui illud adhuc super-
“ esse videbatur, ut Juris naturalis doctrina magis ad
“ usum & intellectum Legum Civilium v. gr. Hebræarum
“ & Græcarum sed maxime Romanarum applicaretur,
“ quo plenius tandem apparere posset eas non vana homi-
“ num

opus, alii adhuc in ornando explicandoque *Grotio* elaborarunt. Etenim M. DC. LXXIII. observationes suas prodire jussit HENRICUS HENNINGES, in quibus id operam dedit, ut defenderet *Grotium*, & contra censores ejus tueretur. Eodemque fere tempore Jo. GEORGIUS SIMON, qui initio in *Jenensi*, postea in *Hallensi* academia docuit, recudi *Grotii* opus fecit, additis itidem notis, eruditis iis quidem, ast non semper ad rem facientibus, nec naturali juri insignem affudentibus lucem. In hoc laudandus, quod subinde ad *publicum*, quod vocant, *jus*, naturalis juris decreta accommodaverit. *Grotium*, ad rem ipsam quod attinet, quandoque sequitur, quandoque deserit, interdum & cum *Feldeno* contra *Grotium* facit. Qui his M. DC. LXXVI. accessit, SAMUEL RACHELIUS, *juris in academia Kiloniensi Professor*, in dissertationibus *de jure naturæ & gentium*, *Aristotelis* legit vestigia, nec facile quicquam, quod alibi obvium non

num existimatione, sed ratione arteque constare. Hunc ad finem tendunt propriæ ipsius adnotationes, quibus accedunt *Titii* ad hunc librum *Observationes*. Prodiit *Trajecti ad Rben.* 1728. Sic alii alios in hoc libro edendo sibi proposuerunt fines; ipsius vero TREVERI institutum est, sicut ipse profitetur, Juris naturalis dogmata exponere, præjudicia quæ circa eadem oriri solent remove, justum ab honesto & decoro secernere, in recentiorum sententias & thesium veritatem inquirere, rationibus pro virili omnia fulcire, & explicatiora auditoribus suis exhibere. Post tot eruditorum labores in hâc palæstrâ, si quis mirabitur, quo fine & instituto ipse eundem librum iterum prodire jusserim, hunc ad Præfationem meam remitto.

fit, affert : idem tamen jam antea sua *in Ciceronis officia* commentatione, eidemque de natura honesti præmissa dissertatione, suæ doctrinæ specimen dederat. VALENTINI VELTHEMII autem, quæ eodem anno comparuit, ad *Hugonis Grotii* sæpius laudatos libros introductio, cujusmodi sit, ex dictis facile conjectura quis assequatur. Laudaveris diligentiam viri, conatusque rem literariam juvandi ; scholasticis tamen nimis eum indulgisse tricis res ipsa docet. Ista vero tractandi jus naturæ ratione, si alio seculo vixisset, ingentem promereri potuisset laudem : sed hac ætate, qua multi jam scholasticam istam fuliginem animo detergere instituebant, placere paucis poterat.

Gronovii
& Kulp-
sii Com-
mentarii in
Grotium.

XXXIX. Jureconsultis hucusque & theologis negotium faceffiverat *Grotius* : nunc vero & criticorum diligentiam provocavit. GRONOVIVM innuo, qui M. DC. LXXX. cum notis suis *Grotii* opus recudi curavit. Sunt istæ, uti constat, diversi prorsus generis, quam quibus vexatus laceratusque a ceteris fuerat *Grotius*. Non de rebus ipsis, sed sensu *Grotii* sollicitus est, quem ut recte percipiat lector, anniti debet ; hinc obscurius dictis lucem affundit, quod nemo rectius facere poterat GRONOVIO ⁷⁵. Nec interea defuerunt, qui

⁷⁵ Elegantem hujusce operis editionem, omniumque quæ hætenus prodierunt, emendatissimam, cum annotationis auctoris, ejusdemque dissertatione de *mari libero*, ac libello singulari de *æquitate, indulgentia & facilitate*, necnon *Joan. Fr. Gronovii* Notis, suas quoque notulas addens,

qui consuetam viam tererent, licet non eodem omnes successu. JO. GEORGIUS KULPISIUS M. DC. LXXXII. his annumerari voluit, edito *collegio isto Grotiano*, quod maximum eruditi orbis adplausum promeruit. Brevitate enim & judicio, & moderatione omnibus se commendat ⁷⁶. Optima ex omnibus feligit, ut multis commentariis carere facile queat, qui eo uti voluerit, cum, quod eximium in omnibus est, hic unico fasce comprehensum videas. Est, ubi receptas scholæ sententias non prorsus exuere potuit: ast hosce qualescunque nævos magnis virtutibus compensat.

XL. Ceterum *Grotii* nomine cum orbis ita personaret; & in aulis, in scholis, in circo, in trivio, *Grotius* aut celebraretur aut damnaretur, quid mirum, si & homines latinæ linguæ imperitos cupido legendi tam præclarum opus incenderet? Horum inservire desideriis CURTINUS voluit gallica versione, eleganti & perspicua, ut eadem & commentarii vicem sustinere posse credatur ⁷⁷. In indice accurato

Curtini
Versio Gallica
Operis
Grotiani.

E 2

rato

addens, summâ curâ ornavit cl. JOAN. BARBEYRAC, & in lucem emisit, *Amstel.* 1728. iterumque 1736. 2 Vol. 8vo. Ejusdem quoque viri doctissimi & Jurisprudentiæ Professoris celeberrimi versio gallica cum commentariis copiosissimis pariter ac præstantissimis lucem aspexit, *Amst.* 1724. 2 Vol 4to.

⁷⁶ Post KULPISIUM prodiit JOAN. SCHEFFERI *Grotius Enucleatus.* Helmstad. 1712. 8vo.

⁷⁷ Longe aliter sentit BARBEYRACCIUS, qui CURTINI versionem acriter reprehendit, eum Grotii mentem haud recte tenuisse innumeris in locis asserens, & stylum

rato, quem addidit, cuncta velut in compendium misit, novamque lucem, additis observatiunculis, locis Grotii difficilioribus conciliavit. Prodiit ista versio M. DC. LXXXVIII. & hoc ipso anno, quo hæc scribo, M. DCC. III. recusa est. Ex quo facile documentum capias, eruditis eam haud prorsus ingrata fuisse.

Pufendor-
fium *vin-*
dicat Tho-
masius.

XLI. Interim in academiis præcipuis *Germaniæ* controversiæ *Pufendorfianæ* adhuc ferebant, & magnis animorum motibus agitantur. Præsertim in *Lipsiensi* causam *Pufendorfi* contra acerrimos ejus censores tuendam susceperat CHRISTIANUS THOMASIUS, vir ingenii acutissimi, ipsique *Pufendorfo*, ut paucis omnia dicam, comparandus. Is animadvertit, recte equidem, *Pufendorfium Grotii* vestigiis insistentem, ex societatis custodia officia hominum secundum naturæ legem derivare, & hanc viam premendo multa ceteris neglecta detexisse, aut accuratius & clarius explicasse, sed nondum omnia eum exhaustisse. Multa etenim adhuc superesse in jure naturali, cum illo, quod *Pufendorfius* ponebat, principio, clariori & evidentiori ratione connectenda. Hoc ergo sibi datum credidit. Hinc

stilum ejus barbarum, horridum & obscurum, notasque falsas, imperfectas, & confusas appellitans, adeo ut quæ illustrari debent, obscuriora fiant. Vid. *Præfat. Hist. Sect. 31.* Neque, ut opinor, BUDDÆUS ipse tam magnificè de *Curtino* sensit, postquam Versionem & Notas BARBEYRACCII viderat, quippe quas pro meritis suis laudat in *Hist. Philos.* p. 517; eumque reliquis omnibus, qui hosce GROTTII libros illustrare aggressi sunt, dubiam reddidisse palmam disertè asserit.

istud

istud *Pufendorffii de societatis custodia* principium suis limitibus circumscripsit, & quæ inde derivari possent, accurate ostendit, quæ vero non possent, ea juris naturæ esse, intrepide negavit. Simul tamen ut illis, qui quæ juris naturæ non sunt, statim licita esse, inferre possent, occurreret, non tantum commonstrat, ex alio fonte officia hominis erga Deum & seipsum fluere, sed de legibus etiam *positivis universalibus* accuratorem quam huc usque factum inquisitionem instituit, & in *matrimonialibus* rebus præcipue, ubi naturæ leges non sufficerent, ad divinas positivas recurrendum statuit.

XLII. Apertius itaque cum multa theolo- Hinc nova
lis de Pu-
fendorffii
Doctrina. gorum & jureconsultorum scita, quam ab ullo ante eum factum, impugnaret, non potuit non multorum in se concitare odia. Hinc acriter subinde *de cultu Dei externo*, quem juris naturalis esse ille negabat, *de gradibus affinitatis & consanguinitatis*, impurisque & illicitis commixtionum generibus, disputatum fuit. Maxime autem cum opposita hæc philosophia illorum sententiæ esset, qui in rationis locum revelationem substituentes, ex *statu*, quem vocant *integritatis*, & disciplina christianorum jus naturæ derivabant, non poterat non, tum ab aliis tum a clarissimo jureconsulto eodemque elegantiorum quoque literarum peritissimo Jo. LUDOVICO PRASCHIO dissentire, qui in sua *de lege charitatis* commentatione, itemque in designatione juris naturalis secundum disciplinam christianorum, in eadem se versari opinione demonstrabat.

Recruduit ergo inter illos hoc certamen, PRASCHIO quidem cum suis, imperfectionem hujus juris, quod ex socialitate, prælucente ratione derivatur, urgente: THOMASIO contra naturalis juris a theologia, quam *moraalem* vocant, observandum discrimen, nec rationis revelationisque confundendos limites, contendente. Et hæc quidem aliaque disputata acriter sunt, eo tempore, cum hic prima vice *jurisprudenciam suam divinam* in lucem emitteret, id quod M. DC. LXXXVIII. factum. Recusa vero eadem fuit, non sine accessione, M. DC. XCIV ⁷⁸.

Controversia de legibus Dei positivis universalibus.

XLIII. Legum divinarum, quas positivas universales nonnulli vocant, quia antea injecimus mentionem, quid viros doctos, ut eas in scenam producerent, impulerit, paulo explicatius hic tradere operæ pretium fuerit. Ipse, ut rem a prima origine repetam, *Hugo Grotius*, præter naturæ leges alias adhuc esse, quæ universo hominum generi a Deo latæ

⁷⁸ Sed deinceps prodiit Editio 4ta præcedentibus auctior, *Halæ* 1718. 4to. in qua vir doctissimus suum non tantum de *legibus positivis universalibus*, sed generatim quoque de *Jure Naturæ* mutavit sententiam, & ejusmodi excogitavit systema, quod illi soli proprium esset, & ex quo nemo quidquam sibi vindicare posset. In eam nimirum ingressus est sententiam, Leges Naturæ propriè dictas *leges* non esse, sed tantum *consilia*, quæ obligatione quidem, sed internâ tantum, id est, improprie sic dictâ, gaudeant; quemadmodum nec pœnæ propriè sic dictæ, seu *positivæ* dentur, sed tantum *naturales*, hoc est, quæ per consequentem naturalem ex hominum vitiis fluant. Vid. *BUDDEI Hist. Philos.* c. 6. p. 525.

fint

sint, subinnuit, a libera quidem Numinis voluntate profectas, eas tamen utiles adprime omnibus valdeque necessarias. Non equidem istas leges diserte designat, nec rationem a naturalibus luculenter illas discernendi monstrat: aliis tamen, accuratiori meditatione hoc prosequendi, occasionem suppeditavit. Nec displicuit id discrimen *Zieglero Kulpisio*, aliisque, licet non deessent, qui rejicerent, ut fastidire nonnulli, quæ novitatis speciem habent, assolent. Ex theologorum tamen ordine JO. CONRADUM DANHAVERUM, JO. ADAMUM SCHERZERUM, aliosque, ejusmodi leges quæ naturales non sint ad omnes tamen pertineant, agnovisse, observatum jam nobis ipsis alibi ⁷⁹ est. Ut vero accuratiori studio in eas nonnulli inquirerent, id, quæ de *Polygamia* ortæ sunt deceptiones, effecerunt. Etenim circa annum M. DC. LXX. & sequentibus, quidam JO. LYSERUS, mox sub *Sinceri Wabrenbergii*, mox sub *Theophil; Alethæi* nomine latitans, variis scriptis polygamix causam agebat, quam & vir quidam illustris & insigni eruditione clarus *Daphnæi Arcuarii* nomine tectus defendendam susceperat. Hunc certatim refutabant JO. MUSEUS, DIECMARUS, FELTMANNUS, BRUNSMANNUS, GESENIUS, aliique; sed juris naturalis scitis insistentes, vix tollere cuncta quæ opponebantur poterant, ut non dubitandi rationes superesse crederent, qui præ ceteris

⁷⁹ In dissertatione de eo, quod abominabile Deo est, ceu *charactere legis moralis*.

perspicaciores videri volebant. Nec defuit, qui sub *Athanasii Vincentii* nomine polygamiam triumphatricem scriberet, sive **LYSERUS** is sit, sive alius. Aliam itaq; viam sibi ingrediendam censuit is, quem laudavimus, **CHRISTIANUS THOMASIVS**, defensoribusque polygamiae id dedit, naturae lege non esse nefas, plures ducere uxores; sed alii Numinis legibus, quas *positivas universales* vocavit. Id vero ne lubricum videretur fundamentum, ut indolem legum istarum explicaret, omnesque scrupulos removeret, omni elaboravit opera. Celebrari inde passim istae leges, & a quibusdam admitti, rejici ab aliis. Utique, ut mihi videtur, ad ἀνομίαν illarum actionum, quae naturae lege prohibitae demonstrari nequeunt, nihil accommodatius: unde & ipse non dubitavi huic subscribere sententiae, & naturalibus divinas istas positivas, quae omnes tamen homines obstringant, adjungere. Ne quid tamen dissimulem, remanet semper circa originem & promulgationem istarum dubium, quam positam in aprico oportebat, si mortalium ab eas exigere actiones, fas ducimus. Nec tanta nunc earum mihi apparet necessitas, disciplinam christianam non respuant, qui de his officiis disputant: haec autem abunde expleat, quae naturali jure deesse videntur. Esto ergo, naturae lege non haberi nefas, plures una ducere uxores: ducant, qui tantum naturae lege vivunt, sed sciant etiam, sibi inter christianos locum non esse; his enim, quod idem non liceat, divinae literae quarum iis, qui christiani

christiani videri cupiunt, non potest non sacra & inviolabilis esse auctoritas, nos ignorare non sinunt. Hoc vero est, quod & ipse alibi monui, recte inter naturæ jus & christianam disciplinam, quam theologia moralis tradit, discrimen constitui: & ubi de actionibus privatæ fortis hominum disceptatur, ad hanc, non ad aliud, eas exigendas. Proinde & si in hisce naturæ leges deficient, recurrendum omnino ad disciplinam christianam esse, quæ naturam restitutam, & ad integri status indolem componendam supponit, & hinc longe perfectiora hominum officia, quam quæ juris naturæ sunt, describit.

XLIV. Ad temporis ordinem revertimur. Musæi, Ryffelii, Eckii, Bodini, Becmanni, Spinæi, labores in hac palestra.
 Etenim M.DC.LXXXIX. SIM. HENRICI MUSÆI *jus paradisiacum*, & JO. JACOBI A RYSSSEL *de jure naturæ & gentium liber*, uterque non adeo magni momenti, lucem adspexit. Hic *Pufendorfii* vestigia legit; ille contrariam viam ingreditur, ut vel titulus libri indicat. Ne quid nunc de ECKII principiis juris naturalis, quæ identidem eodem anno edita sunt, commemorem. Hisce enim non diu admodum immorandum. M. DC. XC. autem HENRICUS BODINUS, tunc *Rintbelenfis*, nunc *Hallenfis* Jureconsultus longe celeberrimus, suam *de jure mundi* dissertationem dedit, M. DC. XCVIII, *Halæ* recusam, & vel hoc hoc nomine laudandam, quod, diversam ab aliis viam sectans, ex ordine creaturarum cuncta juris naturalis capita derivari posse, demonstraverit. Majoris autem expectationis opus anno sequenti aggressus est, & M. DC. XCI. ad

ad finem perduxit JOANN. CHRISTOPHORUS BECMANNUS. Illorum namque exemplum, qui veteres scriptores variorum criticorum notis ornatos dederunt, imitatus, *Hugonis Grotii de jure belli & pacis* opus eadem ratione recudi curavit, additis *Gronovii* ceu maxime ad *Grotium* intelligendum necessariis, *Ziegleri, Osiandri, Simonis*, aliorumque notis selectis quidem & magna cum industria ex ipsis horum virorum commentariis excerptis. Laudanda, quicquid alii dicant, illorum diligentia, qui non tam suæ gloriæ, quam illorum, qui literarum sacris operantur utilitati consultum cupiunt. Quod profecto & illi faciunt, qui vasta aliorum volumina in compendium mittunt, magno illorum commodo, qui & tempori, & sumptibus parcere cupiunt. Difficillimum autem hic est omnium satisfacere votis, cum ut moribus ita judiciis maximopere a se diffideant mortales, & necessarium religendumque præ ceteris existimet unus, quod supervacaneum & omnino prætermittendum alii arbitrantur. BECMANNUS autem sollicitè hoc labore perfunctus est, adeo ut neque *Curtini* gallicam versionem prætermitteret, si quid forte & ex ea lucis *Grotio* affundere posset. Imitatus equidem hoc institutum in *Belgio* SPINÆUS quidam est, itidem cum notis variorum *Grotii* opus edens, sed minori, quam BECMANNUS, ut ego quidem judico, successu.

Vitriarii,
Schefferi,
Dethlevi,
*Compendia
operis Gro-
tiani.*

XLV. Ita ergo *Grotius* semper præ ceteris eminuit, ut nondum desinerent viri eruditi, aut commentarios in eum scribere, aut

ex

ex eo compendia concinnare. Principem in his locum merito obtinet PHILIPPUS REINHARDUS VITRIARIUS, qui serenissimo principi *Christiano Ludovico, Marchioni Brandenburgico*, naturæ leges explicaturus, *Hugonem Grotium* in quæstiones luculentas rededit, summa juris naturalis capita iis ita complexus, ut, quod optimum in præcipuis commentatoribus, simul infereret; subinde etiam ad statum imperii *Germanici* respiceret, *Grotio* autem ita inhæreret, ut nec ab eo dissentire sibi religione duceret. Edidit has quæstiones titulo, *institutiones juris naturæ & gentium, ad methodum Hugonis Grotii conscripta*, M. DC. XCII. *Lugduni Batavorum*; quas jam duabus vicibus heic loci, addita hac ipsa historia juris naturalis, quam nunc auctiorem damus, itemque synopsi juris naturæ & gentium *Seldemiana*, recudi curavimus. VITRIARIO autem comitem damus, quem sibi adjungi haud ægre puto feret, summum virum JOANNEM SCHEFFERUM, ex tot præclaris ingenii monumentis orbi erudito haud incognitum. Is in gratiam *Gustavi Adolphi Comitiss de la Gardie*, summatim succinctis propositionibus *Grotii* opus complexus fuit, mira & brevitate & perspicuitate: indeque enatus est *Hugo ille Grotius enucleatus*, quem DETHLEVUS MARCUS *Friese*, M. DC. XCIII. luci exposuit. Aut me omnia fallunt, aut dubiam libellus hic reliquis compendiis palmam reddit. Tanta fide, tam accurate, simulque tam breviter *Grotii* mentem reddit, ut dubitem, an ipse *Grotius* mentem exprimere aptius

tius potuerit, si breviori uti sermone voluisset : simul tam perspicue, ut & pro commentario esse queat. Exigua, scio, laus est mittere in compendium alterius laborem ; accurate mittere, profecto non cuiusvis est.

Van Der
Muelen,
Tesmari,
& O-
brechti
commentarii
ad eundem.

XLVI. A compendiis iterum ad splendidi-
ora opera convertimur. Anno namque
M. DC. XCVI. GULIELMUS VAN DER MUE-
LEN, & JOANNES TESMARUS in hoc ordine
comparuerunt, quorum commentationibus
illustratus est *Grotius*. Illius opus *Ultrajeſti*
impressum est, tribus constans tomis, quorum
ultimus demum hoc ipso, quo hæc scribo,
anno M. DCC. III. prodiit. Vastum equidem
opus, & varia eruditione refertum, sed quod
sine lectoris, ut puto, damno minore constare
mole potuisset. Ingenii sui specimen ceteroquin
hac in doctrinæ parte idem auctor dedit in con-
tentione, *de jure naturæ paradisiaco*, cum SI-
MONE HENRICO MUSÆO. Hujus enim
sententiam cum ille in dissertatione *de juris*
naturæ origine impugnasset, MUSÆUS qui-
dem vindicias juris naturæ scripsit, quibus
MUELENIUS suæ dissertationis defensionem,
ut huic iterum MUSÆUS responsionem
opposuit. Sed hæc jam ante M. DC. LXXIV.
sequentibusque acta sunt. Alter vero, JO-
ANNES TESMARUS, de augendo potius *Gra-*
tio, quam jure naturæ explicando, sollicitus
fuit. Id enim præcipue agit, ut ex historicis,
aliisque veterum monumentis, testimonia &
exempla congerat quibus dicta confirmet at-
que illustret. Haud credo perpendit etiam
res optimas, cum nimix sunt, noxias esse.

Planeque

Planeque suffragor *Joanni Henrico Boeclero*²⁰, exquisitam juris naturæ notitiam ex iisdem petendam fontibus, ex quibus eam ipse hausit *Grotius*: sed ita etiam legendos ejusmodi auctores, ut lecta rite digeramus ad exemplum *Grotii*, addi velim. Philosophos ille consuluit omnium sectarum, consuluit & historicos, oratores, & poetas, qui haud raro cum philosophis paria faciunt. Certe ex hujusmodi scriptoribus, quantum roboris aut præsidii, aut subsidii auxiliique, aut cultus ac ornamenti accedat juri naturæ, ex uno incomparabili *Grotii* de jure belli ac pacis opere intelligi posse, *Jo. Andreas Bosius*²¹ pronuntiavit. Recte equidem, modo in his omnibus selectus instituatur, nec judicii vim infringat imminuatque rerum, quas ubivis sectamur, copia. Sed ad *TESMARUM* redeo, cujus commentationi satis prolixæ accedunt etiam observationes summi viri, & harum rerum longe peritissimi, *ULRICI OBRECHTI*. Ego sic arbitror, si quis aliquid *Grotio* dignum proferre potuisset, hunc esse *OBRECHTUM*: id quod dissertationes ejus, *de sponsore pacis* & *ratione belli*, condocent. Hæ tamen observationes opinioni, quam omnes de viri istius exquisita doctrina animo conceperunt, non respondent; idque ideo, quod ipso invito, quas juvenes docendo prout in mentem venerant posuerat, impressæ, & *TESMARI* com-

²⁰ In Præf. Comment. ad *Grot.*

²¹ De comparanda prudent. civil. §. CVI.

mentationi ut pretium inde accederet, annexæ sint.

Controver-
sæ inter
Cocceium
aliosque de
fundamen-
tali Prin-
cipio Juris
Naturæ.

XLVII. OBRECHTI interim constitit exemplo, eum hanc doctrinam cura sua indignam non reputasse, licet hucusque scholasticis disputationibus valde esset commaculata. Et unica hæc est ratio, ut pristino nitore restituatur, si viri non prudentia minus, quam doctrina pollentes, in ea percolenda operam studiumque collocent. Quo nomine & laudandus illustris vir HENRICUS COCCEIUS, cujus maxima in rem literariam merita nemo nisi omnium rerum rudis ignorare potest; qui magna cum laude in *naturali* quoque *jurisprudencia* versatus est. Id cum passim juvenes testarentur, qui ejus in *Hugonem Grotium* prælectiones frequentaverant, & ex positionibus quoque ejus pro explicatione juris gentium illucesceret, HENRICUS tandem ERNESTUS KESTNERUS, *juris in academia Rintbellensi Professor*, quæ ab illo acceperat, additis de suo nonnullis, uberiori commentatione, in lucem COCCEII placita protulit, edita M. DC. XCVII. *prudencia juris naturalis* sex disputationibus exposita. Biennio post M. DC. XCIX. ipse illustris vir, suam in dissertatione, de *principio juris naturæ unico, vero & adæquato*, mentem de hoc jurisprudentiæ capite, de quo tamdiu, tamque acriter concertatum, aperuit, doctrinæque suæ summam complexus est. Ex eo vero intelligebatur, quod & aliunde constabat, *voluntatem Dei* pro vero & unico juris naturæ & obligationis principio, ex mente viri summi, habendam esse. Hanc vero, qua
jus

jus permiffivum, a facultate & libertate agendi a creatore nobis concessa, qua jus præceptivum, aliunde cognofci atque nobis innotefcere. Abire ea in re quam longiffime a receptis hæcenus opinionibus videbatur, ut nec temperare fibi hinc inde viri quidam docti poffent, anonymus fcilicet quidam, ⁸² Jo. NICOLAUS HERTIUS, ⁸³ & JACOBUS FRIDERICUS LUDOVICI nofter, ⁸⁴ quin fua contra hanc fententiam dubia exponerent. Ea res occafionem dedit SAMUELI COCCIO magni parentis haud degeneri filio, ut tractatum, quem vocat, *juris gentium*, de principio juris naturalis unico, vero, & adæquato, M. DCCII. in lucem emitteret, in cujus parte altera fuam parentifque fui fententiam clare & perfpicue edifferit, in altera a dubiis doctorum virorum & objectionibus eam vindicat. Summa doctriinæ, quam uterque eruditiffimus, vir & pater & filius tuetur, eo redit; primum juris naturalis, uti & antea indicavimus, principium effe ipfam *Numinis voluntatem*; cum ad id demum obftricti homines fint, quod Deus velit, id poffunt, quod ille non prohibeat; id autem quod Deus permittat, vel ex ipfa libertate & facultate mortalibus a Deo concessa intelligi, cum nefas fit cogitare concedi a Deo facultatem agendi, quam exeri nolit.

⁸² In differtatione peculiari, *Ephemeridibus literariis Hannoveranis* mense Julio M. DCC. inferta,

⁸³ In differt. de *socialitate*, primo juris naturalis principio.

⁸⁴ In delineatione *hifloriæ juris divini*.

Quoties autem illa libertas naturalisque facultas a Deo restringatur & certis circumscribatur limitibus, tum inde oriri illud jus quod *præceptivum* vocant. Hoc vero intelligi atque cognosci ex verbis Dei, ex motibus a Deo creatis, ex actionibus creatoris, ex fine actionis necessario vel probabili, ex medii necessitate, & denique ex natura perfectissimi creatoris, qui nihil frustra fecerit. Eleganter hæc ita & accurate docentur. Nec enim mihi persuadere possum, a præstantissimis juris naturæ magistris eorumque decretis, immo ipso *Puffendorffio* hæc magnopere dissentire, ut prima quidem fronte videri poterant. Dei enim voluntatem esse juris naturalis causam, quam efficientem, itemque *principium essendi*, in scholis barbare vocare solent, nemo puto temere negaverit. Eamque rem, cum *Grotii* dubitatio statim explosa a cordatioribus sit, multis comprobari, quod nulla de ea lis esset, forte supervacaneum quibusdam videri poterat. Ea vero Numinis voluntas recte quidem ex iis, qui allati sunt, fontibus intelligitur, facultate scilicet libertateque agendi a creatore nobis concessa, ceterisque; sed & ex societatis custodia, quam alii urgent, recte intelligitur. Huc ergo omnis tandem ista contentio redit, quidnam in hominis natura deprehendatur, quod quam facillime, quam evidentissime illam Numinis nobis patefaciat voluntatem? Fateor, multa in homine sunt, quæ accuratiore consideratione expensa hanc nos edoceant. Ideoque mirum non est diversas doctorum virorum de primo juris naturalis

turalis principio, quod *cognoscendi* in scholis vocant, esse sententias. Multiplici enim ratione homo considerari potest, multique adeo inde nascuntur conceptus, ex quibus hominum derivare officia primum est. Nec tamen inde ulla juris naturalis colligenda est incertitudo : cum non ad ipsas naturæ leges, sed ad modum accuratius eas cognoscendi, & interpretandi, tota ea pertineat disputatio ; quæ profecto, si rem, uti est, efferre licet, & ipsa non adeo magni momenti est, in *logicorum* potius quam *jureconsultorum* commentationibus ventilanda: Ergo ex istis utriusque COCCII criteriis voluntas Numinis intelligitur, & etiam ex socialitate : sed ex hac tamen ea saltem officia, quæ ad alios homines pertinent. In officiis namque hominis erga Deum & erga seipsum, alium nostræ cognitionis fontem quærendum constituendumque esse, lubens fateor. Suis autem limitibus circumscripta societatis custodia, cum, quæ aliis debemus, & apte satis & plene & luculenter exhibeat ; non video, cur respuere eam debeamus, & in ejus vicem alios conceptus & quidem plures substituere, qui ne quidem universi nostram cognitionem æque ac socialitatis adjuvent ; tantum abest, ut singuli hoc efficere valeant. Nec evinci potest exemplis, omnibus officiis erga alios hunc non sufficere fontem, cum ea aut omnino juris naturalis non sint, aut saltem ad officia erga alios non pertineant. Possunt autem omnino quædam juris naturalis esse, licet ad alios non spectent homines : modo id observetur, duplici subinde acceptatione vocem ju-

ris venire, quæ subinde inter se misceantur, Nam cum quis ab alio exigere aliquid potest, id *jus* vocamus; & etiam leges generatim, quibus homo obstringitur, hoc nomine comprehendimus. Ad priorem, nisi me omnia fallunt, significationem illustres illi viri, de quibus hic sermo instituitur, subinde respiciunt: & ita etiam non potest non illud, quod inter jus & virtutem constituunt, discrimen inde fluere. Altera autem apud plerosque significatio obtinuit; quam adeo qui sequuntur, facile intelligunt jus ac virtutem æquale patere, positumque in eo saltem discrimen, quod jus obligationem *perfectam* pariter ac *imperfectam* inferat, animi autem dispositionem designet virtus ⁸⁵.

⁸⁵ Ejusmodi lis nuper in Angliâ mota est, in quâ fundamentale Principium moralis obligationis ex *voluntate Dei* pendere contendunt nonnulli, alii vicissim ex *abstractis rerum relationibus*, seposito profus ad præmia & pœnas respectu, derivant; adeo ut virtus omnino eadem maneat, utrum existentiam Dei supponamus necne. Hujusce controversiæ origo ex eo petenda est, quod Dr. WATERLAND eandem Auctoritatem & obligandi vim secum ferre præcepta Dei tum positiva tum moralia contra CLARKIUM asseruit. Vid. Tractatum ejus de *Naturâ & Efficaciâ Sacramentorum*, cum ejusdem *Supplemento*. Lond. 1730. Adversarios expertus est Dr. SYKES, NICHOLLS, CHUBB, quibus responsum dedit *Anonymus*, in uno tractatulo, cui titulus; *an Essay on Moral Obligation*. Lond. 1731. Per id tempus multa de fundamento moralis obligationis in lucem emissa sunt scripta; uti videre erit, cui libet, in *Questionibus nostris Philosophicis*. cap. 11. Cant. 1735.

XLVIII. Jure-

XLVIII. Jureconsultos excipiunt adhuc ^{Zentgrafii} theologii duo clarissimi, qui identidem sua ^{& Fort-} extare ^{schii scrip-} *de jure naturali* monumenta voluerunt. ^{ta de hac}
 Alter *Argentoratensium* est, JOANNES JOA-^{re.}
 CHIMUS ZENTGRAFIUS, *Tubingensium* alter,
 MICHAEL FORTSCHIUS. Hic *Ambrosii de*
Officiis libros tres dum, ut supra diximus,
 recudi fecit, quinque adjecit dissertationes;
 primam analyticam *de officiis Ambrosii*, al-
 terum *de patrum philosophia* morali historico-
 analyticam, tertiam *de natura & indole officii*
secundum disciplinam christianam, *de officii*
efficientia quartam, & quintam denique *de*
officiorum comparatione. Ostendit vero ubi-
 que intimiores doctrinæ moralis recessus sibi
 non esse ignotos; eaque affert, quæ profun-
 diorem facile provocare meditationem que-
 ant. Ille vero notus jam ex aliis, hujus
 argumenti, ingenii monumentis, præsertim
 disquisitione illa de origine, veritate, & im-
 mutabili rectitudine juris naturalis, secundum
 disciplinam christianam, ad gentilium tamen
 captum instituta, & *Pufendorfio* M. DC. LXXVIII.
 opposita: itemque vindiciis originum sua-
 rum, contra *Pufendorfium* & *Strimesium*,
 A. M. DC. LXXXI. editus, summam juris di-
 vini, sive *isagogicam*, ut vocat, *institutionem*,
de justitia & jure, A. M. DC. XCIX. emisit.
 Conjunxit, ut vel ex fronte libri patet, ratio-
 nem cum scriptura sacra; nec adeo tantum
 jus naturæ, sed & haud contemnendam theo-
 logiæ moralis partem tradit, exemplo non
 quidem vituperando, caute tamen, ne per-
 misceamus secernenda, imitando.

Reliquorum scripta summatim indicantur.

XLIX. Et hæc quidem juris naturalis, ad nostram usque ætatem, fuere fata, æqua, iniqua, communia omnino cum reliquis literarum generibus. Nunquam enim ullam doctrinæ partem excellentium ingeniorum monumentis perfici insigniter contigit, ut non mox eadem, intempestiva ut plurimum, illorum, qui ejus se cultores profitentur, diligentia novis involveretur tenebris: quibus discutiendis dum alii iterum incumbunt, idem semper volvitur saxum, vicesque aut illustratæ aut obscuratæ disciplinæ ejusdem recurrunt. Nec adeo mihi placeo, ut existimem omnes omnium in jure naturæ me recensuisse labores. Scio multorum adhuc superesse scripta, quorum injicere me oportuisset mentionem. Namque in ipsum *Grotium* *SUICERI* quoque extare *compendium Grotianum* memini, & *WACHTLERI* lectiones *Grotianas*, & *JOANNIS REINHARDI HEDINGERI* *scilimenta philosophica juris*, ex illustri *Grotii* libris *de jure belli ac pacis*, & si qui alii sunt ejusdem commatis libri. Ex illis autem, qui sui ingenii ductum secuti sunt, *HUGO DE ROY de eo quod justum est*, *CYRIACUS LENTULUS de jure belli ac pacis*, *FELDENI elementa*, *LUCÆ OPALENII de officiis* libri tres, *HENRICI MICHAELIS vinculum juris universalis*, circa naturalia, moralia & politica, *LANGII conceptus juris naturalis*, & plurimæ aliæ aliorum commemorandæ mihi fuissent commentationes, si cuncta exequi animus tulisset. Addendæ quoque fuissent dissertationes doctorum virorum,

rorum, de selectis naturalis juris argumentis. Has enim plurimi facio, cum quæ levi ut plurimum brachio attinguntur in generali ista totius disciplinæ pertractatione, exquisitori studio, cum de singulis ejus argumentis tractatio fuscipitur, evolvi soleant. Cujus rei illustre documentum, ut nunc alios taceam, JOANNES NICOLAUS HERTIUS & JOANNES WERLHOFIUS præbent, quorum ille in *Giffensi*, hic in *Helmstadiensi*, academia, prudentiam juris magna cum laude docent. Et HERTII quidem integer exstat ejusmodi dissertationum fasciculus, in commentationibus ejus ac opusculis, M. DCC. conjunctim editis, videlicet *de jurisprudentia universali, de socialitate primo juris naturalis principio, de comœatu literarum, de matrimonio putativo, de modo constituendi civitates, an summa rerum semper sit penes populum, deque tutela regni.* WERLHOFFII autem sparsim exierunt dissertationes exquisitissima eruditione refertæ, *de usu juris Romani, aliorumque privatorum jurium, de decidendis controversiis liberarum gentium, de genuinis fontibus recte decidendi controversias publicas & illustres, vindiciæ Grotiani dogmatis de præscriptione inter gentes liberas contra Petrum Puteanum, & quæ aliæ sunt ejusdem generis.* Sed hisce aliisque immorari diutius consultum non duxi, cum per illustria & maxime necessaria saltem historiæ hujus ire capita animus fuerit. Manebit etiam suum cuique libro pretium, si vel maxime mihi non innotuerit, aut isto loco, quo memorari debuisset, a me non sit collocatus.

Scriptores
de jure
Gentium.

L. Ast pimis incurius rerum mearum meique instituti immemor videri possem, si de illis non aliquid adderem, qui de *gentium*, ut vocant, *jure* commentati, simul de naturæ jure haud male meriti sunt. Quaecunque enim gentium jus comminiscantur, ad rem ipsam cum veniunt, aut mores gentium pro jure venditant, aut recurrendum ad ipsas naturæ leges est, quod & plerique faciunt, qui jus gentium se docere profitentur. Ipsum quidem *Grotium* ad integras magis gentes, quam singulos homines, cum suum de jure belli & pacis opus scripsit, se retulisse constat. RICHARDUS deinde ZOUCHÆUS hoc exemplum secutus est, in *juris*, ut vocat, *judicii fecialis*, sive juris inter gentes, & questionum de eodem explicatione: qui liber *Hagæ Comitum* A. M. DC. LIX. impressus est, & deinceps *Moguntiae* recusus. In hoc laudandus, quod ex historiarum monumentis dicta subinde illustret. WOLFGANGUS TEXTOR in *synopsi juris gentium*, itidem quæ diversa a jure naturæ sint, non tradit. In naturam & indolem hujus juris, quod *gentium* dicitur, accuratius inquirunt JOANNES LUDOVICUS PRASCHIUS, & JO. JOACHIMUS ZENTGRAVIUS: ille in disquisitione *de jure gentium*; hic in commentatione *de origine, veritate & obligatione juris gentium*. Sed falluntur omnes magnopere, qui gentium jus a jure naturæ distinctum fingunt, & leges aut cum moribus, aut cum pactis turpiter confundunt. JOANNES JACOBUS MULLERUS, in sua *jurisprudencia gentium*, *Grotii* vestigiis accurate

accurate infistit, immo ipsum *Grotium* alia methodo exhibet. JOANNES GROENINGIUS in *bibliotheca juris gentium* communi, europæa & exotica, haud ita pridem editis, gentium de rebus ad mores spectantibus præsertim philosophorum placita collegit. De ceteris dicere nihil attinet. Unicus tamen mihi commemorandus adhuc est, ULRICUS HUBERUS, qui *institutionum* suarum *historicarum* tomo primo, jurisprudentiæ historicæ, sive observationum ad superiores libros historiæ civilis, ex jure publico potissimum universali, specimen addidit. Quod quidem viri institutum nemo, nisi rerum harum ignarissimus, reprehendet: mirorque neminem extitisse, qui monstratam ab eo viam ingrederetur. Uti enim historiarum monumenta & lucem affundunt juri naturali, & rationem adplicandi ad ipsos actus civiles monstrant; ita historias is demum recte colere censetur, qui prudenter de omnibus, quid jus fasque aut nefas, quid utile, quidve noxium, existimare didicit.

LI. Atque huc gentium etiam integrarum *Lites de* imperantiumque, tum inter se tum cum civibus controversiæ pertinent. In his enim *Jure Gentium.* demum maxima jurisprudentiæ naturalis sese exerit utilitas, quum non aliis, quam naturæ legibus, in ejusmodi litibus componendis locus sit. Et eas quidem, quibus imperantium civiumque mutua jura & officia diriguntur, diligenter quidam viri eruditi, de structura & indole civitatis agentes, explicarunt, nobilissimamque juris naturalis partem hoc ipso illustrarunt egregie. Locum inter

eos haud extremum occupat JO. FRIDERICUS HORNIIUS, in *politica*, quam vocat, *architectonica*, ceteris omnibus in hoc genere præferenda, nisi in quibusdam per nimiam sentiendi libertatem in devia se abripi passus esset vir ceteroquin acutissimus. Cujusmodi illud est, quod de imperii civilis per naturalem consecutionem origine commentus est, & de majestate solis imperiis monarchicis propria, & quæ forte alia sunt ejusdem generis. De ULRICI HUBERI autem *jure civitatis* non est ut dicam, cum nemo facile egregium opus ignoret, quamvis & in eo nonnulla post tam accuratam juris naturalis inquisitionem utique emendanda alii deprehenderit. Generatim autem omnes, qui de *juribus* quæ vocant *majestaticis* commentantur, in hunc ordinem redigendi sunt, quibus haud contemnenda jus naturæ incrementa imputat. Quos inter HENNINGEM ARNISÆUM strenuum *monarchomachicorum* impugnatores, & CASPAREM ZIEGLERUM, utrumque in opere de *juribus majestaticis* eminere nemo nescit, ut reliquos silentio prætermittam. Acrius hæc agitari solent, cum ipsa partium jura defendenda sunt, quæ scriptorum genera, uti neutiquam negligenda, ita in naturali jure consulenda cum primis; cum non tam scholæ quam aulæ inserviant, & eruditorum meditationes velut in aciem deducant. Omnia quæ possem, si recensere vellem, rem susciperem, non quidem a meo, qui juris naturæ historiam condo, instituto alienam, infiniti tamen laboris, & a nobis heic non perficiendam.

endam. - Pauca speciminis loco adferre fatis erit. *Belgæ*, cum *Hispanorum* jugum excuterent, armis non minus quam scriptis, illi pro libertate, hi pro imperio pugnarunt. Horum causam quidam *Armacanus*, sub quo nomine CORNELIUM JANSENIUM latitare fama est, egit, & in academia *Lovaniensi* NICOLAUS VERNULÆIUS: illorum, MARTINUS SCHOOCKIUS *de justitia belli*, quod *fœderati Belgæ* ob perpetuam pacem cum *Hispanorum* Rege gesserunt. Similis vero, si a nonnullis discefferis, & *Lusitanorum* causa fuit contra *Hispanos*, cum horum imperio illi se subtraherent. Nec utrisque aut argumenta defuerunt, quibus causam suam ornarent, nec defensores. Ut enim CARAMUEL LOBKOWIZ in *Philippo prudente*, itemque in *responsione ad manifestum regni Lusitanici Hispanorum*, ita ANTONIUS DE SOUSA, in *Hispania liberata*, & AGEYRA *de successione Portugallica Lusitanorum* partes tuendas suscepit. In *Anglia*, quæ inter *Carolus I. Regem*, populumque Anglicanum orta est dissensio Regi admodum funesta, longe alterius indolis est, eruditorum tamen provocavit calamos, ingeniaque ad imperantium & populi jura excutienda, & certos utrisque limites constituendos, excitavit. Vel JOANNIS MILTONI, *pro populo Anglicano*, & CLAUDII SALMASII *pro Rege*, impari & expectatione, & eventu edita scripta hoc satis superque testantur ⁸⁶.

LII. Ea

⁸⁶ De Origine civilis Imperii adeoque de Principum Sanctitate & Auctoritate inviolabili plurima apud nos
grates

HISTORIA

LII. Ea res in memoriam mihi revocat varias illas contentiones, qua subinde inter eruditos de *imperantium populique juribus* fuere agitatae, ut *Monarchomachicorum & Antimonarchomachicorum* quoque nomina inde sint enata. Illustre ubique juris naturalis caput & maxima sollicitudine definiendum, ne aut pro principibus tyrannos obtrudamus populo, aut illos infimæ plebis potestati submittamus. Vix reperies tamen, qui mediam teneant viam, nec cum alterius detrimento consultum alteri cupiant; idque eo magis, quod affectus studiumque partium, si unquam, huic certe doctrinæ generi sese immisceat. GEORGIUM BUCHANANUM *Scotum*, poëtam sæculi sui facile principem, in dialogo *de jure regni Scotiæ*, populo præ Regibus favere constat. Ast facere aliter non poterat, qui totus ab illis pendebat, qui dejecta MARIA STUARTA, *Scotiæ* regina, rerum ad se trahere summam annitebantur. Quid MARIUM SALAMO-

trates versata fuit controversia. Sunt qui a Deo per *Patriarchas* id ducendum esse profitentur. FILMERI *Patriarcha*, Lond. 1680. 8vo. LESLY *de origine civilis Imperii*. BEDFORD *de Jure Principum hereditario*. Lond. 1713. Sunt vicissim, qui idem a populi consensu et pactis oriundum esse volunt. LOCKE *de civili Imperio*. Lond. 1698. SIDNEY de eodem. HOADLEY *de orig. & Instit. civilis Imperii*. Lond. 1710. Hinc in diversas abeunt opiniones de supremi magistratus Potestate, quam sanctam esse & inviolabilem prorsus contendunt divinæ ejus originis assertores, dum qui ex parte populi sunt, isti resistere licere in supremo Reipublicæ discrimine doceant. Plures ex utraque parte scriptores vid. in *Quæstion. Philosoph.* Cap. II. S. 3.

NIUM in libro *de principatu*; personatum illum STEPHANUM JUNIUM BRUTUM, sive PHILIPPUS MORNÆUS juxta *Hugonem Grotium*, sive HUBERTUS LANGUETUS, juxta *Boeclerum*, sive alius sub hoc nomini latitet, in *vindiciis contra tyrannos*; quid JOANNEM BOUCHERIUM in *justa Henrici III. abdicatione a regno Francorum*; quid FRANCISCUM HOTTOMANNUM in *Franco gallia* & in libro *de jure regni gallici* impulerit, ad noxias imperantium auctoritati opiniones defendendas nemo puto ignorabit, qui temporum & regnorum, in quibus vixere, reputaverit conditionem. JOANNES ALTHUSIUS, an peculiare, quæ in hanc eum induxerint sententiam, habuerit rationes, nescio: hoc scio, acrius nimis de eo censuisse HERMANNUM CONRINGIUM, quod pestilenti velut sidere afflatus eo impudentiæ progressus sit, ut illa ipsa seditiosorum hominum deliramenta in formam artis redigere, scripturæ sacræ testimoniis incrustare non erubuerit. Ego ALTHUSIUM non defendam: hoc tamen fateor, multa vere & cordate ab illo dicta, quæ hodie forte assentatoribus principum, ut plerique sunt, qui se politicos jactitant, maxime in academiis, dura nimis aspera videntur. Nec dubito, quin multa monarchomachicorum effata commodam admittant interpretationem, & ideo saltem displiceant, quod aperte nimis veritatem prodant. Æquitati ubique studendum, præsertim in scriptis eruditorum censendis: ast mirifice ab ea alieni sunt, qui affectibus præpediti ad hæc sacra accedunt.

Quæ

HISTORIA

Quæ dicta ab his contra sanctitatem principum sunt, merito rejicienda: sed an dicta sint, diligenter prius dispiciendum. Juxta hanc regulam de reliquis etiam pronuncian- dum, qui in hujus criminis suspicionem veni- unt, uti PHILIPPUS HÆNONIUS in *disputa- tionibus politicis*; GULIELMUS ROSSÆUS, sive potius WILHELMUS GIFFORDUS, in libro de *vindicta reipublicæ christianæ*, adversus re- ges impios & hæreticos, & denique auctor libri, de *regimine civili*, qui ex anglicana lin- gua in gallicam est translatus.

*Lites de
Dominio
Eminentis.*

LIII. Cum autem principum imperium subinde cum civium libertate collidatur, duo tamen præ reliquis momenta sunt, in quibus sine summo vix hoc fieri posse periculo merito censeretur; religio, & bonorum, quæ cui- que obtigerunt, secura possessio. Hic ergo, ut imperii rite definirentur, per naturæ quo- que leges, limites, eruditi recte dedere ope- ram: nec tamen ita definivere, ut non su- binde super iis disceptatio oriatur. Iidem, quos supra notavi, & hic recurrunt affectus, prout quisque aut principi aut populo suas, quas composuit, placere voluit fabulas. Et ad bonorum quidem possessionem quod at- tinet, nata est, superiori seculo, agitata de *dominio eminenti* controversia. Afferuit hoc HUGO GROTIUS, primusque hanc vocem usurpavit, quanquam alii hanc gloriam HU- GONI CARDINALI vindicent. Secuti GROTTII exemplum sunt JACOBUS ANDREAS CRU- SIUS, in peculiari de hoc argumen- to com- mentatione, itemque quidam HELENUS PO-

LITANUS

LITANUS, in dissertatione *de dominio eminenti in imperio Romano*, aliique. Sed limites istius facultatis extendere, ultra quam par est, multis visus est, is quem supra laudavimus Jo. FRIDERICUS HORNIIUS, in dissertatione *de dominio supereminenti*, in academia *Wittebergenfi* M. DC. LVIII. habita, cui mox theses quasdam opposuit WILHELMUS LYSERUS, in eadem academia tunc juris professor. Nec defuit sibi HORNIIUS, sed in *politica*, quam *architectonicam* vocat, denuo hoc argumentum sub incidem revocavit, suamque sententiam contra LYSERUM defendit; LYSERO demum, HORNIO jam mortuo, dissertationem *pro imperio*, contra dominium eminens, M. DC. LXXIII. eidem opponente. In eo autem facile consentiunt, nefas esse imperantibus citra necessitatem utilitatemque manifestam reipublicæ privatorum invadere bona: saltem imperiumne, an dominium, imperantis in bona civium facultas dicenda sit, disquiritur. *Dominium* vocat HORNIIUS; *imperium* mavult LYSERUS, quod ex dominio ita imperantibus propria forent civium bona, ut iis semper ex arbitrio uti possent. Ast pone posse & aliam domini esse significationem, & facile inter eos conveniet. Utique facultas ipsa, justis limitibus circumscripta, quod imperantibus competat, constat: imperium vero an dominium quis eam vocare velit, perinde fuerit.

LIV. De potestate principum circa sacra, *Lites de potestate principum circa sacra.* & acrius & sæpius, magnis animorum motibus concertatum fuit. Namque non tantum civium omnium interest, ne imperantes limites suæ

suæ potestatis hic migrent; sed accedunt etiam sacri ordinis viri sibi ea haud raro vindicantes, quæ rerum debentur dominis. Hinc mox cives conquerentes audias sævire principes in conscientias, & id, quod soli Deo proprium est, nefando ausu involare; mox verbi divini ministros, conculcari pedibus potestatem & auctoritatem divinitus sibi concessam; mox principes a clericis sacrilega impietate, erepto sacrorum jure, suam imminui majestatem. Ergo omni tempore ut tum ex scriptura sacra, tum ex naturæ legibus hoc jus definiretur, strenue fuit elaboratum. Nihil dicam de jure *regaliæ*, de quo inter *Galliæ* reges & *pontifices* toties fuit disputatum, immo & inter Imperatores *germanicos* atque *pontifices*,⁸⁷ uti vel *Henrici IV.* Imperatoris fata testantur. Sub *Ludovico Bavaro*, ut alibi a me ostensum, vindicata egregie imperantium auctoritas fuit contra insultus pontificis, multorum eruditissimorum virorum monumentis, quæ in unum collecta conservavit nobis MELCHIOR GOLDASTUS ab *Haimensfeld*, in *Monarchia sacri Romani Imperii*. LUTHERI opera, quam egregie proculcata hætenus imperantium potestas restituta sit, & aliunde constat, & BALTHASAR etiam BABELIUS in dissertatione, *de beneficiis magistratui politico beati LUTHERI ministerio exhibitis*, demonstravit. Nec minimum illud reformationis a LUTHERO insti-

⁸⁷ Conf. hac de re præ ceteris JOANNES SCHILTERUS in præclaro *de Libert. Eccles. Germ.* opere.

tutæ est momentum, ut imperantium & doctentium ordo justis limitibus circumscriberetur. Sed postea quoque subinde de hac re disputatum, nescio tamen, an acrius unquam, & majori eruditionis adparatu, quam in *Belgio*. Cum etiam *Remonstrantes* faventes sibi haberent imperantium animos, perque eos suam posse promoveri causam crederent, strenui assertores potestatis civilis circa sacra existebant. Imprimis hoc VYTENBOGARDUS egit, in libro Belgica lingua conscripto; quem tamen ex iis, quas olim defendit, sententiis, refellere adgressus est RUARDUS ACRONIUS. Tum vero BOGERMANNUS, SIBRANDUS LUBBERTUS, capita *Contra-remonstrantium*, aliique, acriter *Statuum Belgii* circa sacra potestatem impugnabant, eam quod causæ suæ nocere arbitrabantur: quibus tamen *pietatem ordinum Hollandiæ* opposuit HUGO GROTIUS. Et hic quidem in alia commentatione, *de imperio summarum potestatum circa sacra*, erudite hoc argumentum pertractavit, quod & NICOLAUS VEDELIUS fecit, in libro *de episcopatu Constantini Magni*. Sed eadem alibi passim instructa fuit scena; eruntque semper, qui hac super re disputent, & mox potestatis hujus, quam principes circa sacra sibi afferunt, limites extendant, mox restringant & coarctent, prout suis institutis aut faventes aut reluctantes principes habebunt. Id istæ, quæ non ita pridem apud nos, inter JOANNEM BENEDICTUM CARPZOVIVM, aliosque ex sacro ordine, viros & CHRISTIANUM THOMASIVM agitatæ controversiæ

fiæ sunt, condocent. Hic vero, ut ubique de naturæ jure præclare meritus est, ita in aliquot etiam scriptis, latino & germanico idiomate *de jure principis circa sacra* editis, in hoc argumento enodando multum studii collocavit ⁸⁸.

LV. Dum

⁸⁸ De Potestate Principum circa sacra pleniorē Historiam exhibuit auctor noster in *Isagoge Histor. Theologicæ*. l. 2. c. 5. § 10. sed caute legendus; quoniam Ecclesiæ *Lutheranæ* addicto Regimen Ecclesiæ Episcopale huic neutiqum arridet. Inter eos, qui in *Angliâ* Jura Episcopalia asseruerunt, præcipue eminet HENR. DODWELLUS, qui hoc ex instituto agit in *Parænesi ad exteros de nupero schismate anglicano*. Lond. 1704. 8vo. cui responsum dedit ipse BUDDÆUS in *Dissertatione de origine & potestate Episcoporum*. Sunt & hodie plurimi, qui disciplinam omnem ecclesiasticam rejiciunt & impugnant, quos non opus est ut hic recenseam. Sed quoniam *Erastianorum* vestigiis præcipue insistent, de horum doctrina pauca subjungam, quæ nobis præbuit vir doctissimus JOAN. HENR. HEIDEGGERUS in *Corpore Theol. Christianæ*. Loc. 28. Sect. 1. “ Horum ante-signanus
 “ fuit THOMAS ERASTUS *Heidelbergensis* Medicus.
 “ Censent illi, ecclesiæ nullum regimen, nullam sen-
 “ tentiæ dictionem, nullum forum, nullam potestatem
 “ verbum Dei per censuras, excommunicationem impri-
 “ mis, applicandi à Christo datam esse; potestatem cla-
 “ vium in solo verbi præconio consistere; & ecclesiam
 “ magistratui Christiano, omnem quam usurpat discipli-
 “ næ auctoritatem ex mera magistratus delegatione usur-
 “ pare, cum omnis Politia externa, omne regimen &
 “ omnis cœtuum minorum potestas in republicâ à summâ
 “ majestate derivari & in eandem refundi debeat. Proin
 “ etiam magistratuum fasces censuris ecclesiæ obnoxios
 “ esse iidem pernegant; & a sententiis ecclesiasticis ad
 “ magistratuum tribunalia, utpote quibus ultimum &
 “ supre-

LV. Dum vero in eo sum, facere non
 possum, quin & illud addam, solere subinde
 juris naturalis decreta, & ad religionis, quam
 quisque

*Utrum æ-
 quum sit
 Jus natu-
 rale ad Re-
 ligionis &
 Reip. Sta-
 tum accom-
 modare?*

“ supremum rerum omnium in republica iudicium
 “ conveniat, provocationem permittunt. . . . Horum
 “ sententiam, in *Anglia* gliscentibus *Presbyterianos*
 “ inter & *Independentes* controversiis, quidam COLE-
 “ MANNUS Londinensis Pastor incrustavit; qui Poli-
 “ ticorum instinctu & vanâ prurigine motus in conci-
 “ one Londini *Parliamento* coram habitâ Regimen-
 “ Ecclesiæ magistratui obtulit: cui se G. GILLESPIUS
 “ & SAM. RHETERFOORDIUS doctissimis dissertatio-
 “ nibus, quibus omnem *Erastiani* commenti iniquita-
 “ tem aperuerunt, oppugnatum iverunt. . . . In *Bel-*
 “ *gio* GROTIUS & *Remonstrantes* (quos peculiari libro
 “ VYTENBOGARDUS defendit magistratui architecto-
 “ nicam in Ecclesiam potestatem adferens) *Erasto* secun-
 “ das fecerunt. Sed *Remonstrantes* qui quamdiu magi-
 “ stratum sibi faventem & propitium experti sunt, mirè
 “ potestatis ejus peristromata dilatant; conversa for-
 “ tuna, velificationem sinuare cœperunt.” Horum
 partes tuendas suscepit LUDOVICUS MOLINÆUS in
Parænesi ad ædificatores Imperii in Imperio, Lond. 1656.
 4to. De hoc libro sic pronuntiat MELCH. LEIDECKE-
 RUS: “ Ibi damnata Hierarchia episcopali, & regi-
 “ mine simul presbyteriali, tradita tandem omnia poli-
 “ tico Principi vides *independentium* consiliis. Itaque
 “ T. *Erastum* ad cœlum extollit cum *Grotio*. Liber
 “ *Cromwellio* dedicatus est.” . . . Hæc ideo recitare
 juvabat, quoniam hujusce controversiæ ortum & pro-
 gressum velut in compendio exhibent. Adjicere liceat
 quosdam apud nostrates hodiè delitescere, quibus nimium
 arrident *Erastianorum* & *Independentium* placita, quippe
 non tantum Disciplinæ Ecclesiasticæ manibus pedibusq;
 impugnare studeant; sed & viros omnes Ecclesiasticos in
 laqueum ire jubeant. Horum antesignanus est TYN-
 DALIUS in libro famoso, cui titulus; *Rights of the*
Christian Church. Lond. 1706: quem adfectantur haud

quisque profitetur, & ad reipublicæ etiam, in qua quisque vivit, statum accommodari. Quæ res quam noxia sit, per se patet; præmittenda mihi tamen non est, ut non incrementa modo, & decrementa juris naturalis, sed causæ etiam utrorumque intelligantur. Constitit vero omnibus, id quod dixi, ut nunc alia exempla præteream, in ea controversia, cui occasionem dedit *Hafniensium* theologus, HECTOR GODFRIED MASIUS. Is M.DC.LXXXVII. librum edidit, quem *interesse principum circa religionem evangelicam* vocavit. In eo id dat operam, ut demonstrat *Lutheri* discipulorum eam de summo principum imperio doctrinam esse, per quam hoc firmum & supra omnes monarchomachicorum insultus positum sit, cum ea, quæ ex divinis literis & juris naturalis decretis afferunt, huc maxime sint accommodata. Id quidem recte.

pauci causæ christianæ non nimium faventes, qui nuper contra viri optimi EDMUNDI [*Gibson*] hodie Episcopi Londinensis *Codicem Juris Ecclesiastici Anglicani* scripturarunt. In hac classe non infimas habent partes Ephemcrides quædam, quæ singulis hebdomadibus prodeunt hoc titulo, *The Old Whig, or Consistent Protestant*, insignitæ; sed imprimis eminet in hac causa anonymus quidam [sed nominatim si qua famæ Fides, FORSTER Proprætor Bristolienfis] qui nuper in lucem emisit, *An Examination of the Scheme of Church Power laid down in the Codex Juris Ecclesiastici Anglicani*, Lond. 1735. quem librum Clericorum tum munera tum personas contumeliis & maledictis acriter infectantem ad examen revocat & funditus evertit vir doctissimus & utriusque Juris peritissimus in libro, cui titulus: *An Answer to the Examination of the Codex, &c.* Lond. 1735.

Idem

Idem vero dum de reliquis, in quas orbis Christianus scinditur sectis, contrarium probare annititur, istis *Reformatos* adjungit. Quæ res uti cordatis omnibus, & prudentibus, admodum displicuit, ita & HUBERTO MOSANO, hoc est, doctissimo viro JO. CHRISTOPHORO BECMANNO bilem movit, ut erudito scripto lingua vernacula edito istam MASI temeritatem castigaret. Variis hinc, ut inter eruditos moris est, iisque vehementioribus scriptis inter utrumque concertatum fuit, hoc eventu, ut innotesceret utrinque nonnullos incommode sæpius fuisse locutos, utrinque extitisse qui ea de auctoritate imperantium ex jure naturæ & theologia assumerent placita, quæ rebus suis quam maxime conducere arbitrarentur: quod vero superest, ipsam utriusque partis religionem ita comparatam esse, ut nec auctoritati nec majestati imperantium quicquam detrahat, & cum iis, quæ jus naturæ hac de re omnes condocet, accurate consentiat atque conspiret.

LVI. Et ea quidem, quæ hucusque differuimus, ad imperantium atque civium officia *Lites de successio-* mutua spectant. Hinc vero priusquam *bus illustrium.* discedam, de *successionibus illustrium* aliquid addendum; de quibus cum sæpius concertatum sit, vix fieri hoc potuit, quin ad naturalem jurisprudentiam aliqua inde ex eruditorum monumentis accessio fieret. Vel de successione in regnum *Portugalliæ*, post mortem *Sebastiani* Regis, quæ multis librorum voluminibus disceptata sunt, ad hoc evincendum sufficiunt. Dixi & ipse ea de controver-

sia aliquid, in mea *de successione primogenitorum* dissertatione, in qua & alia, quæ huc facere queant, attigi. Quæ de jure devolutionis *Brabantinæ*, ab auctore tractatus *de juribus reginæ christianissimæ*, itemque ab auctore dialogi *de juribus reginæ*, aliisque, pro *Galliæ* Rege, a PETRO STOCKMANNO contra de jure devolutionis, & auctore *clypei status & justitiæ* pro *Hispaniæ* Rege scripta sunt, alterum exemplum præbent. Nostra vero ætate, ut reliqua nunc prætermittam, successio illa *Hispanica*, quam hinc *Austriaca*, illinc *Burbonica* sibi gens asserit, ut Europam fere universam ad arma pro libertate, ita eruditos ad calamos pro justitia expediendos impulit. Nec aliunde tamen, quam ex naturæ jure momentum causæ decidendum, sive de testamenti a *Carolo II.* conditi valore, sive de successione jure per testamentum, non tollendo, sive denique de efficacia renunciationis a *Delphini* matre factæ, quæstio instituitur. Id equidem & ipse in peculiari demonstravi dissertatione, sed alii etiam viri eruditi in eadem elaborarunt causa, quorum alibi indicare animus est monumenta. Istæ vero de successione controversiæ, ut ex naturæ jure ceu unico fonte rite derivandæ sunt, ita rursus accuratius pertractatæ, ipsi juri naturæ lucem insignem affundunt. Hinc nec eodem, qui ad eas animum adjecerunt id fecere successu. Certe qui, antequam per HUGONEM GROTIUM naturali juri suus restitueretur nitor, de ejusmodi argumentis exposuere, dici non potest, quam turpiter plerumque se traduxerint,

rint, *juris civilis, canonici, publici, naturalis*, decreta inter se commiscendo, ut ipsi vix aliquid invenirent, in quo pedem figerent. Ast qui recentiori ætate hocce munus in se suscipiunt, tanto felicius ad summam & caput causæ provehuntur, quanto ipsi hujus juris, quo solo principum & gentium fata continentur, fuere peritiores. Nemo vero ita peritus est, ut non, quoties ad specialia applicatio instituenda, pulchram in eo proficiendi indispiscatur occasionem ⁸⁹.

LVII. Et dubia quidem ista atque incerta *Lites de dominio Maris.* succedendi ratio, non tantum imperantes cum civibus, sed & diversas secum committit gentes. Longe autem plura sunt, quæ tantum inter gentes ipsas agitari solent, & atrocium haud raro bellorum causæ existunt. Horum si vel præcipua saltem, non dicam enumerare aut ediffere, sed indicare saltem vellem, rem susciperem magnæ molis integroque libro

⁸⁹ Huc spectat controversia non ita pridem apud nostrates mota de *Successione Hereditariâ* ad Regnum *Britanniæ*, in qua præcipuas partes sustinuerunt HIGDENUS & BEDFORDIUS, qui ex adversis invicem partibus steterunt: cum enim munus probandi Jus ad Regnum *Britanniæ* non adeo esse sanctum & inviolabile, quin & arbitrio Potestatis Legislativæ subjici possit, in se suscepisset alter imprimis in libro, cui titulus, *A View of the English Constitution*. Lond. 1709; & deinceps in ejusdem defensione, Lond. 1710: alter id præcipue agendum esse sibi duxit, ut contra HIGDENUM probaret jus regum *Britanniæ* hereditarium esse absolutum & nullo modo, ne quidem in summo rerum discrimine, violandum, in libro, qui hunc præ se fert titulum; *The hereditary right of the crown of England asserted*. Lond. 1713. Fol.

suffecturam. Etenim quam dives statim librorum seges efflorescat, cum inter rerum dominos ejusmodi exoriantur disputationes vel illorum exemplo patet, qui de *dominio maris* agere ita instituerunt, ut assererent illud, aut infringerent, prout illorum, quorum causam tuebantur, rebus conveniens hoc esse putabant. Ipse HUGO GROTIUS primum velut suæ in jure naturali peritiæ tirocinium hac ipsa in quæstione posuit. Cum enim circa seculi proxime elapsi initium inter Hispanos & Belgas de induciis tractantes multa etiam de libertate *indicanorum* commerciorum, quam invitis & reluctantibus *Hispanis* sibi vindicabant *Belgæ*, disceptaretur; HUGO GROTIUS pro eo quo patriam complectebatur amore, edito (titulo *maris liberi*) libello liberam ad *Indos* navigationem asserere adgressus est °. Ipse tamen deinceps, in majori *de jure belli & pacis* opere in quibusdam sententiam suam emendavit, certisque, quæ ante posuerat, limitibus circumscripsit. Nec quisquam contra eum quidquam movit, donec plurimis jam præterlapsis annis, trigésimo videlicet quinto seculi proxime elapsi, JOANNES SELDENUS idem sub incudem revocaret argumentum, editoque *de mari*, ut vocat, *clauso*, libro contrariam adstrueret sententiam. *Anglorum* forte referre putavit, ut ad *Batavorum* commercia intra angustiores limites coercenda, gentibus ejusmodi quid persuaderetur. Et

° Vid. DOMINICUS BAUDIUS lib. II. de *induciis Belli Belgici*, add. BOECLERUS ad *Grotii* lib. II. cap. II. p. 49.

tum demum concertari ea de re coeptum. GROTTII namque partes defendendas sibi putavit THEODORUS GRASWINKELIUS in *vindiciis*, quas vocat, *maris liberi*, & JO. ISAACUS PONTANUS *Danorum* infimul atque *Norwegorum* causam acturus, in duobus *discussionum historiarum* libris. Pro Seldeno contra stetit GUILIELMUS WEELWODUS, PETRUSQUE BAPTISTA BURGUS, in opere *de dominio Maris Ligustici*, cui is, quem antea laudavi, THEODORUS GRASWINKELIUS refutationem opposuit. Nec defuerunt, qui a partium studiis alieni proficere demum ex ejusmodi scriptis ad veri investigationem simulque juris naturalis amplificationem visi sunt. Quos inter eminet THOMAS RIVIVS in sua *historia navali media*, JACOBUS GODOFREDUS in dissertatione *de imperio maris*, ⁹¹ JOANENS STRAUCHIUS in *de imperio maris* dissertatione; ne quid nunc de LOCCENIO aut STYGMANNO dicam, quorum uterque de commerciorum maritimum jure, nisi his delibutis, præcipere non potuit: nec de CLAUDIO BARTHOLOMÆO MORISOTO, cui in orbe maritimo non satis fuit generatim quædam de maris dominio delibasse, sed de Hispanorum quoque, Lusitanorum, aliarumque gentium imperio maritimo speciatim sibi exponendum duxit.

LVIII. Ejusmodi vero cum sæpe & nostra *Conclusio.*
& majorum nostrorum ætate, inter gentes,
&, qui harum vicem gerunt, imperantes

⁹¹ Ad leg. deprec. 9. ff. de L. Rhodia de jactu.

rerumque dominos lites agitatæ sint, iisque definiendis non aliæ, quam naturæ leges sufficerent ; facile patet, necessitate velut quadam inductos viros ingenio & eruditione præstantes, in accuratiorem earum incubuisse investigationem. Nec ullam credo temere esse hujus doctrinæ partem, quæ inde aut lucem non ceperit, aut capere saltem non potuerit, si modo in media non voluerunt cœcutire luce, qui ad illustrium causarum momenta discipulanda animum adjecerunt. Id quod ut illis, quæ afferre animus fuit, exemplis abunde constat, ita reliquis, quorum haud pauca superesse scio, idem comprobare pronum fuisset, nisi decretum constitutumque fuisset juris naturalis historiam condituro, per summa saltem rerum maximeque illustria ire capita. Constare vero nunc omnibus puto, per vices hanc philosophiæ partem, quam *jurisprudentiam naturalem* vocamus, mox illustratam scriptis prudentum, mox umbraticorum & scholasticorum hominum variis disputationibus obscuratam, majori quidem studio quam reliquas philosophiæ practicæ partes cultam, neutiquam tamen perfectam, ea expertam & adhuc experiri fata, quæ omnia scientiarum genera manent. Ii vero ipsi, qui promovere eam debebant, cum ludicris suis figmentis quam maxime illi nocuerint, quid mirum, quod a summo fastigio multum absit? Nec credo meliora expectanda fata, ex quo imperitorum abusu eo res processit, ut cordati quidam huic se non aliter obviam ire posse opinentur, quam profligato illorum errore, qui

qui, pro verbo divino jus naturæ crepantes, vix sentiunt in ethnicos se degenerasse, quos & supra jam notavimus. Ita enim fieri aliter non potest, quam ut ipsum merito suspectum reddatur jus naturæ: saltem culturæ, quæ huic impenditur, jacturam potius faciendam, quam ut pro christianismo ethnicismus tandem palam obtrudi omnibus permittatur, nemo rerum suarum consultus temere abnuet. Manet interim hæc jurisprudentiæ naturalis, præ ethices & prudentiæ civilis doctrina, prærogativa, quod longe majori studio præstantissimi in eam se dederint viri: sed nunc tamen & his pristinum redire quodammodo videtur decus, quod vix ex istis scholasticorum nebulis, quibus academiæ tantum non hæctenus obtenebratæ fuere, emergere potuit. Optamus vero merito, ut emergat: modo ita emergat, ut cœlesti veritati, qua christianorum disciplina sola constat, suus fervetur honor; immo ut ad hanc, quæ sola vera sapientia, & fons etiam omnis sapientiæ est, conservandam, illustrandam, amplificandam, cuncta referantur. Faxit ergo Deus, ut primo vera & non fucata pietas, deinde vero & artes illæ literæque, quæ huic inserviunt, in dies magis magisque provehantur, & lætius efflorescant.

S. D. G.

Illustrissimo atque Celsissimo Heroi Domino

Gustavo Ottoni Steenbock,

Comiti in Bogesfund, Libero Baroni in Chronesbeeck & Ohresteen, &c.

Regni SUECICÆ Archithalasso, & Academiæ Gothorum Carolinæ Cancellario, &c.

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

Illustrissime atque Celsissime COMES,

DOMINE GRATIOSISSIME,

 AUT levis in diversa animum meum distrahebat dubitatio, num satis ex decore foret tantillum opus tam illustris sibi nominis auspicia adscitum ire. Nam ex una parte ruborem incutiebat libelli tenuitas, qui nobilius ingenii aut splendoris capax erat; quippe

DEDICATIO.

quippe prima duntaxat rudimenta Moralis Philosophiæ, ex diffusiore nostro opere fere excerpta, complectens. Qui uti fortasse aliquem præbere usum potest primum eam ad disciplinam gradum molientibus: ita si & fastigii Tui, & meæ obligationis heic habenda erat ratio, ad neutram satis adparebat attemperatus. Ex altera parte devotissimum ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ animum stimulabant privata non minus quam publica Tua merita; ut ingrati notam sibi vehementer pertimescendam duceret, si qualemcunque occasionem negligeret, saltem contestandi, quantopere Eidem foret devinctus. Neque de illis jam meritis loquor, queis per res domi forisque egregie gestas patriam Tibi maxime obstrictam reddidisti, simulque Nomen Tuum immortalis gloriæ dudum dedicasti. Ista pro dignitate recensere, historiæ labor est; quæ dum circa gloriosissima Nationis Tuæ facinora, & felicissime per tot regiones circumlata arma desudat, magnam Te semper tantarum rerum partem deprehendit; Eundemque, ubi a bellis cessatum est, primum amplissima provinciæ gubernandæ, post totius reg-

*ni tutorio moderamini admotum, non minus
 pacis artibus efflorescentem admiratur.
 Ista potius hoc loco attingere fas fuerit,
 quæ in recentem hanc Academiam, in
 qua, invitante Optimo Maximo REGE,
 fortunarum sedem figere mihi datum fuit,
 ab ILLUSTRISSIMA TUA EXCELLENTIA,
 profecta sunt. Quæ Te sapientissimum
 iuxta ac benignissimum defensorem, ac sum-
 mum moderatorem nunquam pro meritis
 satis deprædicare potest, dum suis commo-
 dis ac ornamentis inter tantam publicorum
 negotiorum molem citra tædium velifican-
 tem quotidie deprehendit. Enimvero quæ
 peculiariter ILLUSTRISSIMA TUA EX-
 CELLENTIA in me contulit, qua cum ve-
 neratione a me æstimanda sunt? Aliis
 summa votorum est, ejus fastigii Viris
 innotescere, & probari. Ast mihi ita
 effusa Tua gratia allubuit, ut eandem &
 in commodis meis promovendis, & in assub-
 tibus malevolorum abs me averruncandis,
 non semel benignissimum expertus sim.
 Quibus ut aliquid reponatur, cum longe
 supra mensuram fortunæ meæ sit, neces-
 sarium tamen utique fuerit saltem submis-
 so animi cultu, & ingenua tot beneficiorum
 professi-*

DEDICATIO.

professione defungi; postquam id quoque summorum Virorum benignitas habet, ut grati contestatione animi libenter sibi satisfieri patiatur. Et quia generosis mortaliū solenne est, etiam tenui sibi exhibito cultui interpretatione pietatis dignationem ultro addere; id quoque ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ bonitas sperare me jubet, ut in magnitudinem Tuam deliquisse non videar, si tam exiguo opusculo utar in occasionem publice exprimendi erga eandem devotissimi mei animi. Nam splendidius aliquod, & quod ævum ferre queat opus, abs me expectare longum fuerit; præsertim cum immane quantum refrigerentur ingenia, si deprehendant, dum vulgo sese laborant eripere, livorem & inscitiam impune in se dentes exercere, otii rationem non reddi. Novo tamen vigore efflorescet animus, & aborta tædii ejiciet, si huncce cultum ab ILLUSTRISSIMÆ TUÆ EXCELLENTIÆ placida fronte admissum intellexero; simul in posterum de gratia, & patrocinio Tuo securum me esse jusseris. Ita DEUS O. M. ILLUSTRISSIMAM TUAM EXCELLENTIAM in Patria, Splendidissima Tuæ Familiæ, ac nostræ

DEDICATIO.

95

nostræ novellæ Reip. decus ac emolumentum, plurimos per annos florentem vigentemque conservet !

Illustrissimæ Tuæ Excellentie

Devotissimus

SAMUEL PUFENDORF.

*Londini Scanorum
X. Kal. Febr. A.
M.DC.LXXIII.*

Sam.

Sam. Pufendorfius

LECTORI

BENEVOLO SALUTEM.

I.

I receptus plerisque eruditissimis ^{Auctoris} mos legis propemodum vim ^{scopus.} induisset, supervacuum videri poterat circa rationem hujus scripti aliquid præfari; cum res ipsa satis loquatur, me nihil aliud egisse, quam ut tironibus præcipua JURIS NATURALIS capita brevi, & ut arbitror, perspicuo compendio exponerem: ne si citra cognitionem velut elementarem in diffusa ejus disciplinæ spatia sese immiserint, copia & difficultate rerum ab initio protelen-
tur ¹. Simul & illud publico expedire visum, ejusmodi *Doctrina Morali* ² studiosæ juven-

¹ Auctor hoc compendium literis tradidit paulo post editum librum illum insignem *de Jure Naturæ & Gentium*. Nam opus majus in lucem prodiit A. D. 1672 hoc vero opusculum A. D. 1673.

² Sub hoc nomine auctor non tantum *Ethicam* proprie dictam, sed etiam Jurisprudentiam *naturalem* & *politice* complectitur.

H

tutis

P R Æ F A T I O

tutis animos imbui, cujus usus manifestus in Vita Civili spectaretur. Et licet alias semper inglorium judicaverim, aliorum diffusiora scripta, & multo magis propria, in compendium redigere³: tamen cum superiorum auctoritas accederet, a cordatis vitio mihi versum iri non arbitror, quod isthoc laboris unice Juventutis utilitati dare voluerim; cujus merito tantus esse favor debet, ut in ejusdem gratiam suscepta opera, etiam ingenii & splendoris non capax, nemine indigna sit judicanda. Cæterum quin ejusmodi principia ad universam Juris disciplinam magis idonea sint, quam cujusvis Juris Civilis elementa, nemo cui sanum sinciput abnuet. Atque hæc in præsens sufficere poterant, ni quidam monuissent non abs re fore, aliqua prætextumittere, quæ ad indolem JURIS NATURALIS in universum intelligendam, ejusdemque limites accuratius designandos facerent. Quod eo libentius suscepi, quia hoc modo prætextus adimitur hominibus impertune curiosis febriculosam suam censuram extendendi ad hancce disciplinam, quæ sæpe velut interjecta ab ipsorum provincia disjungitur⁴.

II. Mani-

³ Vide Ipsius Auctoris (sub nomine *Julii Rondini*) Præf. ad Erid. Scandic. in Postscripto. Et Comment. ad *Pullum Venet.* p. 46, 47.

⁴ JOSUAM SWARTZIUM & NICOLAUM BECKMANNUM (illum Theologiæ, hunc Juris Professores, suosq; in academia *Carolina Lundini* Collegas) his verbis notat, qui livore & invidia agitati, præter *Indicem Novitatum* in odium operis confectum, *Scaniæ* Episcopum instigabant

II. Manifestum igitur est, ex tribus velut *Tres fontes scientiæ moralis.*
fontibus homines cognitionem OFFICII sui,
& quid in hac vita sibi tanquam honestum sit
agendum, tanquam turpe omittendum hau-
rire ; ex *Lumine rationis*, ex *Legibus civilibus*,
& ex peculiari *Revelatione divini Numinis*.
Ex primo fluunt Officia hominis communif-
sima, præcipue quæ ipsum cum aliis homini-
bus sociabilem reddunt : ex altero Officia
Hominis, quatenus peculiari & definitæ civi-
tati subiectus degit : ex tertio, Officia Homi-
nis Christiani.

III. Inde & Tres separatæ Disciplinæ pro- *Tres disci-
plinæ mo-
rales ;*
veniunt : quarum prima est *Juris Naturalis*,
omnibus gentibus communis. Altera *Juris
Civilis* singularum civitatum, quæ tam mul-
tiplex est, aut esse potest, quot numero sunt
civitates, in quas genus humanum discessit :
Tertia *Theologia Moralis* habetur, illi parti
Theologiæ contradistincta, quibus credenda
exponuntur. Singulæ harum Disciplinarum
modum sua dogmata probandi adhibent, suo
principio respondentem. In Jure Naturali *Jus Natu-
rale,*
aliquid faciendum asseritur, quia per rectam
rationem idem ad socialitatem inter homines
necessarium colligitur. Præceptorum Juris *Civile,*
Civilis ultima ratio est, quia Legislatores ita
constituit. Theologus Moralis in eo ultimo *Theologia
Moralis,*
adquiescit, quia DEUS in Scripturis Sacris ita
jussit.

bant, ut sibi censuram libri a rectoribus regni postu-
laret. In horum ergo gratiam fines trium disciplinarum
vulgo tunc confusos regit, ut, ubi inchoet natura &
definat, quæve Rationes huc pertineant vel non, liqueret.
Vid. Auctoris *Eris Scandica*. OTTO.

Sibi invicem non repugnant.

IV. Quemadmodum autem disciplina Juris Civilis Jus Naturale tanquam generalem magis disciplinam præsupponit : ita si quid Jure Civili continetur, de quo Jus Naturale filet, non ideo hoc illi repugnare censendum est. Simili modo si in Theologia Morali aliqua tradantur, ex revelatione divina profluentia, ad quæ ratio nostra jam non pertingit, quæq; adeo & Jus Naturale ignorat; imperitum valde foret, ideo illam cum hac committere, aut repugnantiam aliquam istarum disciplinarum somniare. Vice versa, si quæ in disciplina Juris Naturalis præsupponantur ex eo quod per rationem investigari potest; illa propterea iis, quæ Sacræ Literæ super eadem re liquidius tradunt, nequaquam opponuntur, sed tanquam abstrahendo concipiuntur⁵. Sic v. g. in disciplina Juris Naturalis, abstrahendo ab illa cognitione, quæ ex Sacra Scriptura hauritur, formatur conditio primi Hominis, utcunque in mundum projecti⁶, quatenus sola ratiocinatio assequi potest. Ista opponere iis, quæ super eadem conditione Divinæ Literæ tradunt, hic vero est succus nigræ loliginis, hæc est ærugo mera⁷.

V. Enim-

⁵ Hæc ideo monet noster, quoniam ab adversariis, quos nactus est liber *de Jure Nat. & Gentium*, multis contumeliis laceffitus est ob quorundam omissionem, quæ non nisi Revelationis ope nobis innotescunt.

⁶ Qualis esset naturalis iste Hominis status, ostendit infra lib. i. c. 3. § 3. & lib. ii. c. 1. § 6. & *de Jure Nat. & Gent.* lib. ii. c. 1. § 8. & c. 11. § 2.

⁷ EX HORAT. *Serm.* I. iv. 100.

— *Hic nigræ succus loliginis, hæc est*

Ærugo mera. —————

V. Enimvero uti Juri quidem Civili, & ^{Eorum dif-} ^{ferentia.} Naturali, facile inter se conveniet: ita inter idem Jus Naturale & Theologiam Moralem fines regere, ac quibus potissimum partibus illa differant definire, paulo operosius videtur. Qua super re paucis sententiam meam exponam, non quidem pro auctoritate Papali, ac si ab omni errore privilegio aliquo mihi cautum foret; neque qui ex somniis divinitus immis- sis, aut irrationabili aliquo instinctu singularis cujusdam illuminationis fiducia animetur; sed tanquam talis, cui Spartam sibi commis- sam pro modulo ingenii exornare cordi sit. Ita tamen, ut quemadmodum cordatos & eruditos viros meliora suggerentes lubenter audire, & citra pertinaciam prius placita emendare sum paratus: ita flocci faciam Midæ æmulos censores, rerum ad se nihil spectantium arbitria proterve involantes; totamque ardelionum nationem, cujus cha- racterem lepidissime PHÆDRUS * repræ- sentat:

*Trepida concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi molesta, & aliis odiosissima.*

I. Primum igitur discrimen, quo istæ Disciplinæ invicem separantur, resultat ex diverso fonte, unde sua dogmata utraque derivat; de quo jamjam tetigimus. Ex quo consequitur: si aliqua sint, quæ Divinis Lite-

H 3 ris

* L. ii, Fab. 5. v. 2.

P R Æ F A T I O

ris agere aut omittere jubeamur, quorum necessitatem tamen ratio sibi relicta perspicere nequit; illa extra Jus Naturale esse, & ad Theologiam Moralem proprie spectare.

2. Præterea in Theologia Lex consideratur, prout innexam habet Divinam promissionem, & quandam rationem Fœderis inter DEUM & Homines⁹. Abs qua consideratione Jus Naturale abstrahit; quippe cum ista à peculiari Dei revelatione proficiscatur, quam sola ratio invenire nequit.

3. Illud porro discrimen longe maximum est; quod finis disciplinæ Juris Naturalis tantum ambitu hujus vitæ includatur¹⁰; adeoque

⁹ Vid. Exod. xix. 5. Deuter. v. 23. Confer de hac re Auctoris librum de *Jure Fœdiali*, in quo hoc ex professo agit, ut ostendat Religionem Revelatam habere Rationem Fœderis inter Deum & Homines.

¹⁰ Auctori id vitio dederunt nonnulli, quod finem Jurisprudentiæ Naturalis intra hujus vitæ terminos conclusit; speciatim vero Jo. JOACH. ZENTGRAFUS in *Orig. Juris Nat.* p. 129. Alii vicissim eum de hac re vindicare aggressi sunt, v. gr. HOCHSTETTERUS in *Coll. Pufend.* iv. 40. & BUDDEUS in *Theol. Morali*, Proleg. ad Part. 2. § 8. De hac controversiâ ambage verborum a nonnullis perplexâ sic judicandum esse arbitror. Juris Naturalis Præcepta non alia sunt, quam quæ humanam felicitatem in hac vita promovere possint, quæ proinde est primarius ejus finis; unde *commune bonum* a CUMBERLANDIO recte vocatur *suprema lex*. Hoc vero non obstat, quo minus Jus Naturæ vitam futuram (quatenus nobis innotescit) prospiciat, eo nimirum sensu quo sanctionem suam a Deo, præmia & pœnas hujus observationi & neglectui annectente, habeat. Finis, *ad quem* tendunt ejus præcepta, est vitæ præsentis, maxime qua socialis, felicitas: sed finis, *ob quem* obediendum, ipsa

adeoque ea hominem formet, prout hanc vitam cum aliis sociabilem exigere debeat. Ast Theologia Moralis hominem Christianum informat, cui propositum esse debet non hanc solum vitam honeste transire, sed qui fructum pietatis post hancce vitam maxime expectat, quique adeo *πολίτευμα* suum in cœlis habet, heic autem viatoris duntaxat aut peregrini instar gerit ¹¹. Quanquam enim animus hominis non solum ardenti cum affectu immortalitati velut immineat, sui que destructionem vehementer aversetur; atque inde apud plerosque gentilium inoleverit persuasio de animæ à corpore separatæ duratione, & quod tunc bonis bene, malis male sit futurum: ejusmodi tamen circa hæc persuasio, in qua animus hominis plane & firmiter acquiescere possit, ex solo Dei verbo hauritur ¹².

4. Inde & Juris Naturalis scita ad forum duntaxat humanum adaptantur, quod ultra hancce vitam sese non extendit; quæ ipsa

est sanctio legis, quæ non nisi ex præmiis & pœnis, maxime quæ in statu futuro expectantur, petenda est. Profecto non est dissimulandum, auctorem cum de hac re differit, vix sibi constare, vel saltem hoc in loco non satis caute verba fecisse.

¹¹ Vid. PAUL. ad Philipp. iii. 20.

¹² Etsi verissimum est viam certam & tutam, quâ ad æternam felicitatem pervenire possumus, non nisi Revelationis lumine nobis esse patefactam; quoniam scil. nimis apertè constat neminem leges divinas, ut decuit & potuit, observasse: attamen statum aliquem, in quo bonis bene, malis male futurum sit, rationis ope colligi posse, si quid saltem valeat maxima verisimilitudo, ipse, ni fallor, ostendi in not. ad libr. 1. c. 4. § 8.

P R Æ F A T I O

multis in partibus prave ad forum divinum adplicantur, circa quod Theologiæ maxime curæ est.

5. Ex quo & illud fluit, ut, quia forum humanum circa externas tantum hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produunt, non penetret; adeoque nec circa eadem sit sollicitum; Jus quoque Naturale magnam partem ¹³ circa formandas hominis exteriores actiones versetur. Ast Theologiæ Morali non sufficit exteriores hominis mores utcunque ad decus composuisse; sed in eo maxime laborat, ut animus, ejusque motus interni ad placitum Numinis fingantur; & illas ipsas actiones improbat, quæ extrinsecus quidem recte se videntur habere, ab animo tamen impuro promanant. Quæ ratio etiam videtur, quare in divinis Libris haut ita frequenter agatur de illis actionibus, quæ poenis fori humani sunt sancitæ, aut circa quas ibidem jus dicitur: quam de illis, quæ uti ¹⁴ SENECA loquitur, sunt *extra publicas tabulas*; uti manifeste adparet iis, qui præcepta & virtutes ibidem inculcatas accurate inspexerit. Etsi cum & illæ ipsæ virtutes

¹³ Hinc patet auctorem non *omni ex parte* excludere internum mentis habitum, uti criminatus est *Leibnitzius* in Epistola quadam ad *Pufendorfium*.

¹⁴ Locus occurrit in lib. ii. *de Ira*, c. 27. *Quam angusta est innocentia ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? Quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt, quæ omnia extra publicas Tabulas sunt?*

Christianæ animos hominum ad socialitatem quam maxime disponant, Theologia quoque Moralis ¹⁵ honestatem vitæ civilis efficacissime promoveat. Uti & vice versa, si aliquem videas qui turbulentum & importunum vitæ civilis membrum se gerat; tuto judices licet, Religionem Christianam intra labra tantum ipsi hæerere, cor nondum penetrasse. Atque ex hisce non solum genuini limites, qui Jus Naturale, prout à nobis illud traditur, à Theologia Morali separant, manifeste puto adparent: sed etiam quod Jus Naturale nequaquam dogmatibus veræ Theologiæ repugnant; sed tantum a quibusdam ejus dogmatibus, quæ per solam rationem investigari nequeunt ¹⁶, abstrahat.

VI. UNDE & illud patet, nécessaire esse, *Homines esse natura corruptos.* ut in disciplina Juris Naturalis homo consideretur, prout ipsius natura est corrupta, adeoque prout est animal multis pravis cupidinibus scatens ¹⁷. Nam etsi nemo tam stupidus sit,

¹⁵ V. Auctoris Differt. Acad. IV. de System. Civit. § 7. & IX. de Concordia veræ Polit. cum Religione Christiana.

¹⁶ Hujusmodi sunt officia quædam erga Deum, Hominem & nosmetipsos. V. G. Ut colamus Patrem, Filium & Spiritum Sanctum; ut erga inimicos amice nos geramus; denique ut nosmetipsos abnegemus; quæ omnia vel supra rationem posita sunt, vel saltem in naturali gentium Religione locum non invenerunt.

¹⁷ Sunt, qui hanc nostri doctrinam insimulant, quasi S. S. literis minus consentaneam; sed nescio quo jure. Volunt utique Juris Naturæ normam ad purum & integrum hominis statum accommodatam esse; volunt ideale quiddam

fit, quin in seipſo inordinatos ac in devia tendentes affectus deprehendat¹⁷, tamen niſi Divinæ Literæ præluſerent, nemini jam conſtare poſſet, iſtam affectuum rebellionem per culpam primi hominis proveniſſe. Et conſequenter cum Jus Naturale ad ea non abeat, quo ratio pertingere nequit; incongruum foret, idem ex natura hominis integra velle deducere. Præſertim cum & pleraque præcepta ipſius Decalogi, prout verbis negativis concepta ſunt, naturam hominis corruptam manifeſte præſupponant. Sic v. g. *primum præceptum* utique præſupponere videtur hominem ad idololatriam & *πολυθεότητα* credendam proclivem. Si enim ponas hominem, integra adhuc natura præditum, in quo liquida DEI

quiddam & a vero hominum ſtatu proſuſ alienum. Sed cui uſui inſerviet lex iſta hypothetica? Vel quid magis rationi congruum, quam ut lex hominibus deſignata ex natura humana, qualis qualis ſit, petita eſſet? Attamen vix edito opere majore male audiebat noſter, quaſi multum detraxerit dignitati Juris Naturæ. Sic VAL. ALBERTI *jus naturæ pertinere ad reliquias imaginis divinæ* & à Chriſtiano Philoſopho ex notitiâ de ſtatu integritatis hodie poſt Lapſum exquisitâ tradi debere contendit, in *Præf. ad compendium Juris Naturæ orthodoxum* p. 3. iterumq; cap. 1. §. 14. *Fons, inquit, è quo à Chriſtianiſ puræ Juris Naturalis notitia hauriri poteſt et debet, eſt orthodoxa doctrina de ſtatu integritatis, cujus notitia non ex ratione, ſed relatione aut revelatione hauriri poteſt.* Quibus in locis id magis laboraſſe videtur auctor, ut quo Jure quave Injuria ſe orthodoxum profiteatur, quam ut veritatem inveſtiget. Huic reſpondet noſter in *Poſtſcr. ad Apol.* §. 28. *Specim. Controverſ. c. 4. Comment. ad Veneris Lipſ. pullum, p. 37. Er. Scand. p. 354.*

¹⁶ V. *Specimen Controverſiarum* c. 1. §. 2.

erat cognitio, & qui subinde velut familiari ejus revelatione fruebatur; non video, quomodo tali in mentem venire potuerit, aliquid sibi fingere, quod loco veri DEI aut cum eo colere vellet; aut credere in eo Numen inesse, quod ipse finxerat. Igitur huic opus non erat verbis negativis injungi, *Ne deos alienos coleret*: sed sufficebat eidem simplex & affirmativum præceptum; *Diliges, honorabis, & coles Deum*, quem Universi hujus, & tuum quoque Creatorem nosti. Idem circa *Secundum præceptum* obtinet. Nam quare negativo præcepto vetaretur Deum blasphemare, qui liquido ipsius majestatem & beneficia intelligebat, & quem nullæ pravæ cupidines agitabant, cujusque animus statu sibi à Deo assignato placide adquiescebat? Quomodo hunc tanta insania subire poterat? Quin hic affirmativo tantum præcepto monendus erat, ut nomen Dei glorificaret. Aliter tamen dicendum videtur de *Tertio*, ut & *Quarto præcepto*: quæ cum affirmativa sint, neque necessario corruptam naturam præsupponant, in utroque statu locum invenire possunt. Sed circa *reliqua præcepta*, proximum spectantia, res æque est manifestissima. Homini enim, qualis initio a Deo conditus erat, sufficebat simpliciter injunxisse, ut proximum suum diligeret; ad quod & natura proclivis erat. Ast quomodo eidem poterat præcipi, ne occideret; quando nondum mors cadebat in hominem, quæ per peccatum in mundum introivit? Verum nunc negativo præcepto quam maxime opus est, ubi pro dilectione tanta odia inter

homines

homines grassantur, ut etiam magna eorum feques detur, qui ex mera invidia, aut libidine alterius fortunam invadendi, alios non innocentes solum, sed & amicos, & de ipsis bene meritos subversum ire non dubitent; & quidem ut horridum & inconsultum turbulenti animi impetum sub conscientiae vocabulo, si diis placet, venditare non erubescant. Sic quid opus erat expresse adulteria vetare inter eos conjuges, qui tam ardenti & sincero amore sese amplecterentur? Aut quid furta vetare intererat, cum nulla penuria foret, & nemo quid sibi proprium putaret, quo alteri prodesse posset? Aut quid necessum erat falsa testimonia interdiceret, cum nondum existerent, qui exinde famam sibi atque gloriam aucuparentur, si alterum foeda atque inficeta calumnia adspargere possent? Sic ut non inepte huc adplicaveris illud FACITI¹⁷; *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coercionibus agebant¹⁸: Et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.*

a
Num Lex sit eadem in statu integro ac corrupto?

VII. Atque hæc ipsa probe intellecta viam pandere possunt ad amovendam eam dubitationem; num igitur *Lex diversa¹⁹ fuerit in statu*

¹⁷ Annal. I. iii. c. 26. Huc etiam spectat illud Ovid. 1 Met. 89.

Aurea prima sata est ætas, &c.

¹⁸ Hic omittuntur verba, quæ in loco citato occurrunt: *Neque præmiis opus erat, cum honesta suoapte ingenio peterentur.*

¹⁹ Quæstio est sæpius versata, utrum *Jus Naturæ in statu integro idem sit ac in corrupto?* Partem affirmativam

statu naturæ integræ, an vero eadem? Ubi paucis responderi potest; Summa Legis capita in utroque statu esse eadem; sed multa præcepta particularia, propter diversitatem conditionis humanæ, variare; Seu potius, eandem summam Legis per diversa, (non tamen contraria) præcepta sese explicare, prout diverso sese modo habuit homo, cui illa Lex observanda. Summam Legis Salvator noster ad duo capita redegit; *Dilige Deum, & Dilige proximum.* Ad hæc capita referri potest universa Lex Naturalis, tam in integro quam in corrupto statu hominum; (nisi quod in statu integro nullum aut modicum videatur discrimen fuisse inter Jus Naturale, & Theologiam Moralem.) Nam & socialitas, quam nos pro fundamento Juri Naturali substravimus, commode in dilectionem proximi resolvi potest. Sed quando ad præcepta particularia descenditur, sane discrimen non leve emergit tam circa præcepta affirmativa, quam negativa. Et quidem affirmativa præcepta

vam defendunt contra nostrum ALBERTUS, SECKENDORFIUS, & alii. Neque multum distare videtur horum Hypothesis a recentiorum quorundam Religioni revelatæ oppugnantium dogmate, qui jus naturæ perfectum esse docent, & Religionem veram omnibus esse unam eandemque. Sed in his tota lis dijudicatur. 1. Finem generalem omnis veræ Religionis (sit naturalis an revelata, sit in statu integro an corrupto) esse eundem, nimirum *dilige Deum, & dilige proximum.* 2. Media ad hunc finem necessaria, i. e. particularia præcepta uti satis probavit noster, esse in diversis diversa, non autem contraria.

quod

P R Æ F A T I O

quod attinet, eorum non pauca jam in isthoc statu dantur, quibus in primævo statu locus non fuisse videtur: idque partim quia illa præsupponunt tale institutum, quod an infelicissimam hominum conditionem cadat, non constat; partim quia sine miseria & morte, quæ ab illo statu exulabat, non intelliguntur. V. G. Jam inter præcepta Legis Naturalis est, ne quis alterum in emtione & venditione decipiat²¹; ne falsa ulna, mensura, aut pondere utatur; ut pecuniam creditam convento tempore restituat. Ast illud nondum ad liquidum est perductum, an si peccati expers genus humanum perstitisset, ejusmodi commercia, qualia nunc agitantur, exercenda fuerint, & an aliquis usus pecuniæ tunc futurus fuerit. Sic si tales civitates, quales nunc sunt, in statu innocentiae locum non habuerunt; locus quoque ibidem non fuit præceptis, quæ id genus civitatum, iisque contentum imperium præsupponunt. Jam quoque Jure Naturali jubemur succurrere egenis, subvenire iniqua calamitate oppressis, curam habere viduarum, orphanorumque. Atqui hæc frustra præcipiuntur iis, qui miseriæ, egestati, mortique non sunt obnoxii. Ad condonandas injurias, pacemque conciliandam pronos esse nos jam jubet Lex Naturalis. Quæ frustra-nea est inter eos, qui in leges socialitatis non

²⁰ *Ne quis alterum in emtione & venditione decipiat; ne falsâ ulnâ, mensurâ aut pondere utatur*] Hæc verba sic immutavit WEBERUS (ut in emtione & venditione bona fide agamus, ut recte ulnâ, mensurâ, aut pondere utamur) eâ scil. mente, ut præcepta sint affirmativa.

peccant.

peccant. Atque id ipsum manifeste quoque perspicitur in præceptis negativis, ad Jus jam Naturale (non positivum) spectantibus. Etsi enim quodvis præceptum affirmativum virtualiter contineat interdictum omnis oppositi; (V. G. qui jubetur diligere proximum eo ipso vetatur inferre illi omnia, quæ dilectioni repugnant :) tamen ut expressis præceptis illa sanciantur, superfluum videtur, ubi nullæ pravæ cupidines ad talia patranda propellunt. Ad quod illustrandum accommodari potest, quod SOLON²¹ parricidarum pœnam lege publica sancire noluit, quod tantum scelus in aliquem filium cadere non arbitraretur. Cui simile est, quod FRANC. LOPEZ de Gomara, *Hist. Gent. Ind. occident.* Cap. 207. refert de populis *Nicaraguæ*, apud illos nullam fuisse statutam pœnam in eum, qui regulum (*Cacique* ipsi vocant) occidisset; quod nullus, aiebant, sit subditus, qui excogitare aut patrare tam dirum facinus velit.

VIII. Vereor ne putidum videatur isthæc *Illustratio per Exemplum.* tam aperta pluribus inculcare. Ad tironum tamen captum hoc exempli addam. Sunt alicujus informationi commissi duo pueri, sed dispari plane indole. Unus modestus est, verecundusque, & magno literarum amore flagrans. Alter dissolutus, petulans, fœdas potius libidines, quam libros amat. Summa officii utrique eadem, literas addiscere. Sed peculiaria præcepta disparia. Priori enim sufficit injunxisse, quæ studia, quo tempore,

²¹ V. *Diog. Laert.* in Vita SOLONIS, l. 1. n. 5. *Cicer.* pro Roscio Am. c. 25.

quave ratione tractare debeat. Alteri præter hæc acerrima sub comminatione vetandum, ne circumcurfitet, ne alea ludat, ne libros vendat, ne in exercitiis componendis aliena vitula aret, ne pergræcetur, ne scorta confectetur. Eadem si quis prioris indolis puero operose declamare instituat, hic εὐφημεῖν ipsum jubebit, & cuivis potius quam ista sibi canere, qui talium nulla cupidine tangatur.

Conclusio.

IX. Ex quo manifestum arbitror esse, longe aliam fore Juris Naturalis faciem, si quis statum hominis integrum velit præsupponere. Simulque, cum tam liquido limites hujus Disciplinæ, quibus a Theologia Morali sejungitur, designati sint; non deteriore hancce disciplinam conditione futuram, quam Jurisprudentiam Civilem, Medicinam, Scientiam Naturalem, aut Mathesin; in quas si aliquis ἀμύητος irrumperere audeat, sine populi suffragiis censuram sibi vindicans, non dubitant ipsi occinere, quod quondam APELLES MEGABYZO, de arte pictoria nescio quid differere aggredienti: *Quæso, aiebat, tace, ne pueri, qui melidem terunt*²¹, *te irrideant, loqui orsum de rebus, quas non didicisti*²². Sed cum bonis quidem, cordatisque viris facile nobis conveniet. Malevolos autem, ineruditosq; obtrectatores fatius fuerit invidiæ suæ excruciantos commendare; siquidem utique constat, æterna positumq; lege est, ut *Æthiops cutem non mutet*.

²¹ i. e. colores in pictoris usum conterunt.

²² V. *Ælian. Hist. Var. l. xi. c. 2. De Zeuxi*, non de *Apelle* traditur, teste BARBEYRAC.

D E

OFFICIO
HOMINIS & CIVIS
LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

DE ACTIONE HUMANA.

I. OFFICIUM nobis heic vocatur, *Officium, Actio hominis pro ratione obligatio, qualis ho- nis ad præscriptum legum recte at- minis ac- tio? temperata.*

¹ Respondet hic Titulus alteri, quem majori operi inscripsit auctor, DE JURE NATURÆ ET GENTIUM. Hoc peculiare est, atque hominem spectat, quatenus in civitate degit, & legibus adventitiis subjicitur; illud universale, atque hominem attingit, quatenus statu naturali utitur, abstrahendo omne illud, quod civili proprium est. Hinc OFFICIUM HOMINIS ET CIVIS omnia complectitur, quæ JUS NATURÆ ET GENTIUM jubet: nihil linquit intactum, quod utriusvis nomine obligare possit. Hujus verò locutionis genus est πολύσημον & auctoribus diversis diversa ejus significatio. JUSTINIANUS id vocat JUS NATURALE, quod natura omnia animalia docuit; JUS GENTIUM, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit; JUS CIVILE, quod quisque populus sibi jus constituit. Instit. Lib. I. Tit. 2. GROTIUS JUS NATURALE definivit dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui inesse moralem turpitudinem, aut necessitatem moralem; JUS GENTIUM, quod gentium omni-

Cap. I. *temperata*². Ad quod intelligendum, necessarium est præmittere tum de natura Actionis humanæ, tum de Legibus in univèrsum.

Est actio humana non quævis;

II. Per *Humanam Actionem*³ intelligimus non quemvis motum a facultatibus hominis procedentem; sed illum duntaxat, qui provenit ac dirigitur ab iis facultatibus, quas humano generi præ brutis Creator O. M. attribuit; nempe qui velut prælucente *Intellectu*, ac decernente *Voluntate* suscipitur.

L. I. c. 3. § 1.

Sed ab intelligente & volente suscepta. III. Datum quippe est homini, ut non solum varias res, quæ in hoc univèrso occurrunt,

um aut multarum voluntate vim obligandi accepit; jus CIVILE, quod à potestate civili proficiscitur. De Jure Belli & Pacis, L. I. cap. i. §. 10, 14. Noster tale jus gentium à jure naturæ distinctum non agnoscit, quippe homines sint naturâ æquales, & dari non possit lex universalis, nisi quæ ad jus naturæ immutabile pertineat. Vid. De Jure Nat. & Gent. Lib. II. c. iii. §. 23. Sed Jus naturale denominationem Juris gentium sortitur, quando genti cum gente, nationi cum natione intercedit, licet in suo formali non differat a Jure naturali; quale est jus legatorum.

² OFFICII nomen consentit cum græco τὸ καθήκον. Sic CICERO *ad Attic. XVI. 11. Quod de Inscriptione quaeris, non dubito, quin τὸ καθήκον OFFICIUM sit. Definivit idem de Finib. III. 17. Quod ratione actum sit, id OFFICIUM appellamus.* Ad hunc locum recte notat BARBEYRACCIUS definitionem nimis generalem & vagam esse. Versatur ratio circa omnia ad humanam vitam spectantia, ut ut adiaphora esse possint, & nihil habeant cum rebus moralibus commune. Qui sibi finem aliquem proponit, neque modis ad eum assequendum necessariis utitur, is rationis præscripto adversatur; si vero nulla ei *necessitas* [moralis] incumbit rem proposi-
tam

runt, possit cognoscere, eas inter se conferre, & harum occasione novas sibi notiones formare ⁴: sed ut etiam possit prospicere, quid acturus sit, ac ad id exsequendum sese movere, idemque ad certam normam, certumque finem conformare, & quid inde proventurum sit, colligere; quin & quæ peracta jam sunt, an ad regulam congruant, judicare ⁵: Sed nec omnes hominis facultates sese perpetuo, aut modo uniformi movent: verum aliquæ istarum intrinseco hominis impulsu excitantur, excitatæque temperantur, & diriguntur. Denique nec in omnia objecta promiscue homo

Cap. 1.

c. 1. § 2.

tam exequendi, non peccat, nihil inbonestum commeretur, vel quod pœnam poscat. Itaque rectius noster, qui in officio definiendo ad *legum* præscriptum rationem habet. Vid, infra, cap. ii. § 3.

³ Actio *humana* est, quam scientes volentes suscipimus, sicuti distinguitur ab actione (si ita loqui liceat) *necessariâ*, quales sunt motus cordis, perceptio sensuum, &c. Actio *moralis* sensum minùs latum obtinere solet; ad eamque constituendam requiritur, ut ad legem moralem referatur. Illa adiaphora esse potest, hæc nequit non esse vel bona vel mala. . . . Porro notandum est vocabulum *Actionis* hoc in loco complecti omissionem, juxta illud SENECAE Epist. 95. *Omnia, quæ præstanda sunt ac vitanda, formula humani officii includit.*

⁴ Nimirum *perceptione, comparatione*, aliisque operationibus, quas mens in Ideas exercere solet. V. LOCKE *de Intell. Humano*. L. ii. c. 9, 11.

⁵ Similiter CICERO. "Homo quod rationis est
" particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum
" videt, earumque progressus & quasi antecessiones non
" ignorat, similitudines comparat, & rebus præsentibus
" adjungit atque adnectit futuras, facile totius vitæ cur-
" sum videt, ad eamque degendam præparat res neces-
" sarias." *De Offic. I. 4.*

Cap. 1. fertur, sed quædam adpetit, quædam aver-
 fatur⁶. Sæpe quoque licet objectum agendi
 adsit, motum suspendit; & pluribus objectis
 præsentibus unum eligit, cætera respuit.

*Intellectus
 hominis
 Officii con-
 sciens.*

IV. Circa facultatem ergo comprehendendi
 & dijudicandi res, quæ *Intellectus*⁷ voca-
 bulo venit, id ante omnia pro certo habend-
 um est; cuilibet homini matura ætate &
 c. 3. §. 5. mente integra tantum superesse naturalis velut
 luminis,

⁶ Intelligit voluntatem, quæ facultas est eligendi, respuendi, vel suspendendi. Vid. nos infra, ad § 9.

⁷ Ad hunc locum notat BARBEYRACCIUS auctorem duas mentis facultates inter se commiscere. Voluit nimirum cum *Cartesianis* iudicium ad *voluntatem* pertinere: PUFENDORFIUM vicissim tuetur TREVERUS, qui illud ad *intellectum* referat. Si quid ego in hâc causâ iudico, sic statuendum est. Iudicium duplici modo sumitur; vel perceptionem convenientiæ aut discrepantiæ Idearum denotat, vel ipsum animi assensum, quo rationibus acquiescit. In priori sensu ad Intellectum pertinet; quatenus non aliud est quam *perceptio*, quæ necessariò est id quod est. Quod percipimus, id revera percipimus, idq; certo modo pro circumstantiis datis, nempe facultatibus nostris, Phænomenis rerum, &c. quæ necessariae sunt, & a nobis non pendent. Quod si *assensum* animi denotat (quo modo intellexit BARBEYRACCIUS idq; summo jure) certo certius ad *voluntatem* referri debet. Nam 1. dari potest Iudicium vel Assensus, & sæpissimè datur, ubi non datur perceptio; quod errorum nostrorum præcipuus est fons. 2. Si quando sibi sint comites Perceptio & Assensus, non tamen unum idemq; sunt, nec inter se commisceri aut confundi debent. Ideo assensum præbemus, quoniam rem hoc vel illo modo se habere percipimus. Præit perceptio, sequitur assensus; illa est causa, hic effectus. 3. Hinc planè discernitur à *perceptione*; cùm autem omnes mentis actus ad *perceptionem*

luminis, ut adhibita cultura, ac debita meditatione, possit recte comprehendere saltem generalia illa præcepta & principia, quæ ad vitam hancce honeste & tranquille exigendum faciunt: simulque judicare, ista utique indoli humanæ congruere^s. Hoc enim nisi, saltem intra sphæram fori humani, admittatur, quibusvis suis delictis homines ignorantiam invincibilem obtendere possent: cum nemo in foro

& volitionem, omnesq; ejus facultates ad intellectum & voluntatem, referri debent; *Judicium*, quod à perceptione distinctum esse liquet, non potest non ad voluntatem pertinere. 4. Ad argumentum, quo probare aggrediuntur nonnulli *judicium ad intellectum referri debere*, ex eo quod nequit vel cogi vel cohiberi, facile est responsum, *viz.* non esse necessarium, nisi cum prius detur clara perceptio; eâ verò datâ, *judicium nihilominus à perceptione distinctum esse*, ideoque voluntarium etsi necessarium: uti voluntati adscribendum est hominem eligere quod sibi arridet, etiam non potest non eligere.

^s Per lumen naturale non intelligit cognitionem quamvis innatam vel mentibus humanis a natura insitam, de qua somniarunt veteres quidam Philosophi, sed facultates mentis, quæ si rite colantur, homines ad veritatem recta via perducere possunt. Neque tamen omnes omnium facultates æquali vi gaudent, neque iis, qui præstantissimis utantur, ad omnes veritates patebit aditus. Id solum sibi voluit auctor, talem esse naturalem intellectus rectitudinem, & præcepta quædam generalia tam in aperto jacere, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit, vel in errores *fundamentales* (ut loquuntur Theologi) dilabi. Huc pertinet, quod nos docet SENECA *de benef.* L. 7. c. 1. *Quicquid nos meliores beatosque facit, aut in aperto aut in proximo locavit natura.* Et PAUL. *ad Rom.* II. 15. *Gentes quæ legem non habent, sibi ipsi sunt lex, quippe ostendunt opus legis in cordibus suis inscriptum.*

Cap. I. humano argui possit violasse regulam, quam capere supra ipsius vires est.

*Conscientia
recta, &
probabilis.
c. 3. § 6.*

V. Intellectus hominis, quando de eo, quod agendum vel omittendum est, recte informatus fuerit, & quidem ita, ut sententiæ suæ certas & indubias rationes norit reddere, solet vocari *Conscientia Recta*⁹. Sed ubi quis veram quidem sententiam circa agenda vel omittenda fovet, quam tamen ipse per rationes demonstrare nequeat, sed eandem ex vitæ civilis tenore, ex assuetudine, aut superiorum auctoritate hauserit, neque tamen ipsi suppetat ratio,

⁹ Perfunctoriè nimis hunc locum tractavit noster, adeoque facile nobis ignoscet lector, si rem paulo penitius perscrutemur. 1. Supplenda est definitio *Conscientiæ*, quam auctor omisit. *CONSCIENTIA est Judicium de morali actionum naturâ factum, approbans quod nobis videtur normæ morali congruum, & damnans quod huic contrarium existimatur.* Actiones ipsas modò antecedit, modò consequitur, unde vel *antecedens*, vel *consequens* appellatur. 2. Sedulò advertendum est, ne quid naturæ nimis tribuatur in hac re, ut sæpe fieri solitum est. Sunt, qui docent conscientiam quandam esse facultatem naturalem, a ratione discernendam, a Deo hominum mentibus insitam, quam recti & obliqui indicem esse voluit, & vicem judicis vindicisque in animo sustinere. Sic SANDERSONUS conscientiam vocat *habitum innatum*. *Prælect. i. p. 16.* Hoc autem ab omni vera Philosophia prorsus alienum videtur, ut cuius facilè patebit. Sit enim conscientia, vel ipsa ratio de natura actionis morali judicium ferens, vel ipsum judicium immediate & sine ullo ratiocinandi actu elicatum, supposita duntaxat actionis apprehensione. In *priori* sensu conscientia non magis innata est & naturalis quam ipsa ratio, quæ tamen sine institutionis & culturæ adminiculo pro nihilo habenda est. In *posteriori* verò, quod immediatum videtur

&

ratio, quæ contrarium magis persuadeat, solet Cap. 1.
 vocari *Conscientia Probabilis*. Qua maxima
 pars mortalium regitur : quippe cum paucis
 rerum cognoscere causas concessum sit. *

VI. Solet tamen quibusdam non raro evenire, circa casus potissimum singulares, ut ex *Etiā dubia suspen-*
 utraque parte sese offerant rationes ; nec illi *dens actio-*
 ita polleant iudicio, ut, utræ præponderent, *nem.*
 liquido discernere queant. Id quod vocari fue- c. 3. § 8.
 rit *Conscientia Dubia*. De qua hæc est regula :
quamdiu in ancipiti hæret iudicium, bonum quid

& sine ratiocinio elicited, reverà effecit vel prævia institutio, vel interna animi meditatio, vel aliorum auctoritas, vel alia ejusmodi, quibus subicitur non solum approbandi & averfandi, sed & (quod plerumque fit) judicandi ratio. Mens humana est ad omnia habilis & idonea, accedente usu & institutione ; unde variæ sunt hominum approbationes & averfationes, varias formas induunt facultates mentis, quas vulgus hominum & minorum gentium Philosophi pro naturalibus habere solent. 3. Cavendum est ab istorum hominum errore, qui conscientiam in genere pro suprema actionum norma constituunt, cujus dictamina qui ex animo sincero & sine fuco sequitur, criminis est expers, & tuto in portu navigat. Plura (ut opinor) humani generis peccata à supinâ negligentia & ignorantia voluntaria quam à pravâ peccandi libidine contra immediatum conscientia lumen originem ducunt. Conscientia actionum immediata norma esse debet ; causa est *sine qua non* (ut logicè loquamur) moralis actionum rectitudinis ; adeo ut qui contra conscientiam agit, pro certo peccet ; sed non exinde sequitur eum peccati immunem esse, qui ex conscientia dictatis crimen admittat. 4. Denique notandum esse velim, auctoris distributionem conscientia in suas species haud ritè institui ; nam *recta* opponi debet *erroneæ*, & *certa probabilis*.

Cap. 1. *fit, an malum, actio erit suspendenda* ¹⁰. Nam nondum discussa dubitatione, ad agendum sese determinare, propositum peccandi, aut saltem neglectum legis involvit ¹¹.

Error vincibilis, invincibilis, quis, & in quibus? VII. Sæpe etiam intellectus hominis pro vero falsum apprehendit; & tunc in *Errore vincibilis* versari dicitur ¹². Qui error *Vincibilis* solet appellari, quando quis adhibita attentione & diligentia debita cavere poterat, ne in eum incideret. *Invincibilis* autem, quando quis etiam adhibita omni diligentia, quam vitæ communis ratio fert, istum evitare non poterat. Qualis error tamen saltem inter eos, queis rationis lumen excolere, & vitam ad honest-

c. 3. §. 11

¹⁰ Ratio est, quoniam in re dubiâ tutior pars semper eligi debet. V. G. Si Christianus in incerto hæreat, utrum sanguinem edere sit licitum necne, omnino ab esu abstinendum est, quoniam abstinencia pro certo licita est, incertum vero, utrum esus sit licitus. *Quod dubitas ne feceris*, regula est tam sacris literis quam veterum Philosophorum scriptis consentanea. Vid. PAUL. ad Rom. xiv. 23. CIC. de Offic. i. 9. PLIN. Epist. i. 18. Nec militis dubitantis de justitia belli exemplum, quod adducit GROTIUS, huic regulæ contradicit; nam tutior pars est mandato Principis obtemperare, cui parendum esse in re dubia nulla est dubitandi ratio. Vid. GROTIUM de Jure B. & P. L. ii, c. 26. §. 4. PUF. de Jure Nat. & Gent. L. i. c. 3. §. 8. & L. viii. c. 1. §. 8. SANDERSON de Obligat. Conscient. Præl. vi. §. 17. TAYLOR Ductor Dubitantium, L. i. c. 5. p. 184.

¹¹ Si conscientia frustra & ineptè dubitat, vocatur *scrupulosa*. De Jure Nat. & Gent. l. i. c. 3. §. 9.

¹² Conscientia erronea, quæ hic inquitur, est perceptio relationis inter actiones nostrasq; de norma moralis sententias erroneas. Reminiscimur erroris practici

honestatem componere cordi est, non circa Cap. 1.
 communia vivendi præcepta, sed duntaxat
 circa singularia negotia incidere suevit. Nam
 & naturalis juris præcepta generalia plana
 sunt: & qui leges positivas fert, id ante
 omnia agere solet & debet, ut illæ subjectis
 innotescant. Unde citra supinam negligenti-
 am heic error non nascitur. Sed in singu-
 laribus negotiis facile est, ut error invito &
 præter culpam obrepat circa objectum, ali-
 asque actionis circumstantias ¹³.

VIII. Ubi vero simpliciter cognitio abest, *Ignorantia*
 vocatur *Ignorantia* ¹⁴. Quæ duplici modo *intellectus*
 confide- *varia.*

vel præjudicii vulgaris tanquam normæ vivendi, quæ
 apud nos auctoritatem legis obtinuit: ad illam referi-
 mus nostras actiones. Perceptio vero ista sive consci-
 entia non est erronea in se, sed ita dicitur propter effec-
 tum & objectum suum, quod est error. Veram enim
 adipiscimur notionem relationis: verè eam percipimus
 actionem cum regula comparandam, sive regula vera
 sit aut falsa. *Etiamsi* (monente LOCKIO de Int. Hum.
 L. 2. c. 28. §, 20.) *haud recta sit norma, & quod ad*
eam attinet verser in errore, convenientia tamen & repug-
nantia rerum cum illa comparatarum mihi manifestissima
sunt: atq; in hoc relationis notio consistit. Per falsam vero
regulam rem mensurans de morali ejus Rectitudine falsum
judicium laturus sum, quoniam eam ad regulam haud
veram exegi: haud verò erro circa actionis istius relationem
ad regulam, cui à me comparatur, quæ convenientia est,
aut repugnantia. TREVERUS.

¹³ Quales sunt modus, intentio, instrumentum aut
 qualitas actionis. Vid. BARBEYRAC. ad loc.

¹⁴ Nescio an justa sit, sed pro certo obscuritate
 laborat auctoris Doctrina de variis ignorantia specibus.
 Forfan præferenda sit hæc triplex divisio, quam TITIO
 acceptam referimus. 1. Ratione Objecti in ignorantiam
 juris

Cap. I. consideratur; uno, prout ad actionem aliquid confert; altero, prout invito, aut non citra culpam, oborta fuit. Priori respectu ignorantia solet dividi in *Efficacem & Concomitantem*¹⁵. Illa est, quæ si abfuisset, præfens actio non fuisset suscepta: Hæc est, quæ licet abfuisset, nihilominus actio suscepta fuisset. Posteriori respectu ignorantia est *Voluntaria, vel Involuntaria*. Illa est, quam quis vel ultro affectavit, rejectis veri cognoscendi mediis; vel debita diligentia non adhibita, obrepere sibi passus est. Hæc est, quando quis ignorat, quæ nec scire poterat, nec

juris & facti. 2. Ratione *Effectûs* in efficacem & concomitantem. 3. Ratione *Consensûs* in voluntariam & involuntariam. Sed quoad moralem actionis naturam tota res (ut mihi videtur) in eo expedita est, quod ignorantia sit vincibilis aut invincibilis, sive voluntaria aut involuntaria. Hoc in loco nos monet BARBEYRACCIUS, errorem & ignorantiam fere semper misceri, sive tamen jungantur sive separentur, eos quoad imputationem eundem parere effectum, easdem sequi regulas.

¹⁵ *Efficax* dicitur, quæ efficit ut actio fiat quæ alias non facta fuisset, nisi adfuisset illa ignorantia: *Concomitans*, quam nihil ad actionem contulisse, sed eam saltem comitatam fuisse credunt, quòd, licet ignorantia abfuisset, actio tamen fuisset suscepta. LEHMANNUS. Ignorantiam efficacem rectiùs vocari *essentialis*, & concomitantem *accidentalem* hìc observat BARBEYRACCIUS, duoque addit exempla, quibus res illustretur. Uxorem aliquis ducat, quam innuptam esse credit, vel nescit maritum ejus adhuc in vivis esse. Ecce ignorantiam, quæ ipsam rei naturam spectat, ideoque *essentialis* est. Si nihil occurrat, quod ei suspicionem moveat eam alteri nuptam esse, & de hac re, quantum par fuit, inquirat, criminis prorsus absolvitur: sin vero
ulla

nec tenebatur¹⁶. Et hæc iterum *duplex* est. Cap. 1.
 Vel enim quis in præsens quidem ignorantiam exuere non potuit, ut tamen in culpa sit, quare in tali statu versetur¹⁷: Vel non solum in præsens ignorantiam vincere nequit, sed & in culpa non est, quare ad talem conditionem sit devolutus¹⁸.

IX. Altera facultas, quæ in homine præ brutis peculiari cernitur, *Voluntas* vocatur; per quam velut intrinseco impulsu ad agendum sese homo movet, & eligit quod sibi maxime arridet, averfatur, quod sibi non convenire videtur¹⁹. Habet igitur homo a voluntate,

ulla licet minima oriatur suspicio eam, quam ducturus est, revera esse alterius uxorem, vel si non operam det ut se de hac re certiorem reddat, Ignorantiæ rationi reddendæ obnoxius est, ut ut animus ab ejusmodi conjugio, si eam aliis fuisse viri pro certo sciret, longe abhorreret. Ecce vero exemplum ignorantiae *accidentalis*. Hominem, quem nescit, vel alium esse putat, quidam injuriâ afficit. Pœnam pariter meretur, si potuit scire necne cui injuriam fecerit, licet hoc cognito facere refugeret; quoniam nulli damnum inferre licuit. BARBEYRAC.

¹⁶ Voluit WEBERUS has voces, *nec tenetur*, omitti. Sed ad idem redit, utrum omittantur necne, quoniam nemo id scire tenetur, quod sciendi non datur facultas.

¹⁷ Hæc ignorantia voluntaria existimari debet, quippe in causis suis vincibilis.

¹⁸ Inter omnia ignorantiae genera, quæ memoravit auctor, hæc sola est involuntaria, & reatus immunis.

¹⁹ Et si inter omnes convenit (nisi Atheos quosdam excipiamus) homines libertate quadam gaudere, & ab externa omni necessitate immunes esse: attamen de natura hujusce libertatis in diversas admodum distrahuntur opiniones; quarum præcipuas, haud inutilem operam agemus, si breviter recensamus.

1. Sunt

voluntate, tum ut *Sponte* agat, id est, ut non per intrinsicam aliquam necessitatem ad agendum determinetur, sed actionis suæ ipse auctor sit; tum ut *Libere* agat, *i. e.* ut uno objecto

1. Sunt, qui per libertatem intelligunt potestatem agendi vel non agendi juxta mentis determinationem; *i. e.* libertatem asserunt, quatenus impulsui cuivis externo opponitur, sed eligendi aut respuendi libertatem adimunt. LOCKE *de Intell. Hum.* L. ii. c. 21. §. 20. *Epist. ad LIMBORCH*, p. 474.

2. Alii per libertatem volunt Physicam potestatem agendi & non agendi vel juxta vel citra vel contra mentis determinationem; *i. e.* libertatem homini attribuunt, quatenus omni vi tam internæ quam externæ opponitur. CLARKE *Respons. ad COLLINS*, p. 24. JACKSON *Defens. Hum. Libert. contra CATONIS Epist.* p. 99.

3. Quidam libertatem ponunt in *indifferentia* quadam ad omnia objecta; *i. e.* vim quandam activam voluntati ascribunt, qua sese determinat, sine ratione habita vel ad anxietatem, vel ad intellectum, vel ad majus bonum, & cui non aliud præ alio natura convenit, sed id maxime congruit, cui applicari contigerit. KING *de Orig. Mali*; Cap. v. §. 1. Hanc Hypothesin acutè defensam (si modo defendi possit) vid. in *Notis Anglican. Version. ab EDM. LAW*.

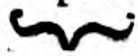
4. Vult LEIBNITZIUS homines ideo gaudere libertate, quoniam sine *ratione sufficiente* determinare non possunt: Quæ *ratio sufficiens* est majus apparens bonum: Cum rationes æquale habere momentum videntur, determinatio sequi non potest. Quod si hanc hypothesin *necessitatem* humanarum actionum secum implicare asseratur, respondet id libertati salvandæ sufficere, quod ratio illa inclinet, non cogat. Vid. *Theodicea*, §. 45.

5. Qui cum auctore nostro per voluntatem intelligunt facultatem mentis, qua bonum appetimus, & malum fugimus, ii in eo libertatem ponunt; nos, quod bonum apparet,

objecto proposito possit agere vel non agere, Cap. I.
idemque eligere vel respuere; aut pluribus
objectis propositis unum eligere, cætera re-
spuere

apparet, eligere posse, quod malum, respuere, & in quibusdam circumstantiis determinationem suspendere. Non possumus non felicitatem appetere, vel miseriam averfari; id nimirum voluit auctor naturæ sibi quemque charum & proximum esse, idque, quod bonum apparet, necessario cuique placere, quod malum, displicere. Malum quæ malum eligere non possumus, vel bonum quæ bonum averfari: sed deliberandi & suspendendi suppetit facultas, adeo ut nunquam ad hoc vel illud eligendum cogamur, nisi cum per se & manifesto pateat (de qua re decipi nequimus) objectum propositum in causis contineri, quæ necessario requiruntur ad nostram felicitatem. Si cui vero incidat suspicio hanc hypothesein nobis libertatem omnino adimere, ad ea quæ sequuntur animum advertat quæ mihi sufficere videntur, ut nobis libertatem vindicent. 1. Quod nunquam ad malum amplectendum cogamur. 2. Quod deliberare in animo & suspendere possimus, nisi cum summam nostram felicitatem in objecto contineri planissime perspectum habemus. Eodem scilicet modo se habet voluntas ad bonum & malum, ac Intellectus ad verum & falsum; & sicut assensus cogi nequit nisi à veritatibus evidentissimis, sic nec voluntas nisi a bonis certissimis. 3. Quod, si quando ex utraque parte rationes in æquilibrio ponantur, utramvis eligere possimus. 4. Quod ultimum intellectus judicium (cujus *Electio* indivulsus est comes) magnam partem ex voluntate pendeat, ideoque etiam si determinatio voluntatis necessario sequatur ultimum judicium, vel (quod ad idem redit) majus apparens bonum, attamen non est in causis suis necessaria, quatenus sæpe efficere potest voluntas, ut hoc vel illo judicet intellectus, ut malum boni, bonum mali speciem induere possit. Res ipsa profecto & experientia docet, quod intellectus præcedat voluntatis determinationem. Nequit enim voluntas id appetere aut averfari, quod non ullâ cognitum ratione

Cap. I.

spuere ^{2°}. Porro cum actionum humanarum quædam propter se suscipiantur, quædam quatenus ad aliud consequendum inferviunt, *i. e.* cum quædam rationem *Finis*, quædam *Mediorum* habeant ^{2°}; circa finem quidem ita voluntas versatur, ut eum cognitum primo adprobet, dein ad eundem consequendum efficaciter sese moveat, & velut ad eum tendat, vehementius aut remissius; eoque obtento adquiescat, placideque fruatur. Media autem primo probantur; tum quæ maxime idonea fuerint visa, eliguntur, ac demum usui adplicantur.

Ejus ratione homo actionis auctor.

X. ^{2°} Quemadmodum autem hoc maxime nomine homo actionum suarum auctor habetur, quia ipse voluntario eas suscepit; ita circa voluntatem id cum primis observandum,

ratione menti, aut perspectum sit num bonum aut malum; juxtà effatum illud vulgare, *ignoti nulla cupido*. At tamen vicissim, voluntas determinare intellectum potest ad bonum aut malum accuratiùs examinandum & disquirendum, vel contra; imo ad objectum ea ratione considerandum, qua id considerari volumus, ut exinde appetitus vel aversatio nostra excitari aut augerè possit. Quo vero aut quali modo voluntas intellectum dirigit, vel hac illac movet, me prorsus ignorare lubens agnosco, rem autem ita revera se habere, etsi causa lateat, experientiâ comprobatum & certissime perspectum habeo.

^{2°} *Sponte* fieri dicuntur, quæ sine deliberatione fiunt; ut motus manûs, dum scribo ad materiam tractatam attentus; digitorum actio, dum citharam pulso harmonia captus; *Libere* vero, quæ cum deliberatione & scientes volentes suscipimus, & quæ vel eligere vel respuere possumus. Mens nil nisi sponte saltem agere potest, hac erepta, unà eripitur voluntas. Potest autem non libere assentiri, non libere *velle*. Spontaneitati invitum, libertati coactum opponitur.

idonea

ejus spontaneitatem utique asserendam esse, Cap. 1. saltem circa illas actiones, de quibus ab homine in foro humano ²³ ratio solet exigi. Ubi autem homini nihil plane spontaneitatis relinquatur, ibi non ipse homo, sed qui eidem necessitatem adfert, auctor habebitur actionis, ad quam homo invitus membra viresque suas accommodat. c. 4. §. 2.

XI. Porro quanquam voluntas bonum in genere semper adpetat, & malum in ²⁴ genere aversetur: magna tamen inter singulos homines tum adpetituum tum actionum certitur varietas. Idque inde provenit, quod non omnia bona & mala homini velut pura adpareant, sed invicem mixta, bona malis, mala bonis ²⁵. Et quia diversa objecta diversas

²¹ Sæpissime idem objectum habebit & *medii* & *finis* rationem. Felicitas est *finis ultimus* humanarum actionum; Virtus, Honor, Divitiæ, Doctrina, &c. sunt *media* ad hunc finem consequendum idonea, at finis ultimus sæpe sæpius evanescit, & media ipsa, quasi fines, persequimur. Sic ambitioso finis est Honor, avaro Divitiæ, &c.

²² Quæ sequuntur in §. 10—15. ad incitamenta, vel (ut vulgo dicitur) *motiva* omnino spectant.

²³ Non opus fuerit tanta cautela; neque Deus est injustus, ut id ab hominibus exigat, quod voluntati non subjicitur.

²⁴ *In genere*, i. e. bonum qua bonum, & malum qua malum.

²⁵ Sic avarus, si sit idem ambitiosus, cum nullis parcat sumptibus ut præ cæteris emicet, hoc pro bono habet si ambitionem consulat, pro malo si avaritiam. Hæc boni & mali mixtura ex eo profluit, quod pugnant inter se officii ratio & vitiosi affectus, ut patet ab exemplo *Medæ* apud Poetas. Interdum quod in præsens adparet bonum

Cap. 1. *versas velut partes in homine peculiariter affi-*
ciunt, v. g. quædam æstimationem illam
 c. 4. §. 4. *quam homo de seipso habet, quædam sensus*
ejus exteriores, quædam amorem sui, quo
seipsum conservare studet: inde est, quod
illa quidem homo adprehendat tanquam
Decora, ista tanquam Jucunda, hæc tanquam
*Utilia*². Et prout quodque horum validum
 motum homini impressit, ita eundem quoque
 versus se peculiariter propendere facit. Cui
 accedit in plerisque hominibus ad certa quæ-
 dam peculiaris inclinatio, aut a certis aver-
 satio. Hinc fit, ut circa quamlibet fere
 actionem sese simul offerant species bonorum
 & malorum, verorum aut adparentium, ad
 quas solide discernendas aliis major, aliis

bonum, in futurum evadit malum; sic fructus gustui
 gratus postea ventrem excruciat. Vicissim quod in præ-
 sens malum censetur, in futurum bonum esse potest: sic
 medicamentum palato ingratum saluti recuperandæ in-
 servit. Denique bonum pro malo & malum pro bono
 habetur, si cum majori bono vel malo respective com-
 paretur. BARBEYRAC.

²⁶ *Bona* vocantur, quæ voluptatem afferunt augentve,
 vel dolorem minuunt auferuntve; ea vero *mala* appel-
 lantur quæ dolorem sunt pariendo vel augendo, sive
 voluptatem auferendo vel minuendo. Amborum varia
 sunt genera, neque facile ad suas species referuntur.
 Noster bona dividit in *decora, jucunda & utilia*, BAR-
 BEYRAC. in corporea & spiritualia; forsitan justior erit
 eorum distributio juxta diversas affectiones, vel diversas
 percipiendi facultates, quæ plerisque mortalibus conti-
 gerunt, quarum quinque habentur classes. 1. Quæ per
 sensus externos introeunt. 2. Quæ sensus internos vel
 imaginationem percellunt. 3. Quæ honorem sequuntur.
 4. Quæ benevolentiam. 5. Quæ sui approbationem.

motum

minor est perspicacia ²⁷. Inde mirum non Cap. I.
est unum ad id ferri, abs quo alter maxime
abhorret.

XII. SED nec semper voluntas hominis *Hæc quo-*
circa quamlibet actionem velut in æquili- *usque à pe-*
brio posita deprenditur, sic ut inclinatio in *culiari in-*
hanc aut illam partem unice ab impulsu ejus- *genii dispo-*
dem intrinseco post mature perpensa omnia *itione.*
proveniat: sed frequentissime per extrinseca
velut momenta versus unam magis quam al-
teram partem homo propellitur. ²⁸ Ut enim *c. 4. §. 5.*
prætereamus communem illam mortalium in *& Grot.*
prava proclivitate, cujus originem atque *L. 2. c.*
20. §. 18.
indolem alterius fori est excutere ²⁹; primo
voluntati singularem quandem vergentiam

²⁷ Ut de bono *reali* juste discernamus, nonnihil adju-
menti adferre possunt regulæ quæ sequuntur. 1. Quan-
titas boni æstimanda est ab intensitate voluptatis ductâ
in durationem. 2. Nulla habenda est ratio de tempore
præsenti vel futuro; sive, distantia valorem boni non
imminuit, si modo certus sit eventus. 3. Quod si even-
tus sit tantum probabilis, imminuitur valor boni pro
ratione imminutæ probabilitatis. 4. Præsens bonum
negligendum, quod majus malum in futurum adferet.
5. Præsens malum negligendum, quod majus bonum in
futurum adferet. 6. E duobus malis minus eligendum.

²⁸ *Perspectâ* jam naturâ humanæ libertatis, mox se-
quuntur causæ quæ eam vel impedire vel plane tollere
solent. Sunt autem maximè peculiaris ingenii dispositio,
temperamentum corporis, consuetudo, affectus,
furor, ebrietas; quibus attribuendum est homines nu-
bem pro Junone amplecti, mala pro bonis eligere.

²⁹ Intelligit pravos hominum affectus à primorum
parentum lapsu derivatos, de quibus Theologorum est
differere.

Cap. I. conciliat *peculiaris ingenii dispositio*, qua ad certum genus actionis aliqui valde proclives redduntur ; quæ non in singulis tantum hominibus, sed & integris in nationibus deprehenditur. Eam autem producere videtur cœli nos ambientis ³⁰, solique genius, humorum in corporibus temperatura ex ipso femine, ætate, victu, valetudine, studiorum ratione, similibusque causis proveniens ; item conformatio organorum, queis animus ad functiones suas obeundas utitur, & similia ³¹. Ubi notandum, præterquam quod homo adhibita cura temperamentum suum non parum retundere & alterare possit ; quantacunque etiam vis eidem tribuatur, non tamen eousque illa valere judicanda est, ut hominem necessario in violationem legis naturalis rapiat, quousque hæc in foro humano exercetur ; ubi pravæ cupidines, intra actum *interiorem* ³² subsistentes, non attenduntur. Addeoque si vel maxime natura recurrat, furca licet expulsa ³², id tamen prohibere potest,

³⁰ *Emollit gentes clementia cœli.* LUCAN. L. VIII. v. 366.

³¹ Nullus est dubitandi locus, quin magna inest animis e corporis temperamento vis, quam sententiam videlicet propugnatam à GALENO in singulari libro, quod *mores temperamentum corporis sequantur.*

³² Omnino legendum est *interiorem*, etsi omnes quas vidi editiones, præter unam quæ LEHMANNI operâ prodiit *exteriorem* exhibent.

³³ HOR. I Epist. 10. 24.

*Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.*

ne exteriores actiones vitiosas producat. Et Cap. I.
 quæ in superanda ejusmodi inclinatione oc-
 currit difficultas, illam splendor laudis pen-
 sat, quæ heic victorem manet. Quod si
 autem ejusmodi stimuli animum concutiant,
 quos nulla ratio, quo minus erumpant, re-
 primere potest; via tamen est, ut citra pec-
 catum ³⁴ velut *depleri queant.*

XIII. VALDE quoque in certas actiones *A consue-*
 voluntatem inclinatur frequens ejusdem generis *tudine ex*
 actionum repetitio, ex qua enata proclivitas *frequenti*
actione.
 Consuetudo vocatur ³⁵. Per hanc quippe ef- *c. 4. §. 2.*
 ficitur

³⁴ Hoc non semper fieri posse arbitrantur BAR-
 BEYRAC & TREVERUS, quorum hic non deplendas
 sed restringendas esse passiones monet. CICERONI
 de hac re auscultemus. Tusc. Disp. iv. 37. *Qui na-*
tura dicuntur iracundi, aut misericordes, aut invidi, aut
tale quid; eis sunt constituti quasi mala valetudine animi,
sanabilestamen, ut SOCRATIS dicitur. Item HOR. I E-
pist. I. 37.

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo cultura patientem præbeat aurem.

³⁵ Oritur consuetudo ex repetito actu; & quam vo-
 cat CICERO alteram naturam (de Fin. v. 25.) forsan na-
 tura ipsa in plerisque rebus rectius dicitur. Sic AR-
 NOB. L. II. *Consuetudo in ipsam naturam vertitur.* Et
 JUVEN. Sat. xiii. 29.

————— *Ad mores natura recurrit*
Damnatos, fixa & mutari nescia.

Neque mirum hoc cuivis videri potest, qui cum
 LOCKIO nostro vim habitus & usus ab idearum asso-
 ciatione derivat. Ideæ, scilicet quæ in societatem so-
 lent venire, paulo post temporis separari nolunt: un-

Cap. I. ficitur, ut libenter & expedite actio aliqua suscipiatur, sic ut objecto præsentem in id velut trahi animus videatur, aut idem absens vehementissime desideret. De qua id observandum: uti nulla videtur esse aduetudo, quin eam adhibita diligentia iterum exuere possit homo; ita nulla quoque animum eoque detorquere valet, ut non exterioribus saltem actibus, in quos illa rapitur, heic & nunc cohibendis par homo sit. Et quia penes hominem fuit eiusmodi aduetudinem contrahere, inde ut hæc actiones faciliat, tamen neque inde bonarum actionum pretio aliquid decedit, neque pravarum malitia redditur levior. Quin uti bona aduetudo hominis laudem, ita prava ejusdem turpitudinem intendit.

*Ab animi
motibus seu
affectibus.*

XIV. PLURIMUM quoque interest, an placida tranquillitas animo constet; an vero idem peculiaribus motibus, quos *Affectus* vocant, concutiatur³⁶. Circa quos illud tenendum:

de *media pro finibus sæpe amplectuntur homines, & voluptates doloresq; sibi creant & conficiunt.* LOCKE *de Int. Hum.* L. II. c. xxxiii. Prælim. Diss. ad KING *de Orig. Mal.* Neque hoc prorsus ignotum fuisse Romano Philosopho visum est, hoc modo de amicitia differenti: “Primos congressus copulationesque, & consuetudinum instituendarum voluntates fieri propter voluptatem: cum autem *usus* progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tantum, ut, etiam si nulla sit utilitas ex amicitia, tamen ipsi amici propter seipsos amantur.” CIC. *de Fin.* I. 20.

³⁶ Animi *affectus* (quos Cicero *perturbationes* appellat nos plerumque *passiones*) à sensibus nostris originem

dum: quantumcunque vehementes isti sint, Cap. I.
 tamen debito rationis usu hominem iisdem c. 4. §. 7.
 superiorem esse posse, ipsorumque impetum
 saltem intra ultimum actum sistere. Cum au-
 tem affectuum alii excitentur specie boni, alii
 specie mali, & stimulent, vel ad acquirendum
 aliquod gratum, vel declinandum molestum;
 naturæ humanæ congruens est, ut hos, quam
 illos, plus favoris aut veniæ mortales inter
 comitetur, eoque magis, quo infestius & in-
 tolerabilius fuerit malum, quod eos excita-
 vit. Longe quippe tolerabilius habetur ca-
 rere bono, ³⁷ ad naturæ conservationem non
 adeo

nem trahunt. Objecta quæ dolorem excitant *ingrata*
 vocamus, quæ voluptatem afferunt *grata*. Hæc ani-
 mam adblandiuntur, alliciunt, attrahunt, unde con-
 suetudinis vi nascitur *amor*; illa averfationem excitant
 & repellunt, unde oritur *odium*. Sed ex amore & o-
 dio cæteri omnes nascuntur affectus: eorumque causæ
voluptas & *dolor*. i. e. sensationes gratæ & ingratae sunt
 duo quasi cardines, in quibus omnes vertuntur. Ex
voluptate ortum suum ducunt amor, gaudium, spes,
 &c. ex *dolore* odium, tristitia, terror, invidia, ira, cæ-
 teriq; ejusmodi affectus tetri, qui animam contami-
 nant & corrumpunt. “ Vacandum est (inquit CICÆ-
 “ 20) omni animi perturbatione tum cupiditate &
 “ metu, tum etiam ægritudine & voluptate, animi, &
 “ iracundiâ, ut tranquillitas animi adsit & securitas,
 “ quæ adferat tum constantiam tum etiam dignita-
 “ tem”. *Offic.* I. 20. Et paulo post: “ quæ cum a-
 “ liqua perturbatione fiunt, ea nec constanter fieri
 “ possunt, nec ab iis qui adsunt approbari.” I. 38.

³⁷ Eodem modo ARISTOTELES. *Ethic. ad Nicom.*
 L. III. c. xii. Ἡ μὲν λυπή ἐξίησι καὶ φθείρει τὴν τῷ
 ἔχοντι φύσιν· ἢ ὅ ἡδονὴ ἔδεν τοιούτων ποιῆ· μᾶλλον
 δὲ ἐκείσιον, διὸ καὶ ἐποικιδισότερον. *Dolor. quidem na-*
tura

Cap. I. adeo necessario, quam excipere malum, ad naturæ destructionem tendens.

*A morbis
& ebrietate, inclinatur.*

c. 4. §. 8.

XV. DENIQUE uti dantur certi *Morbi*, qui usum rationis in perpetuum, aut ad tempus plane tollunt: ita multas apud nationes frequens est, homines sibi ultro arcessere morbi quoddam genus brevi transiens, usum rationis non parum perturbans. ³⁸ Quo innuimus *Ebrietatem*, ex certis potulentorum generibus, ac quibusdam fumis provenientem; quæ violento motu sanguinem ac spiritus impellit & turbat, ac ad libidinem imprimis, iram, temeritatem & enormem lætitiâ homines proclives reddit; sic ut multi velut extra se per ebrietatem rapti videantur, & diversum plane genium induisse, quam quo sobrii conspiciantur ³⁹. Hæc tamen uti non semper omnem

turam ejus, qui angitur, de statu suo deturbat & interimit: voluptas autem nihil tale facit; est igitur magis voluntaria adeoque flagitiosior. BAELIUS prorsus contrarium asserit, & acriores esse voluptatis quam doloris stimulos probare aggreditur. *De Comet.* § 167. Quam opinionem refellit cl. BARBEYR. *sur le Droit de la N. & G.* L. I. c. vi. § 14. not. 4. Conf. GROTI. *de Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 31.

³⁸ Meridionales nationes plerumque detestantur hoc vitium, libidini majorem in modum studentes; & summâ ignominiam afficitur *Hispanus*, quando ebrii titulo insignitur. Septentrionales è contrario *Baccho* ut plurimum litant: licet & Boream malus auferat amor, & in imperio *veneris* non detur zona frigida. TREVERUS.

³⁹ Tritum est illud, *Ebrietas non excusat delictum.* Sed ut res plenius intelligatur, audiamus de hac re TITIVM in loc. *Ebrietas vel est modica, hæc actionem*

nem usum rationis sequestrat; ita quatenus Cap. I.
 ultro arcessita est, odium potius quam favorem
 actionibus per eandem susceptis conciliare
 apta est.

XVI. PORRO actiones humanæ, uti *Volun-* Actio vo-
luntaria,
invita,
mixta.
tariæ solent vocari, quatenus a voluntate pro-
 ficiscuntur & diriguntur; ita si quæ reluct-
 ante voluntate scienter suscipiuntur, *Invitæ* ad-
 pelantur, pressius sumto hocce vocabulo. Nam
 latius id acceptum etiam illas comprehendit,
 quæ per *Ignorantiam* patrantur. Invitum au- c. 4. §. 9,
10.
 tem nobis hoc loco idem notat, quod *Co-*
actum; quando nempe quis ab extrinseco
 principio validiore adigitur membra sua ad-
 plicare, ita ut averfationem & dissenfum suum
 signis ac præcipue renitentia corporis signifi-
 cet. Minus autem proprie *Invita* & illa di-
 cuntur, quando incumbente graviore neces-
 sitate aliquid tanquam minus malum eligitur,
 & suscipitur, abs quo alias homo extra neces-
 sitatem constitutus vehementer abhorrebat.
 Quales actiones vulgo *Mixtas* vocant. Hæ
 cum spontaneis illud habent commune, quod
 voluntas pro præsentis statu eas utique eligat

nem voluntariam relinquit; vel *summa*, quæ omnem
 usum rationis sequestrat. Hæc si fuerit quoad origi-
 nem *involuntaria*, (putà si quis vim & efficaciam vini ig-
 noret) actionem invitam producit, adeoque agentem ex-
 cusat: si vero *voluntaria*, tum actus *indifferentes* (ut
 contractus) adhuc imputari non posse videntur; quia
 hi liquidam cognitionem requirunt, nec iis animandis
 culpa præcedens sufficit: sed actus *illiciti* seu delicta
 imputabuntur. Quod si quis directe ob eorum exe-
 cutionem ebrietatem contraxerit, tum gravior impu-
 satio obtinet.

Cap. I. tanquam minus malum. Cum invitis autem aliquatenus quoad effectum conveniunt, quod vel plane non, vel non ita graviter, uti spontaneæ, soleant agenti imputari ⁴¹.

*Quæ actio
homini im-
putari
queat.*

XVII. CÆTERUM actionum humanarum, quæ ab intellectu & voluntate proficiscuntur & diriguntur, hæc est præcipua affectio, quod illæ homini possint *imputari*, seu quod homo pro earum auctore recte possit haberi, ac ad reddendam de iisdem rationem adstringi; quodque in ipsum redundant effectus, qui ex istis proveniunt. Nulla enim propior ratio est, quare alicui actio quæpiam imputari possit, quam quia ab isto sciente & volente, mediate aut immediate, profecta est; seu quia penes ipsum fuit, ut fieret vel non fieret ⁴². Hinc axio-

⁴¹ Actio *mala*, altero cogente, imputatur, quia nequit cogi voluntas, & quia malum patrari non debet, ut exinde eveniat bonum; actio *bona* non item, quia ex omni parte perfecta esse debet. Ideo *Lucretia* nequaquam excusari potest ob violatam à *Tarquino* pudicitiam, etsi non nisi dedecoris terrore victa succubuit. Vid. LIV. *Hist.* L. I. c. lviii.

⁴² Ut actionum moralium natura rite intelligatur, earum essentia apte distribuitur in partes, *materialem* & *formalem*. *Materia* actionis est ipsa actio in *esse* suo vel physicè considerata; *forma* vero, à qua moralis ejus natura derivatur. Noster in *Elem. Jurisprud. Univ.* moralis actionis essentiam in tribus consistere voluit; quorum unum est materiale, alterum fundamentale, tertium formale. “ 1. *Materiale* est motus aliquis physicus potentiaë physicæ, puta locomotivæ, appetitus sensitivi, &c. 2. *Fundamentale* est ratio proæretica, qua motus ille physicus, ut à decreto voluntatis productus intelligitur. 3. *Formale* consistit in imputatione,

axiomatis primarii loco in disciplinis morali-
 bus ad forum humanum spectantibus habetur, Cap. I.
 quod de illis actionibus ⁴³ rationem posci
 queat homo, quæ ut fiant vel non fiant, pe-
 nes ipsum est. Seu, quod eodem recidit ;
 quod quælibet actio, directionis humanæ ca-
 pax, quam penes aliquem est fieri vel non
 fieri, ipsi queat imputari. Sic & contra ne-
 mo pro auctore ejus actionis haberi potest,
 quæ penes ipsum neque in se neque in sua cau-
 sa fuit ⁴⁴.

XVIII. Ex hisce præmissis aliquot particu- *Actio alte-*
 lares formabimus propositiones, unde constat, *rius alteri*
 quod cuique imputari, seu cujus actionis even- *an impute-*
 tusque auctor quisque possit haberi. Primo, *tur.*
Actiones ab alio patratae, ut & operationes c. 5. §. 5.
quarumvis aliarum rerum, nec non quivis e-
ventus, non possunt alteri imputari, nisi qua-
temus ille potest & tenetur istas moderari. Ni-
 hil quippe est frequentius inter homines,

“ tatione, seu potius in imputativitate, qua effectus
 “ actionis voluntariæ agenti potest imputari, sive ip-
 “ sum agens effectum physice produxerit, sive per ali-
 “ os eum produci fecerit. A qua quidem actionis for-
 “ malitate ipsum etiam agens moralitatis denomina-
 “ tionem participat, & causa moralis appellatur.” L. I.
 Def. i. p. 2, 3.

⁴³ Hic addit WEBERUS Præpositionem *ad*, sed otio-
 sa est & tuto omitti potest. Sic OVID. Met. I.

137.

Nec tantum segetes alimenta; debita dives

Poscebatur humus.

⁴⁴ Eodem modo CICERO. *Culpam autem nullam esse*
cum id, quod ab homine non potuerit præstari, evenerit.
 Tusc. Disp. L. III. c. 16.

quam

Cap. I. quam ut uni commissum sit alterius actiones dirigere. Heic igitur si actio aliqua ab altero sit patrata, circa quam iste omisit quod penes se erat; actio illa imputabitur non solum ei, qui immediate ipsam patravit, sed etiam isti, qui ex debita & possibili directione aliquid omisit⁴⁵. Habet tamen ea res fere suum modum finemque, sic ut illud *possibile* cum aliquo, velut temperamento & moraliter sit intelligendum. Cum per quamcunque subjectiōnem unius sub altero, subjecti tamen libertas non extinguatur, quin alterius directioni reniti, & in diversa tendere possit; nec vitæ humanæ indoles ferat, ut quis uni perpetuo velut affixus, omnes istius motus observare queat. Igitur si quis omnia fecit, quæ direc-

⁴⁵ Ut in exemplo magistratūs, vel parentis, vel tutoris nimiā lenitate peccantis; ita ut eorum, qui auctoritati subjiuntur, corrumpantur & in nequitiam dilabantur mores. Traducitur privatorum culpa ad personam publicam, cui vel alienos mores formandi vel intellectum erudiendi cura mandatur; quoniam vel id, quod fieri non debuit, commisit, vel, quod debuit (ut sæpius fit) omisit. Et hinc liberorum facinora ad parentes, subditorum ad principes referuntur, tanquam eorum auctores; si modo iis prævenire potuerint, neq; tamen præveniebant. *Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.* SENECA. Neque solum publicis personis transferri possunt aliorum actiones, verum etiam aliquo modo privatis; nimirum si vel hortatu, vel scriptis, vel pravo exemplo aliis peccandi occasionem & causam præbeant. Sed de hac materia legas omnino JOHANNIS BURTON Concionem Lat. cui titulus HELI, multo cum ingenio pariter & animo utilitatis publicæ studiosissimo conscriptam.

tionis sibi injunctæ natura ferebat, ubi nihilominus quid ab altero patratum fuit, patranti soli imputabitur. Sic postquam in animalia homines dominium exercent; quæ per illa in alterius detrimentum facta sunt, domino imputabuntur, siquidem is ex debita custodia & circumspèctione aliquid neglexit ⁴⁶. Sic & quævis mala, quæ alteri obtingunt, imputari isti possunt, qui eorum causam & occasionem, cum posset & deberet, non subtraxit. ⁴⁷ Sic cum multarum rerum naturalium

⁴⁶ Vid. infra, cap. vi. §. 12.

⁴⁷ Tres sunt conditiones quæ necessario postulantur ad justam criminis imputationem. 1. *Ut nexus sit aliquis (vel essentialis vel accidentalis) actionis sive omissionis cum re tristi cujus est occasio.* 2. *Ut hic nexus cognoscatur, & verisimilitudo detur effectum præveniri posse.* 3. *Ut agenti aliquatenus obligatio incumbat ne id agat, quod effectui occasionem præbuit.* Si quando omnes hæ conditiones absint, culpa nequit imputari. E. Gr. Omnes in eo conveniunt conditiones, qui foveâ effossâ in viâ publicâ eam asseribus operire vel palis cingere negligit, eo fine, ut nec puerulo luce, nec cuivis noctu in eam incidere contigerit, quod ut accidere possit, facile quispiam prævidebit. Prima deficit conditio in sententiâ, quam tulisse *Cneum Pisonem* refert *SENECA De ira* l. 16. Præterea in hac re revocanda est in memoriam Fabula Lupi & Agni ad eundem rivum bibentium. Secunda in eo desiderabitur conditio, qui vitam præ dolore in laqueo concludit, quod virginis quam deperiret repulsam accipit, vel de pecunia decidit quam commodare vellet. Tertia vero deficit, cum conscii non simus malum aliquod huic vel illi suboriri posse, vel si ejus conscii fuimus, id ne quidem de jure nostro cedendo impedire potuimus. Si Pater familias foveam in areâ suâ effodiat, noctuq; forte interveniat

Cap. I. lium operationes promovere aut suspendere sit penes homines; quod ab hisce commo- di vel damni datum sit, istis imputabitur, quanti eorundem opera vel neglectus ad id momenti attulit ⁴⁸. Aliquando etiam præter ordinem imputantur alicui eventus tales, qui alias supra humanam directionem sunt, quatenus intuitu certi hominis istos divinum

terveniat aliquis, cui nihil isthuc fuit negotii, & in eam incidat, pro infortunio habendum est. Caupo à vino vendendo abstinere non requiritur propterea quod sciat plures emptores eâ inebriatos iri, turbasq; forte excitaturos. Vel enim nescit, quinam sint qui nimum meri sibi indulserint, vel si sciat, nulli tamen usui inservire potest si emptores rejiciat, quoniam plures in vico tabernæ occurrunt. Quod si ebriosi, vel quos ebriosos esse suspicatur, noctu & horâ minimùm tempestivâ vinum postulant, criminis expers haud erit, qui iis suppeditat; sicut nec Faber armorum, qui cui- piam gladium vendit, quem ad alium occidendum adhibiturum esse probe cognoscit. Hæc est consequentia tum clara tum proxima, cui occurrendum est, quantum potuit. BARBEYRAC.

⁴⁸ Sic qui incendium extinguere, vel furto obstare negligit, damnum resarcire tenetur. *Qui non defendit, nec obstitit, si potest, injuria, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deserat*; ut nos monet CICERO, *De Offic.* L. I. c. vii. Huic innititur lex, quæ in *Anglia* hodie valet, ut iter facientibus interdium, si à latronibus in viâ publicâ spolientur, ab incolis resarciatur damnum. Eandem legem valere in *Heracleâ* tradit ARISTOTELES, *Auscult. Mirab.* & in *Egypto*, DIODOR. SIC. L. I. c. lxxvii. Eiusmodi quoque legem in *Gallia* latam esse A. D. 1713. memorat TREYERUS; ut eo vigilantiores redderentur pagorum incolæ ad latrocinia impedienda. *In Persia Chardin. U. S. p. 429.*

Numen

Nomen peculiariter procuravit⁴⁹. Extra hoc *Cap. I.*
 & similes casus sufficit, si de propriis actio-
 nibus rationem quis possit reddere.

XIX. Secundo, *Quæcunque in quolibet* *An, cujus*
homine sunt vel non sunt, quæ penes ipsum non *causa penes*
fuit ut adessent vel non adessent; non possunt ipsi *aliquem*
imputari, nisi quatenus per industriam natu- *non est?*
ralem defectum non supplevit, aut nativas vires *c. 5. §. 7.*
non adjuvit. Sic cum perspicaciam ingenii,
 viresque corporis nemo sibi præstare possit;
 nemini quoque eo nomine imputari quid po-
 terit, nisi quantum culturam adhibuit, aut ad-
 hibere neglexit. Sic non rustico, sed urba-
 bano atque aulico, horridi mores vitio ver-
 tuntur. Unde & valde absurdæ sunt judican-
 dæ exprobrationes ejusmodi qualitatatum qua-
 rum causa penes nos non fuit; v. g. brevis
 staturæ, formæ parum felicitis, & similia.

XX. Tertio, *Quæ per ignorantiam invin-* *An, quæ*
cibilem patrantur, imputari non possunt. *ex invin-*
Quia *cibili ig-*
neque dirigere actionem possumus, ubi intel- *norantia*
lectus lumen non præluceat: Et præsupponitur, *patitur?*
tale lumen sibi hominem non potuisse compa- *c. 5 §. 10.*
parare, neque quo minus posset, in culpa fu-
isse. Quin & in vita communi *τὸ πῶς* *mo-*

⁴⁹ Sicut, cum publicæ calamitates propter peccata principis vel populi civitati infiguntur. Ad hunc locum monet BARBERYRACCIUS, ad eventus extraordinarios nobis non esse temerè recurrentum, nisi à revelatione patet eos esse extraordinarios. Idem quoque hic loca S. Literarum indicat, in quibus exempla hujusmodi occurrunt; viz. Gen. XVIII. 32. XIX. 21. 2 Sam XXIV. 13, 17. 1 Reg. XVII. 1. XVIII. 42. Jacob. V. 17, 18.

Cap. I. raliter accipitur pro illa facultate, solertia
 & circumspectione, quæ vulgo sufficere judicatur, & quæ probabilibus rationibus subnixa fuit.

An, quæ ex ignorantia legis & officii? XXI. Quarto, *Ignorantia, ut & error, circa leges & officium cuique injunctum, ab imputatione non liberat.* Nam qui leges & officium alicui injungit, efficere solet & debet, ut in notitiam subjecti illæ perveniant. Et ad subjecti captum leges ac regulæ officii attemperari solent & debent; circa quas cognoscendas & retinendas quemlibet sollicitum esse oportet. Unde qui est causa ignorantia, respondere etiam tenebitur de iis actionibus, quæ ex illa ignorantia promanant.

An, cujus exequenda defuit occasio? XXII. Quinto, *Cui occasio agendi citra suam culpam deest, illi non imputatur, quod non egerit.* Videtur autem occasio quatuor hæcce complecti; ut objectum actionis sit in promptu⁵⁰, ut adsit commodus locus, ubi non possimus ab aliis impediri, aut malo aliquo multari⁵¹, ut adsit opportunum tempus, quo non sint obeunda negotia magis necessaria, quodque item aliis, qui ad actionem concurrunt, sit opportunum⁵²; ut denique na-

⁵⁰ Quasi dixerit materiam agendi adesse oportere, finemque in quem agendum est. Huc enim omnia, quæ adducit auctor, referuntur **EXEMPLA.** BARBEYRAC.

⁵¹ Addere oportuit restrictionis causâ; *saltem si alias se periculo objicere* non devinciatur. Sic militem pro deridiculo haberemus, qui ad stationem se referre jussus præ timore mandato non pareret. BARBEYR.

⁵² Sic magistratus concilio, cujus pars est, adesse nequit, si eum ad se accersat Princeps. BARBEYRAC.
 turales

turales vires suppetant ⁵³. Citra isthæc enim cum actio fieri nequeat, etiam absurdum fuerit, si alicui imputetur, ad quod agendum occasio defuit. Sic medicus segnitæ non potest argui, si nemo ægrotet. Sic liberalis esse non conceditur, qui ipse indiget. Sic talentum suum defodisse argui nequit, cui rite ambienti statio denegata fuit. Et cui multum datum fuit, ab eo multum repetetur ⁵⁴. Sic non possumus simul sorbere & flare ⁵⁵.

Cap. I.

XXIII. Sexto, *Non potest quoque alicui imputari, quod non præstiterit ea, quæ vires ipsius excedunt, neque per eas prohiberi aut effici possunt.* *An, quæ vires agentis excedit?* Inde vulgo impossibilium nulla esse obligatio dicitur. Addendum tamen, modo quis sua culpa vires præstandi non detriverit, aut perdiderit. Hic enim eodem

c. 5. §. 8.

⁵³ Si cohortes, verbî gratiâ, quibus vel ad prælium committendum vel ad obsidionem suscipiendam opus est Ducis, ei se adungere non sint paratæ; hinc non adest agendi materia, ideoque ad primam referri debet conditionem. Ut modo brevissimo maximeque concinno quatuor hæc conditiones proponantur, dicendum est, me iudice, hominem omissionis rationi reddendæ obnoxium esse, 1. Cùm modi adsint necessarii, qui ad agendum requiruntur. 2. Cùm istis uti possumus, nec officium magis necessarium violantes, nec occasionem magno alicui malo nosmetipsos obijciendi præbentes. Sic regulæ hujus paragraphi & sequentis ad unam reducuntur. BARBEYRAC.

⁵⁴ Ex Luc. xii. 48.

⁵⁵ Ex PLAUTI *Mostell.* Act. iii. c. 2. v. 405.

Simul flare sorbereq; haud facile

Est: ego hic esse & illic simul non potui.

modo

Cap. I. modo tractari potest, atque si vires adhuc obtineret ⁵⁶: cum alijs facilis esset via quamvis obligationem paulo laboriosiore eludendi, ultro corruptis præstandi viribus ⁵⁷.

An, quæ quis coacte patitur aut agit?

XXIV. Septimo, *Imputari quoque non possunt, quæ quis coacte patitur, aut agit.* Talia enim amoliri aut defugere supra ipsius vires positum intelligitur. Cogi autem dicitur duplici modo: uno, quando alius valentior per violentiam nostra membra ad aliquid agendum aut patiendum adplicat: altero, si potentior grave aliquod malum cominus intentet, (idque statim repræsentandi facultatem habeat) nisi ultro nos ad aliquid faciendum moveamus, aut a faciendo abstineamus. Tunc enim, nisi expresse obligemur id quod alteri est inferendum, nostro malo redimere;

⁵⁶ Non vult auctor legislatorem id exigere posse, quod plane impossibile est, dum maneat impossibilitas; eos vero, qui se impotentes reddiderunt, æquè puniri posse, ac qui, cum sint agendo, recusent. Exemplum adferre licet eorum, qui inter veteres Romanos vel sibi vel filiis pollices absciderunt, ut bellis obcundis impares essent. Fieri etiam potest nos rationem rei impossibilis reddendo obnoxios esse, licet per nos non steterit ejus impossibilitas; scilicet cum negotio alicui nos immisceamus, quod sciamus, vel scire facile potuimus vires nostras exsuperare. Sic si equitandi disciplinæ rudis alacriter equum ferocem, quem cohibere nequit, conscendat, & damnum alteri inferat, id proculdubio refarcire tenetur. Sic etiam cum mulione agitur, qui mulos alendo quæstum facit, quamvis eos regere nesciat; quo modo hunc casum dijudicavit Jus Romanum. L. S. §. I. *Dig. ad Leg. Aquil.* BARBEY.

⁵⁷ Hic addit WEBERUS; nisi quis infirmitatis sua conscius se negotio temere immiscuerit.

is qui eam nobis necessitatem adfert, pro auctore facinoris habebitur; nobis autem non magis factum istud imputari poterit, quam gladio aut securi cædes ^s8.

Cap. I.

XXV. Octavo, *Eorum, qui rationis usu destituuntur, actiones non imputantur.* Quia ^{An, quæ rationis usu destituuntur?} quid agatur, liquido dignoscere, & ad normam comparare nequeunt. Et huc spectant actiones infantum, antequam usus rationis ^{c. v. § 10.} paulo distinctius sese incipit exserere. Quod enim isti propter quasdam actiones increpantur aut verberantur, id non ideo fit, quasi in foro humano pœnam proprie dictam meriti sint; sed per modum nudæ emendationis, & disciplinæ, ne per talia molestiam aliis facerent, aut ne pravam adfuetudinem contrahant. Sic & furiosorum, mente motorum, & delirorum actiones pro humanis non habentur, quibus equidem citra suam culpam iste morbus provenit.

XXVI.

^s8 Auctor, ut mihi videtur, hujusce coactionis effectum ulterius quam par est extendit. Non est diffidendum eam in foro humano culpam minuere; sed in foro divino non penitus excusat. Exemplum gladii vel securis nihil hic ponderis secum fert; etenim qui non alio adigitur modo quam magnum aliquod malum interminando, sine vi aliquâ physicâ et irresistibili, ille profecto sciens volens agit, & actioni quam patrat quodammodo assentitur. Præterea, humanas vires non prorsus exsuperat, ut mortem subire statuamus quam evitare possimus; id quod ipse agnoscit auctor in majori opere. L. 3. c. 7. §. 5. Fuerunt, qui in rebus levioribus hanc fortitudinem demonstrarunt. Possem equidem

L

equidem

Cap. I. XXVI. Nono, denique imputari non possunt, quæ quis in somnis agere sibi videtur; *ni- An, quæ in somniis si quatenus talibus interdum cogitandis cum delectatione immoratus, eorum imagines animo alte- agere vide- mur?* *impressit*⁵⁹: etsi & hæc rarissime in foro humano attendantur. Alias enim phantasia in somno est veluti cymba sine rectore fluitans, sic ut penes hominem non sit præstare, qualia visa isthæc effingat.

Actio a- genti prin- cipali & instrumen- tali qui imputetur?

XXVII. CIRCA imputationem autem actionum alterius, paulo distinctius observandum,

equidem ostendere principia auctoris neque fundamento satis firmo niti neque sibi constare: Hoc autem non hujus est loci. Unicum solummodo proferre possum exemplum, quo superiori prava jubenti obtemperare licet, ut malum minitatum evitemus: Nimirum cum is, ad quem illicita actio spectat, nosmet ipsius gratiâ infortunia subire nolit, quibus maclabimur si nos immorigeros præstemus: Et in hoc quidem exemplo advertendum est in animo, rem ejusmodi esse oportere, ut malo quo maclandus est, assentiri liceat, vel jus quod violatur, istud esse, de quo cedere fas sit. Siquis enim mihi ipsum interimendi licentiam concedat, nequeo tamen licitò me alterius furoris talem ministrum præbere, ut minis ejus perterritus innocentis vitam adimere adducar. BARBÉYRAC.

⁵⁹ Ut in exemplo *Byblidis* apud OVID. *Met.* ix. 467.

*Spes tamen obscenas animo dimittere non est
Ausa suo vigilans. Placida resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat
Somnus abit; silet illa diu; repetitq; quietis
Ipsa sua speciem; dubiaq; ita mente profatur:
Me miseram! Tacite quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rata sit!*

quod

quod aliquando quidem contingat, ut actio ei, qui immediate eam patravit, plane non imputetur, sed alteri, qui hoc tantum velut instrumento usus est⁶⁰. Sed frequentius est, ut & ei, qui actionem patravit, & alteri, qui ad eandem agendo quid vel omittendo concurrat, illa simul imputetur. Id quod fit triplici potissimum modo; vel ut alter principalis causa actionis, patror minus principalis habeatur; vel ut uterque pari velut passu ambulet; vel ut alter minus principalis, patror principalis causa sit⁶¹. Ad primam classem pertinent, qui alterum auctoritate sua ad

Cap. I.

c. v. § 14.

⁶⁰ Plurimi sunt modi, quibus aliquid conferre possumus ad alienas actiones. Hos sic recenset GROTIUS:
 " Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adjuvant, qui receptum praestant, aliove modo in ipso crimine participant, qui consilium dant, laudant, assentantur, qui, cum ex jure proprie dicto teneantur vetare, non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti, non ferunt, qui non dissuadent, cum dissuadere debent, qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt si in ipsis talis sit malitia, quae ad meritum poenae sufficit." *De Jure B. & P. l. 2. c. 21. §. 1. Conf. eundem. c. 17. §. 6—9.* Horum praecipuos memoriae gratia duobus versiculis sic complectitur THOMAS AQUIN. 2da 2da quest. 62. Art. 7.

Jussio, consilium, consensus, palpo, ^{shaltus} recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

⁶¹ De concursu ad alienum crimen accuratius distinguit BARBEYRACCIUS, & harum trium causarum, (quas principalem, collateralem, & subalternam nominat)

Cap. I. ad quid permoverunt; qui consensum requisitum adhibuerunt, citra quem alter agere non poterat; qui poterant & debebant prohibere, & non fecerunt. Ad secundam classem pertinent, qui mandant, aut ad facinus patrandum conducunt; qui adjuvant; qui receptum & defensionem præstant; qui cum opem ferre injuriam patienti possent & deberent, non fecerunt. Ad tertiam classem referuntur, qui consilium speciale dant⁶²; qui laudant & assentantur ante patratum facinus; qui exemplo suo ad peccandum accendunt, & similes.

definitiones aptè supplevit. 1. *Causa Principalis* ad alienam actionem eo modo concurrat, ut, istâ semotâ, admittenda non fuisset. 2. *Collateralis*, quantum potuit, concurrat, sed non adeo efficaciter, quin, eâ semotâ, admittenda fuisset. 3. *Subalterna* vel (ut vulgo dicitur) *Accessoria* aliquo modo sed minus efficaci factum promovet; ut hortatu, consilio, exemplo, vel non adhibendo, quæ potuit & debuit, remedia. Hisce regulis applicatis, quævis *causa* ad suam classem, nullo negotio refertur.

⁶² Nonnunquam qui consilium adhibet, causa est collateralis, vel etiam principalis; ut Judæi, qui de CHRISTO crucifigendo *Pilatum* hortabantur. Qui verò delictis jam commissis (ut notat OTTO ad h. l.) lætantur aut ea rati habent, nisi lucrum ex iis quærant, nil præter pravam voluntatem suam luere debent. Nimium ergo causæ suæ inservit CICERO. *Philip. ii. 12. Quid interest inter suasorem facti & probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum?*

CAP. II.

DE NORMA ACTIONUM HUMANA-
RUM ; *Seu*, DE LEGE IN GENERE.

I. **Q**UIA actiones humanæ à voluntate dependent, voluntates autem singulorum non semper sibi similes, & diverforum in diversa fere tendere solent ; igitur ad ordinem & decorem in genere humano constituendum necessarium fuit normam aliquam existere, ad quam istæ componerentur. Alias enim si in tanta voluntatis libertate, tantaque inclinationum & studiorum diversitate, quisque citra reflexionem ad certam normam ageret, quod ipsi in mentem veniret ; non poterat non maxima confusio in genere humano existere ¹.

*Actiones
humanae
norma in-
digent.
c. vi. § 1:*

¹ Homines ejusmodi naturam sortitos esse quæ ad legem componi possit, facile intelligitur ex dictis in Cap. superiore. Pari evidentiâ patebit eos ita comparatos esse, ut sine legibus & morum regulis ne vivere quidem possint, nedum felices esse ; quod prolixius demonstravit noster ex variis argumentis ; ex hominum dignitate, pravitate, ingeniorum varietate, imbecillitate ac naturali incultu. Conf. PUF. *De Jure Nat. & Gent.* L. II. c. i. BUDDI *Philos. Pract.* P. II. c. iii.

Cap. 2. II. NORMA² illa vocatur LEX³, quæ est
 ~~~~~ decretum, quo superior sibi subiectum obligat⁴
 Lege scilicet, quæ ut ad istius præscriptum actiones suas compo-
 describitur. nat.

Obligatio, III. HÆC definitio ut eo melius intelliga-
 ex lege oriunda, tur, evolvendum est, quid sit obligatio ; un-
 quid?

² Sunt qui normam actionum à lege distingui volunt, idq; ut opinor haud ineptè : ut illa sit regula morum, id, quod in se & omni seposito præcepto rectum & pravum est, indicans ; hæc vero superioris decretum, ad id quod rectum est, obligans vi præmiorum & pœnarum. Vult noster nihil vel rectum vel pravum esse posse, quod ipsi legi antecedit, ideoq; Grotianam legis definitionem improbat, ut sit *regula actuum moralium obligans ad id quod RECTUM est*. Mihi videtur normam moralem dari posse, quæ recti & obliqui index est, neque tamen perpetuo obligat : unde legis aut juris nomine venire non queat, quippe lex obligationem necessario secum ferat. Idea legis minus generalis est quam normæ ; dari potest norma, quæ non est lex, sed non vice versâ. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. § 4. GROTIUS. *de Jure B. & P.* L. I. c. i. §. 9.

³ Varios hujusce vocis sensus accurate distinguit HOOKER. *Eccles. Polit.* L. I. c. 3, 16.

⁴ Auctores in diversas opiniones distrahuntur de natura legis, quatenus obligat vel permittit. BARBEYRACCIUS huic auctoris definitioni addit, quod *libertatem pro lubitu agendi vel non agendi permittat*. Vult nimirum cum TITIO Ideam legis *permittentis* complecti. Nostri partes in hac re tuetur TREVERUS, quoniam lex permittens ne quidem lex proprie dicenda est, & permissio non tam actio legis est quam non-actio. Et recte quidem, me judice. Similiter GROTIUS contendit *Permissionem proprie non esse actionem legis sed actionis negationem, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat, ne impedimentum ponat*. Ubi supra.

de ea oriatur; quis obligationem recipere; Cap. 2.
 & quis eandem alteri injungere queat. Vulgo
 igitur OBLIGATIO dicitur *vinculum juris, quo* c. vi. § 5.
necessitate adstringimur alicujus rei præstandæ.
 Scilicet injicitur per eam quasi frænum ali-
 quod nostræ libertati, ut, quanquam de fac-
 to voluntas in diversum tendere queat, intrin-
 seco tamen per eandem velut sensu imbutam
 se deprehendat, ut, ni præscriptæ normæ
 conformis sit actio edita, non recte se egisse
 cogatur agnoscere⁶. Adeoque si quid mali

---

⁵ Necessitas est vel *Physica*, vel *Moralis*: illa à vi
 externâ oritur, quæ libertatem agendi destruit; hæc
 verò à causa morali, quæ voluntatem (salvâ libertate)
 flectit & impellit. De hac sola necessitate versantur
 res morales: & cum manifestò pateat bonum & ma-
 lum (*i. e.* spem voluptatis, & metum doloris) sola es-
 se incitamenta, quæ voluntatem movere aut inclinare
 possunt; ideo fit hæc sola obligare posse, & “actionem
 “agenti rationali tum *necessariam* esse intelligi, cum
 “certum est eam contineri in causis necessario requi-
 “sitis ad felicitatem illam, quam naturaliter adeoq;
 “necessario expetit.” CUMBERLAND. *de Leg. Nat.*
 C. v. § 27. p. 240. Ed. 4to.

⁶ Atamen non existimandum est perfectam obliga-
 tionem exinde oriundam esse. Datur voluptas quædam,
 qua perfunditur mens sibi conscia recti; & e contra do-
 lor pravæ conscientia perpetuus comes. Quid autem?
 Ideone voluptas & dolor conscientia comites realem
 actionum rectitudinem & pravitatem indicant? Vel
 hoc supposito, possuntne hæc sola ad hoc vel illo modo
 agendum movere & determinare contra validiora in-
 citamenta ad diversas prorsus actiones trahentia? Ni-
 hil minus. Itaque in obligatione perfectâ & proprie
 dictâ requirimus prospectum boni vel mali, quod exin-
 de sit eventurum.

Cap. 2. eo nomine homini eveniat, non immerito id
 ~~~~~ fibi accidere iudicet ; cum normam, prout
 par erat, sequenti, istud evitaſſe licuerit.

*Homo ſua
 natura eſt
 obligatio-
 nis capax.
 c. vi. § 9.*

IV. Quod autem homo aptus ſit ad recipi-
 endam obligationem, duplex cauſa eſt ; una
 quidem, quia is voluntatem habet, quæ ſeſe
 in diverſas partes flectere, adeoque & ad nor-
 mam componere poteſt ; altera, quia homo
 a poteſtate ſuperioris non eſt immunis ⁷. Nam
 ubi alicujus agentis vires per naturam ad uni-
 formem agendi modum ſunt alligatæ, ibi li-
 bera actio fruſtra expectatur : iſtique incaſ-
 ſum præſcribitur aliqua norma, qui eam ne-
 que intelligere, neque ad eandem ſeſe compo-
 nere poteſt. Si quis autem non agnoſcat ſu-
 perioſiorem, eo ipſo nemo exiſtit, qui neceſſita-
 tem eidem jure queat injicere ⁸. Et ſi maxi-
 mè is in agendo certam rationem obſervat, &
 a quibuſdam actionibus conſtanter abſtineat,
 id tamen non ex obligatione aliqua, ſed ex
 proprio beneplacito facere intelligitur ⁹.

Sequitur

⁷ Hæc eſt ratio vera & proxima, altera verò non
 tam cauſa quàm conditio neceſſaria ; ſicut mani-
 feſto patet ex eo quod in Deum, licet infinita Intelligentia
 & libertate præditus ſit, cadere non poſſit obligatio.
 BARBEYRAC.

⁸ Hinc vocibus abutuntur, qui abſtractas rerum re-
 lationes in ſe & ſimpliciter conſideratas hominibus
 vinculum juris imponere, & moralem obligationem in-
 ducere contendunt, ſepoſito ſuperioris mandato.

⁹ Hinc patet nec hominem individuum, nec ſtatum
 civilem (qui propriè eſt una perſona moralis) ſeſe poſſe
 obligare. Conf. PUF. *de Jure Nat. & Gent.* L. I. c. vi. § 7.

Patet

Sequitur ergo, ut ille obligationis sit capax, Cap. 2.
 qui & superiorem habet, & normam præ-
 scriptam potest cognoscere, & voluntatem
 habet in diversa flexilem; quæ tamen ubi
 norma per superiorem fuerit præscripta, fen-
 tiat se ab ipsa non recte discedere. Quali na-
 tura hominem præditum adparet.

V. *Introducitur obligatio* in animum hominis *Obligatio proprie a superiore, i. e. tali, cui non solum omnis in- vires sunt malum aliquod repræsentandi con- trahentibus; sed & cui justæ sunt causæ,* *introducitur à superiore.*
 quare postulare queat ex suo arbitrio volun- c. vi. § 12.
 tatis nostræ libertatem circumscribi. Talia enim ubi in aliquo fuerunt, postquam quid velit significavit, necessum est in animo hominis oriri metum reverentia temperatum: illum quidem ex potentia; hanc autem ex consideratione causarum, quæ etiam remoto metu allicere aliquem debebant ad istius voluntatem amplectendum. Qui enim nullam rationem allegare novit, quare mihi invito obligationem velit impingere, præter solas vires; is terrere quidem me potest, ut effugiendo majore malo ipsi tantisper parere fati-

Patet etiam Deum non posse obligari, vel legibus sub-
 jici, quippe ens supremum. Neque tamen ad arbitri-
 um vel ex accidenti & sine qualibet norma actiones
 suas dirigere intelligitur, sed ad suarum perfectionum
 normam actiones componere. *Sua sibi lex est,* (ut ita
 dicam) & quod ens est natura perfectissimum, ideo
 quodcunque agit vel eligit, non potest non esse opti-
 mum. Itaq; nugæ agunt vel quiddam pejus, qui
 Deum, ens primum & summum, virtutis & obligatio-
 nis capacem esse docent.

Cap. 2. us ducam; sed eo metu remoto, nihil amplius obstat, quo minus meo potius, quam illius arbitrio agam¹⁰. Contra qui rationes quidem habet, quare ego ipsi parere debeam, a viribus tamen malum aliquod mihi imponendi destituitur, ejus jussa impune a me possunt negligi, nisi potentior aliquis hujus

¹⁰ E contra asserit HOBBSIUS *jus Deo regnandi & puniendi eos, qui leges suas violant, esse à solâ potentiâ irresistibili.* De Cive. c. xv. § 5. Sed facile patet quam iniquum sit & male constitutum in potentia sola imperii fundamentum. 1. Aliud est cogere, aliud obligare. Potestati cogenti resistere licet, obliganti non item. 2. Utut irresistibilis sit imperantis potestas, nulla ratio ad obediendum movere potest, nisi jungantur justitia, sapientia, & bonitas: quippe iis sepositis, vel præmia ob obedientiam, vel pœnas ob inobedientiam nullus erit expectandi locus. L. I. c. vi. § 10. Sunt & qui jus imperandi ducunt ab excellentiori entis natura: sicut τὸ ἡγεμονικὸν in hominum mentibus superiorem locum occupat, adeoque cæteris facultatibus imperare debet; eodem modo Deus in homines, homo in bruta jure imperii utitur. At vero nec potestas, nec sapientia, nec alia quævis perfectio per se considerata jus imperii in alterum tradit. Hæc pertinent verba CICERONIS contra Epicureos allata; *Sin Dii neque possunt nos juvare neque volunt, nec omnino curant, nec quid agamus animadvertunt, nec est, quod ab his ad hominum vitam permanere possit, quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, aut preces adhibeamus?* De Nat. Deor. ii. 25. Neque ex hoc fonte homines in bruta jus derivare possunt, sed ex speciali Creatoris designatione. Restat igitur, ut sola justii imperii fundamenta sint, 1. Absoluta dependentia subjecti ab imperante, quæ divini imperii est fundamentum. 2. Voluntaria subjectio, quæ humani. *Ibid.* § 11.

ΜΟΝΙΧΟΝ.

auctori-

auctoritatem proculcatam adfertum eat. Ra- Cap. 2.
 tiones autem, quare quis recte postulare que-
 at, ut ab altero sibi obtemperetur, sunt ; si
 ab isto in hunc insignia quædam bona sint
 profecta ; si constiterit, istum & bene huic
 velle, & rectius, quam ipse valet, eidem
 prospicere posse ; simulque si actu iste hujus
 directionem sibi vindicet ; & denique si quis
 ultro alteri sese subjecerit, & in ipsius direc-
 tionem consenserit ¹¹.

VI. CÆTERUM ut lex vim suam in animis *Requirit*
 eorum, quibus fertur, exferere possit, requi- *notitiam*
Legis &
Legislato-
ris.

¹¹ *Istæ* quidem rationes fortio-rem & arctio-rem red- *c. vi. § 13.*
 dere possunt obligationem ; sed alibi quærenda sunt
 fundamenta, quibus jus necessitatem moralem impo-
 nendi innititur. Id vero ex eo deducitur, quod ho-
 mines a Deo pendent, quippe qui in eo existant, vi-
 vant, moveantur. Artifex jus habet suum opus, prout
 vult, tractandi, licet formam solam huic tribuat. Po-
 natur statuarium propria virtute statuas animare posse,
 iisque verum esse intelligentiæ auctorem ; hoc ipsum
 justa esset causa, quare marmor vel aurum fabro, cu-
 jus manibus formatum & intellectu donatum fuisset,
 obtemperaret. Huic non aliena esset res Parentum,
 si in liberis procreandis non cæca essent instrumenta
 & causæ materiales ; sed cum res ita se habeat, eorum
 potestas ex alio fonte derivatur. Deus & materiæ
 & formæ, ex quibus conflatum, nobis est auc-
 tor ; tum corpora tum animas nostras creavit iisque fa-
 cultates, quibus fruuntur, indidit. Eas igitur qui-
 buslibet limitibus circumscribere licet, nec non & ab
 hominibus postulare, ut iis ex præscripto suo utantur.
 Porro nil prohibet, quin jus illud, quod cuius in me
 sit, cum altero communicare possit : Sic Deus aucto-
 ritatem quandam cum hominibus participat, vel di-
 rectè ut cum inter Judæos, durante Theocratia, Ma-
 gistratus constituit, vel indirectè, id est, per consequens
 ab eo, quod se velle testatur, BARBEYRAC.

Cap. 2. *Cognitio* tum *Legislatoris*, tum *ipsius Legis*. Nemo enim obedientiam præstare valebit, si neque cui parere debeat, neque ad quid teneatur noverit ¹². Et *Legislatoris* quidem *cognitio* est facillima. Legum quippe naturalium eundem esse auctorem, qui *Universi*, ex lumine rationis constat. Nec civis ignorare potest, quis in ipsum imperium obtineat. Leges porro naturales quomodo innotescant, paulo post exponetur ¹³. Civiles autem leges per *promulgationem* publice & perspicue factam in subjectorum notitiam perveniunt ¹⁴. In qua de duobus constare debet; tum quod lex eum habeat auctorem, penes quem summum in civitate est imperium; tum quæ sit legis sententia. Prius cognoscitur, si vel ipse legem sua voce promulget, vel autographo consignet; vel si id fiat per ipsius delegatos. Quorum auctoritas frustra in dubium vocatur, si constet, hoc cum munere, quod in civitate gerunt, esse conjunctum, & ipsos regulariter ad idem adhiberi: Si istæ leges in usum judiciorum deducantur; si nihil contineant, quod summo imperio de-

¹² Ille vero minimè excusari potest, cui suppetat facultas legem ejusq; latorem cognoscendi. BARBEYRAC.

¹³ Vid. *infra*, c. iii. § 12.

¹⁴ Ad *promulgationem* requiritur; 1. Ut sit solennis, partim ut fiat publica auctoritate; partim ut fiat cæremoniis publicis. 2. Ut sit clara & distincta, vel ratione idiomatis & characteris, vel ratione modi *promulgationis*. 3. Ut sit sufficiens, & ad cunctorum notitiam pertingere possit. TREVER.

roget. Ut autem sententia legis recte per-Cap. 2.
cipiatur, promulgantibus incumbit, quanta
fieri potest, perspicuitate uti. Si quid in legi-
bus obscurum occurrat, ejus declaratio peten-
da abs legislatore, aut illis, qui ad jus secun-
dum leges dicendum publice sunt consti-
tuti.

VII. *Cujuslibet legis perfectæ* ¹⁵, *duæ* *Legis par-*
partes sunt: una, per quam definitur quid sit *tes duæ,*
faciendum, quidve omittendum: altera, per *præceptum*
quam indicatur, quodnam malum sit propo- *et commi-*
situm ei, qui præceptum intermittit, & inter- *natio.*
dictum facit ¹⁶. Nam uti propter pravitatem *c. vi. § 14.*
ingenii humani, in vetita tendere amantis,
supervacuum est dicere, *hoc fac, si non faci-*
entem nil mali sit mansurum; ita absurdum
est dicere *pœnas dabis, ni causa, quæ pœnam*
mereatur, præcesserit. Sic igitur omnis vis
legis consistit in significando eo, quid supe-
rior a nobis fieri velit, vel non velit, & quæ
pœna violatoribus legis sit constituta ¹⁷. Vis
autem

¹⁵ Sunt enim leges quædam *imperfectæ*, nempe quæ
aliquod simpliciter vetant, neque pœnas violatoribus
minantur; quas si stricte loquamur, rectius consilia
quam leges vocabimus. Hujusmodi exemplum habe-
mus in lege *Valeriana* apud *LIV. x. 9.* de quo sic testa-
tur *Gruterus* ad loc. " Si quis adversus ea fecisset,
" nihil ultra quam improbe factum adjecit; id (qui tum
" pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis
" validum legis: nunc vix servo ita minetur quis-
" quam.

¹⁶ Hæc vocatur pars legis *vindicativa*; illa *definitiva*.

¹⁷ Leges vel præmiis vel pœnis sanciri possunt, quo-
niam vel spes boni vel fuga mali voluntatem flectere
valet.

Cap. 2. autem obligandi, i. e. intrinsecam necessitatem adferendi, & vis cogendi, seu per pœnas ad observationem legum adigendi, proprie est in legislatore, & cui¹⁸ legum custodia atque executio est commissa.

Materia legis esse debet possibilis & utilis.

VIII. ILLUD quod per leges alicui injungitur, debet non solum intra vires esse illius, cui leges feruntur, sed & utilitatem aliquam afferre sive illi ipsi, sive aliis¹⁹. Nam uti sub comminatione pœnæ aliquid exigere velle ab aliquo, quod est & semper fuit supra ipsius vires positum, absurdum & crudele fuerit, ita supervacuum est naturalem voluntatis libertatem constringere, si nulla in quenquam utilitas inde proveniat²⁰

valet. Sed pœnarum sanctio est de essentia legis, præmiorum non item; neque hæc inter legis characteres & obligationis indicia numerari solent. Ratio est, quia dolor magis acriter pungit, & voluntatem propensius movet, quam voluptas. Vid. nos *supra*, ad cap. i. 14.

¹⁸ Pro cui legit WEBERUS in *iis quibus*.

¹⁹ Non necesse est, ut lex singulis profit, quod sæpe fieri non potest. LIV. xxxiv. 3. *Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo queritur, si majori parti & in summam prodest*. Alteram etiam legum conditionem addere oportet, scil. ut sint justæ, id est, ut nihil in se continent superior alicui legi contrarium; aliter non obligant.

²⁰ Si ex hoc loco objiciat aliquis contra Dei leges *positivas*, responsum est, eas omnes quiddam in se continere subjectis utile. Deus nihil facit frustra. Quod si ratio legis nobis non pateat, attamen obtemperandum est, si modo de ejus auctoritate satis constet: quoniam non ratio legis, sed auctoritas legislatoris obedientiæ causa esse debet.

IX. QUANQUAM autem regulariter lex Cap. 2.
 omnes legislatoris subditos complectatur, in
 quos materia legis quadrat, & quos legisla- ^{Dispensare}
 tor ab initio exemptos non voluit; interdum ^{quid? quis}
 tamen contingit, ut ab obligatione legis aliquis ^{possit? qua}
 peculiariter solvatur. Id quod *dispensare* vo- ^{cautela?}
 cant ²¹. Uti tamen dispensare ille tantum po-
 test,

C. vi. § 17.

²¹ Aliud est legem tollere; aliud vinculum ejus circa personam aut factum singulare (manente de cætero lege) adimere; hoc vero est *dispensare*. Quod si legislatori potestas competat leges abrogandi & penitus tollendi (quod apud omnes in confesso est) proculdubio & à fortiori earum vinculum pro tempore potest solvere. Quidnam vero de legibus divinis existimandum est? Hic distingui solet à BARBEYRACCIO aliisq; inter leges *naturales & positivas*, & affirmari has dispensationem admittere posse, illas vero non item. Quid autem? Nonne cum Deo aliisq; legislatoribus commune est, ut ab obligatione & pœna legis aliquem liberent, pro re nata? Proculdubio cæcus est qui hoc non videt. Exinde autem fit quosdam in errorem de hac re lapsos fuisse, quod legem moralem voluntati divinæ antecedentem & prorsus independentem supponunt, eamque à priori, i. e. ab æterna & immutabili rerum relatione derivent. Non hujus est loci hanc opinionem ad examen revocare, quod alibi ex instituto feci. Vid. *Traſſat. de Morali Obligatione*. Hoc solum statuere liceat, Deum, quatenus omnium creatorem & dominum, non posse non legis moralis, cui subjiciuntur creaturæ, conditorem haberi; quæ quidem lex infinitæ sapientiæ & bonitati congrua erit, utpote quæ auctorem habeat omnibus perfectionibus præditum. Si materiam ejus spectes, varia est & mutabilis pro datis circumstantiis: si vero finem, ideo immutabilis est quoniam Deus mutari nequit, ideo indispensabilis, quoniam ens perfectissimum nequit id velle, quod non est optimum. Paren-
 tem,

Cap. 2. test, cui legem ferendi & abrogandi potestas competit; ita cavendum, ne promiscua, & citra gravissimas causas facta dispensatione, auctoritas legum convellatur, & invidiæ atque indignationi inter subjectos anfa præbeatur²².

X. A dispensatione tamen multum differt *Æquitas*, quæ est correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem²³; seu dextra legis interpretatio, qua ex naturali ratione ostenditur,

tem, ut immolaret filium, jubere potest, quippe vitæ solus est auctor & dominus; ipsum vero actionis finem mutare, sive velle ut quispiam sit animo crudelis, perfectio ipsius naturæ prohibet. Porro, si materiam legis moralis cum positiva comparamus ea mente, ut quænam sit præferenda judicemus; præcul omni dubio positiva morali *in genere* cedat, oportet; etsi non est diffidendum Regulam hanc generalem exceptionibus subjici posse. Si striçte loquamur, nulla Dei mandata (sint positiva an naturalia) dispensationem ab hominibus admittere possunt: sed cum duo simul obligare videntur, & utrisq; obtemperandi non datur facultas, id cedat oportet, quod minùs necessarium videtur; de qua necessitate ex variis circumstantiis collatis judicandum est. Generales quædam regulæ afferri possunt, quæ huic rei dijudicandæ inserviant; qualis est ista CICERONIS *de Inv.* 2. “Primum leges oportet contendere re considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat: ex quo conficitur, ut si leges duæ aut si plures aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se, ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur.” Vid. infra caput ultimum hujus libri.

²² Causæ dispensationis à GROTIÏO allatæ sunt duæ, *intrinsecæ* aut *extrinsecæ*; i. e. Implicitæ ipsi negotio, ut

tur, casum aliquem peculiarem sub lege universalis non comprehendi, eo quod alias absurdi quid inde foret secuturum. Nam quia ob infinitam varietatem omnes casus neque prævideri, neque exprimi possunt; ideo iudices, quorum est generalia legum decreta ad speciales casus adplicare, debent a lege excipere ejusmodi casus, quos excepturus fuerat ipse legislator, si præsens adesset, aut tales casus prævidisset²⁴.

Cap. 2.

XI.

aut exteriùs accedentes. 1. *Intrinseca*, cum si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata. 2. *Extrinseca* ex merito aliquo aut alia re commendante; aut etiam spe magna in posterum. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 25, 26.*

²³ Similiter ARISTOTELES *Ethic. ad Nicom. L. V. c. 10.* "Όταν εν λέγη μὲν ὁ νόμος καθόλου, συμβῆ δ' ἐπὶ τούτοις παρὰ τὸ καθόλου, τότε ὀρθῶς ἔχει, ἢ παραλείπει ὁ νομοθέτης, καὶ ἡμάρτεν ἀπλῶς εἰπών, ἐπανορθῆν τὸ ἔλλειφθῆν, ὃ καὶ ὁ νομοθέτης ἕτως ἀνείποι εἰ καὶ παρῶν καὶ εἰ ἦδει, ἐνομοθέτησεν ἀν. Cum igitur lege generaliter locuta, aliquid evenit postea præter genus illud universum; tunc æquum est, quæ prætermisit aliquid legislator & peccavit in eo quod absolute locutus est, id quod deest quodq; omissum est, corrigere: quod etiam legislator, si illic adesset, ita eloqueretur, & de quo legem tulisset, si præscivisset.

²⁴ *Dispensatio* legem vel legis partem pro tempore abrogat; æquitas ejus rigorem minuit, & mentem legislatoris magis quam literam legis respicit. "Aliud est (inquit GROTIUS) legem aut probabili aut urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum." *Ubi supra.* Vid. VANDER MUYLEN *in loc.* Sæpe verissimum est tritum illud dogma; *summum jus, summa injuria*; in quo

Cap. 2.

*Actio per
legem lici-
ta, bona,
mala.*

L. v. c.

12 § 21.

L. ii. c. 7.

§ 1, 6.

XI. PORRO a relatione & congruentia ad normam moralem, actiones humanæ certas sortiuntur qualitates, & denominationes. Et illæ quidem actiones, de quibus in neutram partem quid disponit lex, vocantur *Licite* five *Permissæ*. Etsi quandoque in vita civili, ubi non omnia ad vivum possunt refecari, illa etiam licita dicantur, in quæ pœna fori humani non est constituta, etsi in se honestati naturali repugnent²⁵. Quæ porro actiones cum lege congruunt, *Bonæ*; quæ discrepant, *Malæ* vocantur. Sed ut aliqua actio bona sit, necessum est, ut ex omni parte cum lege congruat;

quo casu æqui est iudicis legem corrigere, non tollendo ejus obligationem, sed declarando eam in hoc casu non obligare; & non regulam sed ejus qui regulam dedisset mentem & propositum sequi. De hac re legas omnino GROTII *Tractatum de Equitate* ad calcem 2di Vol. de *Jure B. & P.* Edit. BARBEYR.

²⁵ “ Permissio quæ lege fit aut plena est, quæ jus dat
“ ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena,
“ quæ tantum impunitionem dat apud homines, & jus
“ ne quis alius impedire licite possit. ” GROTII de
Jure B. & P. L. I. c. ii. § 17. Proculdubio longe a
veritate abest Dogma *Hobbesianum*, leges humanas esse
adæquatam moralium actionum criterion. Verissimum
est effatum SENECAE *Troad.* v. 334.

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

²⁶ i. e. Quoad qualitatem vel dispositionem agentis, objectum, finem aliasq; circumstantias actionis. Sic ut linea recta sit, necesse est, ut ex omni parte cum regula congruat. Si vel in unâ parte deflectat, obliqua fiet. Eodem modo, si actio aut plane cum lege non conveniat,

gruat²⁵; ut mala sit, sufficit, si in una duntaxat parte deficiat. Cap. 2.

XII. JUSTITIA autem quandoque est attributum *Actionum*, quandoque *Personarum*. *Justitia actionis & persona: hac qua?*
 Quando *justitia personæ* tribuitur, solet vulgo definiri, quod sit constans & perpetua voluntas *suum cuique tribuendi*²⁷. Justus quippe c. vii. § 6,
 vir dicitur, qui justa faciendo delectatur, qui justitiæ studet, seu in omni re conatur facere id, quod justum est. Injustus contra, qui negligit cuique suum tribuere, vel id non debito suo, sed præsentè commodo mensurandum existimat: Sic ut justî hominis non paucæ possint esse actiones injustæ; & vice versa²⁸. Justus

niat, aut vel unica circumstantia desit, mala est. Tantum abest, ut una *περισσος* actionem legi repugnantem reddere possit bonam. Unde bona intentio non per se sufficit ad bonitatem actûs, & celeberrima methodus *intentionem* dirigendi corrumpit.

²⁷ *Justitia personarum* est studium voluntatis nostræ justitiam actionum ritè exercendi; *justitia vero actionum* est congruentia legis & actionis erga alium exercendæ hominem. Illa pertinet ad præparationem & perfectionem voluntatis, cujus curam disciplinæ morali a jure naturæ distinctæ relinquere debemus; hæc vero ad juris prudentiam merito refertur. Miror autem quod cum jurium cultores justitiam actionum curent atque finem esse credant, in definienda tamen justitia sua adhibeant definitionem justitiæ personarum, quo ipso hanc cum illa perperam confundunt. LEHMAN.

²⁸ *Materialiter* quidem, sed non *formaliter*. Nequit justus, quæ justus, *formaliter* contra legem peccare. *Quicumque enim totam legem servaverit, offendet autem in uno, factus est omnium reus.* Jac. ii. 10.

Cap. 2. quippe *justa* facit propter præceptum legis, *injusta* non nisi per infirmitatem: *injustus* autem *justa* facit propter poenam legi adjunctam, *injusta* per animi malitiam.

Illa quæ; & quid ab ejus bonitate differat? XIII. QUANDO vero *Justitia actionibus* tribuitur, tunc nihil aliud est, quam recta adplicatio earundem ad personam. Et *justa actio*, quæ ex proæresi, seu a sciente & volente adplicatur ad personam, cui illa debetur. Sic ut *justitia actionum* a *bonitate* in hoc potissimum differat, quod hæc simpliciter notet convenientiam cum lege, *justitia* autem præterea involvat respectum ad eos, in quos actio

²⁹ Bonitas est virtus *generalis*, *justitia specialis*. Actio *bona* est, quatenus cum lege convenit; *justa* vero, quatenus relationem habet ad alium, qui *jus* habet eam à nobis exigendi.

³⁰ Obscurè satis differentiam *bonæ* & *justæ* actionis auctor hic exponit: *bona* enim actio quoque respectum ad alios involvit, quum ad illius essentiam requiratur, ut in omnibus circumstantiis etiam *personarum* cum norma agendi conveniat. Ergo sic mihi res videtur explicanda: Bonitas terminus *generalis* est, notans, 1. Qualitatem actionis *moralem*, qua cum norma agendi, quæcunque illa sit, convenit. *Bona* ergo actio est, tum quæ convenit principiis *justi*, tum quæ conveniens est principiis *honesti* & *decori*. *Justitia* è contrario notat illam actionis qualitatem, qua per obligationem externam ad normam legis strictè sic dictæ sive ad principia *justi* composita est. Omnis itaq; actio *justa*, *bona* quoque necessario est, sed non omnis actio *bona* statim *justa* in sensu proprio dicenda; e. g. *decoræ* actiones nihil *justi* involvunt. 2. *Bonæ* quoque & *malæ* actionis terminus præter conformitatem cum regula agendi involvit quoque respectum *boni* & *mali*, quod

actio exercetur ²⁹. Quo nomine etiam justitia virtus adversus alium dicitur ³⁰.

Cap. 2.

XIV. JUSTITIÆ divisionem non omnes eodem modo instituunt. Receptissima est divisio in *Universalem & Particularem* ³¹. Illa dicitur, quando quodcunque officium exercetur erga alios, etiam quod per vim, aut intentata in foro actione exigi non poterat ³². Hæc autem est, quando alicui potissimum exhibentur, quæ ille suo jure ³³ postulare poterat, & hæc iterum solet dividi in *Distributivam & Commutativam* ³⁴. Illa nititur pacto inter societatem & membra inito circa participandum

Justitia divisiones vulgares.

c. vii. § 8,

9.

M 3

cipandum

quod per eandem ex potestate normæ agendi in nos redundat: justitia verò & injustitia actionum solam convenientiam & disconvenientiam cum norma legis significat. TREVER.

³¹ Hanc dicit GROTIUS *expletivam*, quòd per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accepimus: illam *attributivam*, quòd per eam plus alteri attribuitur, quàm suo jure postulare poterat. GROTI. *de Jure B. & P. L. I. c. i. § 8.*

³² *i. e.* Quæ officia præstat, non nisi jure *imperfecto* alteri debita, ut liberalitatis, misericordiæ, gratitudinis.

³³ *i. e.* Jure *perfecto*, ut in contractibus, emtionibus, sponsonibus.

³⁴ Hanc justitiæ subdivisonem *Aristoteli* auctori referamus, oportet. *Ethic. ad Nicom. L. v. c. 2.* quæ tamen non sine justitiâ plerisque displicet, quibus accommodatior videtur *Grotiana* in *Rectoriam*, & *Æquatoriam*: Illa inter inæquales, hæc inter æquales versatur. *Rectoria* tot sunt species quot sunt societates in quibus alii imperant, alii parent: *Æquatoria* tot sunt species, quot

Cap. 2, cipandum pro rata damnum & lucrum. Hæc autem nititur contractu bilatere potissimum circa res & actiones in commercium venientes.

*Injustitia,
injuria,
culpa,
quæ?*

XV. COGNITO quid justitia sit, facile etiam quid *Injustitia* sit colligitur³⁵. Ubi observandum, quod actio injusta, quæ destinato ex consilio suscipitur, & per quam violatur quod alteri *perfecto jure*³⁶ debebatur, aut quod tali jure undecunque partum is possidebat; proprie *Injuria* vocetur. Quæ triplici modo fit: vel si alicui denegetur, quod suo jure postulare poterat,³⁷ (non si quid duntaxat ex humanitate aut simili virtute debebatur;) vel si auferatur, quod suo jure³⁸ adversus auferentem valente³⁹ tenebat; vel si malum aliquod alteri inferatur, quod inferendi potestatem non habebamus⁴⁰. Ad injuriam præterea requiritur destinatum consilium, & malitia ejus, qui facit⁴¹. Quæ ubi abfuerit, læsio alterius *Infor-*

quot sunt genera officiorum, quæ homo erga hominem, civis erga civem præstare tenetur. Sic licet majori in minorem, quod non licet minori in majorem, aut pari in parem. GROTIUS *de Jure B. & P. L. I. c. i. § 3.* BUDDÆI *Philos. Pract. P. II. c. ii.*

³⁵ Nam hæc illi directè adversatur. Rectum est index sui & obliqui.

³⁶ Jus *perfectum* vocatur, quo quis id quod suum est actione in foro exigere potest, ut in contractibus: *imperfectum* vero, quo quis aliquid jure benevolentiae aut humanitatis debitum recte expectare potest, non autem actione exigere, ut in Eleemosynis.

³⁷ E. G. Damnum resarcire, contractum peragere, &c. BARBEYRAC,

tinium

tunium aut *Culpa* vocatur, gravior aut levior, prout gravis aut levis fuerit focordia & negligentia, ex qua quis in alterum velut incurrit. Cap. 2.

XVI. LEX respectu auctoris dividitur in *Divinam* & *Humanam*; illa abs Deo, hæc ab hominibus lata est. Sed si lex consideretur, prout necessariam & universalem congruentiam cum hominibus, vel minus, habet; dividitur in *Naturalem* & *Positivam*. Illa est, quæ cum rationali ac sociali natura hominis ita congruit, ut humano generi honesta & pacifica societas citra eandem constare nequeat. Unde & illa per rationis homini congenitæ lumen, & ex consideratione humanæ naturæ, in universum investigari & cognosci potest. Hæc est, quæ ex communi conditione humanæ naturæ haudquaquam fluit, sed abs solo legislatoris placito proficiscitur: etsi nec ipsa sua ratione, ac usu, quem certis hominibus aut peculiari societati generat, carere debeat⁴². Lex divina, humana, naturalis, positiva. c. vi. § 18

Est

³⁸ E. G. *Bona* vel *Jura*, quæ actu possidet. IDEM.

³⁹ Hæc exceptio jus spectat, quod Principes sibi vendicant bona aliorum proscribendi, qui crimina quædam atrocia perpetrarunt. IDEM.

⁴⁰ Hæc etiam limitatio jus magistratûs pœnas commendentibus infligendi respicit. IDEM.

⁴¹ Ut paucis dicam: ad injuriam requiritur. 1. Ut actio ex præresi suscepta sit. Ut inferatur invito; nam *volenti nulla fit injuria*. 3. Ut actio sit lege prohibita. 4. Ut jus alterius perfectum lædatur.

⁴² Diversitas, quæ legibus *moralibus* cum *positivis* divinis intercedit, sic breviter definiri potest. *Morales* sunt immutabiles & universales, quippe quæ necessarium

Cap. 2. Est autem *Lex divina alia naturalis, alia positiva. Humana autem omnis, presse accepta, positiva est.*

C A P.

farium habeant nexum cum humana felicitate; *positiva* vicissim variæ & mutabiles, non sine justa ratione institutæ, sed variis hominum circumstantiis accommodatæ. Dum vis sua maneat, quiddam secum ferunt, in quo cum moralibus communicant, *viz.* quatenus fidem in Deo implicant, & lex sit moralis, quod Deo confidamus & obtemperemus. Sed notandum, fuisse homines, qui leges quasdam positivas *universales* asseruerunt; sed frustra. Ita GROTIUS jus positivum dividit in id quod datum est humano generi, & id quod populo uni concessum. *Humano generi, inquit, ter jus datum a Deo reperitur: statim post hominem conditum, iterum in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione per Christum. Tria hæc jura haud dubiè omnes homines obligant; recte quidem addit, ex quo quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.* De Jure Belli & Pac. L. I. c. i. §. 15. Sed cum divina revelatio non sit universalis, plane patet ab ipsis GROTII verbis ultimo memoratis has leges positivas non esse universales. Promulgatio est legi essentialis, sed nullarum legum positivarum ratio promulgandi sufficere potest, ut per eam certo ad omnium hominum notitiam leges istæ pervenire potuerint, quod tamen ad legem universalem omnino requiritur. Multa de hac re inutiliter disputarunt *Germani*, uti videre erit cui libet in LEHMANNI *not.* ad hunc locum.

Quoniam fuerunt, qui ipsam legis naturalis existentiam labefactare ausi sunt, ideo imprimis quærendum est, utrum *existat lex natura?* Frustra, inquit GROTIUS, de jure suscipitur disputatio, si ipsum jus nullum. Eam verò partem suscepit apud veteres CARNEADES, cujus disputationis, narrante LACTANTIUS, hæc fuit summa. *Jura sibi homines pro utilitate sanxisse*

C A P. III.
DE LEGE NATURALI.

I. **Q**UÆNAM Legis naturalis fit Cap. 3.
 indoles, quæ necessitas, & quibus
 eadem præceptis in isthac mortali-
 tum conditione constet, planissime perspicitur,
 Lex natura ex natura hominis eruenda.

sanxisse, scilicet varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus saepe mutata; jus autem naturale nullum esse. Instit. L. V. c. xvii. Et ad hanc rem HORAT. I, Serm. iii. 98.

Atq; ipsa utilitas justiprope mater & equi.

Ibid. v. 113.

Nec natura potest justo secernere iniquum.

Contra quos disputat GROTIUS ex appetitu societatis, qui homini est proprius, cum his qui sui sunt generis. Proleg. § 6. Fuerunt & apud Philosophos istæ disciplinæ, quæ cum summum bonum suis commodis non honestate metiri soleant, idque voluptatem statuant (ut Epicurus & qui de suo grege sunt) honorum & malorum fines destruunt, & officium omne pervertunt. “ Hæ
 “ disciplinæ (inquit CICERO) si sibi consentaneæ esse
 “ velint, de officio nihil queant dicere: neque ulla
 “ officii præcepta firma, stabilia, conjuncta naturæ
 “ tradi possunt, nisi aut ab iis qui solam [ut Stoici] aut
 “ ab iis qui maximè [ut Peripatetici] honestatem propter se dicunt expetendam.” *De offic. I. 2.* Vult
 HOBBIUS ^{leges} civiles esse regulas boni & mali, ideoq; quod legislator præceperit, id pro bono; quod vetuerit, id pro malo habendum esse. *De Cive, c. xii. § 1.* Et pari ratione ipsam rerum naturam, voluptatem & dolorem, vel rationem numerorum & quantitatum ab eodem principio

Cap. 3. si quis naturam & ingenium hominis penitus
 ~~~~~ perscrutatus fuerit². Sicuti enim ad accura-

L. ii. c. 3.
 § 14.

tam

pio derivare fas erit. Nam lex naturæ omnino ex re-
 rum naturâ petita est; & hac manente aut mutatâ, illa
 proculdubio pariter manet aut mutatur. Sed de hac
 re adeas omnino CUMBERLAND. *de Leg. Nat.* Cap. v.
 PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* L. II c. iii. § 10.

² Varii auctores ex variis principiis jus naturæ de-
 ducunt. *Primò*; Romani jurisconsulti *jus naturale* vo-
 cant, *quod natura omnia animalia docuit*. Vid. JUST.
Instit. L. I. Tit. ii. Hi autem vocibus abutuntur; vel
 sensu nimis arcto coercent. Nam (GROTIUS auctore)
juris proprie capax non est, nisi natura præceptis utens gene-
ralibus. De Jure B. & P. L. I. c. i. § 11. Et testis
 est CICERO, *Nilil juris esse homini cum bestiis*. De Fi-
 nib. L. III. c. xx. *Conf* PUFEND. *de Jure Nat. &*
Gent. L. II. c. iii. § 2, 3. *Secundò*; Sunt, qui innatum
 esse volunt, vel naturâ mentibus humanis insitum. Et
 eâdem ratione affirmare licet mathesin vel quamvis
 scientiam esse innatam. *Conf. de Jure N. & G.* Ibid.
 § 13. *Specimen Controv.* Cap. iv. § 23. VELTHUY.
 SEN. *de Princip. Justit. & Decor.* LOCKE *de Intell. Hum.*
 L. I. *Tertio*; Alii ex naturali societatis appetitu ori-
 undum esse volunt, qui à scopo haud multùm aberrant;
 si cum grano salis voces interpretamur; homini scilicet
 inesse facultatem sciendi agendiq; secundum gene-
 ralia præcepta, v g. ut jus suum cuiq; tribuat, neminem
 lædat, &c. quorum extra societatem nullus est usus.
 GROT. *Proleg.* § 7. CICER. *de Leg.* i. 5. *Quartò*;
 Quidam sunt, qui fontem juris in universo hominum
 consensu inveniunt. *Omni in re* (ut CICERONI placet)
consensio omnium gentium lex natura putanda est. Tusc.
 Disp. i. 13. Cui sententiæ suffragatur ARISTOTE-
 LES. Φύσικον μὲν δίκαιον τὸ πᾶσι ἀρχὴ τὴν αὐτὴν ἔχον
 δύναμιν. *Id jus naturale est, quod ubiq; eandem vim*
obtinet. Eth. L. v. c. 10. Sed quænam jura sunt,
 quæ ubique obtinent, vel de quibus inter omnes con-
 venit? Aut si rem ita se habere concedatur, haud ex-
 inde

tam legum civilium cognitionem plurimum Cap. 3.
facit, statum civitatis moresque & studia ci-
vium

inde patebit ratio, quare hoc justum sit, aliud injustum; quæ à veris principiis rectè ratiocinando solum colligatur. Conf. PUFEND. *de Jure Nat. & Gent.* L. II. c. iii. § 7, 8, 9. HOBBS. *de Cive.* C. II. § 1. *Quinto*; Nonnulli naturalem quandam rectitudinem, aut pravitatem actionibus inesse volunt, quæ fons & origo est juris naturalis, semotis omnibus circumstantiis, putà legislatoris auctoritate, præmiis vel pœnis, bono vel malo inde consecuturis. CLARKE *de Nat. & Rev. Relig.* Prop. i. Quæ hypothesis in eo deficit, quòd vel datur lex sine obligatione, vel obligatio sine necessitate morali, vel necessitas moralis sine incitamento, vel incitamentum sine respectu ad felicitatem aut miseriam; *i. e.* effectus sine causâ. Conf. PUFEND. *de Jure.* L. II. c. iii. § 4. *Sexto*; Alii ex voluntate divina derivatum esse volunt, qui in duas partes distrahuntur: vel (cum HOBBSIO) Deum pro arbitrio omnia agere fingunt, rerum naturas nihil morantem; adeo ut quod jam rectum est, mutato consilio, obliquum fuerit, & vice versa, quo nihil magis absurdum aut iniquum concipi potest; [Uti demonstrat CUDWORTHUS *de aeterna & immut. Moral.* C. iii.] vel ad essentielles Dei perfectiones respectum habent, & jus naturæ immutabile esse dicunt, quoniam Deus mutari nequit. Rectè, ut opinor, agunt, qui Deum juris naturalis quippe ipsius naturæ auctorem agnoscunt; (nam, ut loquuntur Logici, *quicquid est causa antecedentis, idem est causa consequentis*) attamen quiddam ulterius progredi oportet. Parum proficit legis auctorem cognoscere, lege ipsâ haud cognitâ. Sed qua ratione lex divina nobis innotescet? In veritate investigandâ à notioribus ad minus nota datur progressus: & qui voluntatem Dei intelligere volunt, à natura & relationibus rerum ad leges naturales progrediuntur, quas proinde divinæ voluntati congruas esse, & ab ea stabilitas & sancitas concludendum est; ut omnem obligandi vim exinde obtineant. Hæc ni esset,

Cap. 3. *vium probe intellexisse : ita perspecto communi mortalium ingenio statumque facile patebit, quibus legibus eorundem incolumitas contineatur.*

Conservationi sui ante omnia homo studet. II. ID igitur homo habet commune cum omnibus animantibus, queis sensus sui inest, ut se ipso nihil habeat carius, *seipsum studeat omnibus modis conservare* : ut quæ bona sibi videntur, acquirere ; quæ mala, repellere nitatur. Qui quidem affectus regulariter tantus est, ut reliqui omnes eidem cedant³. Et quicumque hominis salutem impugnatum sit, eum non potest non iste aversari, eoque ut etiam depulso malo intentato plerumque odium & cupiditas vindictæ adhuc remaneat.

Ei, citra societatem, minus quam brutia, par. III. AST in eo præ brutis homo deteriore jam conditione videtur, quod vix ullum aliud animal tanta a nativitate *Imbecillitas* prosequatur ; sic ut miraculi sit instar futurum, si quis ad maturam ætatem pervenerit, nisi aliorum

---

set, non esset lex. Naturales ejus effectus suadere possunt, ut observetur ; obligare non possunt. *Septimo* ; Restat denique alia investigandi methodus, (quam persequitur auctor noster) omnibus aliis longe præferenda ; scil. jus naturale à naturâ hominum repetendo ; non à statu isto integro & perfecto, quem quidam sibi in mente fingere possunt & mere idealem esse arbitror ; sed à tali hominum naturâ, qualem in nobis experimur, aliisque ; nobiscum communem esse intelligimus. Quicquid huic naturæ convenit, Deus non potest non approbare, contrarium improbare. Conf. PUFEND. de Jure Nat. & Gent. L. II. c. iii. § 14. *Fin. leg. p. 50. 52.*
³ Audiamus CICERONEM de Offic. I. 3. *Generi* animantium omni est à naturâ tributum, ut se vitam
 " cor-

rum hominum auxilium accedat. Cum nunc Cap. 3.
inter tot inventa humanæ necessitatis admini-
cula, plurium annorum sollicita informatio re-
quiratur, ut proprio quis Marte victum &
amicum sibi parare queat. Fingamus homi-
nem, citra omnem ab aliis hominibus acce-
dentem curam & culturam ad robustam æta-
tem provectum, cui nihil sit scientiæ, nisi quod
ex proprio ingenio velut ultro pullulavit, eun-
demque ab omni aliorum hominum ope atque
confortio in solitudine destitutum⁴. Sane vix
miserabilius animal deprehendetur. Elingue
nimirum ac nudum, cui nihil aliud relictum,
quam herbas radicesque vellere, aut sponte
natos fructus legere: sitim fonte, flumine, aut
lacuna obvia levare; repellendis aeris injuriis
antra subire, aut musco gramineve corpus ut-
cunque tegere; tempus tædiosissimum per o-
tium exigere; ad quemvis strepitum aut alte-
rius animantis occursum exhorrescere: deni-

“ corpusque tueatur, declinetque ea quæ nocitura vi-
“ deantur, omniaque quæcunque ad vivendum sint
“ necessaria acquirat & paret.” Et hic quidem *sen-*
sus est vere naturalis & innatus: nunquam non agit,
nec ullâ vi aut consilio deponi potest. In eo ab omni-
bus aliis affectibus distinguitur; unde merito dubitari
potest, utrum quisvis alius pro innato habendus sit;
an non omnes ex usu & consuetudine vel idearum af-
fociatione ortum ducant. Vid. Tractat. nostrum *de*
Morali Oblig. Cap. v.

⁴ Declarat auctor in *Eride Scandicâ* pag. 301, 302.;
hoc figmentum esse, non pro vero venditandum, sed
rei illustrandæ gratiâ suppositum; quod ex Revelatio-
ne divinâ falsum esse constat. Similiter fingit GRO-
TIUS in *Proleg.* § II, & HOBBS. *de Cive* c. 8.

que

Cap. 3. que fame, frigore, aut per feram bestiam de-
 mum perire⁵. Contra, quidquid jam com-
 moditatum vitam humanam comitatur, id om-
 ne ex mutua hominum ope redundavit. Sic
 ut post Deum O. M. nihil in hoc orbe sit, ex
 quo major utilitas homini provenire queat,
 quam ex ipso homine. *Shaftebury 2. 308.*

Ob majorem alteri nocendi proclivitatem.

IV. Iſt hoc tamen tam utile invicem animal non paucis laborat vitiis, & non minore nocendi facultate præditum est; quæ conjunctionem cum ipso reddunt satis ancipitem, magnamque requirunt cautionem, ne pro bono malum quis ab illo sortiatur. Jam primum major fere ad nocendum proclivitas in homine, quam in quovis brutorum deprehenditur. Nam bruta fere cibi desiderio & Veneris efferuntur, quorum utrique tamen facili negotio ipsa satisfacere possunt. Et eo desiderio sopito non temere in iras, aut ad læden-

---

⁵ Litem non movet auctor de primævo hominum statu, qui non nisi revelationis ope nobis innotescit; sed propositum est tantum contemplari statum hominum in quo extra societatem civilem absque ullâ culturâ & institutione degere intelliguntur. Hunc statum sic describit CICERO; “ Fuit quoddam tempus, cum in
 “ agris homines passim bestiarum more vagabantur,
 “ & sibi victu ferino vitam propagabant: nec ratione animi quicquam, sed pleraq; viribus corporis
 “ administrabant. Nondum divinæ religionis, non
 “ humani officii ratio colebatur: nemo legitimas viderat nuptias: non certos quisquam inspexerat liberos: non jus æquabile, quid utilitatis haberet, acceperat. Ita propter errorem atque inscitiam, cæca ac temeraria dominatrix animi cupiditas ad se explen-

dendum alios concitantur, nisi quis irritaverit. Cap. 3.
 Ast homo animal est nullo non tempore in libidinem paratum; cuius stimulis longe frequentius vellicatur, quam conservandæ speciei necessarium videbatur. Eiusdem quoque venter non satiari duntaxat, sed & titillari vult; & sæpe plura adpetit, quam natura digerere valet. Vestibus ne indigerent bruta, natura prospexit: Ast homo non ad necessitatem tantum, sed & ad ostentationem vestiri gaudet. Multi præterea affectus atque cupidines, brutis ignoti, in mortalium genere deprehenduntur, ut superflua habendi libido, avaritia, gloriæ & inter alios eminendi cupiditas, invidia, æmulatio, ingeniorumque contentio. Indicio est, quod pleraque bella, quibus genus mortalium colliditur, ob causas gerantur brutis ignotas. Atque ista omnia stimulare homines possunt & solent, ut sibi mutuo nocere velint. Accedit in multis eximia quædam petulantia,

“ plaudant viribus corporis abutebatur, perniciosissimis satellitibus. ” *De Invent. L. I. Similiter Critias apud SEXT. EMPIR. adv. Phys. c. 9. Ἐν δὲ χερσὶν, ὅτ' ἐν ἀτακτῶ ἀνδρώπων εἶσι, καὶ θυεωδῆς, ἰσχυρῶ δ' ὑπὸ πῆγῆς, &c.* Idem sentit HORATIUS, I Serm. iii. v. 99.

*Cum pronepserunt primis animalia terris
 Mutum & turpe pecus, glandem atq; cubilia propter
 Unguibus & pugnis, dein fustibus atq; ita porro
 Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus:
 Donec verba quibus voces sensusq; notarent,
 Nominaq; invenere: dehinc absistere bello,
 Oppida ceperunt munire & ponere leges;
 Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.*

&

Cap. 3. & aliis insultandi libido; quibus cæteri, etiam modesto ingenio præditi, studio se ac suam libertatem conservandi ac tuendi, non possunt non offendi, ac ad resistendum accingi. Quandoque etiam homines ad mutuas læsiones incitat inopia, & quod præsens rerum copia cupiditatibus aut indigentia eorum non sufficiat.

Et majorem noxas mutuo inferendi vim;

V. SED & maxima vis inest hominibus ad noxas mutuo inferendas. Nam etsi neque dentibus, neque unguibus aut cornibus sint formidabiles, ut multa brutorum: tamen habilitas manus in efficacissimum nocendi instrumentum evalescere potest; & solertia ingenii astu & per insidias grassandi facultatem dat, qua aperta vi pertingere non licet. Sic ut facillimum sit, hominem homini gravissimum malorum naturalium, nempe mortem, inferre.

Majoremque admutuas collisiones dispositionem.

VI. DENIQUE & in genere humano consideranda est insignis illa ingeniorum varietas, qualis in singulis brutorum speciebus non cernitur; quippe quæ consimiles fere inclinationes habent, parique affectu & appetitu ducuntur. Ast inter homines quot capita tot sensus; & suum cuique pulchrum. Nec simplici aut uniformi cupidine omnes agitantur,

⁶ Ut ut infelix sit humanæ naturæ facies hoc modo depicta; attamen prorsus ab Hobbesianâ hypothese, ut *homo homini naturâ sit lupus, & status natura status belli*. Omnino naturæ convenit, seu affectus hominum seu rationis dictamina spectemus, ut neminem lædant, aliena commoda promoveant, & omnibus benignos ac faciles se præbeant. Conf. *de Jure*, &c. *ibid.* § 16, 17. *Haest.* 2. 320.

sed multiplici & varie inter se mixto. Imo Cap. 3.
 unus & idem homo sæpe sibi diffimilis cernitur, & quod uno tempore concupivit, ab eodem alio tempore valde abhorret. Nec minor in studiis, institutis, & ad exserendum animi vigorem inclinationibus varietas, quæ jam in infinitis fere vitæ generibus conspicitur. Per quæ ne mutuo collidantur homines, *sancta* temperata & moderatione opus est ⁶.

VII. Sic igitur homo jam est animal sui *Unde deducitur societatis collenda necessitas.*
 conservandi studiosissimum, per se egenum, sine auxilio sui similium servari impotens, ad multa commoda promovenda maxime idoneum; idem tamen juxta malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam alteri inferendam pronum non minus quam validum. Unde colligitur, eidem ut sit salvus, *necessum esse, ut sit sociabilis*, id est, ut cum sui similibus jungatur, & adversus illos ita se gerat, ut ne isti probabilem causam accipiant eum lædendi, sed potius ejusdem commoda servare & promovere velint.

VIII. Hujus ergo socialitatis leges, seu *Huic servientes leges sunt leges naturalia.*
 quæ docent quomodo quis sese debeat gerere, ut commodum societatis humanæ membrum existat, vocantur *Leges Naturales* ⁷.

---

⁷ Itaque auctoris conclusionum seriem sic breviter complecti possumus. 1. Homo necessario seipsum amat. 2. Indiget aliorum auxilio. 3. Tam ad nocendum quam ad juvandum alios proclivis est & idoneus. 4. Varius & mutabilis. 5. Hinc colligitur necessum esse, ut sit sociabilis. Et 6. Socialitatis leges sunt *Leges naturæ*.

Cap. 3. IX. His positis adparet, *fundamentalem*
Lex funda- *legem naturalem* esse hanc : Cuilibet homini,
mentalis, quantum in se, colendam & servandam esse
servandam socialitatem^s. Ex quo consequitur, quia qui
socialita- vult finem, vult etiam media, sine quibus fi-
tem. nis obtineri nequit ; omnia, quæ ad istam so-
 cialitatem necessario & in universum faciunt,
 jure naturali præcepta ; quæ eandem turbant
 aut abrumpunt, vetita intelligi. Reliqua au-
 tem præcepta sunt tantum velut subsumptiones
 sub hacce generali lege, quorum evidentiam
 lumen illud naturale hominibus insitum in-
 finuat.

X.

---

^s Ne latum unguem discedit hæc lex fundamentalis
 ab ista CUMBERLANDII. *Benevolentia maxima singu-*
lorum agentium rationalium erga omnes statum constituit
singulorum omniumq; benevolorum, quantum fieri ab ipsis
potest, felicissimum ; & ad statum eorum, quem possunt as-
sequi, felicissimum necessario requiritur ; ac proinde, COM-
 MUNE BONUM ERIT SUPREMA LEX. *De Leg. Nat.*
 Cap. i. § 4. PUFEND. *de Jure N. & G.* L. II. c. iii.
 § 15.

⁹ Frustra laborarunt atheismi defensores, ut offen-
 dant morale bonum & malum cum suo impio syste-
 mate consistere posse, quod sic exposuit TOLANDUS in
adeisti demone p. 71. “ Virtutum & vitiorum discre-
 “ pantiam lubens agnoscit *Atheus*, ab ipsâ utpote
 “ rerum essentiâ promanantem, laudisque semper in-
 “ ternæ & vituperii sibi conscius est ob ea, quæ rectè
 “ aut secus fecerit. Quamvis nihil absolute & per se
 “ bonum aut malum fateatur, sed respectu tantum
 “ habito ad bonos aut malos usus, quibus res quæque
 “ inservit, prout scilicet homines gaudio afficit aut
 “ dolore, vel in quantum tædet aut delectat. Cæte-
 “ rum quo minùs mercedem ullam aut pœnam post
 “ mortem

X. ISTHÆC porro præcepta etsi manifestam Cap. 3.
 habeant utilitatem, tamen ut eadem *vim legis* Qua ut
 obtineant, necessum est præsupponi, *Deum esse,* *vim legis*
 & sua providentia omnia regere; eundemque *habeat,*
 mortalium generi injunxisse, ut ista rationis *supponen-*
 dictamina tanquam leges ab ipso vi congeniti *mus Deus.*
 luminis promulgatas, observent. Alias enim c. iii. § 20
 possent ea quidem fortasse observari intuitu
 utilitatis; sicut quæ a medicis regendæ valetu-
 dini præscribuntur; non autem tanquam le-
 ges; quippe quæ necessario ponunt superio-
 rem, & quidem talem, qui alterius guberna-
 tionem actu susceperit.

N. 2.

XI.

“ mortem suspectat futuram, eò magis studere tene-
 “ tati præsentis vitæ (& unicè secundum illam) felici-
 “ tur; quam nemo tamen ^{consequi} posse novit absque
 “ aliorum adjumento & mutuâ operâ, quia nulla soci-
 “ etatis beneficia percipere debet ille nec percepturus
 “ est, qui aliis non fecerit quæ sibi fieri exoptat. En
 “ fundamentum virtutis & excitamentum!” Funda-
 mentum quàm infirmum, quod in hâc solâ vitâ struitur!
 Excitamentum quàm turpe, quod homines urget &
 impellit; ut præsentis voluptati litent, & ad propria
 commoda promovenda solummodo se attentos præbe-
 ant! Systema morale, quod latronibus & piratis haud
 parum attridet, homine, cui vel mica falis aut genero-
 sæ indolis, penitus indignum! Non est, cur lectorem
 diutius moror in hypothesi tam absurdâ refellendâ;
 sed notandum est viros esse cordatissimos, qui in dif-
 ferendo de morali obligatione se non satis cautos præ-
 buerunt, dum leges naturæ eandem obtinere vim af-
 firmant; etsi daremus non esse Deum, vel non cura-
 ri ab eo negotia humana. [GROT. Proleg. § 11.]
 Quanto rectius noster, qui divinam auctoritatem ad
 leges naturæ stabiliendas postulat? Quanto rectius ip-
 se

Cap. 3.

Legis naturalis Deus evincitur auctor.

XI. ESSE autem Deum *legis naturalis auctorem*, ex ratione naturali ita demonstratur, si præcise præfenti mortalium conditioni inhæreamus, non attendendo an primæva conditio diversa ab hac fuerit, & unde ista mutatio provenerit. Cum natura hominis ita sit constituta, ut citra sociabilem vitam humanum genus incolume esse nequeat, hominisque animus notionum huc inservientium capax apprehendatur; & vero pateat, non solum genus humanum, uti alias creaturas, originem suam Deo debere; sed & eundem istud utcunque jam constitutum providentiæ suæ moderamine cõplecti: inde consequitur, Deum velle, ut homo iis viribus, quas sibi præ brutis peculiaribus inesse sentit, ad naturæ suæ incolumitatem utatur, utque adeo a brutorum exlège vita, humana vita sit distincta. Id quod cum aliter, quam servata lege naturali, obtineri nequeat; intelligitur quoque a Deo obligatum hominem ad isthanc servandam, tanquam medium non ex arbitrio hominum inventum, ac ex eorum libidine mutabile, sed expressè ab ipso Deo huic fini procurando constitutum. Qui enim obligat ad finem, censetur quoque eundem

---

se CICERO, qui jamdudum sensit, *pietate adversus Deos sublatâ, fidem etiam & societatem humani generis & unam excellentissimam virtutem justitiam tolli.* De nat. Deor. I. 2. Etenim quis tam ineptus est, qui non plane percipiat ita comparatam esse hominum naturam, ut sepositis præmiis pœnisq; vitæ futuræ, effrænata quadam libidine ad vitia incitentur, ad privatum

com-

eundem obligasse ad usurpanda media fini necessaria. Sed & socialem vitam a Deo hominibus pro imperio injunctam esse, indicio est, quod in nullo præterea animante sensus religionis, aut metus Numinis deprehendatur, qui in animali ex lege intelligi non posse videtur, Abs quo generatur tener admodum sensus in animis hominum non plane corruptorum, quo convincuntur, in legem naturalem peccando offendi illum, cui in animos hominum imperium est, & qui metuendus sit, etiam ubi ab hominibus metus non impendet.

XII. Quod vulgo dicitur, isthanc legem *Ea quo natura natam esse, id non ita capiendum vi-* *sensu dica-*
tur esse
natura
nata?
 detur quasi in animis hominum jam nascentium inhæreant actuales & distinctæ propositiones circa agenda & fugienda. Sed partim quod illa per lumen rationis investigari possit; partim quod saltem communia & præcipua capita legis naturalis ita plana & liquida sint, ut statim assensum inveniant, & ita animis inolefiant, ut nunquam inde iterum deleriqueant, ut forte homo impius ad sopiendas conscientia vellicationes eorundem sensum plane studeat extinguere. Quo nomine etiam in

---

commodum penitus attenti? Unde fit atheismus omnino societatem destruere, & si non plane cessat jus naturæ (seposita Dei existentia) tamen rationem legis habere non possit, sed consilii tantum quod vel sequi vel negligere licebit, prout privatum commodum postulare videbitur. Vid. BARBEYRAC ad PUFENDORF. *de Jure*, &c. L. II. c. XIX. § 19. Et nos *infra* ad cap. 4. § 9.

Cap. 3. Sacris Literis *cordibus hominum inscripta* dicitur ¹⁰. Inde & cum a puero ex vitæ civilis disciplina eorundem sensu imbuamur; & vero recordari non possumus id tempus, quando primum eadem hauserimus; non aliter de ea cognitione cogitamus, ac si illa nobis nascentibus jam adfuisset. Id quod cuilibet etiam circa linguam ipsi vernaculam contingit.

Officia legis spectant Deum, nosmet, alios. c. 3. § 24.

XIII. *Divisio officiorum* quæ ex lege naturali homini incumbunt, commodissime videtur institui *secundum objecta*, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis dictamine

---

¹⁰ PAUL ad Rom. 2. 15. Ἔργον νόμου γεγραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, nempe ethnicorum. Nemo, ut opinor, temere existimabit apostolum per locutionem hanc metaphoricam denotare voluisse naturales quovis characteres, sive notiones innatas & in animis nostris ab origine quasi consignatas; cum nihil aliud voces significant, nisi juris naturalis principia tam manifesta & in aprico posita esse, ut nemo, nisi per se steterit, ea ignorare possit. “Boni honestiq; notitiam” (inquit SENECA *Epist.* 120) nos docere natura non potuit; semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Nobis videtur observatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio, per analogiam nostro intellectu, & honestum & bonum judicante.

“Eandem officiorum partitionem sequitur CICERO. *Hæc Philosophia nos primum ad Deorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudit.* Tus. Disp. i. 26. Conf. M. ANTONIN. L. viii. § 27.

mine quis sese debeat gerere adversus *Deum* ; Cap. 3.
 altera quomodo adversus *seipsum* ; tertia quo-
 modo adversus *alios homines* ¹¹. Quanquam
 autem primario & directe ea præcepta legis
 naturalis, quæ ad alios homines spectant, ex
 socialitate, quam fundamenti loco substravi-
 mus, deriventur : tamen etiam indirecte offi-
 cia hominis erga *Deum* tanquam creatorem
 inde deduci possunt, quatenus ultimum firma-
 mentum officiis erga alios homines a religione
 & metu Numinis accedit, sic ut sociabilis
 quoque non esset homo, ni religione foret im-
 butus ¹², & quia sola ratio in religione ulte-
 rius progredi nequit, quam quousque illa in-

N 4

servit

¹² Variis modis societatis commodis inservit Religio.

1. Hæc sola officia, quæ imperfectam obligationem se-
 cum ferunt, nobis obstringit & rata fecit. 2. Quæ
 perfectè obligant, vim majorem & prorsus iis neces-
 sariam exinde recipiunt. Ut paucis dicam, religioni
 cum socialitate talis intercedit necessitas, ut metu nu-
 minis sublato vix aut ne vix quidem stare possit huma-
 na societas. Hic autem notat BARBEYRACCIUS auc-
 torem haud recte fecisse in eo quod omnia officia,
 tam quæ ad *Deum* & nosmetipsos quam quæ ad homi-
 nes spectant, ab uno eodemq; fonte [viz. socialitate]
 derivare voluit. Supponatur, inquit, unicum solum
 esse in terris hominem, *Deum* nihilominus colere, se
 incolumem servare, facultates quantum potuit excole-
 re debet. Neque necessum est omnia officia ab uno
 effato deduci ; sed dicendum potius tria dari summa
 principia juris naturalis ; quæ sunt. 1. *Religio*, quæ
 officia erga *Deum* complectitur. 2. *Philautia*, quæ
 quicquid erga nosmet decet præstare, continet. 3.
Socialitas, ex qua derivatur omne id quod proximo de-
 bemus : Principia, quæ licet nexu insolubili conjun-
 gantur

Cap. 3. fervit promovendæ tranquillitati & socialitati hujus vitæ¹³. Nam prout religio salutem animarum procurat, ex peculiari revelatione divina provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex religione & socialitate conjunctim promanant. Ideo enim quædam non pro absoluto suo lubitu homo circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membrum societatis humanæ esse queat.

---

gantur, & pariter omnia ad Deum tandem referantur, nihilominus indole sua diversa sunt, & tam prudenter exerceri debent, ut unum alteri non prævaleat, sed omnia intra limites suos contineantur.

¹³ Hic nimirum causæ suæ inservit auctor. Non prorsus negligenda sunt argumenta pro statu futuro ex lumine naturali ducta. Vid nos *supra* ad Præf. § 5. & *infra* ad Cap. iv. § 8.

C A P. IV.

DE OFFICIO HOMINIS ERGA
DEUM; seu, DE RELIGIONE
NATURLI*.

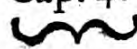
I. OFFICIUM hominis erga Deum, *Officium erga Deum constat sensu & cultu.* quantum quidem ex naturali ratione investigari potest, *duabus* partibus absolvitur: tum ut de Deo recte sentiamus, tum ut actiones nostras ad ipsius voluntatem componamus¹. Inde religio naturalis constat propositionibus tum *Theoreticis*, tum *Practicis*.

II. INTER ea, quæ de Deo cuivis homini *Sensus de Deo primum est, Deum existere:* sentienda sunt, primum omnium est, ut certo persuasus sit, *Deum existere*, id est, revera dari summum aliquod & primum Ens, abs quo hoc universum dependeat. Id quod sapientes ex subordinatione causarum, quæ de-
mum

---

* Omisit hoc caput auctor in opere majori quippe ad theologiam naturalem, magis quam ad civilem doctrinam spectare existimaverit. Vid. *Eris Scandic.* p. 253. Sed recte hic locum habet, quoniam (ut supra nos monuit auctor) religio est firmissimum humanæ societatis vinculum, & ea sublata jus naturale funditus evertitur.

¹ Prius est Deum scire, consequens colere. LACTANT. Div. Instit. L. IV. c. iv.

Cap. 4.

num in primo aliquo sisti volunt², ex motu³ & ex contemplatione machinæ hujus universi⁴; & similibus argumentis liquidissime demonstrarunt⁵. Quæ si quis neget abs se capi posse, non ideo atheismi sui excusationem invenit. Cum enim universum genus humanum in perpetua velut possessione istius persuasionis fuerit, necessum erat, si quis eandem oppugnare velit, ut non solum omnia argumenta quibus Deus esse probatur, solide destruat,

---

² Argumentatio sic instituitur. Aliquid nunc existit, ergo aliquid existit ab æterno. Si negas, tum quod nunc existit, vel à nihilo existentiam recepit, *i. e.* datur effectus sine causa; *Q. E. A.* Vel sese produxit, *i. e.* aliquid egit, priusquam existit; *Q. E. A.* Vel ab alio productum est, quod & ab alio, & sic deinceps in infinitum; *i. e.* datur infinita series entium causatorum, in qua non datur primum. Sed infinite a entium series contradictionem implicat; 1. Quia negativa est, (ut infinitus numerus, infinita quantitas) *i. e.* nequit actu existere. 2. Quia constat ex partibus finitis: demas ergo unam, tum infinitate minor est; vel unam addas, tum infinitatem excedit. *i. e.* unitate dempta, quod infinitum fuit, fit finitum, vel unitate addita, quod finitum fuit, fit infinitum, aut quod infinitum, majus infinito. *Q. S. A.* 3. Quia in hac serie nullum datur ens, cujus non fuit principium; sed quicquid existere cœpit, aliquando futurum erat, quod vero futurum est, actu non existit; ergo tempus erat, cum nulla pars seriei existit; ergo non est infinita. *Q. E. D. (Certe, p. 36. 37.)*

³ Corpus iners est; non movet sed movetur; ergo motus est effectus, sed effectus requirit causam, ergo principium habuit; unde patet, &c. *Q. E. D.*

⁴ Ordo & structura systematis mundani, vel partium ejus, *v. g.* Terræ, vegetabilium, animalium quorum

struat, sed & plausibiliores rationes pro asser-
 tione sua proferat; Simulque cum generis hu-
 mani salutem ea persuasione contineri hacte-
 nus creditum sit, ostendendum ipsi præterea
 fuerit, generi humano per atheismum melius
 consuli, quam retento sano cultu Numinis.
 Quod cum fieri nullo modo queat, omnium
 eorum, qui isthanc convellere quocunque mo-
 do aggrediuntur, impietas maxime est dete-
 standâ, & gravissimis pœnis coercenda⁶.

Cap. 4.

III.

quorum ad finem certum collocatæ ac figuratæ sunt
 partes, architectum tanti operis tantiq; muneris plane
 demonstrant. Omnia ad certum finem destinantur,
 sed ob finem agere non est, nisi intelligentis naturæ.
 "Hic ego non mirer esse quenquam (ut cum CICE-
 "RONE loquar) qui sibi persuadeat corpora quædam
 "solida atq; individua vi & gravitate ferri, mun-
 "dumq; effici ornatissimum ex eorum corporum con-
 "cursione fortuita? Hoc qui existumat fieri potuisse,
 "non intelligo cur non idem putet, si innumera-
 "biles unius & viginti formæ literarum, vel aureæ
 "vel quales libet, aliquo conjiciantur, posse ex his
 "in terram excussis annales Ennî, ut deinceps legi
 "possint, effici." *De Nat. Deor. ii. 37.*

5 V. G. A consensu omnium gentium, ab idea en-
 tis perfectissimi, ab innatis notionibus, vel prolepsi
 quadam in mentibus hominum Deum esse, à miraculis,
 à spatio & duratione, à necessaria existentia, quam vo-
 cant demonstrationem *a priori*; quorum argumeto-
 rum vim non est nostri instituti edisserere. Proculdu-
 bio non omnia æquali vi pollent, & si quædam penitus
 rejiciantur, nihil detrimenti capiet religio. Sed va-
 leant singula, quantum valere possunt. *Burlamaqui, p. 129.*

6 Quoniam scilicet eadem opera ipsa societatis vincu-
 la convellunt. Sensit ARISTOTELES eum, qui Deum
 hono-

Deinde,
esse hujus
universi
conditorem;

III. ALTERUM est, *Deum esse universi hujus conditorem*. Cum enim ex ratione manifestum sit, isthæc omnia non extitisse a seipsis, oportet ut eadem summam aliquam causam habeant ⁷. Quæ ipsa est id, quod Deum appellamus. Ex quo consequitur, falli eos, qui subinde *Naturam* tanquam ultimam omnium rerum & effectuum causam crepant ⁸. Nam si
per

---

honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum esse. *Top.* L. I. c. xi. Cui opinioni adstipulatur GROTIVS. “Has notitias, qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut *Diagora Melio* accidisse legimus, & *Epicureis*, qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt;” [Cic. *de Nat. Deor.* i. 42. iii. 47.] “Ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant.” *De Jure B. & P.* L. II. c. xx. § 46. n. 4.

⁷ Quod principium habuit, non posse à se existere, patet ex eo quod nec se creare nec fortuito existere potuit. Unde restat id tertium (nam quartum non datur) idem existentiam habuisse ab alio. Sic facile demonstratur prima & æterna rerum omnium causa; sed vix sufficit hoc argumentum atheismo opponere, quoniam sunt qui in atheorum castris militant, & licet sibi parum constantes, supremam causam agnoscunt: id verò à Theistis postulant, ut causam hanc libertate, sapientia, ceterisque perfectionibus præditam esse, omniaque quæ existunt pro sapientiæ & voluntatis suæ modulo condidisse & creasse ostendant. Hos autem in quatuor classes sic distribuit TREVERUS: 1. Sunt qui *Hylopathiam* statuunt esse rerum omnium principium, id est, materiam omni sensu destitutam. 2. Alii *Hylozoisimum* adferunt, sive materiam non quidem vitæ, sed tamen sensûs & intelligentiæ expertem. 3. Nonnulli ad fortuitum atomorum concursum provocant, qui vocantur

per id vocabulum intelligitur efficacia illa & Cap. 4.
vis agendi, quæ in rebus conspicitur, illa ipsa
utique auctorem sui, id est, Deum arguit :
tantum abest, ut ejus vis ad negandum Deum
quid valere possit. Sin autem per naturam
intelligatur summa rerum omnium causa, ex
profano quodam fastidio defugitur plana & re-
cepta Dei appellatio. Errant quoque illi, qui
credunt,

---

tur *Atomistæ*. 4. Denique non desunt, qui *naturam* cæ-
cam & fatalem crepant, omnia necessario impulsu diri-
gentem & gubernantem. Horum omnium systema-
tum impossibilitatem & absurditatem optime demon-
stravit CUDWORTHUS in *Systemate intellectuâli*; &
ipse, ni fallor, demonstrabo, in notis quæ mox se-
quuntur.

⁸ Satis obscura est hæc vox *Natura*, de quâ multa
præclara jactitarunt veteres Philosophi. Audi de hac
re CICERONEM. " Alii *Naturam* censent esse vim
" quandam sine ratione, cientem motus in corporibus
" necessarios : Alii autem vim participem rationis
" atque ordinis ; tanquam via progredientem, de-
" clarantemq; quid cujusque rei causa efficiat, quid
" sequatur ; cujus solertiam nulla ars, nulla manus,
" nemo opifex consequi possit imitando. — Sunt
" autem, qui omnia *Nature* nomine appellent, ut E-
" PICURUS ; qui ita dividit omnium, quæ sint, natu-
" ram, esse corpora & inane quæque his accidant
[Conf. LUCRET. I. 420. DIOG. LAERT. L. X. §
39, 40. S. EMPIR. *adv. Math.* L. VIII. p. 363.] " Sed
" nos cum dicimus *Natura* constare administrariq;
" mundum, non ita dicimus, ut glebam aut frag-
" mentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla [*ab-*
" nuda] cohærendi natura, sed ut arborem, ut ani-
" mal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet
" & artis quædam similitudo " *De Natur. Deorum.*
II. xxxii. Et paulo post. " Si meliora sunt ea quæ
" naturâ,

credunt, Deum esse aliquid eorum, quæ in sensus incurrunt, & præcipue *sidera* 9. Nam hæc omnia substantia ipsorum arguit non esse primum

---

“ naturâ, quàm illa quæ arte perfecta sunt; nec ars
 “ efficit quicquam sine ratione; ne natura quidem
 “ rationis expers est habenda.” Scilicet de *Naturâ*;
 duæ sunt receptissimæ notiones; vel principium esse
 extra illud cujus dicitur principium, qua ratione Deus
 solus est natura; vel principium interius, sive insitum;
 quo modo rotunditas dicitur natura globi, vel ele-
 menta natura mundi, vel quemadmodum CICERO ait
naturas esse diversas, ut aliud equo sit natura, aliud bovi,
aliud homini. De Fin. v. 9. Unde Philosophis barbarè
 loquentibus alia *naturâ naturans*, alia *natura naturata*
 dicitur. Mihi quidem videtur naturam *naturatam*
 (ut aiunt) sive principium istud interius & insitum esse
 merè ens rationis, & figmentum ex cerebro philosophi
 oriundum. Huic autem naturæ quiddam tribuere;
 vel cum STRATONE, qui *physicus* appellatur, omnem
 vim divinam in natura sitam esse docere (quæ causas
 gignendi, augendi, minuendi habeat, sed careat om-
 ni sensu ac figura) in Spinozismum protinus abit; cu-
 jus assertores in eam impietatem incidunt, ut si verbis
 agnoscunt Deum, re tamen omnino tollant. Docent
 enim *omnia effecta esse NATURA, substantiam non posse*
produci ab alio, in rerum naturâ non nisi unam substantiam
dari, aliaq; ejusmodi, quæ qui saltem recitat, eadem
 opera refellit. SPINOZ. *Eth.* P. I. CIC. *de N. Deor.*
 L. I. *Acad. Quæst.* L. II. E contra vid. CUDWORTH
Syst. Intell. BUDDEI *Spinoz. ante Spinozam.* CLARKII
Demonstr. de Deo & ejus Attr. Prop. vii. Qui vero
naturam naturatam, sive externum quoddam principi-
 um, rerum omnium auctorem & conservatorem, præ-
 dicant; ii vel figmentum aliquod cerebri pro vero
 Deo substituunt, vel ipsum Deum, qualem volumus,
 agnoscunt. Sunt, qui fere omnes veterum Philosopho-
 rum Sectas intra atheismi limites concluderunt, etfi
 non

primum aliquod, sed ab alio ortum. Nec Cap. 4.
 minus indigne de Deo sentiunt, qui eum ~
mundi animam dicunt ¹⁰. Anima enim mundi,
 di,

non esse omnes eodem calculo notandos agnoscunt.
 “ Fundamentum atheismi *sceptici* est, (inquit Buddeus
 de *atheismo & superstitione*, cap. 2. § 10) “ non dari
 “ certam rerum cognitionem, iudiciumq; adeo de
 “ omnibus suspendendum esse: *Dogmatici* generale
 “ est, materiam semper fuisse, & ad ejus essentiam per-
 “ tinere necessariam existentiam; *Aristotelici*, mun-
 “ dum prout nunc est semper existisse: *Stoici*, Deum
 “ cum materia arctissimo vinculo esse conjunctum:
 “ *Epicurei & Stratonici*, mundum ex atomorum fortu-
 “ ito concursu coaluisse: *Spinoziani*, unam tantum
 “ esse substantiam scil. corpus. ”

⁹ Quales fuerunt apud veteres philosophos, ut pla-
 nè patet ex hoc CICERONIS loco. “ Hanc in stellis
 “ constantiam, hanc tantam tam variis cursibus in om-
 “ ni æternitate convenientiam temporum, non possum
 “ intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ
 “ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea
 “ ipsa non in Deorum numero reponere. ” *De nat.*
Deor. II. xxi.

¹⁰ Vetus hoc deliramentum de *animâ mundi* invenisse
 PLATONEM dicitur; sed rectius forsan PLATONIS
 quibusdam sectatoribus attribuunt alii. Nomine au-
 tem istius *animæ* intelligunt universale quoddam princi-
 pium ratione quadam (haud facilè intelligenda) omnia
 movens & dirigens; quam sic exponit BOETHIUS.
De Consol. Philos. L. III. *Vid. Platonis Timæum.*

*Tu triplicis mediam natura cuncta moventem
 Connectens animam per consona membra resolvis;
 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes,
 In semet reditura meat, mentemq; profundam
 Circuit, & simili convertit imagine calum.*

Quorsum

Cap. 4. di, qualiscunque illa demum sit, partem mundi notat : pars autem rei quomodo ejusdem causa, i. e. prius aliquid esse potuit ? quod si autem per animam mundi intelligatur primum illud & invisibile, a quo omnium rerum vis & motus dependet, pro plano vocabulo obscurum

---

Quorsum & illud VIRGILII pertinet *Æneid.* vi. 724

*Principio cœlum & terram camposq; liquentes,
Lucentemq; globum luna, Titaniaq; astra
Spiritus intus alit, totosq; infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Fuerunt & apud recentiores Philosophos, qui nescio quid de *plasticâ Naturâ* (quam & *vitale Principium* non nemo vocavit; Vid. GREW in *Cosmol.*) à mundo materiali distinguenda somniarunt, quæ ab animâ mundi haud multum distare videtur. Hujus Patronus præcipue nominandus est RAD. CUDWORTHUS in *Systemate Intellectuali*; quem in hac re atheorum causæ haud parum favisse probare aggreditur BÆLIUS in *continuation des pensées diverses sur les comètes*, cui respondit J. CLERICUS in *Bibliotheq. Choisie.* Tom. 5. Art. 4. CLERICO multum arridere videtur hæc Hypothesis *Cudworthiana*; tantum quidem apud eum valuit, ut longius etiam CUDWORTHO procederet, & verisimile duceret esse medium quoddam inter animam & corpus in homine principium, unde omnes istæ actiones, quas CUDWORTHUS animæ tribuit, proficiscerentur. Me judice, omnia hujusmodi ad occultas qualitates recidunt, & à veræ Philosophiæ imperio proutinus proscribi debent.

“ Vel animus me vehementer fallit, vel hoc argumentum est *petitio principii*; etenim qui mundo æternitatem attribuunt, hoc ipso causam ejus existentiæ auferunt. Quoniam verò, licet varia dentur atheismi systemata, omnia in eo conveniunt, quod materia

ab

rum & figuratum nomen substituitur. Ex Cap. 4. hoc ipso quoque adparet, *mundum non esse æternum*. Id enim abhorret a natura ejus, quod causam habet. Et qui mundum æternum asserit, aliquam ejus causam negat, & sic ipsum Deum negat¹¹.

VI.

ab æterno existit, ideo paulo penitus hanc rem perscrutemur. Qui æternitatem mundi tuentur, in duas partes distrahuntur. I. Sunt, qui æternitatem materiæ solummodo tribuunt ex qua mundus conflat, formam ejus Deum habuisse auctorem agnoscentes. Hujus opinionis inventor ANAXAGORAS est habendus; [DIOG. LAERT. L. II. n. 6. PLUTARCH. de Plac. Philos. L. I. c. iii.] Quam sic refello: Quod ab æterno existit, idem est independens, & quod independens est, nequit ab alio mutari, vel ullo modo affici. Sed ex hypothesi mundus formam, motum, &c. recepit à Deo; ergo non est æternus. Q. E. D. Aliter sic. Quod ab æterno existit, nequit mutationibus subjici; nam quod mutatur, per modum successionis existit, quoniam mutationes sunt successivæ; sed quod successivum est, nequit æternum esse (quoniam dari non potest infinita series, Vid. supra) ergo materia mundi non existit ab æterno. Q. E. D. II. Alii volunt & materiam & formam mundi ab æterno existisse; quorum duæ sunt sectæ. 1. Aristotelici volunt mundum ab æterno creari à Deo, i. e. effectum esse cum causâ suâ coævum. Q. E. A. 2. Denique hypothesis, quæ omnes alias in absurditate & impietate longe antecellit, docet mundum ab æterno, & à se existisse iisdem modo & formâ, quibus hodiè utitur. [SPINOZÆ Op. Post. P. I. Prop. iii. P. II. Prop. ii. BLOUNT de Orac. Rat. p. 216] Paucas inter infinitas, quibus laborat difficultatibus, attingam. 1. Motus non est essentialis materiæ, ergo nec à se nec sine causâ moveri potest; ergo nec ab æterno.

IV. TERTIUM est, *Deum tum in univer-
sum mundum, tum in genus humanum regimen
exercere.* Id quod ex admirabili & constanti
ordine, qui in hoc universo cernitur, liquido
adparet ¹². Quoad effectum autem moralem
perinde

---

nus, tum datur infinitus numerus annorum, horarum,
&c. i. e. infinita series. *Q. E. A.* 3. Sunt & ratio-
nes physicae, quae contra probant; ut diminutio lumi-
nis solaris, fluidorum in terra, &c. 4. Gravitas non
est essentialis materiae; ergo à causâ externâ originem
duxit. 5. Denique non ab aeterno extitisse hominum
genus probatur ab artium progressibus & incultis olim
terris, quae postea habitari coeperunt; sicut cecinit
LUCRETIVS, V. 325,

*Præterea si nulla fuit genitalis origo
Terrarum & caeli, semperque aeterna fuere,
Quo tot facta virum toties cecidere; nec usquam
Aeternis fama monumentis insita florent?
Quare etiam quadam nunc artes expoliuntur,
Nunc etiam auferunt? nunc addita navigiis sunt
Multa, modo organici melicos peperere sonores.*

Conf. de hac re STILLINGFLEET *Or. Sacr.* L. III.
c. ii. § II. PARKER *de Deo*, Disp. iv. CHEYNE *Pb.*
Princ. c. iv. HALE *de Prim. Orig. Hum. Gen.* per tot.
Aliosque auctores citat. in *Quæst. Philos.* Cap. ii. Qu. 2.
¹² Universum à Deo regi GROTIUS variis argumen-
tis probat. “ 1. Quod sit ipse & omniscius & omni-
“ potens, ita ut non possit non cognoscere ea quae agun-
“ tur aut agenda sunt, eaque ipse temperare ac dirigere
“ facillime possit. Quod si & illa cognoscit Deus,
“ quidni & curet? 2. Ex conservatione imperiorum.
“ 3. Ex miraculis.” *De Veritate Relig. Chr.* L. I. §
10—13. Sunt autem, qui generalem quandam provi-
dentiam agnoscunt, particularem vero tollunt, quasi
ipsa rerum genera, quae à Deo conservari illi ipsi auc-
tores

L. I. DE RELIGIONE NATURALI.

197

perinde est, utrum quis neget, Deum existe-
re, an ab eodem humana curari; cum utrum-
que omnem religionem plane tollat. Frustra
enim metuitur aut colitur, ut in se sit præ-
stantissimus, qui nulla plane nostri cura tan-
gitur,

Cap. 4.

---

tores fatentur, non subsistunt in singulis. Si singula
pereunt abdicata à divinâ providentiâ, quidni & pere-
ant ipsa genera? Proculdubio non generatim modo ad
totum hoc universum, sed speciatim ad singulas res à
Deo conditas hæc se providentiâ extendit; tum quod
omnes & singulæ divinâ providentiâ indigeant, tum
quod in illis divinæ directionis vestigia haud raro con-
spiciantur. Hoc agnoscunt omnes; exceptis Atheis &
Epicureis: Sed de modo ejus (qui captum humanum
fortasse superat) inter Philosophos non convenit. Re-
bus semel creatis haud necessaria videtur perpetua
quædam vis, quasi nova indies creatio, ut in *esse suo*
perseverent, quoniam quævis mutatio requirat causam;
sed utrum Deus ita omnia ab origine constituerit, ut
secundum leges constitutas vel *harmoniam quandam*
prestabilitam (ut aiunt) constanter agant, & effectus,
quos ab æterno prænovit & sequi voluit creator juxta
ejus beneplacitum, naturali quodam modo producant,
(sicut machina quæ semel constituta opificis concursu
non indiget) utrum secundas causas constanter dirigat,
ut effectus non ex legibus stabilitis, sed ex arbitrio
suo edant, nodus est non ita facile solvendus. Sive
hanc sive illam amplectamur opinionem; hoc saltem
admitti debet, Deo non indignum esse, ut immediatam
suam directionem aliquando interponat, & tam men-
tes hominum quam rerum inanimatarum facultates ita
dirigat, ut præter expectationem & solitas agendi re-
gulas res evenire possint. Media quidem via in hac re
tutissima videtur; nimirum ut à causis *ordinariis* haud
temere discedamus, neque tamen Deum ita iis adstric-
tum esse credamus, ut nihil unquam extra ordinem
causarum naturalium agat. Vid. LEIBNITZ *Essais de*

Cap. 4. gitur, & nihil boni malique in nos vult aut potest conferre ¹³.

Denique,
imperfecti-
onis nihil
habere.

V. QUARTUM est, *Nullum attributum in Deum cadere, quod aliquam imperfectionem involvat.*

Theodic. WOLF. de Syst. Harm. Præstab. SHERLOCK de Provid. WHISTON. Theor. L. IV. c. iv. Sol. 87. JENKIN. de Rel. Chr. Vol. II. p. 218. FIDDES. Theol. Spec. L. III. P. ii. c. 4.

¹³ Hanc ob causam Philosophi EPICURUM atheismi reum postulabant, quippe qui, divinam providentiam haud agnoscens, verbis reliquerit Deum, re sustulerit. Similiter CICERO. "Sunt philosophi & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent rerum humanarum procurationem Deos. Quorum si vera est sententia, quæ potest esse pietas? Quæ religio? Quæ sanctitas?" *De Nat. Deor.* I. 2. Conf. GROTIUS, de Jure B. & P. L. II. c. xx. § 46.

¹⁴ Hoc in loco nimium brevitatem studet vir doctissimus. Res gravis est & permagni momenti, ut de divinis perfectionibus rite concipiamus; ideoque liceat mihi prolixiore disquisitione hoc argumentum persequi. *Perfectum* duplici modo dicitur, vel *absolute* vel *suo genere*. Id *suo genere* perfectum est, cui nihil eorum deficit, quæ ad singularem ejus naturam pertinere possint. Mundus est perfectus, si nihil huic deficit, quod ejus usui & commoditati inservire potuit: Lex est perfecta, quæ subjectis optimè convenit. Id vero *absolute* perfectum, quod omnibus quæ bona sunt & æstimabilia, sine ullo defectu potitur. In quo sensu Deum esse perfectum probare sic aggredior. 1. Quæ in effectis apparent perfectiones, eadem in causa fuerint. Homines gaudent perfectionibus quibusdam; v. g. potentiâ, sapientiâ, bonitate, felicitate, &c. ergo Deus iisdem fruitur. 2. Deo competunt hæ perfectiones modo infinito; nam si aliquid finitum est, tum vel quia causa ejus tantum nec plus ei communicavit, vel quia ipsum non amplius capiebat. Sed nec hoc nec

involvat. Cum enim ille omnium rerum causa Cap. 4.
fit & origo, absurdum foret, creaturam ipsius
aliquam sibi posse *perfectionem* animo concipi-
pere, quæ abs Deo abesset ¹⁴. Imo cum istius
perfectio

---

nec illud in Deum cadere potest. 3. Attributum finitum nequit competere subjecto infinito, nec infinitum attributum subjecto finito; in Deo unum est attributum infinitum, *viz.* æternitas (quod supra probatur) ergo cætera attributa sunt infinita. 4. Patet ex creatione mundi, ex causis finalibus, ex mirabili rerum structurâ & ordine. 5. Idem facilius probatur de singulis attributis sigillatim. *Primo*, Æternitas eadem operâ demonstratur, atque ipsa existentia; redi igitur ad Not. 2. Hic addemus tantum modum hujusce attributi nobis esse prorsus incognitum. Nequit enim duratio æterna esse successiva, vel tempori consimilis, quoniam contradictionem implicat: a nobis tamen vix concipi potest sine partium successione, quoniam ipsa idea durationis oritur ex successione. *Secundo*, Ab æternitate sequitur *independentia*, vel *necessaria existentia*; nam quod sine principio existit, sine causâ existere necesse est; ne daretur causa prior primâ. Sed existere *independenter*, *necessario*, & sine causâ idem prorsus sonant; unde patet, &c. *Q. E. D. Tercio*, Potentia recte Deo attribuitur, tum quia mundum creavit, tum quia creaturis potentiam dedit, ut supra ostensum est. Hoc verò admisso, *omnipotentia* probatur ab *independentiâ*; nam ubi nulla datur limitationis causa, ibi nullus erit limes. *Quarto*, *Omniscientia* iisdem mediis demonstratur, ac *omnipotentia*. *Quinto*, Probatur *immutabilitas* ab *independentiâ*; nam quævis mutatio requirit causam. Sed nulla causâ agit in Deum, nec Deus agit in se; ergo, &c. *Sexto*, Attributa *moralia* demonstrantur à *posteriori*, vel à causis finalibus. Nimirum, omnia ad hunc finem constituta videntur, ut felicitatem vel commune bonum promoveant. Unde patet creatorem hunc finem consilio suo

Cap. 4. perfectio infinitis modis exsuperet captum tantillæ creaturæ, eandem terminis potius negativis quam positivis exprimere par erit. Inde Deo hautquaquam sunt tribuenda, quæ *finitum* aut *determinatum* quid notant; quia finito majus semper adtribui potest. Et omnis determinatio ac figura terminos ac circumscriptiorem involvit. Quin nec dicendus est distincte

---

suo destinasse; & cum finis bonus est, auctorem ejus esse *bonum* necessario sequitur. Positâ bonitate Dei, patet infinitam esse; necnon & infinitam justitiam, veracitatem cæterasque perfectiones morales rectè Deo attribui; nam omniscientia, quod optimum est, ostendit, omnipotentia id efficere potest, & voluntas ad idem impellit. Unde colligitur, hisce omnibus simul sumptis, Deum omnibus perfectionibus, tam moralibus quam naturalibus infinito modo gaudere. Q. E. D.

¹⁵ Hæc nimis incautè dicta sunt, nec cum religione sincerâ constare possunt. Perperam quod positivum est, in Idea infiniti omittit, & ei quod negativum est, tantum inhæret. Qui comprehendere Deum posse negant, non hoc sibi volunt (si sapiunt) ac si nullâ planè ratione agnosci queat; sed quod humanæ mentis nimis angusti sint limites, quàm ut Dei perfectiones adæquatè & omni modo concipiat. Quis vero hanc ratiocinationem ferat? Cujuscunque rei non datur adæquatus conceptus, illius nulla est Idea, illa non ens. Eodem prorsus argumento, quo hic utitur noster, militârunt athei quidam contra Deum, eumque inter naturas, quæ neque existunt usquam, neque possunt existere, collocare conati sunt. *Nulla est, inquit HOBBIUS, idea neque conceptus, qui oriri potest ex hac voce INFINITUM. Quando dicimus rem aliquam esse infinitam, hoc tantum significamus, non posse nos illius rei terminos ac limites concipere, neque aliud concipere præter nostram impotentiam.* Phys. P. IV. c. xxvi. Et alibi: *Quando*

stincte & plane comprehendi aut *concipi nostra* Cap. 4.
imaginatione, vel quacunque facultate animæ
 nostræ; quia quicquid animo distincte & plene
 concipere valemus, id finitum est. Neque ve-
 ro ideo, quia Deum infinitum dicimus, ejus
 conceptum plenum animo tenemus: cum infi-
 nitum proprie non notet aliquid in ipsa re,
 sed impotentiam in animo nostro^s, ac si dice-
 remus,

---

*do dicimus aliquid esse infinitum, non aliquid in re signifi-
 camus, sed impotentiam in animo nostro: tanquam si dice-
 remus nescire, an & ubi terminetur.* De Cive, c. xv. §
 14. Quæ quidem sententia à pietate maxime abhorret;
 cum id nobis persuasum esse velit, quæ de Deo vulgò
 prædicantur, nihil habere veritatis; nuda enim &
 mera esse omnia vocabula, quæ nihil præter hoc sig-
 nificent, mentes nostras stupore quodam & veneratio-
 ne percussas esse. Sed hæc omnia falso nituntur fun-
 damento, & hac voce *infinitum* rite explicatâ, fundi-
 tus corruunt. Quam ad rem distinguere oportet in-
 ter infinitatem, quæ de numero, quantitate & ejusmo-
 di prædicatur, atque eam, quæ rebus indivisibilibus
 attribuitur. Illa est mera negatio limitum; infinitus
 est numerus, quia semper augeri potest, & ob hanc
 ipsam rationem dari nequit numerus actu infinitus.
 Itane vero de divinis attributis definire licet, ea non
 esse actu infinita? i. e. esse finita? Nam quicquid ex-
 istit, actu est. Quodcumque quantitatem habet de eo
 prædicabilem, vel numero mensurari potest, ob hanc
 ipsam causam non est verè infinitum. Idem sentit
 ARISTOTELES. οὐκ ἔστιν ἀπειρον ἕδεν μέγεθος.
Nulla quantitas est infinita. Metaph. L. XIV. c. vii. Id
 vero infinitum est vere & proprie dictum, cui nihil
 addi potest: quo modo divina attributa vocantur in-
 finita. Potentia est infinita, cui nihil deficit; vel
 quæ ad omnia potentiæ objecta extenditur: & sic de
 cæteris. Ut verbo dicam, *infinitas* cum Deo attribu-
 itur,

Cap. 4. remus, non capere nos magnitudinem ejus essentialitatis. Inde nec recte dicitur, quod *partes* habeat, aut sit *totum* aliquid; quia hæc attributa finitorum sunt. Neque quod *in loco* aliquo contineatur; quia hoc innuit fines & terminos magnitudinis. Neque quod *moveatur*, aut *quiescat*; utrumque enim supponit esse in loco¹⁶. Sic nec Deo proprie adtribui possunt, quæ *dolorem* aliquem aut *passionem* notant, (*proprie* dico: nam ubi talia Deo attributa leguntur, id fit *διδραπωπαθῶς*, pro effectu, non affectu)

---

itur, idem sonat, ac *perfectio*. Conf. CUDWORTH. *Syst. Intell.* Cap. v. Sect. i. § 17. cum Notis doctissimi MOSHAMI.

¹⁶ Modus divinæ essentialitatis nobis est prorsus incognitus: Deus ubique præsens est sine extensione; omnia cognoscit sine idearum successione. Nam quod extensum est, nequit cogitare, & quod successivum, haud recte æternum dicitur. Difficillimum quidem est in conceptibus nostris vel extensionem vel successionem ab existentia remove: sed cum ex hac parte datur demonstratio, ex illa difficultates tantum ex modis essendi & nostrorum conceptuum imperfectione oriundæ, nullus relinquitur dubitandi locus, cuiam parti assentiendum est. *ibid. Mosham. p. 250.*

¹⁷ Sic in sacris litteris Deum alicujus facti (v. g. creationis, *Genes.* vi. 6.) pœnituisse dicitur, cum aliud agit, quam prius agebat vel acturus esse videbatur, quia simile quid facit hominibus, quos pœnitet. Non revera consilium mutat, (ipse enim est immutabilis) sed ista rerum seu eventuum mutatio in tempore fit juxta immutabile Dei decretum, quo ab æterno sancita & constituta fuerat.

¹⁸ Cavendum est autem ab istorum errore, qui nullam esse ideam Dei, nullam divinorum attributorum cum

affectu) ut est ira, pœnitentia, misericordia ¹⁷. Cap. 4.
 Item, quæ *egeſtatem & abſentiam* alicujus bo-
 ni notant, ut est adpetitus, ſpes, concupiſcen-
 tia, amor cupidinis. Nam hæc involvunt in-
 digentiam, adeoque & imperfectionem; cum
 intelligi non poſſit, ut quis adpetat, ſperet,
 cupiatve, niſi quibus indiget, caretve. Sic &
 quando Deo tribuitur *intellectus, voluntas,*
ſcientia, & actus ſenſuum, viſio, auditio, illa
 longe ſublimiori modo ſunt capienda, quam
 quo nobis inſunt ¹⁸. Nam voluntas eſt adpe-
 titus

---

cum noſtris facultatibus ſimilitudinem docent; ſed bo-
 nitatem, intellectum, voluntatem, &c. Dei eſſe *toto ge-
 nere* à noſtris diverſa & diſcreta, atq; ſenſu merè *ana-
 logico* à nobis intelligenda; quæ doctrina (niſi cum
 grano ſalis admittatur) nec cum ſanâ religione, nec
 cum veris ſcientiæ principiis rectè conſtare poſſit.
 Quid enim magis à ratione alienum eſſe poſſit, quàm
 ut aſſenſum præbeamus, cum nihil omnino de verâ
 rei naturâ intelligatur? Quid magis impoſſibile, quam
 ut divinas perfectiones (v. g. bonitatem, juſtitiam, cæ-
 teraſque ejuſmodi) admiremur, necnon & nobis in
 exemplum proponamus, ſi ſint penitus incognitæ, &
 ab omnibus quas de iis formare poſſumus notionem,
 omnino remotæ & diverſæ? Itaque ut rectius de hac
 re judicium feramus, paucis exponam, quæ ad litem
 dirimendam valere poſſunt. 1. Ubi non dantur ideæ,
 ibi nec rationi nec fidei locus dari poſſit. 2. Perfectio
 in genere dicta in unoquoque ſubjecto idem valet. 3.
 Idea divinarum perfectionum oritur ab iis, quas in
 nobiſmet ipsis experimur. 4. Perfectiones quas Deo
 attribuimus ejuſdem ſunt *generis*, atq; iſtæ quas homi-
 ni. Ideam potentiæ à noſtris facultatibus acquirimus,
 eandem Deo competere probamus. 5. Ea ſolum divi-
 nis perfectionibus cum humanis intercedit differentia,
 ut

Cap. 4.

titus rationalis : appetitus autem præsupponit absentiam, & indigentiam, rei congruentis. Et intellectio ac sensus in hominibus involvit passionem, per objecta in organa corporis, & potentias animæ impressam. Quod est indicium potentiæ ab alio dependentis, & consequenter non perfectissimæ. Denique & illud à perfectione divina abhorret, si dicantur *plures uno Dii*. Nam præterquam quod admiranda mundi harmonia unum duntaxat ejus mode-

---

ut hæ finitæ sint, illæ infinitæ: in *genere* conveniunt, in gradu & modo *essendi* differunt. Sic scientia hominum est imperfecta, Dei perfecta; illi ope idearum, cognoscunt & percipiunt, hic verò modo nobis abscondito. Scientia in abstracto ubique eadem est, sed in diversis subjectis diversa, nunc major nunc minor, nunc hæc nunc illac modificata. Sunt autem, qui nos per *analogiam* saltem de modis divinorum attributorum, & de omnibus mysteriis concipere volunt. Eam autem ab omni philosophiâ exulare malui; quippe ad ideas intellectus minime pertinet, & cum phantasiâ solâ commercium habet. Res prius intellectas per analogiam facilius docemus & in mente concipimus, sed ut ignotæ intelligantur, ne hilum quidem proficit. Qui Deum esse omnipræsentem scit, recte dicet eum omnia audire & videre; quæ quidem non verè & propriè dicta sunt, sed analogicè. Vid. LAW ad KING de Orig. Mali, p. 88. Edit. 8vo.

¹⁹ Haud tam levi operâ demonstratur *unitas*. Rectè GROTIUS : *Deos plures uno non esse, notio non æque est evidens ac Deum existere*. De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 47. Verisimiliter patet, ab harmonia mundi unicum esse Deum: nulla ratio est, quæ plures esse suadet, ergo evidentiâ demonstrativâ patet (non dico plures esse non posse, sed) non esse plures credendos, vel plures

moderatozem arguit, etiam finitus tunc foret Cap. 4.
 Deus, si plures essent paris potestatis ab ipso
 non dependentes. Sic ut contradictionem in-
 volvat, plura dari infinita ¹⁹. Quæ cum ita
 sint, maxime rationi congruum est, circa at-
 tributa Dei utcunque exprimenda uti nomi-
 bus vel *negativis*, ut infinitus, incomprehen-
 sibilis, immensus, æternus, i. e. principio & fine
 carens : vel *superlativis*, ut optimus, maxi-
 mus, potentissimus, sapientissimus, &c. vel *in-*
definitis,

---

plures colendos. Unde gentes, quas de Polytheismo reprehendit *Apostolus*, recte dicuntur *inexcusabiles*, Rom. i. 20. Sunt & rationes quædam Scholasticæ a viris doctissimis ad *unitatem* Dei evincendam allatæ, quibus vero, me iudice, plus inest subtilitatis quam certitudinis. Accipe autem quales quales sunt: 1. Quod à se est, singulare etiam est; singulare autem non potest cum pluribus communicari. BUDDÆUS *de Piet. Philos.* § 18. Cui vix dissimile est argumen- tum GROTII. Deus est necessario, vel per se, neces- sario autem quidque est, non quâ in genere confide- ratur, sed quâ actu est: actu autem sunt res singu- laræ. *De Verit. Rel. Chr. L. I.* § 3. 2. Dei nomine ens summum perfectissimumq; intelligitur; quare si quis plures vellet admittere Deos, ille admitteret en- tia, quæ & perfectissima essent, simul tamen & imper- fecta, quia unum careret perfectione alterius. BUDDÆUS *ubi supra.* 3. Si duo essent aut plures Dii liberè agentes & volentes, possent contraria velle; impedire- tur autem alter ab altero, quo minùs quod vellet, ef- ficeret; impediri autem posse, Deo indignum est. *Ibid.* 4. Deus necessario existit, quæ necessitas est simplex & uniformis. Qui duo necessario existere supponit, in eo sibi met contradicit, quod ~~mirum~~ utrumq; in- dependens est, sine altero existere supponi potest, &
 ex

Cap. 4. *definitis*, ut bonus, justus, creator, rex, dominus, &c. eo sensu ut non tam velimus, quid sit, distincte dicere, quam nostram admirationem & obedientiam qualicunque expressione profiteri ; quod est signum animi humilis, & animi honorantis quantum potest ²⁰.

Cultus Dei naturalis internus quibus? VI. PROPOSITIONES *practicæ* religionis naturalis versantur partim *circa internum*, partim *circa externum cultum Dei*. *Internus cultus* Dei consistit in ejus *honore*. Honor autem est opinio alienæ potentæ, conjunctæ cum bonitate. Debet scilicet animus hominis ex consideratione potentæ & bonitatis Dei, quantam potest animo venerationem adversus ipsum concipere. Ex quo fluit, ut eundem debeat *amare* tanquam omnis boni auctorem & datorem ; in eum *sperare*, tanquam abs quo in futurum quoque omnis nostra felicitas dependeat ; ejus voluntate *adquiescere*, tanquam

---

ex consequenti neutrum necessario existit. CLARKII *demonstratio de Deo & attributis*. Prop. 7. De horum argumentorum vi & efficaciâ nihil dicemus. Si quis ea ad justum examen revocare velit, consulat omnino eruditissimi nostri amici EDMUNDI LAW notas ad KING *de origine mali* lectu dignissimas, necnon & Responsum ejus ad J. JACKSON in dissertatione de *spatio, tempore, &c.*

²⁰ Similiter HOBBSIUS. *Nomen Dei non usurpatur ; ut illum concipiamus, sed ut honoremus*. Leviath. P. I. c. i. de qua re vid. supra not. 15.

²¹ Audi SENECAM. “ Primus est deorum cultus
“ deos credere, deinde reddere illis majestatem suam,
“ reddere bonitatem, sine quâ nulla majestas est. Scire
“ illos

tanquam qui pro sua bonitate omnia optime faciat, nobisque det, quæ maxime expediunt; eum *timere*, tanquam potentissimum, & cujus offensa maximum sit malum conciliare apta; ei denique in omnibus humillime *obsequi*, tanquam creatori, domino, ac rectori optimo maximo ²¹.

Cap. 4.

VII. *Externus Dei cultus* in hisce potissimum consistit, ut homo Deo *gratias agat* pro tot bonis ab eo acceptis; ut ipsius voluntatem per actiones suas, quantum fieri potest, exprimat, seu ei *obtemperet*. Ut ejus magnitudinem *admiretur*, & *celebret*. Ut *preces* ad ipsum *fundat* pro obtinendis bonis & averruncandis malis; preces enim sunt signa spei, spes vero bonitatis & potentiae divinæ agnitio est ²². Ut si res tulerit, per solum Deum *juret*, & juramentum

*Externus
quibus par-
tibus absol-
vatur?*

“ illos esse, qui præsidet mundo, qui universa vi sua
“ temperant, qui humani generis tutelam gerunt, inter-
“ dum curiosi singulorum”. *Epist. xciv.*

²² Sunt, qui necessitatem cultus externi ex lumine naturali patere posse vel negant vel in dubium vocant. 1mo *Quia Deo non opus est nostris laudibus aut precibus, cui jam satis perspecta sint sensa nostra mentis.* 2do *Quia variæ sunt methodi, quibus pietatem nostram & venerationem adversus Deum, tanquam Ens supremum, agnoscere & illustrare possumus, & si vita hominum sint virtutis norma conformes, iis non opus est precibus.* Hæc verò rationes nihil omnino in hæc causâ valere, gravissimis argumentis evinci potest. Etsi enim Deus non indigeat externis signis ad animi nostri percipiendos sensus, tamen preces necessariæ videntur tum ad nostri tum ad aliorum hominum commoda. 1. Respectu *nostri*, preces ore prolatæ magis aptæ sunt ad excitandos animi motus; earum

Cap. 4. mentum religiosissime observet : Hoc enim postulat omniscientia & potentia Dei. Ut de Deo *considerate loquatur* ; id enim est signum timoris ; timor autem potentiæ confessio est. Ex quo consequitur, *non esse utendum Dei nomine temere & frustra* ; utrumque enim inconsideratum. *Non esse jurandum, ubi non est opus* ; est enim frustra. *Non esse curiose & petulanter disputandum circa naturam & gubernationem Dei* : ex hoc enim nihil aliud sequitur, quam ut Deum exigere velimus ad modulum nostræ rationis. Item, ut *quidquid Deo præstandum est, in suo genere sit eximium, & honorem exprimere aptum*. Item, ut homo Deum non solum secreto, sed & palam & publice in conspectu hominum colat. Occultare enim aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret. Contra publicus cultus non solum
de

---

earum auxilio attentio facilius conservatur, & piæ mentis cogitationes melius foventur. Quorsum spectat illud AUGUSTINI. *Nescio quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi procedente non possint ; iisdem rursus exterius visibiliter factis, ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur*. De Cur. pro Mort. cap. 5. Et hinc patet privatarum precum obligatio. Deinde vix concipi in mente potest, eum qui nunquam preces ore effundit rectè de Deo sentire posse. Mens pia naturali quodam motu ad gratiarum actiones impellitur. 2. Respectu *hominum aliorum*, preces publicæ & supplicationes solennes cum omni apparatu honesto cultûs exterioris perquam utiles & necessariæ videntur. Experienciâ compertum est, immane quantum exterior pietatis facies, & religiosi cultûs

de nostra devotione testatur, sed & alios ex-
emplo incitat. Denique ut *summo conatu le-*
ges naturales observet. Nam uti imperium
Dei parvi pendere, superat omnes contume-
lias; ita e contrario omnibus sacrificiis est ac-
ceptior obedientia.

Cap. 4.

VIII. ENIMVERO id certum est, effectum *Æternæ*
hujus Religionis Naturalis, præcise & pro *saluti obti-*
præsenti hominum conditione consideratæ, in *nenda*
tra sphæram hujus vitæ terminari; ad æter- *haud suffi-*
nam autem salutem nanciscendam nequaquam *cit.*
valere. Ratio quippe humana sibi relicta jam
ignorat pravitatem, quæ in facultatibus & in-
clinationibus hominis cernitur, per culpam
humanam provenisse, Deique offensam & æter-
num exitium mereri. Eoque & necessitas sal-
vatoris, ejusque officium & meritum, nec non
promissa Dei humano generi facta, & quæ alia

---

cultûs professiones statæ & ordinariæ ad mentem vulgi
hominum saltem metu numinis & reverentiâ percellen-
dam conferre solent: adeo ut nesciam an iis sublatis so-
cietas humani generis unâ cum omni religione tollatur.
Publica pietatis exempla plurimum valent ad excitan-
dum in hominum mentibus religiosam quandam vene-
rationem numinis, quæ societatis vincula firmiori nexu
colligant. Conjunctio plurimorum hominum in eadem
mente & voce haud parum conducit, vel ut ira Dei a-
vertatur vel ut impetrentur beneficia. Quæcunque au-
tem faciunt, vel ad promovendam salutem publicam aut
privatam, vel ad avertendam Dei iram, vel ad impetran-
da beneficia, ea omnia sunt inferenda aut adoptanda in
religionem naturalem.

inde

Cap. 4. inde dependent, eandem latent : per quæ sola salutem æternam hominibus provenire, ex divinis literis constat ²³.

Absque religione nullum societatis vinculum.

IX. OPERÆ pretium porro fuerit paulo distinctius expendisse usum, quem in vita humana religio gignit ; ut constet, *eam revera esse ultimum & firmissimum humanæ societatis vinculum.* Nam in libertate naturali, si metum divini numinis removeas, ubi quis propriis viribus fesus fuerit, quælibet imbecillioribus pro

---

²³ Non autem in eo sensu intra limites hujusce vitæ continetur jus naturale, ut nihil omnino ad futuram spectet. Argumenta sunt varia, quæ plurimum suadent vitæ hac conclusâ, nondum expleri omnes partes hujus dramatis: mens humana ab intuitu hodierni statûs ad futurum aliquem præfagiendum statim excitatur; & erigitur expectatione earum rerum, quæ secuturæ sunt in altera vitæ, quasi in proxima scena. Si naturam animæ attentius perpendamus, facile patet, referente CICERONE, *nihil esse huic admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec secerni, nec dividi, nec discerni, nec distrabi potest; nec interire igitur.* Tusc. Disp. I. 29. Interire non posse haud tam certò sequitur; probat autem pereunte corpore, non ideo pereundam esse animam, adeoque post mortem superstitem esse posse. Deinde cum Deus sit æqui rectique amantissimus, non erit hujusce mundi otiosus spectator; jus faciendum curabit, nec eandem vel doloris vel felicitatis portionem dignis & indignis impertiet; sed bene & male merentibus suam unicuique debitam. Enimvero fatendum est neminem mortalium perfectam obedientiam præstitisse, nec si propriè dictum est, præmia mereri posse: unde demonstrari nequit quenquam præmia aliquando pro certo consecuturum fore; attamen cum bona fortunæ & felicitas hujusce vitæ virtuti & sapientiæ non semper adhæreant

pro lubitu inferet, ac honestatem, pudorem, fidem, inter inania vocabula reputabit, nec ad recte faciendum aliter, quam sensu propriæ imbecillitatis adigetur²⁴. Porro, religione remota, civitatum firmitas intrinseca semper in incerto foret; ac ad cives in officio continendos hautquidquam sufficeret metus temporalis pœnæ, fides superioribus data, ejusque servandæ gloria, & gratitudo, quod ope summi imperii a miseris status naturalis defendantur,

---

hæreant & pessimè merentibus interdum optime sit, hanc inæqualitatem ferre nequit Deus, sed aliquando alium ab alio discernet: ita ut diversa sit rerum distributio in statu futuro ab ea, quæ hodie obtinet. Et quo quisque est perfectior, & Deo proximior indole & natura, eo erit altior & beator, vel saltem eo minorem pœnam fortietur. Concesso enim (quod quidem salva Dei justitia negari non potest) religionem naturalem per se & sine piaculo quodam peccati, ad salutem æternam non sufficere: Attamen rationibus maxime probabiliibus, & quæ fidem facile suadere possint, stabilitur hæc veritas; iis, qui pro modulo humanæ infirmitatis virtutem in hac vita colant, aliquando melius fore, quam profanis & impiis, qui Deum averfantur, & quicquid bonum & honestum est, repudiant & abhorrent. Unde consequentissimum est, ut jus naturale non intra sphæram hujus vitæ terminetur; & lumen rationis dicitur actiones hominum ad vitam futuram spectare debere. Sublato autem statu futuro, unà tolluntur legis naturalis sanctiones, adeoque ipsa obligandi vis. Vid. BURNET *de Statu Mortuorum*. CHAUVIN *de Relig. Nat.* L. I. cap. viii.

²⁴ Quæstio sæpe versatur, utrum societas cum atheismo constare possit? Partem affirmativam tuerentur MACHIAVELLIUS, HOBBIUS, TOLANDUS, & BÆLIUS, quorum rationes vix operæ est pretium ad

Epicurus. p. 46. P

examen

Cap. 4. tur. Tunc enim revera locum haberet, *Qui*
 ~~~~~ *mori scit, cogi nescit*²⁵: quippe, cum Deum
 non metuentibus nihil magis quam mors me-
 tui possit, huic contemnendæ qui sufficeret, in
 imperantes quævis tentare possent. Ut autem
 id vellet, vix causa defutura foret; puta ut
 declinaret incommoda, quæ sibi ab alterius im-
 perio videntur incumbere; aut ut ipse poti-
 retur commodis, quæ imperii possessorem co-
 mitantur. Præsertim cum facile judicare pos-
 sit, jure se id facere; vel quod qui in præ-
 sens rerum potitur, prave remp. videatur ge-
 rere; vel quod ipse longe melius imperatu-
 rum sese speret. Occasio autem ad talia ten-
 tanda facile offerri possent, rege vitam suam non
 satis caute circumsepiente (& quis tali rerum
 statu custodes ipsos custodiet²⁶?) vel multis
 conspirantibus, vel bello externo ingruenti
 adscitis in partes hostibus. Præterea cives ad
 injurias mutuo inferendas futuri essent pronis-
 simi. Cum enim in foro civili pronuncietur
 secundum acta & probata; omnia scelera &
 flagitia,

examen revocare. 1. Quia nulla unquam gens com-
 perta fuit, quæ Deum non agnosceret: nisi cui ratio
 & boni mores, inducta feritate, plane sordescunt. Un-
 de vel nihil, vel quod contra hos facit, ab exemplis
 colligi potest. 2. Quia omnes uno ore fatentur, reli-
 gione sublata, humanam societatem non tam firmo &
 stabili pede stare posse. Quod ipsi veritatis & veræ
 religionis hostes agnovisse videntur; cum in errorem
 quodammodo contrarium dilabantur, in eo, quod reli-
 gionem, quam leges civiles constituunt & ratam faci-
 unt, diligenter colendam esse & tuendam docent, falsa
 fit

flagitia, ex quibus lucrum provenire aptum Cap. 4.
 est, si occulte patrari & sine arbitris possent,
 pro dexteritate ingenii, in qua placere sibi
 quis possit, haberentur. Nemo quoque opera
 misericordiae aut amicitiae foret exerciturus,
 nisi gloriae aut emolumentum explorata spe. Ex
 quo illud consequeretur, ut dum nemo in al-
 terius fide, remotis poenis divinis, solidam fi-
 duciam collocare possit, singuli perpetuo metu
 & suspicionibus anxii viverent, ne ab aliis de-
 ciperentur, aut laederentur. Sed & tam im-
 perantes quam subjecti parum proclives futuri
 essent ad praecelara & gloriosa opera patranda.
 Nam imperantes, nullo conscientiae vinculo
 constricti, omnia munia, ipsamque justitiam
 venalia essent habituri, & in omnibus privatum
 commodum quaesituri, cum oppressione civi-
 um : a quorum rebellionem uti sibi semper me-
 tuerent, ita suam salutem unice in eo positam
 intelligerent, ut istos quam maxime enerves
 redderent. Cives contra, oppressionem im-
 perantium formidantes, nunquam non circum-

fit an vera nihil morantes. Hoc modo MACHIAVELL.
 " In id diligenter incumbere debent, quicumque Reip.
 " aut regno alicui imperant, ut ejus religionis quam ipsi
 " ^{prode}colunt & venerantur, fundamenta sarta tectaue con-
 " servent : qua quidem re cives suos pios devotosque
 " efficient, & aptos ad concordiam colendam." *De Re-
 pub. L. I. cap. xii. ~~Pro legibus p. 36. b. 7. e.~~*

²⁵ SENECA. *Hercul. Fur.* v. 425.

²⁶ *Pone seram, cohibe, sed quis custodiet ipsos*

Custodes— JUVEN. *Sat.* vi. 346.

specturi forent occasiones rebellandi : nec minus tamen ipsi inter se diffisuri, seque mutuo formidaturi erunt. Quin & conjuges, oborta vel levi querela, se invicem essent suspicaturi ne veneno, aut alio clandestino modo necarentur. Par periculum a familia immineret.

Cum

27 Omisit auctor, quod in hac re præcipuum est, sine fide in Deum nihil valere juramenta, & sine juramenti nullum esse fiduciæ & veritatis vinculum. Testem habemus CICERONEM. “ Utiles autem esse opiniones
 “ has, quis neget cum intelligat, quam multa firmentur
 “ *jurejurando*, quantæ salutis sint fœderum religiones ?
 “ Quam multos divini supplicii metus à scelere
 “ revocarit ? Quamque sancta sit societas civium inter
 “ ipsos, diis immortalibus interpositis, tum iudicibus,
 “ tum testibus ? ” *De Leg. II. vii.*

28 Eadem argumenta, quæ religionem cum utilitate civitatum amice conspirare probant, à *fortiori* concordiam Christianæ Doctrinæ cum verâ politicâ demonstrant. Audi de hoc argumento ipsum PUFENDORF.
 “ Hac in parte amice conspirat religio Christiana,
 “ dumque ista optimam habitudinem civitatum valde
 “ deformantia solis suis artibus tollere nequit, aut
 “ gravioribus velut districta negligit, emendare & ex
 “ fundamento curare, quantum humana pravitas in
 “ hac mortalitate corrigi idonea est, laborat. Nam
 “ *primo*, Religionem Christianam divina quædam
 “ comitatur gratia apud illos, qui non nomine solo
 “ eam profitentur ; per quam animi ita imbuuntur,
 “ ut deinceps ad officium suum faciendum incumbant,
 “ non respectu pœnæ aut emolumenti temporalis, sed
 “ ex amore & reverentia erga Deum, & ut eidem obsequium suum approbent. *Deinde* religionis Christianæ decretis non satisfacit, qui externis tantum & crassioribus vitiis sese abstinuit, sed illa quam maxime internam cordis puritatem, affectuumque & cupidinum compositos motus requirit. Nec illi
 aliquod

Cum enim sine religione nulla quoque futura
foret conscientia, non facile esset occulta ejus-
modi scelera deprehendere²⁷; quippe quæ ple-
rumque per inquietudinem conscientiae, & ter-
rores, in exteriora indicia erumpentes, pro-
dantur²⁸. Unde adparet, quantopere interfit
generis

“ aliquod minutum aut contemnendum peccatum vi-
“ detur, sed etiam de otioso verbo apud tribunal di-
“ vinum rationem reddendam docet. Neque illi fa-
“ tisfecit, qui alterum non læsit aut contractus ex-
“ plevit; sed beneficentia quoque, humanitas, mise-
“ ricordia quantum in cujusque viribus exercenda
“ injungitur, etiam ubi nulla recuperandi spes arridet.
“ Neque illi sufficit vanis litibus alteri molestiam non
“ faceßere; sed & ad injurias condonandas, ad re-
“ mittendum aliquid de summo jure pronos esse eadem
“ jubet. Nec alteri sua eripuisse, aut per alterius
“ stragem ad honores grassatum non fuisse satis est:
“ sed etiam per innoxia media avaritiæ aut ambitioni
“ litasse inter vetita habetur. Denique Christiani ho-
“ minis officium nequidquam implevisse judicatur, qui
“ utcunque vitæ suæ innocentiam civili judici adpro-
“ bare potuit, & si non castè tamen cautè agere, sua-
“ que facinora dextre negare & obtegere calluit; qui-
“ que adeo probitatis suæ hoc palmarium habet argu-
“ mentum, hujus vel illius facinoris ne nemo legitimi-
“ me convicerit. Sed ex scitis Christianæ religionis
“ Deus etiam arcana pectoris arbitratur.” Et sic de-
inceps. *Dissertat. Academ. de Concordia vera Polit.*
cum Relig. Cbrist. p. 557. Solet autem à nonnullis dis-
putari, Christianæ religionis dogmata nequaquam cum
bello gerendo constare posse, vel saltem huic pluri-
mum officere. Tangit hanc rem MACHIAV. *Disc. ad*
Liv. L. II. c. ii. Et Christianam doctrinam omnino
inutilem & noxiam esse militantibus (utcunque sit jus-
ta causa belli) probare aggreditur MANDEVILL. in

Cap. 4. generis humani, atheismo omnes vias, ne invalescat, præcludere; simulque quanta vecordia eos agitet, qui ad opinionem prudentiæ politicæ conciliandam facere autumant, si in impietatem proclives videantur.

C A P.

Dialog. de *Ufu Chr. Rel. in bello.* Eandem partem tueretur BÆLIUS. *Reflec. de Comet.* Utrum bellum sit Christianis licitum necne, non hujus est loci disquirere: Vid. nos infra ad *Lib. II. cap. xvi.* & GROTI. *De Jure B. & P. L. I. cap. ii.* Virtutes autem, quas nobis commendat Christus, veræ fortitudini & bellicæ virtuti non solum non adversantur, sed revera inserviunt & promovent: quod satis probavit noster in libro supra laudato. “ Quanquam si omnes homines religionem Christianam amplecterentur & secundum ejus præcepta exacte vitam instituerent, vix ullus bello locus fore videatur; tamen cum magna generis humani pars eandem non profiteatur, & inter eos qui verbo se Christianos jactant, non pauci habendi & dominandi libidine in bella injusta rapiantur; fas sane erit veris Christianis istorum injustam vim à vitâ, libertate fortunisque suis propulsare. Ipsa virtus patientiæ legitimam sui defensionem, & injuriam suorum assertionem nequaquam excludit. Inconsulta autem & cæco impetu ruens ferocia bellis ut plurimum exitiosa est; nedum ut vera politica civium animos ea imbuendos censeat. Nam modesto & composito animo qui sunt, non minus strenuo pugnare possunt, ubi res poscit quam feroces, & periculorum propter ipsa pericula cupidi. Denique & in hoc fortitudinem militarem insigniter promovet religio Christiana, quod ea de immortalitate animæ & piorum post hanc vitam felicitate securos nos reddit; sic ut justa causa bellanti eo minus jactura hujus vitæ metuenda sit, quod per eam ad meliorem conditionem transferatur. Ad quod illustrandum facere potest, quod persuasionem immortalitatis & metem-

C A P. V.

D E O F F I C I O H O M I N I S E R G A
S E I P S U M.

I. Q U A N Q U A M hominem amor sui *Officiacirca*
penitus infixus subigat, sollicitam sui *se haud*
curam agere, suaque commoda omnibus mo- *frustra ho-*
dis procurare, sic ut hoc intuitu aliquam o- *mini injun-*
bligationem comminisci supervacuum videat- *ta.*
tur^r; alio tamen respectu homo utique cer- § 1.

“ metempsychosés populis *Celticis* quondam metum
“ mortis dempsisse ait LUCANUS. Lib. I. 460.

— Inde ruendi

*In ferrum mens prona viris, animaque capaces
Mortis, & ignavum reditura parcere vita.*

CÆSAR de Bell. Gall. L. vi. de Druidibus loquens : Im-
primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab
aliis post mortem transire ad alios : atque hoc maxime ad
virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Ibid. p.
556.

Conf. De Jure Nat. & Gent. L. II. c. iv. § 3. Eris
Scand. § 6. p. 7. Spicileg. Controv. § 16. p. 350. Exam.
Doctr. § 2. Qu. 316.

^r Licet autem homo magno impetu ad sui conserva-
tionem feratur, obligatione tamen opus fuerit, tum quia
aliquando eum cupido se destruendi incedere potest,
tum quia homines ut plurimum mediis, quibus se con-
servare possunt, aliter utuntur, ac iis uti debent. BUD-
DEI Phil. Pract. c. iv. f. 3.

Cap. 5. ta quædam circa seipsum observare tenetur.

~ Cum enim non sibi soli fit natus homo, sed ideo tam eximiis dotibus a Creatore fit ornatus, ut ipsius gloriam ^{gira} celebret, & idoneum societatis humanæ membrum existat; inde ita sese componere homo tenetur², ut ne dona Creatoris incultu perire patiatur, & ad societatem humanam aliquid pro virili conferat. Sic etsi sua cuique ruditas maximo fit probro &

* Nemo sibi obligari potest; nam cum idem esset *obligatus & obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, qui liberare seipsum potest arbitrato suo, & qui hoc potest, jam actu liber est. HOBBS *de Cive*, C. vi. § 14. Attamen homo *erga seipsum* obligari potest, ut alius sit auctor obligationis simpliciter constitutæ, ipse vero ejus subjectum & objectum. Sic cum ex omnium sapientum consensu Creator O. M. hominem condiderit, ut ipsi inserviat, exultisque bonis ab ipso sibi concessis ejusdem gloriam redderet illustriorem; cumque socialitas, ad quam homo conditus est, exerceri commode & servari nequeat, nihilbet seipsum, quantum in se, excolat & servet: adparet abjectâ planè sui curâ hominem non sibi quidem, sed Deo creatori, sed generi humano facere injuriam.

³ Loco eorum, quæ sequuntur usque ad finem hujusce commatis, Editio OTTONIS sex sectiones exhibet de animo, & quæ ad illius culturam idonea sunt: quas supplevit quidam nomine WEBERUS. Proculdubio quæ alterum agnoscunt auctorem, locum in ipsius PUFENDORFII textu habere non debent. Sed cum lectu digna sint, & non nisi consentiente ipso auctore (teste STOLLIO, in *Introd. ad Hist. Liter.* p. 769) addita fuerint; nolimus lectorem iis omnino carere, ideoque hic commentarii vice apponi curavimus. Sunt autem, quæ sequuntur.

I. Ani-

& damno, recte tamen a magistro vapulat dif-
cipulus, si, quarum capax erat, artes addif-
cere negligat. Cap. 5.

II. PORRO, cum homo constet duabus par-
tibus, *Anima & Corpore*, quarum illa rectoris,
hoc ministri aut Instrumenti vicem subit; sic
ut animi imperio, corporis servitio magis u-
tamur; utriusque quidem cura, sed illius ta-
men præcipue, agenda. Et *Animus* quidem
ante

1. Animum quidem quod attinet, ejus cultura huc
potissimum redit, ut recte sese habeant *sententiæ* de re-
bus quæ ad officium hominis respiciunt, ac ut rite
formetur judicium ac æstimatio circa res, quæ adpe-
titum stimulare solent; ut motus animi ad normam
sanæ rationis revocentur, ac temperentur; honestis
artibus atque scientiis opera detur; & verbo, ut ad
vitam socialem formetur animus, officiique honesti sen-
su & amore imbuatur.

2. Inter sententias igitur, quas imbibisse omnem ho-
minem oportet, princeps ea est, ut ea de *Deo* creatore
& conservatore hujus universi sciat teneatque, quæ
præcedenti capite tradita fuerunt. In hac enim per-
suasione non solum præcipuum hominis officium verti-
tur, sed etiam ea firmamentum est omnis probitatis ad-
versus alios homines exercendæ, & fundamentum illi-
us adquietiæ, qua hominum animi intrinsece per-
funduntur. Hæc uti nemo negabit, ita, quæ his re-
pugnant, opiniones sollicitè excludendæ sunt. Nec
solum hic intelligimus *Atheismum & Epicureismum*, sed
alias quoque opiniones bonis moribus & societati hu-
manæ exitiosas & indolem actionum humanarum plane
evertentes, quas inter est illa de *Fato Stoico*, de siderum
positu actionibus & eventibus humanis indispensabilem
necessitatem adferente, unde homines non nisi instru-
menta actionum suarum redduntur, quas libere mode-
rari

Cap. 5. ante omnia ad commode tolerandam vitam
 ~~~~~ socialem est formandus, officiique & honesti
 sensu

rari penes ipsos non fit. Cognatum huic dogma est, quod consecutiones causarum & effectuum, seu illa velut catena rerum, à creatore constituta, tam immobilem habet legem, ut Deus circa eandem, ne in particularibus quidem casibus, libertatis sibi quid reserverit. Perniciosa quoque est persuasio, quod *Numen peccata hominum velut nundinetur*, & ea redimi patiatur pecunia aliisque muneribus, inanibus quibusdam ritibus, aut conceptis verborum formulis; citra emendationem vitæ. Item quod *Numen capiatur* ejusmodi inventis hominum, *adsumptisque vitæ institutis*, quæ ad societatem humanam & civilem, ad sanæ rationis & legis naturalis dictamen attemperatam non quadrant. Mala quoque est illa persuasio, quasi homini solum *pietatis exercitium* erga Deum sufficeret, *citra respectum ad probitatem & officia* erga homines exercenda: aut posse hominem non solum pro se suo *officio adversus Deum* satisfacere, sed & ipsi *superesse* posse, quod in alios transfundat. Item, dexteritati & *nequitia* scelerum eum indulgere, & quædam *peccata* habere velut *jocularia*. Ac denique Deo placere *preces*, ut alii homines immerito *malo maectentur*, quo ipsis lucri aperiantur occasio.

3. Post hæc cuique cultura animi circa hoc potissimum occupatur, ut *seipsum*, suamque naturam probe exploret & *nosse* discat. Ex hac enim cognitione sui ipsius rite suscepta homo deducitur ad cognitionem suæ conditionis ac muneris, dum primo animadvertit, se non à se ipso extitisse, sed sublimiori principio originem suas debere: se nobilioribus facultatibus dotatum, quam, quæ circa se prospicit, bruta; se denique non solum nec sibi soli natum, sed partem esse generis humani. Ex qua notitia concludit, se imperio divino subiectum, ac pro captu donorum sibi concessorum & Deo & societati humanæ obligatum esse; & quidem *intellectus* lumine ideo donatum, ut eo recte utatur, certum, possi-

fenſu & amore imbuendus. Tum pro cuius-
que capacitate & fortuna aliquid addiſcendum,
ne

Cap. 5.

---

poſſibilem & licitum finem ſibi proponendo, & tum actiones ſuas, tum alia media ad eum recte attemperando; cui conjunctum, ut quia verum & rectum ſemper uniforme eſt, de ſimilibus ſemper ſimiliter judicet, ſibiſque, poſtquam recte judicaverit, ſemper conſtet. *Voluntatem* autem & adpetitum ita compeſcenda eſſe, ut rectum judicium non præcurrant, ſed ſubſequantur, nec ejuſdem decretis obluſcentur. Deinde ſe probe cognito, homo deprehendit ſuam potentiam finitam, certosque habere limites, adeoque plurima eſſe, quæ dirigere, aut quibus obſiſtere nulla ratione queat; aliqua non quidem abſolute ſupra ipſius potentiam eſſe, ſed quæ tamen intercurſu & oppoſitione aliarum potentiarum intercipi poſſint; quædam denique ejuſ potentia non aliter cedere, quam ſi eadem dexterritate fulciatur. Et quum videat, nihil tantopere in ipſius poteſtate conſtitutum, quam liberum arbitrium, ejuſque potentia, quatenus circa proprias hominis actiones elicendas diffunditur; inde in id præcipue incumbendum ſibi judicat, ut his ſuis facultatibus bene & ad præſcriptum rationis recte utatur. Hoc quippe illud eſt, ex quo cuiuſque intrinſeca præſtantia & probitas eſt metienda. Denique de cæteris, quæ *extra nos poſita* ſunt, ita cenſet, ut ſi vires ipſius non excedant, ad finem ejuſ faciant & digna ſint, propter quæ labor fumatur, circa ea laboret, & propoſitum quidem recte formatum urgeat, nec tamen etiam contra torrentem nitatur. Et quia homo, in quantum ſolo rationis lumine regitur, in his terris ad aliam felicitatem adſpirare nequit, quam quæ ex prudente facultatum ſuarum regimine naſcitur, & ex ſubſidiis à divina providentia ordinatis, hinc cæcæ velut alex nihil committendum exiſtimat. Et quum futuros eventus penes hominem non ſit dirigere, iique sæpe præter ſpem noſtram cadant; inde nec præſentibus nimis ſecure confiſcendum, nec futura ſupervacua anxietate

Cap. 5. ne quis inutile terræ pondus sit, sibi gravis,
 aliis molestus. Sed & tempestive eligendum
 honestum

anxietate & cura præcipienda, sed ob eandem causam secundis rebus insolentiam, adversis desperationem procul habendam statuit.

4. Sunt quoque quæ adpetitum humanum præcipue stimulare solent, quibus ut homo justum pretium ponere sciat, pars quoque hujus culturæ est necessaria. In his autem ut *opinio præstantiæ* & excellentiæ, unde honor & gloria apud alios progignitur; splendidissima, & quæ erectioris indolis homines præcipue sollicitare idonea est: ita circa hanc sit formandus animus ut omnium maxime *existimationem simplicem* seu opinionem boni viri acquirere & conservare etiam adversus calumnias laboret. *Intensiva* autem *existimatio*, honor & gloria eatenus adpetenda, quatenus ex præclaris & ad bonum societatis humanæ spectantibus factis redundant; & sedulo cavendum, ne animus arrogantia & insolentia infletur. Ubi occasio, qua præstantiam suam exferat, deficit, id æquo animo ferat, & quia penes nos non est fortunam pro lubitu fabricare, meliora citra ægritudinem expectet, quum hoc casu nihil sit, quod ei possit exprobrari. Inter stultissima autem merito habetur, de eo velle gloriari, quod inane est, aut per malas artes ad famam & honores grassari. *Opes* etiam & rerum extrinsecarum copia plerumque hominum mentes afficere solent. Et indiget quidem iis homo, non solum ad sui conservationem, sed & aliis inde prospicere inter officia est. At quia indigentia nostra non est infinita, nec natura definit esse fœcunda in iis producendis, & a morientibus omnia relinquenda sunt; inde rationis est, tum in parandis, tum in possidendis & erogandis iis modum tenere, ne læsa honestate eas corradamus, aut avaritia prodigalitateve peccemus, aut denique vitiorum fomenta faciamus. Et quia variis casibus perire possunt, ita animus adsuefaciendus, ut, si fors ferat, iis amissis non velit concidere.

5. Magnam

honestum vitæ genus, prout impulsus genii, Cap. 5.
corporis atque ingenii habilitas, natalium con-
ditio,

5. Magnam quoque vim movendi animos hominum habent *voluptates*, quas si quis innocentes modice degustet, id crimen non habet. Nam quemadmodum dolor ad destructionem corporis tendit & non necessarius fugiendus est; ita delectatio corpus æque ac animum reficit, nec repugnat rationi eam adpetere. Modo caveatur, ne immoderato ejus usu homo enervetur, corporis juxta ac animi vigor supprimatur, opes melius erogandæ dissipentur, aut alias cum delicto conjuncta periculum, damnum, dedecus & dolorem ea post se trahat. Tandem & circa id sollicitè animo cura est adhibenda, ut motus *suos* & *affectus* in potestate habeat, quorum plerique non solum valetudinem corporis & vigorem animi vehementer *prostrant*; sed & judicium intellectus velut obnubilant, & in devia ab officio declinant, sic ut frigus affectuum sit velut naturale principium prudentiæ & probitatis inter homines. *Laetitia* in se naturæ quidem cumpromis congruit, sed cavendum, ne intempestive, aut ex causis non idoneis, se exferat. *Tristitia* animum corpusque velut carie quadam exedit; igitur ea, quantum potest, exterminanda, nisi quatenus inter officia humanitatis habetur, calamitatem aut mortem aliorum lugere, aut quatenus pœnitentia ob prava facinora exprimenda requiritur. Interdum ea ex *metu* imminenti mali oritur; verum, quia hoc animo sumto & circumspèctione prudenti sæpe averti potest, inde quantum pote, procul ista formido pellenda. *Amor* humanæ naturæ amicus affectus, sed qui ratione hæctenus temperandus est, ut in objectum dignum & licitum feratur. *Odium* infestus affectus tam habenti, quam illis, in quos fertur. Ergo id, quantum potest, restinguendum, & si quis omnino dignus occurrat, quem aversemur, ne tamen ideo nobis ipsis ægritudinem conciliemus. *Invidia* deformis plane affectus, dum invidus propriis moribus, sicut rubigine ferrum, conficitur.

Cap. 5. ditio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio, aut necessitas ferunt 4.

Proximum corporis vires conservandas. III. CUM autem animus fulturis *Corporis* sustineatur, inde vires ejus congruentibus alimentis ac laboribus erunt firmandæ & conservandæ, nec intemperantia cibi potusque, intempestivo ac non necessario labore, aliave ratione affligendæ 5. Quo nomine vitanda ingluvies, ebrietas, immodica Venus, & similia. Cum etiam inordinati & vehementes affectus non solum ad perturbandam societatem stimulos moveant, sed & ipsi homini plurimum noceant; inde danda opera, ut quis affectus suos,

---

tur. *Spes* lenior quantumvis, ita tamen temperanda, ne dum vana, incerta ac super vires posita complectitur, animus sese gratis fatiget. *Ira* violentissimus juxta ac perniciosissimus, cui omni studio *reluctandum*, quæ & ipsam fortitudinem ac in periculis constantiam velut occæcat & præcipitat. Huic congrua est *libido vindictæ*, quæ quatenus excedit legitimam & moderatam defensionem, & suorum jurium assertionem, plane in vitio est.

6 Datur præterea peculiaris animi cultura in variarum rerum *artium & disciplinarum notitia* consistens, quæ licet non quibusvis adeo necessaria sit, ad officium hominis rite obeundum; nemo tamen in dubium vocabit, quia necessitatibus & commoditatibus humanæ vitæ apprime sint utiles. Igitur, ne inutile terræ pondus sit, sibi inutilis, aliis molestus, quisque eas capessat. Et quidem tempestive eligat honestum vitæ genus, prout impulsus genii, corporis atque ingenii habilitas, natalium cognitio, fortunæ bona, parentum auctoritas, imperantium civilium jussa, occasio aut necessitas ferunt. WEBERUS.

suos, quantum fieri potest, compescat. Et Cap. 5.
 quia multa pericula repelli possunt, ubi animose iis obviam eatur; mollities animi ejicienda, idemque contra periculorum terrores obfirmandus.

IV. QUIA autem nemo sibi ipsi vitam dedit, sed illa pro Dei beneficio est habenda; adparet quoque homini nequaquam competere potestatem in propriam vitam hactenus, ut eandem pro lubitu possit abrumpere; sed expectandum utique esse, quoad quis evocetur ab eo, qui nos in hacce statione collocavit⁶. Equidem id utique recte fieri posse videtur; cum homo possit & debeat sua opera aliis

Quid juris homini in propriam vitam?

c. iv. § 19.

⁴ Super hoc argumento dignissima lectu est cel. BUDDI exercitatio juris naturalis de culturâ Ingenii in *Selectis Juris Nat. & Gent.* Halæ Sax. 1717.

⁵ Peccant etiam contra hæc officia qui curam corporis planè abjiciunt, & vel avaritiâ inducti suum defraudant genium, vel superstitione abrepti corpora pænis voluntariis subjiciunt & mutilant.

⁶ Suicidium ipsi Philosophi illicitum existimabant. Cic. Tusc. Disp. i. 30. *Vetat dominans ille in nobis Deus injussu hinc nos suo demigrare.* Et SENEC. Epist. 70. *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemptorem sui fieri; expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Ex hac sententiâ VIRGILIUS de iis, qui sibi manus attulerunt, *Æn.* vi. 437.

— *Quam vellent athere in alto*

Nunc & pauperiem, & duros perferre labores!

Et LUCRET. iii. 984.

Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usus.

Sed

Cap. 5.

aliis infervire, & vero certum genus laborum, aut eorum intensio, vires hominis ita atterat, ut senium vitæque terminus maturius ingruat, quam si quis molliter ætatem exigisset; ut quis eligat probabilem occasionem brevioris vitæ, quo talenti sui usum aliis eo largius dispenset. Sed & cum sæpe multorum vita servari nequeat, nisi pro iis alii probabili sese vitæ periculo exponant; per imperantem legitimum posset civi sub comminatione gravissimarum pœnarum injungi, ne ejusmodi periculum fuga declinet. Imo & ultro tale periculum subire licebit, modo graviiores causæ non retrahant, & spes sit isthoc in aliorum salutem cessurum, & hi digni sint, qui tam charere redimantur. Nam id stolidum fuerit, alteri perituro frustra sese comitem addere, aut egregium virum pro nauci homine mortem oppetere. De cætero tamen per legem naturæ hautquidquam præcipi videtur, ut quisvis cujusvis alterius vitam suæ vitæ præferat; sed cæteris paribus sibi quisque proximus esse permittitur. Ast vero, qui vel tædio molestiarum,

---

Sed Stoicorum dogma fuit res adversas justam esse causam, quare homines sibi necem consciscere possunt. Horum autem de spontaneâ morte decreta, quibus paruit CATO, videsis apud LIPSIUM *Manud. ad Phil. Stoic.* L. III. Diff. xxii. Conf. GROTI. L. II. c. 19. § 5.

7 Non stolidum tantum, sed & injustum hoc fuerit, quemadmodum etiam jus naturæ non solum *permittit*, ut cæteris paribus, quisque sibi ipsi proximus sit, sed id etiam *jubet*. Cum alio igitur vel pro alio velle perire, regulariter justa exceptio non est. TITIVS.

stiarum, quæ vitam humanam communiter Cap. 5.
comitantur, vel indignatione malorum⁸, quæ
humanæ ipsos societati erubescendos non erant
redditura; vel metu dolorum, queis fortiter
toleratis exemplo suo prodesse aliis poterant⁹;
vel per vanam jactantiam fidei aut fortitudinis,
vitam ultro abrumpunt & projiciunt; utique
in legem naturalem peccare sunt censendi.

V. CÆTERUM, quia sæpenumero confer- *Defensio*
vatio sui, quam & tenerrimus affectus, & ra- *sui licita*
tio homini commendat, cum præcepto de so- *citra nox-*
cialitate collidi videtur; dum nempe salus no- *am alteri-*
stra ab alio homine in periculum conjicitur, *us;*
sic ut aut nobis sit pereundum, vel grave in- *c. v. § 1.*
commodum subeundum, aut alter cum læsione
propulsandus: igitur quali cum *moderamine*
defensio nostri contra alios homines sit tempe-
randa, jam tradendum. Instituitur igitur de-
fensio nostri vel *sine læsione* ejus abs quo ma-
lum nobis imminebat; dum efficimus, ut ei
anceps aut formidolosa nostri invasio videatur:
vel cum *istius læsione* aut pernicie. Prior mo-
dus quin sit licitus, omnique peccato vacet,
dubium non habet¹⁰.

VI.

⁸ Sic virgines contra jus naturale peccant, quæ mor-
tē sibi consciscunt, ut stuprum evitent.

⁹ Sic MART. L. XI. Epigr. lvii.

Rebus in adversis facile est contemnere vitam,

Fortiter ille facit, qui miser esse potest.

¹⁰ CICERONI de hac re auscultemus: " Est hæc
" non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, ac-
" cepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripimus,
" hausimus, expressimus; ad quam non docti sed fac-

Cap. 5.

Quin &
violenta,
cum laesione
invasoris:

c. 5. § 2.

VI. ENIMVERO circa posteriorem modum scrupulus moveri potest, quod parem jacturam videatur facere genus humanum occiso invasore, quam si ipse peream; & quod utique perdendus sit mei similis, quicum ad colendam vitam socialem adstringor; & quod majores turbas videatur parere violenta defensio, quam si vel fugam arripiam, vel corpus patienter invasori præbeam. Verum ista hoc defensionis genus hautquidquam faciunt illicitum. Nam ut adversus aliquem pacifice & amice agam, requiritur, ut ipse se talem erga me præbeat, qui ejusmodi officia a me recipere idoneus sit. Et quia socialitatis lex ad salutem mortalium spectat, ideo ejusdem talis est faciendæ interpretatio, quæ singulorum salutem non pessumdet. Inde ubi alter exitio meo imminet, nulla est lex, quæ meam salutem prodere jubeat, ut alterius malitia impune grassari queat. Et qui ex tali occasione læditur

---

“ ti, non instituti sed imbuti sumus; ut si vita nostra
“ in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum
“ aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset
“ expediendæ salutis.” *Pro. Milon. c. iv.*

“ Conf. GROTI. *de Jure B. & P. L. II. c. i.*

“ *Omnia prius experiri quam arma sapientem decet.*

TERENT. *Eunuch. Act. iv. Sc. 7. v. 9.*

“ Ob levem injuriam usque ad sanguinem quemvis
odio persequi si juri naturali, tamen nequaquam evan-
gelico, congruum videtur. Hoc modo GROTIUS;
“ Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut
“ mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum
“ cæde inimici, sunt qui putant. Ego, si mera jus-
“ titia

læditur aut occiditur, habet quod suæ pravitati imputet, quæ mihi isthanc necessitatem imposuit. Alias quippe omnia bona, quæ natura aut industria nobis peperit, frustra forent concessa, si alteri injuste illa invidenti vim non liceret opponere; & ut parata præda improbis expositi forent prohi, siquidem hi istis numquam deberent vim opponere. Sic ut violentam sui defensionem plane proscribere, exitio generi humano sit futurum ¹¹.

Cap. 5.

VII. Non tamen semper, quando injuria intentatur, ad extrema licet provolare, sed *tutiora prius remedia tentanda*; puta ut ad *Salvo tamen inculpatam tutelam moderatam* in vafore intercludam, ut intra munita lo-

ca me contineam, ut in vaforem moneam a fu- c. 5. § 3.

rore desistere ¹². Sicut & hoc prudentis est, *levis injuriæ patientia*, si commode fieri possit, defungi, & de suo jure aliquid remittere potius, quam intempestiva violentiæ oppositione majori sese periculo exponere; præsertim ubi impetatur id, quod facile reparari aut pensari queat ¹³. Verum ubi hoc aut simili modo fa-
lus

“ titia expletrix respiciatur, non dissentio. Quan-
 “ quam enim inæqualia sunt mors & alapa; tamen
 “ qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat
 “ jus, hoc est, facultatem quandam moralem adversus
 “ se in infinitum, *quatenus aliter malum illud à me ar-*
 “ *cere nequeo.* Caritas quoque per se non videtur nos
 “ obstringere in gratiam nocentis. At lex evangelica
 “ omnino tale factum illicitum reddidit. Jubet enim
 “ Christus alapam accipi potius quam adversario noce-
 “ atur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugi-

Cap. 5. *lus mea in tuto locari nequeat, pro eadem expedienda vel extrema tentare licebit.*

Hoc latius patet in naturali libertate. c. 5. § 6.

VIII. SED ut liquido judicari possit, an quis intra *limites inculpatae defensionis* substiterit, despiciendum prius est, utrum quis *in naturali libertate*, nulli mortalium subjectus, an vero *imperio civili* obnoxius degat. Priori statu, ubi alter injuriam inferre pertendat, nec pœnitentia pravi conatus ductus ad pacem mecum colendam redire velit, hunc vel cum cæde repellere poterò. Idque non solum si vitam meam impetat, sed & si vulnerare, aut lædere duntaxat, aut etiam res, salvo corpore, eripere conetur¹⁴. Nam neque cautum est mihi, quod ab istis injuriis ad majores non sit transiturus; & qui sese hostem profitetur, nullo amplius jure munitur, quo minus quovis modo a me repellatur. Ac revera tunc insociabilis esset hominum vita, si contra eum, qui modicas injurias continuare non desistit, extrema non liceret adhibere. Hoc modo enim modestissimus quisque deterrimo cuique perpetuum ludibrium deberet. In hoc porro statu

---

“endæ causâ.” *De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.*
 Conf. PUF. *De Jure N. & G. L. II. c. v. § 12.* Proculdubio à nobis hoc efflagitat humanitas, ut vitæ in-
 vavoris parcamus, si absque nostræ periculo id fieri potest.

¹⁴ Similiter GROTIUS, “ Si explêtricem justitiam
 “ respicimus, non negabo ad res conservandas rapro-
 “ rem, si ita opus sit, vel interfici posse, nam quæ in-
 “ ter

statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso in vasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi cautum sit. Super qua *cautione* ita habendum. Si quis, injuria intentata, ultro pœnitentia ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso, fide accepta, redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati, sponte pœnitere, & veniam petere. Ast qui tunc demum pœnitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parum tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ, vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

Cap. 5.

IX. QUI autem imperio civili subjecti degunt, tunc demum violentam sui defensionem licite adhibent, quando tempus ac locus non fert auxilium magistratus implorari ad repellendam eam injuriam, quæ vita, vitæque æquipollens, aut irreparabile bonum in præsentaneum periculum conjicitur. Et quidem ut periculum tantummodo depellatur; vindicta au-

Multo restrictius est in imperio civili.

c. 5. § 7.

“ ter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compensatur. Unde sequitur, si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Nec obstat caritas per modum præcepti, lege divinâ humanâque sepositâ; nisi res sit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mercatur.”
De Jure B. & P. L. II. c. i. § 11.

Cap. 5. tem & cautio de non offendendo in posterum
 ~~~~~ magistratus arbitrio relinquatur ¹⁵.

Etiam ex errore invadenti resistere liceat. X. LICET autem defensionem suscipere tam adversus eum, qui dolo malo, quam qui *per errorem* exitium mihi intentat; puta, si quis infania agitato me invaserit, aut quia me a-

c. 5. § 5. lium, quicum inimicitiae ipsi intercedunt, crediderit. Nam sufficit, quod alteri non sit jus ad me invadendum, aut occidendum, neque in me sit obligatio ad mortem frustra subeundam,

Tempus tela quod in libertate naturali? XI. CIRCA *tempus*, intra quod defensio recte fieri potest, ita habendum est. Qui in naturali libertate utrinque degunt, etsi possint ac debeant praesumere, alios adversus se officia legis naturalis observaturos: tamen propter malitiam ingenii humani nunquam ita securi esse debent, quin sibi mature innoxia munimenta circumponant; puta, aditum praestruendo hostilia molientibus, arma virosque comparando, socios adjungendo, aliorum conatus

¹⁵ Quoniam scilicet hic status necessitatis, in quo magistratus auxilium nequit implorari, rationem habeat status naturalis.

¹⁶ Hic recte perstringit auctor *Hobbesianum* dogma *spem unicuique securitatis conservationisque suae in eo sitam esse, ut viribus artibusque propriis proximum suum vel palam vel ex insidiis praecipare possit.* De Cive. cap. v. § I. Quod ab omni aequitatis ratione abhorret. “ Il-
 “ lud minime ferendum est (inquit GROTIUS) quod
 “ quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi
 “ ad imminuendam potentiam crescentem, quae nimi-
 “ um aucta nocere possit. ” Et monente QUINTI-
 LIANO, “ Quis hoc statuit unquam aut cui concedi
 “ sine summo omnium periculo potest, ut cum jure
 “ potu-

natus vigilanter observando, & quæ sunt similia. Verum ista suspicio, orta ex communi hominum malitia, non sufficit, ut sub obtentu defensionis meæ alterum ultro armis opprimere possim, ne quidem si potentiam ipsius nimis gliscere videam¹⁶; præsertim ubi eandem innoxia industria, aut per benignitatem fati citra aliorum oppressionem adauxerit. Quin si quis præter facultatem nocendi etiam voluntatem ostendat, non quidem adversus me, sed alium, non ideo statim meo nomine eum invadere ultro possim; nisi ad auxilium alteri, qui injuste a potentiore invaditur, ex fœdere teneat¹⁷. Quod eo promptius facere expedit, si probabile sit, istum altero oppresso in me quoque transiturum, & priore victoria pro instrumento sequentis usurum. Ast ubi liquido adparet, alterum circa inferendam mihi vim jam occupari; statim licebit violentam sui defen-

“ potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posteriùs occideretur? ” *Declam. L. V. c. xiii.* Quod si potentia crescens cum animo nocendi sit conjuncta, & ex circumstantiis conjicere liceat alterum, cum possit, nos nostraque jura vel alios nobiscum fœderibus amicitiae conjunctos lædere velle, tum proculdubio & lex naturalis & omnium gentium mores probatissimi nos permittunt, ut alteriùs potentiam nimis gliscentem imminuamus.

¹⁷ Etsi non fœdus aliquod intercedit, tamen humanitatis vinculis adstringimur, ut alteri injuriis oppresso opem feramus juxta illud CICERONIS: *Qui non defendit nec obsest, se potest, injuria, tam est in vitio, quam si parentes aut amicos aut patriam deserat.* De Offic. I. vii.

Cap. 5. *W* fionem auspiciari, & noxam adparantem occupare; siquidem nulla spes sit fore, ut amice admonitus hostilem animum exuat, aut ejusmodi admonitio rebus nostris noxia sit futura. Unde heic pro aggressore erit habendus, qui prior voluntatem nocendi alteri concepit, & ad eandem exsequendam se comparavit; defensionis autem favor illum commitabitur, qui celeritate usus tardius molientem oppresserit. Neque enim ad defensionem requiritur primum ictum excipere, aut ictus, qui intentantur, eludere duntaxat & repellere¹⁸.

Ejus quale spatium in civili societate?

c. 5. § 7.

XII. Ast in civitatibus haut quaquam tam laxum spatium ad sui defensionem indulgetur. Nam heic licet quis intellexerit, civem sese comparare ad vim ipsi inferendam, aut atroces minas spargere; nequaquam occupare istum licebit

¹⁸ Hoc in loco sequentia addit WEBERUS: In hoc porrò statu non solum in præsens intentatum periculum repellere, sed & hoc depulso invasorem eo usque persequi possum, quoad ab illo in futurum satis mihi cautum sit. Super qua cautione ita habendum: Si quis injuriâ intentatâ, ultro pænitiâ ductus veniam petat, & damni restitutionem offerat, in gratiam cum ipso fide acceptâ redire debeo. Nam firmum est signum animi emendati, sponte pænitere & veniam petere. Ast qui tunc demum pænitentiam præ se fert, quando resistendi vires deficiunt, ejus nudo promisso fidere parùm tutum videtur. Igitur tali vel vires nocendi subtrahendæ vel aliud vinculum injiciendum, ne deinceps nobis existat formidabilis.

¹⁹ “ Periculum præsens hic requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat cum id facere occidendi animo.

licebit ; sed ad communem imperantem erit Cap. 5.
 deferendus, & ab eodem cautio petenda ¹⁹.

Verum ubi quis ab altero jam invaditur, & in eas redigitur angustias, ut magistratus, aut aliorum civium implorandi subsidium facultas non sit ; tunc demum ad repellendam vim vel extrema invasori licebit intentare : non quidem ea intentione, ut per cædem vindicta ob injuriam exigatur, sed quatenus vita citra ejusmodi cædem e præsentis periculo nequit eripi ²⁰. *Initium* autem temporis illius, quo quis in sui defensionem alium impune potest occidere, inde sumitur ; quando aggressor voluntatem impetendi vitam meam præ se ferens, & a viribus instrumentisque nocendi instructus, jam intra illum locum exstiterit, ex quo reipsa nocere possit ; computato quoque illo spatio, quo opus est, si ego prævenire quam præveniri

“ animo, occupari posse facinus. Nam in moralibus,
 “ ut & in naturalibus punctum non invenitur sine a-
 “ liqua latitudine ; sed multum falluntur & fallunt,
 “ qui metum qualemcunque ad jus occupandæ inter-
 “ fectionis admittunt. ” GROTIUS. *de Jure B. & P.*

L. II. c. i. § 5.

²⁰ Addit auctor in opere majori, L. II. c. 5. § 7. vim vi repellere ad nostri defensionem licitum esse, si subsidium debitum nobis respuat magistratus ; cui subjungit BARBEYRACCIUS ad locum, idem non tantum ad nostri sed etiam ad aliorum salutem tuendam licere. Hoc modo, *Mosen* in eo vindicavit CLERICUS, quod *Ægyptium* ob injuriam viro *Israelitico* allatam percussisset. “ Noverat (inquit) *Moses Hebræos* ab *Ægyptiis*,
 “ iudicibus æqui nihil impetrare potuisse ; cumque
 “ tyrannis eo devenit, ut jus non amplius dicatur, sub-
 “ rutis

Cap. 5. præveniri malim²¹. Etsi propter perturbationem animi, quam tantum periculum excitat, modicus excessus in foro humano non curetur. *Perdurat autem spatium inculpatae tutelæ*, quoad aggressor fuerit depulsus, aut ultro recesserit, vel pœnitentia in ipso facinoris momento tactus, vel quod conatum ejus eventus destituerit: ita ut in præsens nocere amplius nequeat, nobisque sit facultas in loca tuta nos recipiendi. Nam ultio injuriæ & cautio in futurum, ad imperii civilis curam & potestatem spectat.

Non fugere aliquando licet, non se sponte sistere.

C. 5. § 9.

XIII. QUANQUAM autem dictum sit, non recte ad cædem provolari, ubi commodiore via periculum depelli potest: tamen propter *perturbationem animi*, quam imminens periculum parere solet, non omnia ad vivum refecari solent, cum in tali periculo trepidanti non ita accurate omnes evadendi vias liceat circumspicere, sicut ei qui tranquillo animo rem considerat. Inde uti ex loco tuto ad provocantem ultro descendere temerarium est; ita si in aperto me loco constitutum alter invadat, non præcise ad *fugam* obligor, nisi forte in

“ rutiſ ſocietatis civilis fundamentis res ad jus naturale redit; ex quo unusquisque se & suos tueri potest, nequaquam imploratâ eorum ope, qui auxilium eis ferre nolunt. Sed eo jure nefas est uti, nisi in summâ perturbatione omnium rerum, qualis erat tunc in *Ægypto*, ubi impune poterant a quolibet, sicut lentibus *Ægyptiis* judicibus, male haberi Israelitæ.”
CLER. ad *Act. Apost.* vii. 24.

propinquo fit tale suffugium, in quo me ci-
tra periculum possim recipere : neque semper
cessim ire teneor. Nam & ibi nudum tergum
ostendendum, & utrinque periculum lapsus im-
minet ; ac ubi semel gradu sis depulsus, eundem
iterum componere haut facile est. Uti autem
aliquis favore defensionis non excluditur, quod
ultra in publicum ad sua negotia obeunda pro-
diit, cum si domi mansisset, a periculo immu-
nis erat futurus : ita eodem non fruitur, qui
ab altero in *duellum* provocatus, ubi compa-
ruerit, ita premitur, ut ni illum transfodiat,
ipso sit pereundum. Nam cum leges id peri-
culum subire vetent, ejus quoque ad excusan-
dam cædem nulla habetur ratio ²¹.

XIV. QUOD pro defensione vitæ, idem & *Defensio*
pro *defensione membrorum* conceditur ; sic ut *vita atque*
& ille innocens habeatur, qui violentum in- *membro-*
vasorem occidit, cui fortasse intentio fuit mem- *rum suo-*
bro eum duntaxat mutilandi, aut grave vulnus *rum.*
infigendi. Nam & natura a mutilatione, &
gravi læsione maxime abhorremus : & mutila-
tio membri, præcipue nobilioris, quandoque
non multo minoris quam ipsa vita æstimatur.

Quin

²¹ *Melius est occurrere in tempore, quam post exitum vin-
dicare.* Cod. L. III. T. xxvii. l. 1.

²² Qui in *duello* contendunt, plerumque ad *honorem*,
ut aiunt, *recuperandum* id agunt, ad quem finem cædem
recte putent admitti. “ Quod mihi (ait GROTIUS)
“ à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam
“ honor est opinio de excellentia ; at qui talem fert
“ injuriam, is patientem se excellenter ostendit : at-

Uid. Suff. de jure. p. 193, 194. ^{que}

Cap. 5. Quin in antecessum non constat, an non ex mutilatione ac vulnere mors sit secutura : ac talis patientia communem hominum constantiam superat, ad quam leges regulariter non solent obligare, in gratiam præsertim hominis malitiosi ²³.

Etiã pu- XV. SED & quod pro vita, id & pro pu-
dicitiã, pa- dicitiã licere judicatur : quippe cum nulla ma-
vi passu hic jor contumelia honestæ fœminæ inferri queat,
ambulant. quam si quis invitæ eripere aggrediatur, cujus
c. 5. § 11. integritate ejus sexus decus maxime æstima-
tur ; & efficiat, ut hosti ex suo sanguine pro-
lem fuscitare cogatur ²⁴.

Rerum XVI. *Defensio* autem rerum inter eos qui-
suarum de- dem, qui in naturali libertate vivunt, etiam
fensio quo-
usque pate-
at ?

c. 5. § 17. " que ideo honorem auget magis, quàm minuit. Nec
" refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in
" probrum confictis nominibus traducant. Perversa
" enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem im-
" mutant. Nec Christiani veteres hoc tantum vide-
" runt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi
" contumeliam ferre non posse—— Quid si vero dicat
" aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existi-
" mationem nostram delibaret? Hunc quoque occi-
" di posse sunt qui doceant : mendosè admodum,
" & contra naturæ quoque jus. Nam interfectio ista
" non est modus aptus ad tuendam existimationem."
De Jure B. & P. L. II. c. i. § 10.

²³ " Quid dicemus de periculo mutilationis mem-
" bri? Sane cum damnum membri præsertim è præci-
" puis valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile : ad-
" de quod vix sciri queat, an non periculum mortis
" post se trahat; si aliter vitari nequeat, putem inten-
" tantem periculum occidi recte posse." *Ibid. §. 6.*

ad

ad cædem usque inuasoris procedere potest ; Cap. 5.
 modo res non sit ejusmodi, ut contemni mereatur. Nam citra res utique vita nostra feruari nequit ; & æque hostilem animum declarat, qui res, quam qui vitam per injuriam impetit. Verum in civitatibus, ubi erepta subsidio magistratus recuperari possunt, id regulariter non conceditur ; nisi in eo casu, ubi qui res nostras ereptum venit, in judicium adduci non potest. Quo intuitu licitum est occidere prædones, & fures nocturnos²⁴.

XVII. ATQUE hæc de defensione ab iis *Inuasori quid juris ad se defendendum?*
 facta, qui ultro ab aliis per injuriam invaduntur. Qui autem prior alterum læsit, tunc demum recte se defendere, eaque defensione istum

²⁴ “ Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex divina pudicitiam vitæ adæquet. ” *Ibid.* § 7. Nequeo igitur non mirari Cl. BUDDÆUM in contrarias partes abire. *Pudicitia* inquit, cum neutiquam vita hominis sit æquiparanda, meâ opinione violenter defendi nequit. *Philos. Pract.* Cap. iv. S. 3. § 14.

²⁵ Nocturnum furem occidere, diurnum non item, lex *Mosaica* permittit ; *Exod.* xxii. 2. & SOLONIS ; DEMOSTH. *Orat. contr. Timocr.* p. 476. & inde sumpta lex XII tabularum. CICERO. *pro Mil.* c. iii. *Duodecim tabula* nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt. Cujus legis rationem sic exponit GROTIUS : “ Discrimen nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendarum : atque ideo si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui à se vitæ tuendæ causâ dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. ” *De Jure B. & P.* L. II. c. i. § 12.

Cap. 5. *istum denuo lædere potest, postquam pœnitentia tactus reparationem damni dati, & cautionem de non lædendo in posterum obtulit, & læsus eandem per asperitatem animi respuit, ac manu sibi vindictam facere pertendit.*

Conservatio sui multa præcepta restringit.
§ 1.

XVIII. DENIQUE & tanti habetur conservatio sui, ut si ea obtineri aliter nequeat, in plurimis casibus ab obligatione communium legum eximere censeatur. Quo nomine *necessitas* lege carere dicitur²⁶. Scilicet cum tanto ardore ad sui conservationem homo rapiatur, non facile præsumitur, talem isti obligationem impositam, cui propria salus cedere debeat. Quamquam enim non Deus solum, sed &, ubi materiæ gravitas requirit, imperium civile tam rigidam nobis obligationem injungere queat, ut mors sit potius oppetenda,

Vid. GRONOV. in loc. In statu naturali tempus nil mutat limites violentæ defensionis, sed in civitate res aliter sese habet. Latro diurnus facilius ad judicium adducitur, & violentia ejus minori cum periculo repellitur.

²⁶ Id est, qui in extremâ necessitate versatur, legibus ordinariis non subjicitur. *e. gr.* Lex est generalis *alterius jus ne ladas*. Hæc autem nil obstat, quo minus summâ inopiâ victus laborans & jam tandem fame periturus, id quod ad vitam sustentandam necessarium est ab altero, cui satis superque est, surripere possit. Sunt autem varia necessitudinis genera, de quibus sic disseruit CICERO. “ Atque etiam hoc mihi videor “ videre esse quasdam cum *adjunctione* necessitudines, “ quasdam *simplices, & absolutas*. — Cum *simplex* erit “ necessitudo, nihil erit, quod multa dicamus, cum “ eam nulla ratione lenire possumus. — Quod *adjungitur*

da, quam latum unguem ab illa discedamus : Cap. 5.
 tamen non semper tam rigida legum præsumitur obligatio. Has enim qui tulerunt, aut qui instituta quædam inter homines introduxerunt, cum utique salutem aut commoditatem hominum per ea promovere voluerint, regulariter quoque ob oculos censentur habuisse conditionem naturæ humanæ, & quam non possit non homo refugere & amoliri illa, quæ ad sui destructionem tendunt. Inde regulariter leges imprimis positivæ, & quævis instituta humana judicantur excipere casum necessitatis, seu non obligare, quando ipsarum observationem committaturum esset malum, humanam naturam destruens, aut communi hominum constantia superius ; nisi expresse, aut propter negotii naturam iste quoque casus sit comprehensus ²⁷.

“ *adjungitur*, omni tempore id pertinebit aut ad honestatem, aut ad incolumitatem, aut ad commoditatem. Ac summa quidem necessitudo videtur esse honestatis ; huic proxima, incolumitatis ; tertia ac levissima, commoditatis. Hæc autem inter se sæpe necesse est comparari, ut quanquam præstet honestas incolumitati, tamen utri potissimum consulendum sit, deliberetur. — Sunt res quædam ex tempore, & ex consilio ; non ex suâ naturâ considerandæ : quibus in omnibus, quid tempora petant, aut quid personis dignum sit, considerandum est : & non quid, sed quo quidque animo, quicum, quo tempore, quamdiu fiat ; attendendum est.” *De Invent. L. II. c. lvii, lviii.*

²⁷ Ex. gr. cum in bello aliquis ad stationem periculosam missus sit, ea conditione, ut stationem non deserat, priusquam alter ejus vicem suppleat. BARBEYRAC.

Unde

Cap. 5. Unde necessitas non id quidem efficit, ut directe lex possit violari, & peccatum admitti; sed ex benevola legislatorum mente, simulque naturæ humanæ consideratione præsumitur, casum necessitatis sub lege generaliter concepta non contineri. Exemplo uno & altero res erit declaranda.

*Sinit ob-
scindere
membrum
pro salute
totius:*

c. 6. § 3.

XIX. QUANQUAM alias homini non sit jus in sua membra, ut illa pro lubitu mutilet, perdatve: licebit tamen *abscindere membrum insanabili vitio correptum*, ne totum corpus pereat, aut partes adhuc sinceræ trahantur, aut inutili appendice aliorum usus membrorum impediatur. ²⁸

*Factura
hominum
levare sca-
pham de-
gravatam:*

XX. SI in naufragio plures in scapham insiluerint, quam illa ferre possit, neque ad unum peculiari jure scapha pertineat; videntur sorte ducendi, qui projiciantur: & si quis fortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum querat, extra sortem præcipitari poterit.

*Perituro
alias secum
mortem
maturaer:*

XXI. SI duo in præsens vitæ periculum incidant, in quo utrique sit pereundum; uni quid facere licet, ex quo alteri, alias perituro, fata admoveantur, ut ipse salvus sit. v. g. Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidissem, & ille
me

²⁸ Eadem ratione licet magistratui civem noxium de medio tollere.

²⁹ Quod si imbecillior viribus prius tabulam occupaverit, minimè licebit validiori illum tabulam disturbare; quoniam

me circumplexus teneret, neque mihi tantæ Cap. 5.
 sint vires, ut ipsum mecum aquis efferre va-
 leam : potero talem a me violenter amoliri, ne
 cum ipso simul suffocer, etsi is per exiguum
 tempus a me utcunque sustentari potuerit. Sic
 in naufragio, ubi ego tabulam occupavi duo-
 rum non capacem, si quis adnatans eidem quo-
 que se velit injicere, me simul secum perdi-
 turus, potero eum quavis violentia a tabula
 repellere. Sic quando duobus fugientibus
 hostis necem intentans instat, unus vel porta
 post se clausa, vel ponte dejecto, alterum in
 periculo vitæ destituere potest, si uterque si-
 mul servari nequeat.

XXII. Ex necessitate potest alteri *pericu- Innocenti*
lum mortis aut magnæ læsionis intentari indi- periculum
recte ; ita ut nobis non sit propositum ipsi *mortis in-*
 nocere, sed duntaxat pro nostra conservatione *tentare.*
 c. 6. § 5.
 talem actum suscipere, ex quo probabiliter
 noxa ipsi possit inferri ; ut tamen malle-
 mus quavis potius alia ratione necessitate nostra de-
 fungi, & ipsam læsionem quantum in nobis
 temperemus. Sic si robustior mortem inten-
 tans me persequatur, ac in angusta via, qua
 fugiendum, forte quis occurrat ; ubi admoni-
 tus non cesserit, aut id temporis locive an-
 gustia non admiserit, licebit illum prosternere,
 & per eum jacentem fugam persequi, etsi pro-
 babiliter ex eo impulsu vehementer videatur

quoniam in pari causa possidentis melior est conditio.
 Vid. LACTANT. *Instit.* L. V. c. xvi.

R

affligendus.

Cap. 5. affligendus. Nisi forte illi peculiari obligatione teneatur, ut etiam ultro pro ipso periculum subire debeat. Quod si fugæ interpositus, admonitus licet, decedere via nequeat, puta si infans sit aut claudus; saltem excusationem merebitur, qui super eundem saltum molitur potius, quam moras neſtendo corpus hosti præbet. At vero si quis petulanter vel inhumane mihi obstiterit, & viam fugiendi concedere noluerit, etiam directe impelli ac prosterni potest. Cæterum quibus per istos casus læsio conciliatur, eam tanquam fatalem calamitatem ferre debent.

In necessitate victum invito domino subducere.
c. 6. § 6.

XXIII. Si quis præter propriam ^{3o} culpam in extrema inopia victus aut vestium adversus frigus necessarium versetur, neque ab aliis locupletioribus atque abundantibus, precibus, pretio, aut oblata sua opera, ut ultro sibi illas concederent, impetrare potuit; citra crimen furti aut rapinæ, vi vel clanculum illas subducere poterit; præsertim si intentionem habuerit earum æstimationem præstandi, quando occasio oblata fuerit. Nam locuples in e-
jusmodi

^{3o} Non opus est hac restrictione: non enim ideo pauperibus fame pereundum est, quoniam opum, quas prius habuerunt, prodigi fuerunt.

³ⁱ Contrariam partem tuetur WOLLASTONVS, quia nemini licet jus alterius lædere. ^{k. 29.} Sed respondeo in hoc casu, jus domini cessare, & ad inopem transferri. Si necessitas jus in alterius vitam dare possit (ut supra ostensum est) quidni etiam in bona? In extrema necessitate jus communiter omnibus competit in res, quæ singulorum propriæ prius factæ fuerunt. Cujus ratio-
nem

jusmodi necessitate constituto ex officio hu-
manitatis debebat succurrere. *Cap. 5.* Quanquam au-
tem regulariter, quæ ex humanitate debentur,
hautquaquam vi possint eripi: tamen extrema
necessitas efficit, ut talia non minus asseri que-
ant, quam quæ ex obligatione perfecta de-
bentur³¹. Necessum tamen est, ut egenus om-
nes prius vias tentet, quo volente domino ne-
cessitatibus suis succurrere queat; neve domi-
nus pari necessitate teneatur, aut mox in ean-
dem sit devolvendus. Et ut restitutio fiat:
præsertim ubi alterius fortunæ non ferant, gra-
tis tale quid condonare.

XXIV. DENIQUE videtur & necessitas, cir- *Quid li-*
ca res nostras versans, veniam indulgere *res* *ceat in res*
alienas perdendi: ita tamen ut citra nostram *alienas pro*
culpam id periculum rei nostræ exstiterit; ut *servandis*
idem commodiore via dispelli nequeat; ut ne *nostris.*
pro viliori nostra re alterius pretiosorem per- *c. 6. § 8.*
damus; ut æstimationem ejusdem præstemus,
si quidem ista alias peritura non fuerat; aut
in partem damni veniamus, si alterius res una
cum nostra alias peritura erat, quæ nunc sua

nem sic explicat GROTIUS. " Spectandum est, in-
" quit, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia
" singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fu-
" isse, ut quam minimum ab æquitate naturali reces-
" serit. Hinc primo sequitur in gravissima necessitate
" reviviscere jus illud pristinum rebus utendi, tan-
" quam si communes fuissent: quia in omnibus legi-
" bus humanis, ac proinde & in lege dominii, sum-
" ma illa necessitas videtur excepta." *De Jure B. &*
P. L. II. c. ii. § 6. Blawest. 4. 31.

Cap. 5. jactura nostram servat³². Quam æquitatem fere
 ~~~~~ *leges nauticæ sequuntur*³³. Sic & orto incen-
 dio, eoque ædibus meis imminente, licebit vi-
 cini ædes diruere, ita tamen, ut quorum ædes
 hoc modo servatæ sunt, pro rata vicini dam-
 num farciat³⁴.

C A P. VI.

DE OFFICIO QUORUMLIBET ERGA
 QUOSLIBET ; & primo, DE NON LÆ-
 DENDIS ALIIS.

*Officia ho-
 minis cu-
 juslibet er-
 ga quemli-
 bet.*
 L. iii. c. I.

I. **S** E Q U U N T U R *Officia*, quæ homi-
 ni *adversus alios homines* sunt exercenda.
 Eorum aliqua proveniunt *ex communi obliga-
 tione*, qua creator omnes homines ut tales in-
 ter se devinctos voluit : aliqua autem *ex certo
 instituto* per homines introducto aut recepto,
 vel *ex certo hominum statu adventitio* proma-

³² Sic lege *Rhodiâ* cavetur ; ut si levanda navis gratiâ
 jactus mercium factus sit omnium contributione farciatur,
 quod pro omnibus datum est. Digest. L. 15. Tit II. l. i.

³³ “ Sic in navigatione, si quando defecerint ciba-
 ria, quod quisque habet, in commune conferri de-
 beat. Sic funes aut retia descendere possum, in
 quæ navis mea impulsæ est, si aliter explicari nequit.”
 GROT. *ubi supra*.

³⁴ Exemplis idem SENECA illustrat. *Controv. L.
 IV. Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat ; necessitas
 est, quæ ruinâs incendia opprimit ; necessitas est lex temporis.*

¹ Status est adventitius, qui hominibus vel naturâ
 contingit, ut patris & filii ; vel vi pacti alicujus, ut
 magistratûs & subditi, mariti & uxoris.

nant.

nant ¹. Illa cuilibet erga quemlibet exercenda : hæc autem non nisi erga certos, posita certa conditione aut statu. Inde & illa possis vocare *absoluta*, hæc *hypothetica*.

II. INTER officia absoluta seu quorumlibet *Illorum* erga quoslibet *primum* locum obtinet : *Ne* ^{*primum,*} *quis alterum lædat.* ^{*Alium non esse lædendum.*} Est quippe hoc officium omnium latissimum, omnes homines ut tales complexum. Idemque facillimum ; utpote nuda actionis intermissione constans, nisi qua oblucentes rationi libidines quandoque compescendæ sunt. Quin & maxime necessarium idem est, quod citra illud socialis hominum vita nullo modo consistere queat ³. Qui enim nihil boni in me confert, qui ne vulgaria quidem officia mecum miscet, cum eo tamen tranquille vivere possum, modo nulla ratione me lædat. Imo a maxima parte mortalium nihil amplius quam isthoc desideramus ⁴. Bona fere inter paucos invicem communicantur. Ast cum eo, qui me lædit, nullo modo pacifice possum

³ Homini non licere hominis incommodo suum augere commodum demonstrat CICERO : tum quia contra naturam est, tum quia dissolvit omnem humanam societatem. *De Offic. L. III. c. v, vi.* Usque adeo alienum est à ratione & æquitate dogma *Hobbesianum*, naturam unicuique *jus in omnia* dedisse, i. e. in statu naturali, unicuique licere facere quæcunque & in quoscunque libet & potest. *De Cive. c. i. § 10.*

⁴ Totum præceptum juris naturæ stricte sic dicti negativum est ; & prohibet ne alter alteri obsit, vel damnum quacunque ratione inferat. Affirmativa præcepta ad Principia honesti & humanitatis pertinent, ut

Cap. 6. *possū vivere : cum natura cuique tam tene-
rum amorem sui, rerumque suarum inseverit,
ut non possit non omnibus modis repellere
eum, qui istis noxam inferre aggreditur.*

*Neque in
naturalibus,
neque
acquisitis
bonis :*

c. i. § 3.

III. Hoc ipso autem officio velut muniuntur non illa tantum, quæ per ipsam naturam alicui adsunt ; uti est vita, corpus, membra, pudicitia, libertas ; sed & quæcunque instituto aliquo atque conventionem humana sunt quæsitæ. Sic ut quocunque legitimo titulo aliquid nostrum sit, hoc præcepto idem auferri, corrumpi, lædi, usibus nostris ex toto aut parte subtrahi vetetur. Unde hoc ipso interdicta intelliguntur quævis crimina, quibus aliis noxa infertur : uti est cædes, vulneratio, verberatio, rapina, furtum, fraus, vis directe aut indirecte, mediate aut immediate illata, & quæ sunt similia ⁵.

*Unde fuit,
datum
damnum
esse resarciendum.*

c. i. § 4.

IV. Ex hoc porro consequitur : *Si cui sit ab altero læsio illata, damnumve datum ullo modo, qui ipsi recte potest imputari ; id quantum fieri potest ab eodem esse sarcendum*⁶. Alias enim vanum erit præceptum, ne quis lædatur

---

nempe alter alteri profit ; nec ad eadem in foro humano, nisi obligationis perfectæ vinculum ex facto humano & necessitate obveniat, cogi aliquis potest. T R E V E R.

⁵ His subjungam, omissionem alicujus, quod alteri perfecto jure debetur, pro damno habendam esse. *Ibid.* § 3. Eodem modo GROTIUS: " Maleficium appellamus culpam omnem sive in faciendo sive in non faciendo pugnantem cum eo, quod aut homines com-
" munite

datur, neve cui damnum detur; si ubi de facto læsus fuerit, damnum ipsi gratis sit devorandum; & qui læsit, fructu suæ injuriæ secure & citra refusionem gaudere queat. Neque etiam citra necessitatem restitutionis ab se invicem lædendis abstinebit unquam mortaliū pravitas; nec ei, qui damnum passus est, facile fuerit animum ad agendam cum altero pacem componere, quamdiu istius reparationem non obtinuerit ⁷.

V. *Damnum* etsi proprie ad rerum læsionem pertinere ⁸ videatur, ita tamen late a nobis heic accipitur, ut notet omnem læsionem, corruptionem, diminutionem, aut sublationem ejus, quod nostrum jam est; aut interceptionem ejus, quod ex jure perfecto debebamus habere; five id datum sit a natura, five accedente facto humano aut lege attributum; aut denique omissionem ac denegationem alicujus præstationis, quam alter nobis ex obligatione perfecta exhibere tenebatur. Ast si intercipientur, quæ ex obligatione duntaxat imperfecta debebantur; non censetur damnum datum,

Damnum est ejus, quod nostrum est, læsio aut negatio.
c. i. § 3.

“muniter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent.” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. § 1.*

⁶ Ut recte percipiamus, quinam ad damnum refarciendum tenentur, prius intelligere oportet, quibus & quando fit injuria, De qua re videsis cap. ii. § 15. not. 41.

⁷ Non hoc tantum; sed eum tanquam hostem jure existimare potest. BARBEYRAC.

⁸ In hoc enim sensu vocem usurpant Jureconsulti Romani, quibus solenne est *damnum, injuriam, & noxam* inter se distinguere. Vid. *Digest. L. XXXIX. T. ii. l. 3.*

Cap. 6.

quod pensari debeat⁹. Inconveniens enim fuerit damni loco ducere, talia non accepisse, aut pensationem eorum postulare, quæ ab altero non nisi in locum ultronei beneficii expectare poteram, & quæ inter mea, antequam ea accepero, censere non possum¹⁰.

*Sive rei
ipsum, sive
proveni-
entis inde
fructus.*

VI. SUB damni porro nomine venit non modo res nostra, aut nobis debita, quæ læditur, perditur, aut intercipitur; sed & *fructus* qui ex ipsa re proveniunt, sive jam sint percepti, sive ad huc sperentur, si modo dominus eos percepturus fuerat¹¹: deductis tamen impensis quæ ad fructuum perceptionem fuerunt necessarij. Æstimatio autem fructuum speratorum intenditur aut remittitur, prout proprius aut longius a fine incerti proventus remoti fuerint¹². Denique & pro uno damno habetur, quicquid ex aliqua læsione velut naturali necessitate deinceps profluit¹³.

⁹ Sic ARISTOTELES: πλεονεκτεῖ ἐφ' ἃν ὁ ἐ βοηθήσας χεῖμασι δι' ἀγέλαι δειλίαν. Non peccat contra justitiam, qui præ tenacitate pecuniâ alteri non succurrit. *Eth. ad Nic. L. V. c. 4.*

¹⁰ Conf. GROTIUS. *De Jure Belli & Pac. L. II. c. 17. § 2.*

¹¹ Exemplo sit illud *Grotianum*. “ Fur & raptor
“ tenentur rem subtractam reddere cum suo incre-
“ mento naturali, & cum sequente damno aut cessan-
“ te lucro. ” *De Jure B. & P. L. II. c. xvii. § 16.*

¹² “ Spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud
“ ipsum sed secundum propinquitatem ad actum, ut
“ in semente spes messis. ” GROTIUS ubi supra.
§ 5.

VII. POTEST autem quis alteri *damnum* Cap. 6.
 dare non solum immediate & *per se*, sed & *per alios*. Potest & *damnum* immediate ab
 aliquo datum *alteri* imputari, quia ad istud factum aliquid contulit vel faciendo, vel non
 faciendo quod debebat facere ¹⁴. Quandoque inter plures, qui ad idem factum concurrerunt, unus *principalis* causa habetur, alter *accessorii* in loco est: quandoque omnes *pari* passu ambulant. Circa quos observandum: illos ita teneri ad reparationem damni, si *revera* causa damni fuerint, & momentum aliquod attulerint ad totum *damnum*, aut ejus partem ¹⁵. Ubi autem quis ad ipsum actum, quo *damnum* fuit datum, *realis* aliquid operæ non contulit, neque ut iste susciperetur antecedenter effecit, neque in partem *emolumenti* venit: is licet occasione istius actus aliquo peccato obstringatur, ad *restitutionem* tamen

Datur per se, per alios: & cui imputetur?
 c. 1. § 4.

¹³ *Exempla varia* ad hanc rem illustrandam adduxit GROTIUS, quorum unum & alterum subjiciemus:
 “ 1. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si
 “ quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere
 “ ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis, dare tantum, quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat. 2. Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas, & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari.” Ubi supra. § 13, 14.

¹⁴ Vid. Quæ supra commentabar de concursu ad alienum crimen ad Cap. i. § 27. not. 60, 61.

¹⁵ *Exempli causa*: “ Cui magistratus collatio mandata est, is reip. tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum resp. jus habet proprium

Cap. 6. men damni non tenebitur : uti sunt, qui alienis malis lætantur ; qui patratum damnum laudant, excusant ; qui antequam fiat, optant ; dum fit, favent, aut assentantur.

Plures si dederint, quo ordine teneantur?

c. I. § 5.

VIII. UBI *plures* ad unum actum ex quo damnum profluxerit, concurrerunt ; primo loco tenebitur, qui imperio, aut alio modo necessitatis quid habente, ad factum alios impulit. Patrator facinoris, cui ministerium detrectare non licuit, instrumenti tantum rationem habebit. Qui citra necessitatem ad facinus accessit, ipse primo loco tenebitur ; tum cæteri, qui ad facinus aliquid contulerunt. Ita tamen, ut si a prioribus reparatio damni fuerit facta, posteriores ab eadem sint immunes (quod in pœnis secus est.) Si plures per con-
spirationem aliquod facinus patrauerint, omnes pro singulis, & singuli pro omnibus tenentur ; sic ut si omnes comprehendantur, singuli
ratam

“ um : quare si ex indigni electione damnum fecerit
“ respublica, ille refarcire tenetur. ” GROTIUS ubi
supra, § 3.

16 Actus sunt vel dividui, vel individui. I. In *divi-
duis* quilibet in tantum tenetur, in quantum nocuit.
Exemplum nobis supplevit ipse auctor in opere majori:
“ Si plures aliquem fustibus invaserint, quorum unus
“ capiti vulnus infixerit, alter brachium fregerit,
“ tertius oculum excusserit, singuli non de tota læ-
“ sione tenebuntur, sed quisque pro eo quod ipse fe-
“ cit. Et si sæpe quando unus elabitur, qui deprehen-
“ duntur, in solidum damnentur ; præsertim ubi con-
“ spiratum inter ipsos ad facinus patrandum fuerit. ”
L. III. c. i. § 5. 2. *Individui* sunt, ad quos multi con-
currunt, sed ita ut etiam ex unius opera integer actus
fuerit

ratam partem ad damnum faciendum conferre Cap. 6.
debeant, Ubi reliquis elapsis unus tantum
deprehendatur, hic pro omnibus solvere tenebitur. Ubi autem ex deprehensis aliqui non sint solvendo, locupletes in solidum tenebuntur. Quod si plures citra conspirationem ad idem facinus concurrerint, ac discerni liquido possit quantum quisque ad damnum contulerit ; quisque tantum tenebitur ad id pensandum, quod ab ipso processit. Quod si unus solidum solverit, reliqui a reparatione damni liberantur ¹⁶.

IX. AD reparationem damni tenetur non solum, qui dolo malo alteri nocuit ; sed & qui præter directam intentionem per negligentiam seu culpam, quam evitare facile erat. Hæc enim non minima pars est socialitatis, ita circumspicte agere, ut nostra conversatio aliis non fiat formidolosa, aut intolerabilis. Quin

Ex dato per negligentiam aliquis tenetur ;
c. 1. § 7.

---

fuerit secutus, neque singulis certa velut pars istius queat assignari ; uti est incendium, perfossio aggeris, & similes. Nam damnum inde datum idem fuisset secuturum, si vel maxime unus tantum ei facinori manus admovisset : sic ut definiri nequeat, quota pars incendii vel inundationis à singulis provenerit. In tali actu singuli in solidum tenentur : ita tamen ut si singuli comprehendantur, æquales damni partes sarcire debeant. Similiter GROTIUS : “ Tenentur in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit. ” Ubi supra, § II. Quam regulam hoc exemplo illustravit noster. “ Tres sunt, qui faces simul alicui domui injecerant. Heic actus incensæ domus totus videtur à singulis processisse, etsi non à solis. ” Ubi supra.

&

& sæpe ex peculiari obligatione quis ad accuratam diligentiam adhibendam astringitur ¹⁷. Imo & levissima culpa ad reparationis necessitatem sufficere potest, si modo negotii natura exactissimam diligentiam non ultro velut adspernetur; aut ^{nisi} ejus magis, qui damnum accipit, quam qui dat, culpa versetur; aut nisi magna perturbatio vel negotii circumstantia accuratam circumspeditionem non admittat; puta si quis in fervore pugnae, dum arma quatit, proxime sibi adstantem lædat ¹⁸.

Non item ex eo quod casu fortuito accidit.

X. VERUM qui per *casum fortuitum* & citra suam culpam ¹⁹ læsit, ad reparationem non tenetur. Quia cum nihil sit admissum, quod imputari ipsi queat, nulla ratio est, quare potius is, qui invitus fecit, fatale malum luere debeat, quam alter, qui passus est ²⁰.

Ex damno ab aliquo nostro homine dato;

XI. ILLUD quoque naturali æquitati congruum est, ut si *homo noster* citra culpam no-

¹⁷ Sic ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia. GROTIUS *ubi supra*. Si quid damni à latronibus fecerit viator, incolæ refarcire tenebuntur. Vid. supra. c. I. § 18. not. 48.

¹⁸ Exemplum ab ÆLIANO [*Var. Hist. L. III. c. xlv.*] adducit noster in opere majori. *Ubi supra*. “A-
“ dolescenti qui in socium ensẽm impulit, dum latro-
“ nem ferire conatur, ita *Pythia* respondit:

Ἐκτείνας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων, ἔσ' ἐμίανεν
Αἶμα, πέλεις δὲ χέεργς κατὰρστέεργς, ἢ πδέεργς ἦδα.

Defendens socium verso mucrone necasti;
Purior es manibus nunc, quàm prius esse solebas.

fram alteri damnum dedit; id vel ipsi pense- Cap. 6.
mus, vel istum læso dedamus. Nam servus
utique naturaliter reparationi damni a se dati
est obnoxius. Cum autem ipse non habeat
bona unde reparatio fieri queat, ejusque cor-
pus domini fit; æquum sane est, ut dominus
aut damnum farciat, aut istum dedat²¹. A-
lias enim servo daretur licentia omnes pro li-
bidine lædendi, si neque ab ipso, qui nihil,
ac ne seipsum quidem habet, neque a domi-
no reparatio damni obtineri possit. Nam si
vel maxime ob læsionem dominus ipsum ver-
beribus aut carcere velit plectere, læso inde
hautquidquam satisfieri potest.

XII. QUIN & idem circa *animalia nostra* *Aut ab a-*
æquum esse videtur, ut quando illa etiam citra *nimali no-*
nostram culpam, & contra naturam generis *stro, ad quid*
sponte *teneamur?*

¹⁹ Addere oportet, *vel negligentiam.*

²⁰ Hæc ratio probare videtur, non ut lædens ab omni restitutione absolvatur, sed ut par sit infortunium ex utraque parte. Juxta hanc regulam qui damnum dedit, dimidium rei valorem ferenti rependere debuit, si pares sint circumstantiæ: iis imparibus, æquum est divisionem impari pro ratâ fieri. Sunt qui volunt causam damni *physicam*, quâ talem, ad restitutionem omnino teneri, etsi nulla huic culpa inest: quæ norma æquitati quadrare non videtur. Attamen res sic stare possunt, ut qui fortuito alteri damnum det, ad integram restitutionem saltem imperfecto jure teneatur; puta si a divite damnum fecerit pauper.

²¹ Censet GROTIUS hoc solum esse ex jure civili; & dominum, qui in culpa non est, naturâ ad nihil teneri. *Ubi supra*, § 21. Sed mihi magis arridet opinio auctoris, qui dominum jure naturæ & æquitatis ratione

Cap. 6. sponte commota, alteri damnum dederint, dominus vel damnum sarciat, vel animal dedat, Nam si ab animali, quod in libertate naturali degebat, læsus fuisset, poteram utique qualitercunque damnum meum reparare illud capiendo vel occidendo: quod jus sane per alterius dominum tolli non potuisse videtur. Et cum dominus ex eo animali lucrum capiat, ego vero damnum ex eodem fenserim, reparatio autem damni longe fit favorabilior, quam lucri adquisitio: adparet, recte a domino animalis postulari, ut damnum datum repararet, aut si tanti non sit ipsi animal, illud noxæ dedat ²².

Ex dato sine dolo malo, per malitiam, ad quid teneamur?

XIII. Sic igitur qui *damnum* alteri *citra dolum malum* dedit, ultro reparationem debet offerre, testarique malitiam abs se abfuisse, ne læsus ipsum pro hoste habeat, ac vicissim hostilia intentet. Qui autem *per malitiam* alterum læsit, is non solum ultro reparationem damni debet offerre, sed & pœnitentiam sui facti ostendere, veniamque petere. Vicissim

---

ratione teneri statuit. Cum enim natura cuiq; tribuat facultatem damni sibi illati reparationem aliquâ ratione quærendi, & cum servus nihil habeat de proprio, æquitati & rationi consonum videtur, ut dominus, qui omne lucrum ex ejus operâ sibi acquirit, damnum à servo datum resarciat, vel ipsum dedat.

²² Vult BARBEYRACCIUS non eandem esse animalium & servorum rationem, quippe in hos culpa cadere possit, in illa non item. Quæ distinctio tantum facit, ne animal pœnas det, (pœnâ propriè dictâ in irrationalia non cadente) non autem, ut dominus cui lucrosus est, à damno resarciendo absolvatur.

læsus

L. I. DE NON LÆDENDIS ALIIS.

257

Cap. 6.

læsus, reparatione obtenta, pœnitenti ac pœnitenti *veniam dare*, & cum ipso in gratiam redire tenetur. Nam qui reparatione damni & pœnitentia adquiescere non vult, sed vindictam utique manu sibi quæsitum it, nihil aliud agit, quam ut acerbitati animi sui obsequatur, adeoque ex causa supervacua pacem inter homines abrumpat. Quo nomine damnatur etiam naturali lege *vindicta*, quæ nullum alium finem habet propositum, quam ægre facere illis qui nos læserunt, eorumque dolore nostrum animum fatiare. Eo proniores autem mortales ad condonandas mutuas offensas esse decet, quo frequentius ipsi supremi Numinis leges violant, eoque & ipsi venia quotidie opus habent ²³.

---

²³ Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II, c. xx. § 5.* qui ibidem ostendit non christianos modo doctores, sed & philosophos ultionem in hominibus improbare.

C A P. VII.

DE AGNOSCENDA NATURALI
HOMINUM ÆQUALITATE.

Officium alterum, Alios æstimandos sibi æquales. I. **E**ST homo animal non modo sui conservandi studiosissimum, sed & cui infita sit delicata quædam sui æstimatio; cui si quid detrahatur, non minus sæpe commoveri solet, quam illata corpori aut rebus noxa¹.
 c. 2. § 1. Quin in ipso hominis vocabulo judicatur inesse aliqua dignatio, sic ut ultimum simul atque efficacissimum argumentum, quo aliorum insolens insultatio retunditur, istoc habeatur: utique non canis sum, sed æque homo atque tu². Cum igitur natura humana omnibus æque competat, & nemo libenter velit aut possit illi sociari, abs quo non saltem tanquam æque homo, & communis naturæ particeps æstimatur: ideo *secundo* loco inter officia quorumlibet in quoslibet habetur: *Ut quisque alterum hominem æstimet atque tractet, tanquam naturaliter*

¹ “ Adjuncta est adpetitio quædam principatûs, ut nemini parere animus bene à naturâ informatus velit; nisi præcipienti ^{aut} ^{et} docenti, aut utilitatis causa justè & legitime imperanti: ex quo animi magnitudo existit, humanarumq; rerum contemptio. ”

CICER. *de Offic.* I. 4.

² STAT. Theb. XII. 565.

naturaliter sibi æqualem, seu ut æque homi- Cap. 7.
nem.

II. CONSISTIT autem isthæc hominum æ- *Æqualitas*
hominum
quo funda-
mento ni-
tatur?
qualitas non in eo solum, quod hominum a-
dultorum vires fere sint æquales³ hæctenus,
ut etiam imbecillior robustiori mortem adfer-
re possit, per insidias, aut adjuvante dexteri-
tate, armorumque habilitate: sed & in eo,
quod licet unus præ altero variis *dotibus* animi
corporisque a natura sit ornatus, non eo minus
tamen legis naturalis præcepta adversus alios
ei sint exercenda, atque ipse ab aliis idem ex-
pectat; nec ideo plus licentiæ ipsi concedatur
alios injuriis afficiendi. Sicuti & contra ne-
minem parca in ipsum natura, aut tenuis for-
tuna per se ad id condemnat, ut deterioris
conditionis circa fruitionem communis juris
sit, quam alii. Sed quæ unus ab altero po-
stulare aut exspectare potest, eadem alii quo-
que cæteris paribus, ab eodem debent; &
quod juris quis in alios statuit, eo ipsum uti
maxime convenit. *Obligatio quippe ad colen-*
dam cum aliis hominibus vitam socialem, omnes
homines

—— *Hominum, inclyte Theseus,*
Sanguis erant omnes, eademque in sidera, eosdem
Sortitus animarum, alimenta que vestra creati.

³ Ratio ab æqualitate virium petita nihil omnino
valet ad probandam naturalem hominum æqualitatem.
Tantum abest à veritate, ut hæc sola sit causa, prout
asserit HOBBSIUS. *De Cive*, cap. i. § 3. Aliud jus,
aliud potentia. Superiores facultates (sint animi vel
corporis)

Cap. 7. *homines æqualiter stringit*, nec uni magis licet leges naturales in alio violare, quam alteri. Etsi nec desint populares rationes eam æqualitatem illustrantes; puta quod ex eadem stirpe omnes descendamus, eodem modo nascamur, nutriamur, moriamur⁴; quodque Deus nemini de stabili & inconcussa fortuna caverit⁵. Sicut & scita religionis Christianæ, parando Numinis favori non nobilitatem, potentiam, divitiave, sed pietatis sinceritatem commendant, quæ æque in humilem, quam illustri positum loco, cadere potest⁶.

Cuique per-
mittend-
um, ut alii
eodem se-
cum jure
fruantur.
c. ii. § 3.

III. Ex hacce porro æqualitate consequitur eum, qui aliorum opera ad commodum suum uti vult, vicissim quoque in eorundem usus sese dispensare debere. Nam qui postulat ut alii quidem sibi inserviant, ipse contra semper immunis esse cupit, is alios utique sibi inæquales ducit⁷. Inde uti ad societatem quam maxime sunt idonei, qui facile eadem omnibus per-

mittunt,

corporis) æqualitatem non destruunt, ut exinde jus imperii in alterum oriatur. Vid. quæ notavi *supra* ad cap. ii. § 5. not. 10.

⁴ CLAUDIAN. in Rufin. ii. 473.

Huc post emeritam mortalia secula vitam
Deveniunt, ubi nulla manent discrimina facti,
Nullus bonos, vanoque exutum nomine regens
Proturbat plebeius egens.

⁵ HORAT. I Carm. 34.

Vale

mittunt, quæ sibi : ita plane infociabiles sunt, Cap. 7.
 qui dum aliis superiores sese existimant, omnia licere sibi solis volunt, & ante cæteros honorem sibi arrogat, partemque præcipuam ex rebus in medio positis, ubi nullo præ reliquis eximio jure pollent. Unde & id inter communia legis naturalis officia est : *Ut ne quis cui peculiare jus non est quæsitum⁶, plus sibi, quam reliquis arroget, sed alios æquo secum jure frui permittat.*

IV: EADEM æqualitas quoque ostendit, *In jure distribuendo omnes tractandi ut æquales.*
 quomodo quis sese debeat gerere, ubi *jus inter alios ipsi fit distribuendum* ; nempe ut tanquam æquales eos tractet, & neuter præter merita causæ quid præ altero indulgeat. Se. c. ii. § 5.
 Scus enim si fit, is qui posthabetur contumelia simul & injuria afficitur, & dignatio a natura data eidem detrahitur. Unde consequitur, ut res communis æqualibus portionibus inter æquales jure sit dividenda. Ubi divisionem res
 non

————— *Valet ima summis*
Mutare, & insignem attenuat Deus,
Obscura promens ———

⁶ Conf. Auctoris *Eris Scandic.* p. 51.

⁷ Valet hæc regula tam in statu civili quàm naturali. *Quæ conveniunt eidem tertio, conveniunt inter se, norma est tam rebus moralibus quàm mathematicis conveniens : cui salvatoris mandatum quadrat ; Quacunque cultis ut faciant vobis homines, eadem vos facite illis. Mat. vii. 12.*

⁸ In statu civili quidam peculiari jure ab aliis exigere possunt, quod ab iis reciprocè nequit postulari.

Cap. 7.

non admittit, eadem communiter uti debent, qui æquale jus habent ; idque si quantitas rei permittat, quantum quisque velit. Sin res istud non ferat ; ut tunc utantur ea re præfinito modo, & proportionate ad numerum utentium. Alius enim modus excogitari non potest æqualitatem observandi. Quod si autem neque dividi res, neque communiter haberi possit ; usus ejus sit vel alternus ; vel si ne hoc quidem succedat, aut reliquis æquipollens præstari nequeat, per *sortem* uni res erit adjudicanda. Nam in ejusmodi casibus commodius quam fors remedium inveniri nequit ; quippe quæ opinionem contemptus removet ; & cui non favet, de dignatione nihil detrahit.

In quo consistat superbia, in quo vera humilitas.

c. ii. § 6.

V. CONTRA hoc officium peccatur per *superbiam*, qua quis nulla de causa aut non sufficiente aliis se præfert, & velut inæquales eosdem præ se despicit. *Nulla de causa* dicimus. Nam ubi quis sibi rite jus quæsit, quod ipsi præ aliis prælationem, dat, recte illud exercere & tueri potest, citra tamen inanem fastum, aut aliorum contemptum. Sicuti & contra, quilibet alteri prælationem honoremque, qui ipsi debetur, merito præstat. De cætero,

---

Aliæ circumstantiæ alios mores requirunt : diversa conditio magistratûs & subditi, domini & servi, diversam obligationem secum fert.

9 Audi de hac re CARTESIUM. " Omnium injustissima est superbire absque causa ; i. e. cum quis
" etiam

cætero, veræ generositati semper comes est honesta quædam *humilitas*, quæ consistit in reflexione, quam facimus super infirmitate naturæ nostræ, & erroribus, quos olim potuimus commisisse, aut deinceps possumus committere; qui non minores sunt iis, qui ab aliis committi possunt. Per quam efficitur, ut nos nemini præferamus, reputantes, cæteros æque bene suo libero arbitrio, ac nos, uti posse, quo æque pollent; cujus legitimus usus unicum illud est, quod homo pro suo reputare possit, & quo sese æstimare aut despiciere queat. Nulla autem de causa sese efferre, revera ridiculum est vitium⁹: quia & per se stultum, propter nihil se magni facere; & quia alios omnes pro stultis habet, quasi ipsum citra rationem essent æstimaturi.

VI. MAGIS adhuc peccatur, si quis *contumtum* adversus alios ostendat signis exterioribus, factis, verbis, vultu, risu, ac quacunque contumelia. Quod peccatum eo deterius est censendum, quo asperius aliorum animi in iras ac ulciscendi libidinem concitantur. Adeo ut multi deprehendantur, qui vitam malint præsentis periculo exponere, multo magis pacem adversus alios abrumpere, quam con-

Cap. 7.

*Superbia
cum contumelia
iuncta, deterius.*

c. ii. § 7.

“ etiam nihil cogitat sibi inesse meriti propter quod
 “ existimari debeat; solummodo quia meritum non
 “ magni facit, sibi que imaginando gloriam nihil aliud
 “ esse quàm usurpationem, credit eos qui ejus sibi plus
 “ arrogant, ejus quoque plus habere.” *De Passion.*
 Art. 157.

Cap. 7. tumeliam inultam pati. Quippe cum per hanc violetur gloria & existimatio, cujus integritate & vigore omnis animi voluptas constat ¹⁰.

---

¹⁰ Hoc loco notandum est auctorem omisisse utilissimum confectarium, quod ex naturali hominum æqualitate sequitur; viz. *omnes jure naturali liberos nasci, & nullos esse natura servos.* Hoc igitur ex opere majori supplebimus. “Citra pactum humanum nemo potestatis quid in alterum habeat, sed quilibet suarum actionum aut virium sit moderator. *Ibid.* § 9. Et § 8. “Longe absurdissimum foret credere, ab ipsâ naturâ statim actu prudentioribus in hebetiores esse imperium datum, aut saltem tale jus, ut illi hosce etiam inuitos ad serviendum adigere queant. “Nam ut actu constituatur imperium, factum aliquod humanum antecedere oportet. Et nequaquam aptitudo naturalis ad imperandum statim alicui dat imperium in eum, cui à natura ingenium est servitio aptum. Neque statim quod alteri utile est, id licet mihi per vim ipsi imponere. Nam homines naturali libertate ex æquo gaudent; cujus diminutionem ut patiantur, necessum est ipsorum consensus expressus vel tacitus aut interpretativus accedat, aut aliquod ipsorum factum, quo aliis jus fuit quæsitum eandem vel inuitis eripiendi. Inde recte QUINTIL. Declam. xiii. *Quid non liberum natura genuit? Taceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eâdem fortunâ, eâdem necessitate natos. Ex eodem cœlo spiritum trahunt, nec natura ulli sed fortuna dominum dedit.*”

C A P. VIII.

DE PROMISCUIS OFFICIIS HU-
MANITATIS.

I: **I**NTER officia quorumlibet erga quoslibet, & quæ propter communem socialitatem sunt exercenda, *tertio* loco id ponitur: *Ut quilibet alterius utilitatem, quantum commode potest, promoveat.* Cum enim cognitionem quandam inter homines natura constituerit, parum fuerit alios non læsisse aut contempsisse; sed talia quoque in alios conferenda, aut invicem communicanda, ex quibus mutua inter homines benevolentia alatur¹. Profumus autem aliis vel *indefinite*, vel *defi-*

*Officium
tertium,
Alterius
commoda
promoven-
da.*

c. iii. § 1.

---

¹ Hæc sunt *officia humanitatis*, quæ, si leges humanas spectemus, non sunt *jure perfecto* debita: sed cum utilitati communi necessaria videantur, perfectam obligationem à numine sibi adjunctam habent. Egregie de hac re scripsit CICERO. “ Non nobis solum nati sumus, ortusque nostri partem patria vindicat, partem parentes, partem amici. Atque, ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creari; homines autem hominum causam esse generatos, ut ipsi inter se, alius alii, prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo: tum artibus, tum operâ, tum facultatibus devincire hominum inter se societatem.”
De Offic. I. vii.

266 DE OFFICIIS HUMANITATIS, L. I.
Cap. 8. *nite* ; idque ut vel *nihil* nobis, vel *aliquid* de-
cedat².

Tum inde- II. Indefinite aliorum commodo promotum
finite per it, qui animam ac corpus suum probe excolit,
utiles acti- ut utiles abs se actiones in alios proficisci que-
ones & in- ant ; aut si ingenii per solertiam talia inveniatur,
venta ; quibus vita humana reddatur instructior. Un-
c. 3. § 2. de contra hoc officium peccare sunt censendi,
qui nullam honestam artem addiscunt, vita-
que per silentium transita animam pro sale ha-
bent, ne putificent ; *numerus* tantum, & *fru-*
ges consumere nati ³ : & qui opibus per mayo-
res relictis contenti, ideo impune abs sese ig-
naviæ litari credunt, quod aliorum industria
jam sit partum, unde victitent :

*Et qui divitiis soli incubuere reperitis,
Nec partem posuere suis* ⁴.

Item qui ad porcorum instar neminem nisi
morte sua exhilarant. Et id farinae alia otio-
sa terræ pondera.

---

² Hic addit WEBERUS: *Et quidem ut vel nihil nobis,
scilicet per officia innoxia utilitatis, vel aliquid nimirum per
beneficia alii decedat.*

³ EX HORAT. I *Epist.* ii. 27.

Nos numerus sumus & fruges consumere nati.

⁴ VIRG. *Æneid.* vi. 610.

⁵ VIRGILIUS recte in campis Elysiis eos locavit,

*Inventas — qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo.*

Æneid. vi. 663.

III.

III. VICISSIM illis, qui de mortalium genere bene mereri instituunt, cæteri hoc debent, ut ipsis ne invideant, nec præclaris eorum conatibus remoram injiciant. Tum si alia non sit via paria cum istis faciendi, saltem celebritatem memoriæ famæque eorum, qui præcipuus laborum fructus est, promotum eant ⁵.

Cap. 8.

Quorum
merita rite
estimare
ceteri de-
bent.

c. iii. § 3.

IV. ⁶ IMPRIMIS autem illa bona, quæ citra nostrum detrimentum, molestiamque aut laborem præstari possunt ⁷, non libenter in alios dispensare, detestanda malignitas & inhumanitas habetur: Quæ vocari solent *res innoxia utilitatis*, seu quæ accipienti profunt, præstantem non gravant. Uti sunt, non prohibere aquam profluentem, pati ab igne ignem capere, consilium fidele deliberanti dare, erranti comiter monstrare viam ⁸. Sic si quis rem aliquam amplius possidere nolit, propter nimiam copiam, aut quia asservatio ejus ipsi molesta est; cur non malit eam potius integram relinquere, ut aliis non hostibus usum præbere possit,

Tum hu-
manitate
in rebus
innoxia
utilitatis;
c. iii. § 4.

⁶ Hactenus de *indefinitis* officiis, quibus humani generis utilitati inservire possumus. Quæ sequuntur, ad officia *definita* pertinent.

⁷ Aliter WEBERUS: *Definitè quis inservit, quando certis hominibus indulget, quod ipsis utilitatem quandam afferre, & vel citra suum detrimentum, molestiamq; aut laborem præstari potest, quale quid non libenter, &c.*

⁸ ENNIUS apud CICER. de Offic. I. xvi.

*Homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit:
Nihilominus ipse lucet, cum illi accenderit.*

quam

Cap. 8.

quam eandem corrumpere? Sic non fas nutrimentum perdere, ubi nos saturati sumus; neque fontem obturare, aut occultare, ubi nos affatim bibimus; neque signa navigationis itinerisque abolere, postquam iis usi sumus. Huc pertinet modicæ stipes locupletum in egenos collatæ; item illa humanitas, quæ iusta de causa peregrinantibus exhibetur, præsertim ubi aliqua ipsos calamitas oppresserit; & ejus generis alia⁹.

Tum quo-
quo bene-
ficiis ali-
cujus sum-
tus aut o-
pera.

V. SUBLIMIOR gradus humanitatis est, ex singulari benevolentia gratis quid in alterum conferre, impensa aut opera laboriosa constans, quo ipsius necessitatibus obveniatur, aut eidem insignis quæpiam utilitas concilietur.

C. iii. § 15 Quæ κατ' ἐξοχήν vocantur *beneficia*, aptissima materia insignem laudem parandi, si magnitudo animi & prudentia eadem rite temperaverit. Eorum dispensationem ac modum fere conditio dantis atque accipientis moderatur. In quibus id cumprimis observandum, ne obfit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videtur fieri, & cæteris: deinde ne major benignitas sit, quam facultas; tum ut pro dignitate cuique tribuatur, & quidem ante omnia bene meritis; tum ut quisque nostræ opis indiget

⁹ Conf. GROTI. *De Jure. B. & P. L. II. c. ii. § II.*

¹⁰ AUDIAMUS CICERONEM præclare de gratitudine differentem: "Nullum officium referendâ gratiâ magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acciperis majore mensurâ si modo possis, jubet reddere"
HESIODUS: quidnam beneficio provocati facere
"debemus"

diget; observatis quoque conjunctionis gradibus inter homines. Videndum quoque, quid cuique maxime necesse sit, & quid quisque nobiscum, aut sine nobis possit consequi, aut non possit. Modus quoque dandi multum gratiæ beneficiis addit, si hilari fronte, promte, & cum contestatione benevolentiae demus.

Cap. 8.

VI. VICISSIM in eo, qui beneficium accipit, existere debet *gratus animus*; quo is ostendit, istud sibi acceptum fuisse, danti que eam ob causam favet, & occasionem quærit paria reponendi, aut amplius, quantum ejus fieri potest. Nam id non necessarium est, ut præcise tantum reddamus, quanti id fuit quod datum est; sed sæpe studium & conatus obligationem explent¹⁰. Modo tamen nihil sit, quod ei, qui beneficium se dedisse prætendit, recte opponi possit. Nam qui me ex aquis extraxit, ei nihil debeo, si me in eas prius conjecerat.

Gratus animus in benefactorem quid involvat?
c. iii. § 16.

VII. CÆTERUM quo magis ad devinciendos hominum animos apta sunt beneficia, eo acrius ad gratiam referendam incumbere debet, qui ista accipit. Saltem ne eum, qui fiducia nostri prior nobis benefecit, ob eam rem

Beneficium ad gratiam referendam obligat.
c. iii. § 17.

“ debemus? an imitari agros fertiles, qui multò plus
 “ efferunt, quam acceperunt? Etenim si in eos, quos
 “ speramus nobis profuturos, non dubitamus officia
 “ conferre; quales in eos esse debemus, qui jam profuerunt?” *De Offic. I. xv. Conf. CARTES de Passion. Art. 194.*

deteriore

Cap. 8. deteriore esse conditione patiamur ; neve beneficium accipiamus, nisi animo nitendi, ne dantem merito dati poeniteat. Nam si certam ob causam peculiariter alicui nolimus obligari, licebit oblatum beneficium dextre recusare. Et sane si absque necessitate gratiæ referendæ foret, contra rationem fecerit, si quis sua temere jactaverit, & quod perituum prospicit, beneficium prior contulerit. Quo modo omnis tolleretur inter homines beneficentia & fiducia, unaque omnis benevolentia ; neque esset inter eos quidquam gratuitæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium ¹².

*Ob ingrati-
tudinem
tamen a-
ctio in foro
non datur.*

VIII. QUANQUAM autem in animo ingrato per se nulla fit injuria ¹³ : foedius tamen & magis odiosum ac detestabile habetur nomen ingrati, quam injusti. Censetur enim animi valde abjecti & degeneris, seipsum indignum declarare eo judicio, quod alter de ipsius probitate tulit : ac ne beneficiis quidem, quæ e-

¹² Hoc comma maximâ ex parte huc transfertur ex HOBBSIO. *De Cive*, cap. III. § 8.

¹³ Quoniam gratia, quæ gratia, nequit perfecto jure postulari.

¹⁴ Similiter SENECA : “ Primum omnium pars optima beneficii perit, si actio, sicut certæ pecuniæ, aut ex conducto datur. Deinde cum res honestissima sit referre gratiam, desinit esse honesta, si necessaria est. Adjice nunc, quod huic uni legi omnia fora vix sufficient. ” *De Benefic. L. III. c. vii. Persas* autem in ingratos severè animadvertere auctor est XENOPHON. *Cyropæd. L. I. Pr.* Conf. GROTI. *L. II. c. xx. § 20.*

tiam bruta demulcent, moveri posse ad concipiendum humanitatis sensum. In foro tamen civili ob simplicem ingratitude[m], seu ubi quis nudi beneficii obliviscitur, & occasione id data referre negligit, *actio* non solet dari. Pars enim optima beneficii perit, si actio, uti certæ pecuniæ, detur : jam enim creditum esse incipiet. Et cum res honestissima sit referre gratiam, desinet esse ita splendide honesta, si sit necessaria. Denique huic uni legi vix omnia fora essent suffectura, ob difficillimam æstimationem circumstantiarum, quæ beneficium vel intendunt, vel elevant ¹⁴. Et eam ipsam ob causam beneficium dedi, i. e. ejus quod dedi refusionem mihi stipulatus non sum, ut & alteri foret occasio ostendendi, se honesti amore, non ex metu pœnæ humanæ aut coactionis, gratiam retulisse ; utque ipse non spe lucri, sed ob humanitatem exercendam videar erogasse, de quo recipiendo mihi caveri noluerim ¹⁵. Enimvero

---

¹⁵ Hoc in capite tractari debent officia, quæ ad integras gentes spectant : qualia à gentibus erga gentes rectè exercentur ; etsi non sunt perfectò jure debita. Huc spectant plurima de quibus GROTIUS verba fecit, *De Jure B. & P. L. II. c. ii.* “ I. Sic & terræ & flumina, & si qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his, qui transitu opus habent ad causas justas ; puta, quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt gente seposita, aut etiam quia quod suum est, justo bello petunt. ” At verò hoc de innoxio transitu dicendum est, ut ubi pauci aliqui & inermes transire volunt : non autem de magnis exercitibus, à quorum transitu justus metus oriri possit. GROTIUS quidem

Cap. 8. nimvero qui non solum beneficium non re-
pendit, sed & benefactori insuper malum re-
ponit,

---

quidem existimat metum ad negandum transitum non valere. Sed mihi magis arridet opinio GRONOVII; quoniam (ut notat ipse *ad loc.*) si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratiâ, multo magis princeps vel populus ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. Potrò rectè animadvertit noster, “difficultatem non tolli, si quis dicat transitum esse dandum, ubi justo bello alter petatur; negandum, si injustum ei fiat bellum. Nam neque ista dijudicatio semper est satis expedita; & temerarium habetur, ultrò se duobus armatis, velut arbitrum interponere, & tantam litem suam facere. Accedit, quod cesso transitu in nostris terris belli sedes possit constitui.” *De Jure Nat. & Gent.* L. III. c. iii. § 5.

II. Ad res innoxie utilitatis, quæ cuivis libenter indulgeri debent, à GROTIUS refertur, *mercibus per terras nostras transitum concedere.* “Nam quo minus (inquit) gens quæque cum quavis gente sepositâ commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum sed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet.” Hoc autem nimis laxè nimisque liberaliter pronunciatum decernit GRONOVIVS. Etsi enim concedit interesse societatis humanæ, esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: attamen hanc vel illam gentem excludi à commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non esse iniquum judicat. Ut mihi videtur, hanc rem acu tetigit BUDDEUS. Dispicendum, inquit, an merces ad gentis alterius conservationem sint necessariæ, an verò saltem
ad

ponit, ille ob hoc factum eo graviore poena Cap. 8.
est afficiendus, quo scediorem animi maligni-
tatem sibi inesse ostendit.

C A P.

ad voluptatem, luxum, lucrum sint comparatæ. Si prius sit, tantum abest ut transitus denegari queat, ut ad eum concedendum jure perfecto obligati sint imperantes. Si posterius, rursus videndum, an forte transitus ejusmodi rempublicam nostram insigni quodam commodo aut lucro privet. Si non privet, inhumanum foret eundem petentibus denegare. Sin privet, & certa spes sit me transitum denegando insigne commodum in meam rempublicam derivare posse, non puto aliquem ad eum concedendum obligatum esse. Licet enim jus perfectum ad ejusmodi lucrum nemo habeat; nemo tamen obligatus est, alterius commoda potius quam sua promovere. Quod si verò videam transitus denegatione, & meam rempublicam, & alteram gentem lucro & commodo privatum iri; rursus inhumanum est alteri invidere, quod nos impetrare non possumus. *Philos. Pract. c. iv. § 9.* III. Quæritur à GROTIUS; *an ita transeuntibus mercibus terra aut amne aut parte maris, qua terra accessio dici possit, VECTIGALIA imponi possint ab eo, qui in terrâ imperium habet?* In quâ quæstione sic decernit: "Certe quæcunque onera ad illas merces
" nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi
" nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio [*i. e.* census,
" vel stipendium in capita hominum descriptum] " ci-
" vibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera ab
" exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad
" præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera
" etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda
" vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum mo-
" dus causæ non excedatur." Sic cum sumptus sunt
faciendi ad vias muniendas, ad pontes struendos, ad
ripas munimentis, præsidiis vel arcibus tuendas, cæ-
teraque ejusmodi, omnino æquum est vectigalia exigi.

IV. Rem

 C A P. IX.

 DE OFFICIO PACISCENTIUM
in genere.

Officia ho-
 minis non-
 nulla ex
 pactis ori-
 unda.
 L. iii. c. 4

I. **A**B Officiis absolutis ad hypothetica fit velut transitus per pacta intermedia ; quippe cum omnia officia, præter jam enumerata, pactum expressum aut tacitum videantur præsupponere¹. Igitur hoc loco agendum erit *de natura pactorum*, & quid illa ineuntibus observandum sit².

 II. FUISSE

IV. Rem esse innoxæ utilitatis existimat GROTIUS *moram aliquantisper pratervehentium, aut prateruentium, valetudinis aut aliâ quâ justâ de causâ* permittere. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat ; putâ in litore, etiamsi litus a populo occupatum concedamus. Adjungit præterea, *perpetuam habitationem* his, qui sedibus suis expulsi receptum querunt, denegandam non esse externis ; dum & imperium, quod constitutum est subeant, & quæ alia ad vitandas seditiones sunt necessaria. V. In hoc jure gentium erga gentes inesse censet GROTIUS, *libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes*. Hoc autem caute capiendum esse rectè monet BUDDÉUS : nimirum si qui matrimoniorum libertatem expectant, iisdem nobiscum utantur sacris, nec scelestum vitæ genus sectentur, aut aliis vitiis statûs hujus indoli adversis laborent, tum salvo humanitatis jure, illis non potest dari repulsa. VI. Ad officia humanitatis refert BUDDÉUS, *jus sepulture*, idque ad jus naturæ (quod quatenus ad integras gentes pertinet, *jus gentium* vocatur)

II. FUISSE autem *necessarium pacta inter homines iniri*, satis manifestum est. Quam enim officia humanitatis late sese per vitam humanam diffundant: hautquaquam tamen ex eo solo fonte deduci omnia possunt, quæ hominibus ab se invicem utiliter percipere licebat. Nam neque quibusvis ea est ingenii bonitas, ut omnia quibus aliis prodesse possunt, ex sola humanitate velint præstare, citra exploratam spem paria recipiendi. Et frequenter illa, quæ ab aliis in nos proficisci queunt, ejusmodi sunt, ut gratis eadem nobis exhiberi salva fronte postulare nequeamus. Sæpe quoque nostram fortunam aut personam non decet, alteri tale beneficium debere. Adeoque ut plurimum alter dare non potest, sæpe nos accipere nolumus, nisi iste pari^a nobis reci-

Cap. 9.
Pacta ad
mutua so-
cialitatis
officia ne-
cessaria.
c. 4. § 1.

atur) spectare existimat. Nimirum, licet post mortem corpus nihil sentiat, adeoque perinde esse videatur quicquid ei eveniat: nihilo fecius sufficit, quod homines dum vivunt, horrore quodam percillantur, si intelligant corpora sua insepulta abjectum iri. Adeoque ut recte nonnulli per sepulturæ denegationem puniuntur; ita per ejus concessionem humanitas exercetur. Contrariorum enim contraria est ratio. Accedit quòd moribus & consuetudine hominum, in sepulturâ signum & monumentum honoris positum sit. *Philos. Pract. cap. iv. § 9.*

¹ Officia vocantur *absoluta*, quæ homines quæ homines obligant, ideoque pro universalibus haberi debent, qualia sunt, suum cuique tribuere, alterum non lædere, &c. *Hypothetica* vero, quæ statum adventitium præsupponunt &, non nisi accedente aliquo instituto humano, obligant: quorum tractationi jam auctor se accingit.

^a Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. xi.*

T

piat,

Cap. 9. *piat.* Non raro denique alios latet, qua ratione commodis nostris inservire queant. Igitur ut mutua inter homines officia, qui fructus est socialitatis, eo crebrius & ad certas velut regulas exerceatur, necessum fuit homines ipsos inter se convenire super ejusmodi rebus invicem præstandis, quæ ex sola humanitatis lege certo sibi polliceri ab aliis non poterant³. Adeoque in antecessum determinandum fuit, quid alteri quis præstare, quidque ab eodem iterum exspectare suoque jure exigere deberet. Id ipsum autem fit per *promissa & pacta*.

Inpromissis & pactis data fides est servanda. III. CIRCA isthæc generale officium ex lege naturali debitum est : *ut quilibet fidem datam servet*, seu promissa & pacta expleat⁴. Citra hoc enim si esset, plurima pars utilitatis periret, quæ humano generi communicatis invicem operis

---

³ Vult TREVERUS duplicem solummodo esse pactorum finem ; nimirum vel ad tollendam vel ad constituendam obligationem. Sed TITIVS cum nostrorum usus & beneficia in quatuor partes rectius dispescit ; quæ sic breviter complecti possumus. 1. Exinde novæ obligationes creantur. 2. Imperfectæ redduntur perfectæ. 3. Abruptæ & intermissæ renovantur. 4. Obligationes tolluntur & irritæ fiunt.

⁴ Hæc regula generalis est, quæ tamen exceptionibus subjicitur. Istæ circumstantiæ incidere possunt, quæ fidem datam violare jusserint. Ad eam sententiam CICERONEM allègo testem. “ Incidunt sæpe tempora, cum ea quæ maxime videntur digna esse justo homine, eoque quem virum bonum dicimus, commutantur, fiuntque contraria ; ut reddere depositum promissum facere, quæque pertinent ad veritatem & ad fidem, ea migrare interdum & non servare sit justum

operis ac rebus enasci apta est. Et ni promissa servandi necessitas foret, hautquaquam liceret rationes suas firmiter aliorum hominum subsidiis superstruere. Quin & ex decepta fide justissimæ querelarum bellique causæ pululare sunt idoneæ. Nam ubi ego ex pacto aliquid præstiterim, altero fidem fallente, mea mihi res aut opera frustra perit. Sin vero nihil adhuc præstiti, rationes tamen & destinata mea turbari molestum est; cum alio modo rebus meis potuissim consulere, nisi iste se mihi obtulisset. Et indignum est ludibrio haberi, quia alterum cordatum ac bonum virum credidi.

IV. OBSERVANDUM autem, ea quæ ex solo humanitatis officio debentur, in hoc potissimum differre ab iis, quæ ex pacto aut promisso

Ea demum pariunt perfectam obligationem & jus.
c. 4. § 5.

“ justum. Referrī enim decet ad ea, quæ proposui
 “ in principio, fundamenta justitiæ; primum ut ne
 “ cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviatur.
 “ Cum tempora commutantur, commutatur officium,
 “ & non semper est idem; potest enim accidere pro-
 “ missum aliquid & conventum, ut id effici sit inutile,
 “ vel ei cui promissum sit, vel ei qui promiserit.”
De Offic. I. x. Non autem merè ob utilitatem ejus qui
 promiserit, promissum violare erit: sic enim ruit justitia; omnisque inter homines fiducia & vitæ incolumitas unà funditùs tollitur. Itaque omnino cautè agendum est, qui de eo, quod licitum est, in promissorum violatione statuit. Quid in hac re præstandum sit, & in quibus circumstantiis promissum violare liceat, docebitur infra, § 17—19.

His rationibus accedit consensus veterum philosophorum. ARISTOT. *Rhetor. L. I. c. xv.* “Ὡς ἀνύ-
 ρων

Cap. 9. misso perfecto debentur ; quod ista quidem recte petantur, & honeste præstentur : sed ubi alter ea ultro præstare neglexerit ; de inhumanitate duntaxat, feritate, aut duritia ejusdem queri possum ; non tamen per violentiam propriam aut superioris, eundem ad præstandum cogere. Id quod tamen licet, ubi ultro non præstantur, quæ ex promisso perfecto, aut pacto debentur ⁶. Inde etiam ad illa *jus imperfectum*, ad hæc *jus perfectum* habere : sicut & ad illa *imperfecte*, ad hæc *perfecte obligari* dicimur ⁷.

Fides datur vel promisso gratuito, vel pacto.
c. 5.

V. FIDEM damus vel *per actum solitarium* seu *μόνον πλευρον*, vel *per actum reciprocum* seu *δίπλευρον*.

ρων γιγνομένων τῶν συνθηκῶν ἀναιρεῖται ἢ πρὸς ἀλλήλους χρεῖα τῶν ἀνθρώπων. *Sublatis pactis tollitur usus hominum inter se.* Teste GROTIUS, Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod *fidelitatem* transtulit APULEIUS, *Apol. de Plat. Phil. Mort.* CICERO, *de Offic. I. vii.* “Fundamentum est justitiæ fides ; id est, dictorum
“conventorumque constantia & veritas. Ex quo
“quamquam hoc videbitur fortasse cuiquam durius,
“tamen audeamus imitari Stoicos, qui studiose exquisi-
“runt, unde verba sint ducta : credamusque quis
“fiat quod dictum est, appellatam fidem.”

⁶ Ut recte percipi possit doctrina de pactis & promissis, auctor noster in opere majori obligationem divisit tripliciter. 1. Naturalis est, vel adventitia aut civilis. 2. Mutua vel non mutua. 3. Imperfectè mutua, vel perfectè mutua. De quibus non opus est, ut verba faciam, cum voces magis sint claræ, quam quæ definitionibus indigent.

⁷ Quid denotant termini, *Jus perfectum* & *imperfectum*, videas quæ supra notavimus ad cap. II. § 15. not.

διπλευρον. Quandoque enim unus se duntaxat ad quid præstandum obstringit ; quandoque autem duo pluresve mutuo se ad quid præstandum obligant. Prior actus vocatur *promissum gratuitum*, posterior *pactum* ⁸.

Cap. 9.

VI. *Promissio* potest dividi in *imperfectam* & *perfectam*. Illa est, quando ipsi quidem qui promittimus, utique obligari volumus ; ut tamen alteri jus ad exigendum non demus, sed ut nolimus ad promissum nostrum implendum violenter compelli. v. g. Si ita concipiam promissum, ego serio destinavi hoc vel illud tibi præstare ; & peto, ut mihi credas ⁹. Sic enim videor obligatus magis ex lege veracita-

Promissio imperfecta, quæ non dat jus rem exigendi.

c. 5. § 6.

tis

36. Quibus addendum est hoc in loco officia *perfectæ* obligationis vocari, quæ leges civiles à nobis exigunt, *imperfectæ* verò, quæ lex naturæ præcipit, civiles autem in medio relinquunt. Sed quisquis horum naturam penitus perspectam habeat, huic manifestò constabit ea non minùs obligare, quam quæ obligationem secum ferre vulgò dicuntur, eorumque neglectum civilis societatis commodo haud minùs officere. Cujus rei testem appellamus SENECAM : “ ut scias per se ex-

“ petendam esse grati animi affectionem, per se fugi-

“ enda res est ingratum esse ; quoniam nihil æque

“ concordiam humani generis dissociat ac distrahit,

“ quam hoc vitium. ” *De Benef. L. IV. c. 18.*

⁸ Huic affinis est divisio *Grotiana* in actus *beneficos*, & *permutatorios*. *De Jure B. & P. L. II. c. xii, § 2.* In jure Romano aliæ sunt pactorum divisiones, quas tutò præterire possumus, quippe sint extra juris naturalis disciplinam.

⁹ Magis accurata est divisio *promissionis de futuro*, quam GROTIUS acceptam referimus. “ *Primus gradus*

“ est assertio explicans de futuro animum qui nunc

T 3

“ est ;

tis, quam justitiæ; maloque videri propriæ constantiæ & gravitatis impulsu ferri ad faciendum officium, quam propter jus alterius. Huc spectant pollicitationes virorum potentum aut gratiosorum, quibus alicui non per verba honoris, sed serio suam commendationem, intercessionem, promotionem, aut suffragium spondent: quæ tamen hautquaquam velut jure aliquo abs se volunt exigì, sed in solidum suæ humanitati ac veracitati cupiunt imputari; ut officii sui gratia eo major sit, quo longius ab eodem coactio abfuerit.

*Perfecta,
quæ dat
omnino.
c. 5 § 7.*

VII. PERFECTA autem promissio est, quando non solum ipse utique obligari volo, sed & simul

---

“ est: & ad hanc ut vitio careat, requiritur veritas
 “ cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in
 “ ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus
 “ humanus non tantum naturalem potentiam mutandi
 “ consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sen-
 “ tentiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est
 “ intrinsecum mutationi, sed ex materiâ, puta quia
 “ prior sententia erat melior. *Secundus* gradus est,
 “ cum voluntas seipsam pro futuro tempore determi-
 “ nat cum signo sufficiente ad indicandam perseve-
 “ randi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest,
 “ quæ sepositâ lege civili obligat quidem aut absolute
 “ aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat.
 “ Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis
 “ & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ
 “ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc
 “ debitum constantiæ sive fidelitatis.” *De Jure B.*
 “ *P. L. II. c. xi. § 2, 3.* Itaque malè, ut opinor,
 “ statuit HOBBSIUS de promissis *de futuro*, ea nihil
 “ transferre: cujus hoc exemplum profert. “ Qui de
 “ futuro sic dicet, *cras dabo*, apertè significat, se non
 “ dedisse

simul jus in alterum confero, ut rem promissam velut debitam plane me poscere queat. Cap. 9.

VIII. PORRO ut promissa & pacta nos obligent ad aliquid dandum aut faciendum, quod antea non debebamus; aut omittendum quod antea jure poteramus facere; maxime requiritur *ultroneus noster consensus*¹⁰. Nam cum cujusvis promissi & pacti impletio cum aliquo onere sit conjuncta, nulla prior ratio est quare super eo conqueri recte nequeamus, quam quia ultro in id consensimus, quod evitare penes nos erat.

IX. CONSENSUS etsi regulariter per *signa*, puta voces, literas, nutusque exprimi solet¹¹, aliquando

Promissa & pacta, ut obligent, consensus requirunt.

c. 6. § 1.

Qui quandoque expressus est, quandoque tacitus.

c. 6. § 2.

“ dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manetque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim. Quod si de presentis loquar, puta hoc modo, *do vel dedi habendum cras*, illis verbis significatur me dedisse, & jus habendi cras transtulisse hodie. ”
De Cive, c. 2. § 6. Sed non video, quare verbo futuro nequit transferri jus. Qui sic dicit, *cras dabo*, significat se jus hodie alteri dedisse, quod crastino die actu possidebit.

¹⁰ Consensus est convenientia duarum pluriumve voluntatum circa rem eandem ejusque circumstantias. Requisita ejus sunt, primo ut declaretur § 9. Secundo ut sit verus. § 10—15. Tertio, ut sit mutuus, § 16.

OTTO.

“ Sunt & signa quaedam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum. *VIRG. Æneid.* viii. 127. Apud Macedones hastarum erectio. *LIV.* xxxiii. 10. Apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditiois, quæ proinde

Cap. 9. aliquando tamen contingit, ut ille citra isthæc signa ex ipsa negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligatur. Sicuti interdum *silentium*, cum certis circumstantiis consideratum, loco signi consensum exprimentis valet. Unde & dantur *pacta tacita*, quando nempe consensus noster non per ejusmodi signa, quæ regulariter in commercio hominum recepta sunt, exprimitur; sed quando idem ex negotii natura, aliisque circumstantiis liquido colligitur. Sic & principali pacto sæpe adhæret pactum tacitum, quod ex ipsa negotii natura profluit. Sicut & usitatissimum, ut in pactis tacitæ quædam exceptiones, & conditiones necessariæ sint subintelligendæ¹².

Promissa
& pacta
infantum,
amentium,
ebriorum.
c. 6 § 4, 5.

X. UT autem aliquis liquido consentire possit, requiritur *usus rationis* hæctenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & abs se præstari queat, eoque perpenso consensum suum sufficientibus signis exprimere possit. Unde sequitur, promissa & pacta *infantum*, ut & *amentium* ac *furiosorum*, nisi ubi dilucidis

---

“ obligant ad arma ponenda. ” GROTIUS. *De Jure B.*
 & P. L. III. c. xxiv. § 5.

¹² Ex eo oritur tacitus consensus, quod ex quibusdam circumstantiis agens consensum præbuisse præsumitur. Exempla attulit auctor in opere majori, ubi supra § 2.
 “ 1. Si quis peregrinus in civitatem aliquam externos
 “ amicè tractare solitam amicâ sub specie accedat, etsi
 “ nunquam expresse fidem dederit, tacitè tamen & ex
 “ ipso accessione actu fidem dedisse censetur, quod pro
 “ ratione statûs sui velit sese legibus ejus civitatis at-
 “ temperare. 2. Si quis cum altero paciscatur de tuto
 “ accessu

dilucidis intervallis furor distinguitur, nulla esse. Id quod & de promissis *ebriorum* est pronuntiandum, si ebrietas jam eo usque processerit, ut ratio sit plane obruta & sopita. Nam pro vero & deliberato consensu haberi nequit, si quis vel maxime momentaneo & inconsulto impetu in aliquid inclinet, aut signa quædam edat consensum alias exprimentia, eo tempore, quando mens velut medicamine quodam loco mota fuerat. Sed & impudens foret, tale promissum, præsertim cum magno onere conjunctum, exigere velle¹³. Quin si quis ebrietatem eam captavit, & observata alterius facilitate promissum astute elicit, ne abs doli quidem fraudisque crimine immunis erit. Ast qui, discussa crapula, per ebrietatem acta rata habuerit, utique obligabitur, non tam ex eo quod ebrius, quam quod sobrius egit.

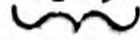
XI. CÆTERUM quousque in *pueris* duret imbecillitas rationis, contrahendam obligationem impediens, lege naturali adeo accurate definiri nequit; cum in aliis citius, in aliis tardius

*Quæ ætas
obligationi
contrahenda
idonea?
c. 6. § 5.*

“ accessu in aliquem locum, etiam de reditu convenisse
 “ judicatur, etsi de hoc expressa mentio nunquam
 “ fuerit facta: quod alias priore pacto nihil foret actum.
 “ 3. Qui cubiculum in ædibus suis alicui locat, concessisse etiam judicatur usum earum partium, quibus
 “ ille carere nequit; putà januæ & viarum quæ ad
 “ illud ducunt, saltem hætenus ut foras prodire ac
 “ redire liceat. ” Conf. GROTIUS. *de Jure B. & P. L.*
 III. c. xxiv.

¹³ Prudenter in *Flandria* (teste BURGUNDO in *Præf. ad consuetud. Flandr.*) nullus contractus in cauponâ initus obligat,

tardius iudicium maturescat. Sed illud est ex cujusvis quotidianis actionibus iudicandum, Etsi in plerisque civitatibus leges civiles certum heic temporis terminum in universum constituerint ¹⁴. Sicuti & alicubi salutariter est receptum, ut aliorum prudentiorum auctoritatem adhibere necessum haberent in contrahendis obligationibus, quousque inconsultus ille juventæ impetus deferbuisse censeretur. Quippe cum ea ætas, etiam quando negotium quod geritur intelliget, vehementi fere ac parum provido impetu feratur, ac in promissa sit facilis, spei plena, liberalitatis famam captans, in amicitias ambitiose colendas prona, ac diffidere nescia. Unde & dolo vix caret, qui istius ætatis facilitati imminet; & juniorum dispendiis locupletari vult, quæ isti per iudicii imbecillitatem prævidere aut æstimare non norunt.

Error quousque consensum impedit?
c. 6. § 6.

XII. CONSENSUM quoque impedit *error*¹⁵.

Circa

---

obligat, nisi die sequente ratihabeatur. Similem fuisse morem *Perfarum* testatur HEROD. I. 133. *Cretensium* ATHEN. 4. 5. & veterum *Germanorum*. TACIT. de Mor. Germ. c. 22. OTTO.

¹⁴ Diversis gentibus diversæ sunt leges, quæ certum maturæ ætatis terminum designant, prout indoles singuli populi fert. Sic apud Hebræos adolescentis, qui annum XIII implevisset; puellæ, quæ XII annum, promissio valebat. Apud *Perfas*, *Indos*, & *Athenienses* post annum XVIII; apud *Britannos* non nisi post annum XXI infantes vel *minores* (ut aiunt) esse desinunt. Notandum est autem non eandem ætatis periodum ad omnia negotia exigi: sic in *Anglia* matrimonium contrahere vel *guardianum* eligere possunt annos XIV
nat

Circa quem hæ regulæ sunt observandæ. I. Ubi in promissione aliquid tanquam conditionem supposuerim, citra cujus intuitum promissurus non fueram, naturaliter promissionis nulla erit vis. Nam promissor consensit non absolute, sed sub conditione : qua non adparente, promissio quoque nulla est. II. Si ex errore ad paciscendum aut contrahendum fuerim impulsus, eumque re integra, & quando nihil adhuc fuit præstitum, deprehendero ; æquum sane fuerit, ut facultas pœnitendi mihi concedatur : præsertim ubi præ me tulero, dum ad paciscendum accedo, quæ me causa impellat ; nec alter ex mea pœnitentia detrimentum patiatur, aut id pensare ego paratus sim. Verum ubi res non amplius est integra, & ubi error tunc demum patuerit, quando jam pactum est impletum, ex toto aut ex parte ; qui erravit, a pacto resiliere non poterit, nisi quantum alter ex humanitate velit indulgere ¹⁶.

III.

---

nati, quorum promissiones in plerisque negotiis usque ad annum XXI irritæ ac nullæ sunt.

¹⁵ Ad hunc locum recte nos monet TREVERUS errorem impellentem pactum non dirimere. I. Quia causa paciscendi ad naturam pacti non pertinet, sed extra negotium est. 2. Quia sic multi, ubi facti eos pœniteret, ad ejusmodi errorem provocare possent ad eludendam pacti molestiam. 3. Nulla causa subest, cur alteri error meus magis imputari debeat quàm mihi. 4. Aliud est, quid officio humanitatis aliquis præstiturus sit, & an juri suo velit renunciare, quod pacto sibi acquisivit ; aliud an jure perfecto ad id teneatur.

¹⁶ Ex lege naturali nihil omnino valet, utrum res sit integra, an pactum sit impletum vel ex toto vel ex parte.

III. Ubi error contigerit circa ipsam rem, de qua convenitur ; pactum vitiat non tam ob errorem, quam quia legibus pacti non fuit satisfactum. Nam in pactis ipsa res, de qua convenitur, ejusque qualitates debent esse cognitæ ; citra quam cognitionem liquidus consensus intelligi nequit. Unde defectu deprehenso, qui lædendus fuerat vel a contractu rescilire potest, vel alterum ad defectum suppleendum adigere, vel etiam ad præstandum id quod interest, ubi ipsius dolus aut culpa intervenit.

*Dolus an,
& quis,
promissa
& pacta
violat ?
c. 6. § 8.*

XIII QUOD si quis *dolo* & malitiosa fraudulentia alterius inductus fuit ad promittendum aut paciscendum, ita est habendum. I. Si tertius dolum adhibuerit, non colludente eo, quicum paciscimur ; negotium erit firmum : ab eo tamen, qui dolum adhibuit, poterimus

---

parte. Nam si in hoc casu firmus stabit assensus, quare & non in altero? Tota res pendet ex ipsâ naturâ erroris ; [sive circa ipsam rem versetur, sive circa circumstantiam rei non essentialem. Sic si me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit; in sexu enim non est erratum. Cæterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est. *Digest. L. XVIII. Tit. i.* Itaque error circa essentialiam rei pactum vitiat. Attamen hoc intelligendum volui non tantum de physicâ rei essentiali, de qua pactum inicitur, sed etiam de qualitatibus istis, quas paciscens præcipue vel unice respexerit. Unde non solum irritus erit contractus, si ab altero Davum emi, & ille mihi Syrum tradiderit ; sed etiam ubi professus sum me servum quærere coquendi peritum, & ejus artis imperitus mihi

terimus repetere id quod intererat, nos non Cap. 9.
 fuisse deceptos. II. Qui dolo suo malo cau-
 sam dedit ut ipsi quid promitterem ¹⁷, cum eove
 paciscerer, ei ex isthoc actu hautquaquam ob-
 ligor ¹⁸. III. Si quis ultro quidem & liquida
 cum destinatione animi ad paciscendum acces-
 serit; in ipso tamen negotio, puta, circa ob-
 jectum, ejusve qualitates & æstimationem do-
 lus intercesserit; hætenus pactum erit vitio-
 sum, ut in arbitrio decepti sit illud penitus
 dissolvere, aut læsionis pensationem exigere.
 IV. Quæ ad essentiam negotii non faciunt,
 nec expresse fuerunt designata, actum de cæ-
 tero rite conceptum non vitiant; licet forte
 alter de iis, dum paciscitur, tacite cogitavit;
 aut ejus opinio actu fuit confirmata, quouique
 contractus conclusus foret.

XIV. *Metus* qui circa promissa & pacta in-

*Metus de-
ceptionis
quantum
iis detra-
hat?*

mihî traditus fuerit. Ibid. § 7. Sed, ut rectè nos mo-
 net GROTIUS, si promissor negligens fuerit in re
 explorandâ, aut in sensu suo exprimendo, & damnum c. 6. § 10.
 inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor,
 non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam
 dato. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo
 fundata non fuerit promissio, ratus erit actus. *De*
Jure B. & P. L. II. c. xi. § 6.

¹⁷ Jure naturæ perinde est, an dolus causam dederit
 contractui, an in contractum *inciderit*. Sed Leges
 Romanæ illam servant differentiam, ut contractus
 bonæ fidei, actione ex contractu natâ, possint rescindi;
 in contractibus verò stricti juris opus est clausulâ de
 dolo, quam CICERO *everriculum omnium malitiarum*
 vocat. *De Nat. Deor. 3. 30.* OTTO.

¹⁸ Quoniam scil. nemo ex delicto meliorem suam
 conditionem facere potest; ut loquuntur jurisconsulti,
Digest. L. I. Tit. xvii.

tervenit

Cap. 9. tervenit *dupliciter* fumitur : vel pro *suspensione* probabili fore, ut ab altero decipiamur ; idque vel quia ejusmodi vitium in animo ipsius hæret, aut quia malignam suam voluntatem fat perspicue significavit : vel pro *vehementi animi terrore* orto ex intentato gravi malo, ni promissum aut pactum inire velimus. Circa *priorem* speciem metus ita habendum. I. Qui confidit illius promissis & pactis, cui fidei religio in universum nihil fit, imprudenter quidem facit ; sed eam solam ob causam pactum non redditur irritum¹⁹. II. Ubi pactum jam fit initum, ac nulla nova emergant indicia intentatæ deceptionis ; non licebit a pacto resiliere ex obtentu vitiorum, quæ ante pactum erant cognita. Nam quæ causa aliquem non prohibuit, quo minus pacisceretur ; eadem quoque prohibere non debet, ne pactum impleat. III. Ubi post pactum initum certissima emergant indicia, alterum id agere, ut mihi, quando meum priore loco præstitero, illudat ;
non

---

¹⁹ Cum quocunque pactum initum est, id violare non licet ; nam in pactis nullus habendus est ad personas respectus. Fuerunt inter philosophos, qui idem docebant : refertur discipulorum ZOROASTRIS hoc fuisse dogma. *Ne putes tecum dicere, quamvis pactum fregero, id tamen non erit mihi peccatum, & sive sit cum aliquo in religione nostra, sive extra eam, res perinde est.* HYDE de Relig. Vet. Persar. Imprudenter quidem agit, qui pactum init, cum iis, qui vel sæpe fidem violârunt, vel apertè dogmata profitentur, quæ omnem religionem pactorum destruunt. Recte CICERO : *Primo decipi incommodum est, iterum stultum, tertio turpe : summa igitur amentia est in eorum fide spem habere, quorum perfidiâ toties deceptus*
sis

non prius ad præstandum adigi potero, quam Cap. 9.
 contra eam deceptionem mihi cautum sit ²⁰.

XV. CIRCA alteram speciem metus hæ re- *Metus ex*
 gulæ observandæ. I. Pacta, quæ ineuntur *intentato*
 propter metum a tertio incussum, valida sunt. *malo an*
 Nam in hoc utique nullum residet vitium, *ea reddat*
 quo minus alter jus ex pacto sibi adversus me *irrita?*
 acquirere queat; & metum ab altero inten- *c. 6. § 10.*
 tatum discussisse, pensatione utique dignum
 est ²¹. II. Quæ pacta ex metu aut reverentia
 imperii legitimi ineuntur, aut ob auctoritatem
 eorum quibus magnopere devincti sumus, va-
 lida sunt ²². III. Pacta, ad quæ ab illo ipso,
 cui promittit aut quicum paciscitur, injusta e-
 jusdem vi quis compellitur, invalida sunt. Nam
 injuria, quam alter incusso metu injusto mihi
 infert, incapacem eum reddit, ut jus sibi ad-
 versus me ex illo actu quærere possit. Et cum
 quis alias teneatur pensare damnum abs se
 datum; per compensationem velut tolli obli-
 gatio

---

fit. De Invent. I. xxxix. Quod si cum talibus pacif-
 cor, eo ipso declaro ea vitia nihil obstare, quo minus
 his fidem habere possim; ideoque pacto stare adstrin-
 gor.

²⁰ Conf. PUF. De Jure Nat. & G. L. III. c. 6. § 9.
 GROTI. De Jure B. & P. L. II. c. II. § 7. RACHE-
 LII Noras ad Cic. de Off. I. 10. GUNDLINGII Tract.
 de efficientiâ metus. BOHMERI Dissert. de Exceptione
 metus injusti in statu natura.

²¹ Nihil enim (ut loquitur SENECA) meâ refert, an tu
 cogaris, si non à me cogaris. Meam culpam esse oportet, ut
 mea pœna sit. Controv. IV. xxii.

²² Exemplis sint, quæ affert noster in opere majori:
 Ubi supra, § II. " Si princeps aliquis milites suos
 " extraneo

Cap. 9. gatio intelligitur, si non solvitur id, quod statim restitui debebat ²³.

*Mutuo
consensus
etiam in
promissis
requiritur.
c. 6. § 16.*

XVI. PRÆTEREA oportet *consensum* non in pactis solum, sed & promissis esse *mutuum*; sic ut consentire debeat non solum qui promittit, sed & cui promittitur. Quando cum huius consensus abest, seu quando is oblatum promissum acceptare detractaverit, res promissa penes promissorem manet. Qui enim alteri rem suam offert, neque invito eam vult impingere, neque pro derelicta habere. Ergo si alter non acceptet, juri promittentis in rem

---

“ extraneo cuiquam velit præsidii causâ adjungere, &
 “ ad majorem securitatem compellat eos isti quoque
 “ fidem dare : non poterunt hi promissa eludere ob-
 “ tentu metûs sibi injecti, utpote ab eo profecti cui
 “ talia quocunque modo exigendi jus erat. Sic si po-
 “ namus patrem filix etiam invitæ sponsum dare posse,
 “ ubi ea metu paterni imperii sponso invito fidem
 “ dederit, hautquidquam illum deinceps fallere possit.
 “ Nam in sponso nihil hæret vitii, quare sibi ex eo
 “ promisso jus non potuerit quærere, & debebat filia
 “ ultrò patris jussa capeffere. ”

²³ Sic statuunt jurisconsulti Romani. *Nihil consensui tam contrarium est, quam vis atque metus, quem comprobare contra bonos mores est.* Digest. Lib. L. Tit. xviii. Idem sentit CICERO. *Fam illis promissis standum non esse, quis non videt, quæ coactus quis metu, quæ deceptus dolo promiserit ? Quæ quidem pleraque jure prætorio liberantur, nonnulla legibus; i. e. XII tabularum. De Offic. I. x.* Sed de hac re magna est sententiarum varietas. Ego GROTII [ubi supra, § 7.] sententiæ maximè accedo, qui existimat, sepositâ lege civili (quæ obligationem potest tollere aut minuere) cum, qui metu promisit aliquid

rem oblatam nihil decedit²⁴. Quod si rogatio antecessit, censebitur ea durare, nisi expresse fuerit revocata; eoque casu in antecessum acceptatio facta intelligitur; ita tamen ut rogationi respondeat oblatio. Nam si hæc discrepet, expressa requiritur acceptatio; quia sæpe mihi non consulitur, nisi tantundem quantum rogavi accepero.

XVII. CIRCA materiam promissorum & pactorum requiritur, ut quod promittimus aut paciscimur non sit supra nostras vires, neve id patrare lege aliqua prohibeamur: alias enim

*Promissæ
pactique
materiam
non nisi
possibilis.
c. 7.*

quid, obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis sed absolutus. Nequit cogi voluntas, & qui metu coactus promittit, eo ipso obligatur, quod consensum præbuit, tanquam e duobus malis minus eligens. Sepositis igitur omnibus ambagibus, quibus in tenebris occultari solet hæc quæstio, luculentissimè patet, nulla pacta vel promissa metu dissolvi vel irrita fieri posse. V. *infra. cap. xi. § 6. vide. p. 213. Blackst. §. 9. 204.*

²⁴ Similiter GROTIUS: "Ut promissio jus transferat, *acceptatio* hic non minùs quàm in domini translatione requiritur; ita tamen ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere *acceptationis*. — Illud etiam quæri solet, an satis sit *acceptationem* fieri, an verò etiam *innotescere* debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem; aut hoc modo, *volo ut valeat, si acceptetur*: aut hoc modo; *volo ut valeat, si acceptatum intellexero*. Et in his quidem quæ ad mutuum pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur; in promissis verò merè liberalibus potius est, ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat." *De Jure B. & P. L. II. c. xi. § 14, 15.*

Cap. 9. aut stolide aut improbe promittimus²⁵. Exinde consequitur, neminem sese obligare posse ad id, quod ipsi est impossibile. Quod si autem res, quæ tempore pacti initi possibilis habebatur, post impossibilis aliquo casu citra paciscentis culpam facta sit; re integra pactum erit nullum. Ubi quid præstitum ab altero jam fuit, id restituendum, aut æquipollens reponendum. Si ne hoc quidem fieri possit, summus erit conatus adhibendus, ne alter detrimenti quid capiat. Nam in pactis primario respicimus ad id, de quo expresse fuit conventum; ubi hoc obtinere non possumus, sufficit æquipollens exhiberi: saltem ne damnum sentiamus, omnimodo cavendum est. Qui vero dolo aut gravi culpa sibi ipsi vires præstandi detraxit, non solum ad summum conatum tenetur, sed & velut in supplementi vicem malo insuper poterit mactari²⁶.

XVIII.

---

²⁵ Circa materiam pacti *impossibilem* videndum. 1. An impossibilitas illa ortum traxerit ex culpâ vel dolo paciscentis cujusdam, an omnis culpa exulet. 2. An uterque paciscentium sciverit rem esse impossibilem necne. 3. An sit impossibile *ex se*, & quidem vel impossibilitate naturæ vel juris vel facti, an *ex accidenti*. TREVER.

²⁶ Exemplum attulit ipse auctor in opere majori, quod hanc rem probè illustrat. “ Debitores obræati
 “ ubi casu fortuito & citra suam culpam solvendo esse
 “ defierint, summum solvendi conatum debent. Ubi
 “ tamen æquitas & humanitas requirit, ut mora aliqua
 “ ipsis

XVIII. PATET quoque ad *rem illicitam* Cap. 9. præstandam obligari nos non posse. Nam nemo valide se potest obstringere ulterius quam ipsi est potestas. Ast qui lege actionem prohibet, adimit utique potestatem eam suscipiendi, & de eadem præstanda obligationem admittendi. Contradictorium quippe est, ex obligatione per leges confirmata aliquid necessario debere facere, quod per easdem leges est omittendum. Unde peccat quidem, qui illicita promittit; sed bis peccat, qui eadem præstat. Ex quo & hoc colligitur, non servari debere promissa, quæ illi, cui fiunt, noxæ sunt futura; cum naturali lege prohibitum sit, ne quis alteri, etiam stolide volenti, malum inferat. Si igitur pactum circa rem turpem fuerit initum, neuter ad id explendum tenebitur. Quin & ubi turpe facinus ab uno fuit præstitum, alter ad solvendam conventam mercedem

Atque licita; ut turpium nulla sit obligatio. c. 7. § 6.

“ ipsis indulgeatur, circumspiciendis & parandis sol-
 “ vendi mediis. Sicuti & nefas fuerit tales omni suâ
 “ substantiâ exutos ad mendicitatem redigere. Quin
 “ & alias certarum personarum favori hoc dederunt
 “ leges Romanæ, ut non condemnarentur, nisi quate-
 “ nus facere possunt. Nisi tamen creditor, quæ præ-
 “ sentes facultates excedunt, condonaverit, ad residua
 “ solvenda tenebuntur, quando in re lautiore esse
 “ cœperint. Dolus autem & culpa decoctorum etiam
 “ malo aliquo potest coerceri, in quos demum illud
 “ tritum valet; *qui non habet in ære, luat in corpore.* ”
 L. III. c. vii. § 3. Conf. GROTIUM ubi supra, §
 8, 9.

Cap. 9. non obligabitur²⁷. Quod tamen illo intuitu
 ~~~~~ jam est datum, repeti nequit²⁸, nisi forte do-
 lus aut enormis læsio accesserit²⁹.

*Pacta &
 promissa
 circa res
 alienas,
 frustranea.*
 c. 7. § 11.

XIX. DENIQUE & hoc manifestum est,
 frustra promittere nos aut pacisci circa *res a-*
lienas, in quantum illæ non nostræ, sed alte-
 rius directioni & arbitrio sunt subjectæ. Quod
 si autem ita promisero, me operam daturum,
 ut alter, (cui pro imperio me quid imperare
 non posse præsupponitur) præstet; tunc teneor
 omni modo moraliter possibili, (i. e. quantum
 alter honeste a me postulare potest, & quan-
 tum vitæ civilis ratio fert) laborare, ut ad e-
 andem præstandam alter permoveatur. Sed
 & super rebus aut actionibus nostris, in quas
 jam alteri jus fuit quæsitum, tertio valide pro-
 mittere non possum, nisi forte in eum casum,
 quo

²⁷ E contra docet GROTIUS, crimine perpetrato eum qui conduxit, ad mercedem solvendam obligari; cujus rei exemplum affert in *Juda Jacobi filio*, qui *Thamari*, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. *Ubi supra*. Cui affinis est *Ulpiani Observatio* ad L. IV. § 3. *D. de cond. ob turp. caus.* "Meretricem turpiter facere, quod fit meretrix, non turpiter accipere, cum fit meretrix." Sed me judice, præferenda est nostræ sententia, quoniam dari non potest actio de re illicita. *ex. gr.* Si quis sicario pactam mercedem solvere recusaverit, actio non datur sicario, quoniam id ipsum, quo querelæ causam defensurus est, nequit non ex injusta actione & re illicita promanare.

²⁸ Cujus hanc rationem afferunt jurisconsulti, *in pari turpitudine melior est conditio possidentis*. Similiter GROTIUS: "Non quicquid vitiose fit, effectu juris caret,
 " quod

quo alterius jus exspiraverit. Nam qui prioribus promissis aut pactis jus suum in alterum jam transtulit, ipse utique nullum tale jus reliquum amplius habet, quod in tertium possit conferre. Ac nullo negotio omnia promissa & pacta possent fieri irrita, si liceret aliud inire, in quo contraria priori disponderentur, ac quicum prius simul expleri nequit. In quo fundatur tritum illud : *qui prior tempore, potior jure.* Cap. 9.

XX. EST præterea circa promissa potissimum observandum, illa concipi solere vel *pure* ^{Promissa sub conditione possibili, impossibili.} & *absolute*, vel sub *conditione*; ut scilicet validitas promissionis conferatur in aliquem eventum a casu aut arbitrio humano pendentem, ^{c. 8.} Sunt autem *conditiones* vel *possibiles* vel *impossibiles*. Illæ subdividuntur in *casuales* seu fortuitas

“ quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, “ quod donatione factâ jam cessat vitiositas : nam sine “ vitio res relinquitur apud donatarium. ” *Ubi supra.*

²⁹ Vid. quæ notavit cl. BARBEYRACC. ad opus majus. L. III. c. vii. § 6. n. 2. Ubi prolixius de hâc re differit, quoniam materiam de pactis circa res illicitas non satis explanatam esse ab auctore existimat. Sed neque ab eo rem penitus confectam esse vult TREVERUS ob neglecta justa principia. Itaque rem totam evidenter enucleatam esse judicat, si ad Ideam relativam *illiciti* attendamus, quæ involvit comparisonem actionis cum lege, per quam aliquid prohibetur vel illicitum redditur; adeoque pacta tunc solum de rebus illicitis fieri, cum materia illorum juri perfecto alterius detrahat. Sed mihi sufficere videntur, si modo diligenter in animo perpensa sint, quæ de hac re auctor

tuitas, quæ ut existant vel non existant penes nos non est ³⁰ : *potestativas* seu arbitrias, quæ ut existant vel non existant, penes eum est, cui promittitur ³¹ : & *mixtas*, quarum impletio partim ab arbitrio ejus, in quem confertur, partim a casu dependet ³². *Impossibiles* autem sunt vel *physice* tales, vel *moraliter* ; i. e. quædam per rerum naturam fieri a nobis non possunt, quædam per leges & honestatem fieri non debent. Et impossibiles quidem conditiones

differuit. Et nequeo non profiteri, me tam hebetis esse ingenii, ut, lectis relectisq; utriusq; horum doctissimorum ad hunc locum notis, ne hilum quidem ipse profecerim, nec quiddam majus, quam quod ex ipso PUFENDORFIO percepi, de naturâ pactorum circa res illicitas intellexerim. Plurima verba rem per se satis manifestam perturbant & obscurant. Quis autem, qui quid sit illicitum, percipit, de hoc axioma errare potest : *ad rem illicitam præstandum nequit dari obligatio ?*

³⁰ Exempli causâ : Dabo tibi decem libras, si intra triduum non pluet. Ad conditionem vero requiritur, ut eventus sit incertus, nam adjectio conditionis, quam certò eventuram esse scimus, (v. g. si sol cras orietur) absoluto promisso æquipollet.

³¹ Verbi gratiâ : Dabo tibi decem libras, si Titiam uxorem non duxeris.

³² Verbi gratia : Dabo tibi decem libras, si Titiam duxeris.

³³ Quod si per alterum paciscentium steterit quo minus conditio pacti impleri queat, alter rectè ab eo postulare potest, ut pactum integrum maneat. Hoc modo statuunt Romani jurisconsulti. “ Labeo scribit, “ si mihi Bibliothecam ita vendideris, si Decuriones Campani locum mihi vendidissent, in quo eam “ ponerem ;

tiones, si naturalem interpretandi simplicitatem sequamur, orationem promittentem faciunt negativam³³. Etsi per leges fieri possit, ut si adjectæ sint negotio alicui serio, habeantur pro non adjectis; ne per actus nullum eventum fortituros, hominibus illudatur³⁴.

XXI. DENIQUE promittimus & paciscimur non solum per nosmetipsos, sed etiam aliorum hominum interventu, quos ipsi voluntatis nostræ internuncios atque interpretes constituimus³⁵.

*Promissa
& pacta
per inter-
nuncium
facta obli-
gant,
c. 9.*

“ ponerem; & per me stet, quo minùs id à Campanis
“ impetrem, non esse dubitandum, quin præscriptis
“ verbis agi possit. Ego etiam ex vendito agi posse
“ puto, quasi impletâ conditione, quum per empto-
“ rem stat, quo minus impleatur.” *Digest. L. XVIII.*
T. i. De contrab. Empt. l. 50.

³⁴ Sic leges Romanæ (ut recte observat noster in opere majori. L. III. c. 8. § 5.) in testamentis adjectas condiciones impossibiles, turpes aut ludicras pro non adjectis declarant; quòd absurdum videretur in tali actu, quem maximè serium gravemq; conveniebat esse, ita petulanter per inanes clausulas illudi. “ Condi-
“ tiones contra Edicta Imperatorum, aut contra leges,
“ aut quæ legis vicem obtinent scriptæ, vel contra
“ bonos mores, vel derisorix, aut hujusmodi quas Præ-
“ tores improbaverunt, pro non scriptis habentur, &
“ perinde ac si conditio Hæreditati sive Legato adjec-
“ ta non esset, capitur Hæreditas Legatumve.” *Di-
gest. L. 28. tit. 7. De condit. leg. 14.* Apud PETRO-
NIUM *Eumolpus* testamento suo ita cavet: *Omnes, qui
in testamento meo legata habent præter liberos meos, hac con-
ditione percipient, qua dedi, si corpus meum in partes conciderint, & adstante populo comederint.* Apud HORAT. 2.
Serm. 5. 84. *Tiresias* ita dicit:

Cap. 9. mus³⁵. Per quos, ubi bona fide egerint³⁶ quod a nobis in mandatis habebant, valide obligamur apud eos, qui cum istis velut nostras vices gerentibus egerunt³⁷.

Officia reliqua statum institutum hominum supponunt.

XXII. ATQUE hæc sunt officia hominis absoluta, ut & per quæ velut transitus ad alia fit. Reliqua præsupponunt aliquod institutum humanum, generali pacto subnixum, & in genus humanum introductum; vel etiam statum aliquem peculiarem. Institutorum istorum deprehenduntur potissimum tria; *sermo, dominium rerum, earundemque pretium, & imperium humanum.* De singulis, ut & quæ inde resultant officiis, deinceps exponendum.

C A P.

*Me sene, quod dicam, factum est; anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: Cadaver*

Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres;

Scilicet elabi si posset mortua: credo,

Quod nimium insliterat viventi. —

³⁵ Hic rectè notat TITIVS, personas intermedias aliquando solius instrumenti rationem habere, aliquando verò suo etiam consensu pacisci. Illo casu pactum eas plane non atinet; hoc autem, quamdiu qualitas intermediæ personæ in iis durat, ipsæ etiam ex pacto agere & convenire possunt: quorsum pertinent procuratores, & institores similesve personæ.

³⁶ Non tantum qui *bonâ fide* agunt: nam fieri potest, ut nos obliget qui negotio præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi significatam. “Distincti
“ (inquit GROTIUS) sunt actus volendi; unus quo
“ nos obligamus ratum habituros, quicquid ille in
“ tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum
“ nobis obligamus, ut non agat, nisi ex præscripto,
“ sibi

C A P. X.

DE OFFICIO SERMOCINANTIUM.

I. **Q**UAM utile ac plane necessarium sit *Officium* instrumentum societatis humanæ Ser- *sermoci-*
mo, nemo est qui ignorat : cum multi vel ea *nantis, Ne*
sola facultate collegerint, hominem ad agen- *alterum de-*
dam vitam sociale a natura destinatum. *cipiat.*
Circa hujus ergo legitimum & societati hu- *L. iv. c. 1.*
manæ proficuum usum, id officii lex naturalis
hominibus dicitur : *ut ne quis sermone, aut*
aliis

“ sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea,
“ quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti
“ procuratorii, excedendo arcana mandata. ” *De*
Jure B. & P. L. II. c. xi. § 12.

37 Si cui venditio commissa est, assignatio & recep-
tio pretii huic mandata esse videntur, nisi de contrario
expressè constet.

† Nimirum ARISTOTELES, CICERO, aliiq; quos
laudat auctor in opere majori. Οὐδὲν γὰρ μάτην ἢ
φύσις ποιεῖ, λόγον δὲ μόνον ἀνθρώπου ἔχει τῶν ζώων.
Τέτο γὰρ πρὸς τὰ ἄλλα ζῶα τοῖς ἀνθρώποις ἴδιον, τὸ
μόνον ἀγαθὸν τε καὶ κακὸν καὶ δίκαιον καὶ ἀδίκον καὶ
τῶν ἄλλων αἰσθῆσιν ἔχειν· ἢ δὲ τέτων κοινωνία ποιεῖ
δικίαν καὶ πόλιν. κ. τ. λ. *Natura nihil facit frus-*
tra; homini vero soli inter omnia animalia competit
sermonis facultas. Hoc enim præter cætera animalia
hominibus proprium est; ut boni & mali, justi &
injusti, aliorumq; ejusmodi sensum soli habeant. Horum
enim communio facit domum & civitatem. ARISTOT.
Polit. L. I. c. 2. Non vult Philosophus sermonem
hominibus

Cap. 10. *aliis signis ad exprimenda animi sensa institutis, alterum decipiat.*

*Verbis in
recepta sig-
nificatione
cur uten-
dum?
c. 1. § 4.*

II. SED ut in doles sermonis penitus intelligatur, sciendum est, circa sermonem voce viva aut literis expressum, duplicem obligationem occurrere. *Una* est, qua isti, qui eadem lingua utuntur, certæ rei certum vocabulum, prout usus cujusque linguæ fert, adplicare tenentur. Cum enim neque voces, neque certi literarum ductus certam rem natura notent²: (alias enim omnes linguæ aut scripturæ genera coincidere deberent;) inde, ne usus linguæ foret inanis si quisque quo vellet vocabulo quamlibet rem nuncuparet, necessum est inter eos, qui eadem lingua utuntur, tacitam intercessisse conventionem, ut certam rem certo, & non alio vocabulo denotent³. Ni enim in uniformem vocum adplicationem fue-

hominibus naturâ ingenitum esse (quæ opinio longè à veritate aberrat) sed naturam facultatem discendi sermonem humano generi indulgisse, quo melius societatem inire possint: quippe sine sermone vix aut ne vix quidem subsistere potest vita socialis. Quo sensu dixit CICERO: "Moderatio vocis, conciliatrix est humanæ maximè societatis." *De Leg. I. 9*

² Similiter GROTIUS: "Voces naturâ ipsâ & citra hominum voluntatem nihil significant; nisi forte vox sit confusa & ἀναρρητός, qualis in dolore, quæ ipsâ rei magis appellatione venit quam locutionis. Addendum est non solis vocibus tale fieri indicium, sed & nutibus, ut apud mutos, sive illi nutus aliquid habent cum re significatâ commune ipsâ naturâ, sive tantum ex instituto significant." *De Jure B. & P. L. III. c. i. § 8.*

rit

rit conspiratum, impossibile est ex sermone alterius sensa animi colligere. Unde vi istius pacti quilibet tenetur ita adhibere in sermone communi vocabula, prout receptus ejus linguæ usus fert⁴. Ex quo etiam hoc consequitur, ut quanquam sensa animi a sermone discrepare queant, id tamen in vita humana quisque voluisse censeatur, quod verba ejus præ se ferunt, etsi fortasse intrinseca mentis destinatio ab istis discedat. De hoc enim cum nisi per signa constare nequeat; omnis usus sermonis redderetur irritus, si interna animi cogitatio, quam sibi quisque pro lubitu fingere possit, id quod signa præ se ferunt in communi vita elidere possit.

III. *Altera* obligatio, quæ in sermone intervenit, in eo consistit, ut quis alicui per ser-

Obligatio ad alteri mentem aperiendam unde?

³ Sermonem naturâ suâ nihil significare, sed vim ejus significativam esse ab impositione hominum satis quidem certum est. Sed an illa impositio simplici consensu, an obligatorio facta sit, quæritur? Autor posterius asserit, sed prius magis verum est. Nam 1. Homines, impositionis faciendæ causâ, nunquam conveniunt; sed potius successive impositio facta est, adeo ut sæpe ab uno hodie illa fiat, reliqui vero eam ultro sine ullâ se obligandi intentione admittant, non secus ac uno historiam vel fabulam narrante, multi ejus redduntur participes, atque ita communis notitia sed nulla obligatio existit. 2. Si conventionem factam esset impositio, tum innoxia etiam mutatio in vitio esset, quod tamen nemo dixerit & experientia refellit. TITIVS. Hisce varias rationes subjungit TREVERUS, quibus TITII observationem confirmat.

⁴ Bene loquitur QUINTILIANUS. Instit. I. vi. *Utendum est sermone, ut nummo, cui publica forma est.*

monem

Cap. 10.

monem animi sui sensa ita debeat pandere, ut hæc ex illo liquido cognoscere queat. Cum enim non loqui tantum, sed & tacere homo queat, & cum non semper, quod quis in animo voluit, id coram quibusvis aperire teneatur : igitur necessum est, ut peculiaris existat obligatio, quæ alicui necessitatem adferat tum ad loquendum, tum ad ita loquendum, ut alter sensa animi nostri intelligat. Oritur autem illa obligatio, vel *ex peculiari pacto*, vel *ex communi præcepto legis naturalis*, vel *ex præsentis negotii indole*, cui contrahendo sermo adhibetur⁵. Sæpe enim expresse cum aliquo convenitur, ut quis animi sui sensa super aliquo negotio mihi aperiat ; ut, si quem informatorem mihi in aliqua disciplina adsciscam. Sæpe quoque præceptum aliquod legis naturalis meam scientiam alteri communicare jubet, ut hoc modo ipsi profim, vel noxam ab eodem avertam, aut ad noxam accipiendam causam

⁵ Vid. Quæ prolixius & distinctius de obligatione ad sensa animi verbis exprimenda commentatur vir doctissimus J. BARBEYRACCIUS, in *notis* ad opus majus, L. IV. c. i. § 7. n. 1.

⁶ Exempla proferam ex auctoris opere majori. L. IV. c. i. § 7. “ Sic si quem misero ad explorandam
 “ certæ rei statum, is ex pacto tenetur indicare om-
 “ nia, quæ super eâ re ipsi comperta fuerint. Sic si
 “ exhibendum sit officium humanitatis, quod ser-
 “ mone peragitur, ad sensa animi nostri verba quoque
 “ esse conformanda in aperto est. Sic denique in
 “ commerciis hominum & quibusvis negotiis, in qui-
 “ bus ex consensu jus vel obligatio est nascitura, circa
 “ ea

causam vel occasionem non præbeam. Ali- Cap. 10.
quando denique præsens negotium, quod cum
alio susceptum est, aliter expediri nequit, ni
judicium meum super eo pandam; ut circa ce-
lebrandos contractus contingit ⁶.

IV. QUIA autem non semper usu venit, ut *Hac ces-*
ex aliquo horum capitum quævis cogitata mea *sante licet*
alteri sint significanda; patet, me non alia *dissimu-*
teneri alteri sermone meo indicare, quam ad *lare silen-*
quæ ex me intelligenda *do*:
ius perfectum aut im-
perfectum habet. Adeoque recte tacendo dis-
simulare ⁷ me posse, utut maxime interroger,
quæ ut ex me sciat alter jus non habet, neque
ad id aliqua obligatione ego teneor.

V. IMO quia sermo *non solum* est inventus *Diversum-*
que ab eo,
propter alios, sed & propter nos ipsos: ideo *quod animo*
ubi aliqua mea in eo versatur utilitas, neque *voluitur*
cujusquam alterius jus læditur, licebit mihi *exprimen-*
sermonem ita formare, ut diversum ab eo, *do.*
quod animo volvo, exprimat ⁸.

VI.

“ ea quæ ad præsentem rem spectant, sensa animi nos-
“ tri liquido sunt exprimenda illis, quibuscum a-
“ gitur.

⁷ Ad hunc locum differentiam inter *simulare* & *dissimu-*
ulare notat LEHMANNUS; de quâ citat SERVIUM ad
Virg. Æn. I. 516. Dissimulamus nota, simulamus ignota;
dissimulamus quod sumus, simulamus quod non sumus.

⁸ Hanc magnam questionem, latebrosam tractationem,
disputationem inter doctos alternantem agnoscit AUGUSTI-
NUS; quæ ab isto aliisque quamplurimis viris celeberrimis
nimis rigidè determinatur. Quasi veritas per se
prosequenda sit, & omnis omnino ab eâ deviatio per
se prava & fugienda. AUGUST. *Enchirid. ad Laurent.*

Ficto sermone quo, & quo casu, uti liceat.

VI. DENIQUE quia sæpe isti, ad quos loquimur, ita sunt dispositi, ut si sermone simplici & aperto rem ipsam perciperent, detrimento hoc ipsis futurum esset, nec nobis bonum quem intendimus finem adsequi liceret: igitur hisce in casibus licebit uti ficto coloratoque sermone, & qui nostram sententiam & intentionem audientibus directe non repræsentet. Nam qui alicui prodesse vult & debet,

non

c. xxii. Eandem partem tuentur ARISTOTELES, (*Eth.* L. IV. c. ii) GREGORIUS, (*Moral.* L. XVIII. c. iv.) WHITBEIUS, (*Eth.* L. II. c. v.) VANDER MUYLEN, (*ad Grotium*, L. III. c. i. § 9.) WOLLASTONIUS, (*De Relig. Nat.* S. i. Prop. 4.) &c. Neque deest virorum doctissimorum auctoritas, qui pro parte nostri auctoris steterunt; viz. QUINTILIANUS, (*Instit.* XII. i.) GROTIUS, (*ubi supra*) BUDDIUS (*Philos. Pract.* c. iv. § 6.) & inter Philosophos veteres SOCRATES, PLATO, XENOPHON, CICERO; cujus testem habemus GROTIUM, *loc. cit.* Mirum sane, tantam esse in re satis per se clarâ sententiarum varietatem. Nam luce clarius videtur veritatem non esse *ultimum finem*, non esse *per se* optabilem, sed quasi *medium* quod huic fini, nimirum utilitati publicæ, inservit: unde sequitur ipsam veritatem, si quando noxia sit, deserendam esse. Plurimæ sunt causæ, in quibus falsiloquio uti possumus, quas hic à GROTIO adducam, qui eas plenè & accuratè enumeravit. “ *Primum* est, etiam si “ quid dicatur, quod falsam habeat significationem, “ infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non “ esse. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & “ amentibus non sit iudicii libertas, non potest eis “ circa eam libertatem injuria fieri. *Secundum* est “ quoties sermo ad eum dirigitur, qui non decipitur, “ etiam si

non utique id tenetur facere eo modo, quo finem suum non erat obtenturus. Cap. 10.

VII. Ex hisce colligitur, in quonam consistat *veritas*, cujus studio boni viri tantopere commendantur: nempe ut verba animi nostri sensa commodè repræsentent alteri, cui eadem intelligendi jus; quæque ut ipsi aperiamus, nobis obligatio perfecta aut imperfecta incumbit; idque eo fine, ut vel idem intellectis ani-

*Veritas
moralis
quæ? à
logica di-
stinguenda.*

“ etiam si tertius inde falsam hauriat persuasionem, nul-
 “ lum esse mendacium: non ratione ejus ad quem
 “ sermo est; quia illi libertas manet integra, planè ut
 “ illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut
 “ apud quos profertur sermo figuratus: — neque ra-
 “ tione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non a-
 “ gitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. *Ter-*
 “ *tium* est, quoties certum est eum ad quem sermo
 “ est, libertatis suæ in judicando læsionem non ægre
 “ laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob
 “ commodum aliquod, quod inde assequitur, tunc
 “ quoque mendacium stricte dictum, id est, injurio-
 “ sum non committi. *Quartum* & superiori affine est,
 “ quoties qui habet jus supereminens in omnia jura
 “ alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publi-
 “ co utitur. *Quintum* esse potest, quoties vita inno-
 “ centis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab im-
 “ probi facinoris perfectione aliter averti non potest.
 “ Latius quam quæ jam diximus patet, quod passim
 “ statuunt sapientes, apud hostem falso sermone licere
 “ uti. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad
 “ *asserentem* sermonem & quidem talem qui nulli nisi
 “ publico hosti noceat, non ad *promittentem* referenda.
 “ Nam ex promissione jus speciale ac novum confertur
 “ ei cui fit promissio, idque inter hostes etiam locum
 “ habere.” *De Jure B. & P. L. III. c. i. § 12*
 —18.

Cap. 10. mi nostri sensis debitum aliquod commodum nanciscatur ; vel ne, ubi diversum fuerit significatum, damno præter meritum multetur. Ex quo & hoc obiter patet, non semper mendacium admitti, quando etiam data opera non dicitur, quod vel cum ipsa re, vel cum cogitatis nostris examuffim congruit: adeoque veritatem quasi *logicam*, quæ in congruentia verborum cum rebus consistit, cum veritate *moralis*⁹ non per omnia coincidere¹⁰.

Mendacium, ejusque requisita.

VIII. *Mendacium* contra est, ubi de industria sermo aliam præ se fert sententiam animi nostri, quam quæ revera est ; cum tamen hanc ipsam is, ad quem sermo dirigitur, intelligendi jus haberet, nobisque obligatio incumberet efficiendi, ut ille nostram sententiam utique intelligeret¹¹.

*Mendacio annuncian-
dus fictus sermo : non
quisvis.*

IX. Ex dictis igitur constat, mendacii notam hautquaquam contrahere, qui fictis sermonibus, fabulisque utuntur adversus pueros aut

⁹ Veritas *moralis* est concordia verborum cum mente loquentis. Unde patet eum, qui verum dicit judicans esse falsum aut nesciens utrum verum sit an falsum, *formaliter* mentiri.

¹⁰ Non per omnia] Legit WEBERUS, non semper.

¹¹ Essentia mendacii consistit in eo, quod juri alterius aliquid detrahendi habeamus animum, suppressione veritatis quam intelligendi jus habet : non vero in ratione damni, quod exinde promanat. Nam id quoque mendacium erit, quando sine alterius damno veritatem reticeo, quam sciendi jus habebat. Contra, non semper mendacium est ~~secundum~~ jus naturæ, quando falso sermone damnum alicui infertur, qui juri omni excidit

secundum intelligendi

aut similes, ad eorum meliorem informa-
 tionem, quatenus nudæ veritatis non sunt ca-
 paces¹². Et qui alii fictum sermonem bono
 fine adhibent, quem plano adsequi non lice-
 bat; puta, si innocens protegendus, iratus
 placandus, mœstus demulcendus, meticulofo
 animus addendus, fastidiosus ad medicamenta
 capienda movendus, pertinacia alicujus fran-
 genda, aut malum propositum alterius inter-
 vertendum, aut si arcana reip. & consilia, quæ
 interest aliorum notitiæ subtrahi, fictis rumo-
 ribus velut obvelanda, & aliorum importuna
 curiositas sit amolienda; aut si hosti, quem a-
 perta ratione lædere poteramus, fabulis in
 stratagematis vicem illudamus.

X. CONTRA si aliquis utique tenebatur
 alteri sensa animi sui liquido significare; cul-
 pam non effugit, si vel partem duntaxat veri
 dicat, aut ambiguo sermone alteri illudat, aut
 tacitam quandam restrictionem, a communi
 usu abhorrentem, in mente reservet¹³.

C A P.

intelligendi veritatem. E. C. Si quis latronem vel
 hostem falsis narrationibus vel rumoribus in insidias
 trahat. Qui jus perfectum non habet in nostram
 veritatem, illi non fit injuria, si falsa dicamus. TREV.

¹² Hanc rem pulchrè illustrat LUCRETIVS, l. 935.

Sed veluti pueris absinthia tetra medentes

Cum dare conantur, prius oras potula circum

Contingunt mellis dulci flavoque liquore,

Ut puerorum ætas improvida ludificetur

Labrorum tenuis; interea perpotet amarum

Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,

Sed potius tali factio recreata valeat.

¹³ Æquivocationes & mentales reservationes nihil

X

aliud

C A P. XI.

DE OFFICIO JURANTIUM.

Officium
jurantium
ex natura
jurisju-
randi.

L. iv. c. 2.

GROT. L.

ii. c. 13.

I. **P**ER *Jusjurandum* sermoni nostro, omnibusque actibus, circa quos sermo intervenit, insigne accedere firmamentum judicatur. Est quippe illud *assertio religiosa, qua divinæ misericordiæ renunciamus, aut divinam pœnam in nos deposcimus; nisi verum dicamus*¹. Dum autem omniscius & omnipotens testis simul & vindex invocatur, præsum-

aliud sunt quam *ars mentiendi*. WHITB. Eth. L. II. c. v. § 12. Hujusmodi sermonum exempla ab auctoris opere majori huc transferam. L. IV. c. i § 14. “ Quid hoc vel rationis vel subtilitatis habet, si interrogatus an fecerim, jurem non feci, nempe aliud quidpiam, aut alio die? Aut si petenti pecuniam dicam, non habeo scil. quam tibi dem. Aut promitto me tibi daturum scil. dicis causâ? Stultum autem est, quod ejusmodi hominem a mendacii & perjurii crimine volunt eximere ideo, quia is tantum non dicit unam veritatem determinatam, quam audientes concipiunt, ac verba illa significant sed aliam veritatem disparatam.

¹ Sic rectius definitur quam a cel. SANDERSONO qui hoc tantum in definitione postulat, ut Deus tanquam *testis* invocetur, ἀπλῶς & præcise, non ut iudex & vindex. Deus proculdubio ut Iudex & vindex invocatur, pœnas gravissimas jurisjurandi religionem insuper habentibus inflicturus. Quod quidem non negat

tio veritatis ideo excitatur, quod nemo temere tam impius credatur, ut ita petulanter gravissimam Numinis indignationem in se deposcere sit ausurus². Inde officium jurantium hoc esse intelligitur, *ut & ad jurandum cum reverentia accedant, & quod juratum est religiose observent.*

II. *Finis* porro & *usus juramenti* in hoc maxime vertitur, ut homines ad enunciandum verum, aut servandum promissum pactumve eo firmiter adstringantur, metu divini Numinis omniscii & omnipotentis³; cujus vindictam, si scientes fallant, per jusjurandum in se invocant, ubi alias metus ab hominibus imminens non satis efficax videbatur; quippe

Ejus finis firmamentum addere pactis & dictis.
c. 2. § 2.

negat SANDERSONUS, sed fatetur utrumque facere eum qui jurat, *viz.* Deum & testem adducere veritatis ejus quod dicitur, & *vindicem* falsitatis; illud quidem primario & per se, hoc secundario & ex consequenti. *De Juramenti oblig.* Præl. i. § 4.

² Apud ipsos philosophos ethnicos maxima semper vis fuit & sanctimonia jurisjurandi. “ Nullum (inquit CICERO) vinculum ad adstringendam fidem jurando majores arctius esse voluerunt. Id indicant leges in XII Tabulis, indicant sacratæ, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste devincitur fides: indicant notiones animadversionesque censorum, qui nulla de re diligentius quam de jurejurando judicabant. ” *De Off.* iii. 31. Conf. HEROD. L. VI. c. lxxxvi. HESIOD. Theog. v. 231. Et admiranda vicissim est impietas HOBBSII, qui *extra statum civilem juramento non esse locum*, vel ullam obligationem profiteretur. *De Hom.* p. 57.

³ Eodem modo *Apostolus* *Homnibus omnis controversiæ finis est ad confirmationem juramentum.* Hebr. vi. 16.

Cap. II. quorum vires contemnere aut declinare, vel scientiam fallere se posse sperabant.

Per Deum quo sensu; quo sensu per res alias juretur. III. QUIA vero præter Numen nihil est omniscium, aut omnipotens, inde absurde juramentum concipitur *per rem aliquam, quæ opinione divinitatis destituitur*, hoc sensu, ut ea res testis atque ultrix perjurii invocetur.

Etsi hoc frequens sit, ut in juramentis *certa res nominetur, per quam juretur*, hoc sensu, ut Deus, si jurans fefellerit, vindictam suam in istam potissimum rem exferat, tanquam juranti charissimam, & maximi æstimatam⁴.

Jurandi formula jurantis religioni aptanda.

c. 2. § 4.

IV. IN juramentis *formula illa, qua Deus, dum*

⁴ Audiamus SANDERSONUM, qui hanc rem præclare (ut solet) expedi vit. “ Sciendum est in istiusmodi formulis, in quibus fit creaturæ alicujus mentio, quasi per modum jurandi, per Deum tamen reverè sæpe jurari interpretativè. Ut in omnibus iis quæ ex communi more concipiendi habent in se vim quandam execratoriam: ut *per animam, per salutem meam* hoc vel illud faciam; quæ sunt perinde intelligenda ac si diceretur, *ne sit Deus anima mea propitius, ne mihi Deus salutem aeternam donet, ni fecero.*”

De Juram. Oblig. Præl. V. § 2. De formulâ quidem, quâ quis per animam suam jurat, positum hoc est extra omnem controversiam: sensus enim est, quod Deus animæ nostræ gravissimas immittere afflictiones debeat, nisi veritas dictis constet. Per aliorum autem salutem si jusjurandum concipiatur, supponitur eam nobis charissimam, immo ipsâ vitâ nostrâ chariorem esse. Sic per salutem *Pharaonis* juravit *Josephus*. Gen. xlii. 15. Ad quem locum sic commentatur doctissimus CLERICUS: “ Est jusjurandum *per salutem Pharaonis*, quemadmodum postea *per salutem Cæsarum* jurabant “ Romani

dum testis & vindex invocatur, describitur, Cap. II. *accommodanda est ad persuasionem* seu religionem, quam circa Deum fovet, *qui jurat.* Frustra quippe jurando quis adigitur per Deum, quem non credit, adeoque nec metuit. At nemo per Deum jurare se putat alia sub formula, aut alio sub nomine, quam quod suæ, i. e. ex opinione jurantis, veræ religionis præceptis continetur. Inde quoque est, quod qui *per falsos Deos* jurat, quos ipse tamen pro veris habet, utique obligetur; & si fefellerit, revera perjurium admittat. Quia sub quocunque speciali conceptu generalem Numinis notionem ante oculos habuit; adeo-

“ Romani & qui iis parebant. Sic. I. *Sam.* xx. 3.
 “ *Vivit Jehova & vivit anima tua*, similis est jurandi
 “ formula. Sensus hujus jurisjurandi est: ut verum est
 “ vivere Pharaonem, sic vere hoc vestri sumam expe-
 “ rimentum, vel [potius] *ut vere salutem Pharaoni*
 “ *precor, ita vere*, &c. Sic & veteres Christiani per
 “ salutem Cæsarum jurare non dubitabant. *Juramus*
 “ *sicut non per genios Cæsarum, ita per salutem eorum,*
 “ *quæ est augustior omnibus geniis, ait* TERTULLIA-
 “ NUS. *Apol.* c. 32. ad quem vid. *Des. Herald.* ” Cæ-
 terum qui per creaturam jurat absolute, ita ut constituatur in aliquâ creaturâ finis & vis juramenti sine relatione ad Deum, id, quod simpliciter illicitum est, agit; cujus hanc rationem affert SANDERSONUS: quia exhibetur eo pacto creaturæ reverentia Deo soli debita. Unde istiusmodi juramentum plane est idololatricum.

5 Unde atheorum juramenti nulla fides habenda est. Ipse HOBBSIUS fatetur frustra aliquem adigi ad jurandum per Deum, quem non credit, ideoque non matuit. *De Cive*, c. ii. § 21:

Cap. II. que dum sciens pejeravit, divinæ majestatis reverentiam, quantum in se, violavit⁶.

Juramenti obligatio deliberatum animum poscit.

c. 2. § 5.

V. AD juramenti obligationem requiritur, ut *animo deliberato* id susceptum sit⁷. Unde juramento hautquidquam obstrictus erat, qui simpliciter juramentum *recitando* protulerit, aut ejusdem verba concepta in prima persona alteri præiverit⁸. Ast qui speciem serio juraturi præ se tulit, is utique obligabitur, quicquid demum in animo suo dum jurat agitaverit. Nam alias omnis usus juramentorum, imo omnis ratio intervenientibus signis sese obligandi ex humana vita tolleretur, si quis tacita sua intentione posset impedire, ne effectus ille actum aliquem sequatur, cui producendo idem est institutus.

Jusjurandum obligationem firmat, non parit.

c. 2. § 6.

VI. JURAMENTA in se non produunt novam

⁶ Vel, ut loquitur GROTIUS, quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur; ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam, id factum interpretatur. *De Jure B. & P. L. II. c. xiii § 12.*

⁷ Quæ supra de promissis docentur, (vid. Cap. ix.) hic locum habere possunt; & iis intellectis, facile intelligitur, quid sentiendum sit de obligatione juramenti. Hinc plane patet infantium, amentium, omniumque, qui vel intellectu vel voluntate ne uti quidem possunt, juramenta esse irrita & prorsus nulla.

⁸ Sic OVID *Heroid. xxi. 139.*

*Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.*

Non ego juravi, legi jurantia verba.

⁹ Jus jurandum novam obligationem creare non posse, etsi vim quandam addit obligationi prius validæ,

vam & peculiarem obligationem ; sed obligationi in se validæ velut *accessorium quoddam vinculum* superveniunt⁹. Semper enim dum juramus, supponimus aliquid, quo non præstito divinam pœnam in nos provocamus. Quod ineptum esset, nisi illicitum foret non præstare id, quod supponitur ; adeoque nisi jam antea obligaremur. Ex quo sequitur, quod actus, quibus in se vitium adhæret obligationem impediens, per juramentum accedens obligatorii non fiant. Sicuti nec per subsequens juramentum antegressa obligatio valida eliditur, aut jus per eandem quæsitum alteri tollitur. Inde frustra quis juraverit, sese alteri debitum non soluturum. Nec obligabit juramentum, ubi constat eum qui juravit factum aliquod

ex ipsâ naturâ obligationis facillè patebit. In omni negotio vel datur obligatio ad veriloquium, priusquam juravimus : vel ex ipso juramento nulla oritur obligatio. Si assertorium sit, res in aperto jacet ; si promissorium, casus est paulò difficilior, quoniam obligatio cum actu jurandi cœva esse potest. Attamen vim obligandi recipit jusjurandum à naturâ promissi ; hoc obligante, illud est obligatorium, & vice versa : juxta hanc regulam quæ ex natura pactorum elicitur : *ubique obligatio in pactis cessat, ibi jusjurandum quoque non obligat*. Et hinc facile judicari poterit, quid de juramentis per dolum, metum, errorem, aut super rebus illicitis & impossibilibus censendum sit. Neque obstant dubia, quæ huic sententiæ à GROTIUS opponuntur, qui per jusjurandum novam obligationem creari autumat, semper quidem adversus Deum aliquando etiam adversus alios homines. Cui recte respondet BUNDEUS, in jurejurando nihil promitti Deo, ideoque intelligi non posse, quo pacto nova inde erga

Cap. II. aliquod supposuisse, quod revera ita se non habebat; ac nisi id credidisset, non fuisse juratum; imprimis ubi per dolum ejus, cui juratur, in errorem fuerit adductus. Nec qui injusto metu me ad jurandum adigit, ex eo juramento jus sibi acquirit ad aliquid a me recte postulandum¹⁰. Nullas quoque habebit vires jusjurandum super præstanda re quapiam illicita; imo & super omittendo aliquo bono, quod legibus divinis aut humanis præcipitur. Denique juramentum non immutat naturam &

Deum oriatur obligatio. Interim vi imperii, quod Deo in homines competit, non tantum ut legibus ejus obtemperent, sed & ne quisquam aliquid, quo omnipotentia aut omniscientia ejus lædatur, admittat, merito ab omnibus postulat; & secus se gerentes gravissime puniendi causam habet justissimam. Sed nec erga alios homines jus jurandum novam producit obligationem; cum nec illis novi quid promittit jurans, sed quæ promisit sancte se observaturum asseverat. Relinquitur ergo, quod jusjurandum obligationem saltem antea jam existentem confirmat. Vid. BUDDÆI *Theol. Moral.* P. II. cap. iii. S. v. § 12.

¹⁰ Eandem sententiam tuetur CICERO. *Si prædonibus*, inquit, *pactum pro capite pretium non attuleris, nulla fraus est, ne si juratus quidem, id non feceris. Nam pirata non est perducellium numero definitus; sed communis hostis omnium. Cum hoc nec fides debet, nec jusjurandum esse commune.* De Offic. III. xxix. Cui opinioni iusfragatur SENECA: *Nemo jurejurando tenetur, ad quod per necessitatem adactus est.* Controv. i. 6. Hic autem in eundem errorem delabuntur viri celeberrimi, quem supra commisit noster de promissis ex metu. Huc igitur applicari possunt, quæ notavimus ad Cap. ix. § 15. n. Quibus adjungam sententiam cl. SANDERSONI. “ 1. Si juramentum contineat in se quid illiciti, ne vel “ mortis

& substantiam promissæ pactive, cui accedit. **Cap. II.**
 Inde frustra jurantur impossibilia. Et promissio conditionata per juramentum non mutatur in absolutam, seu puram. Et sequē in jurato promissio requiritur acceptatio.

VII. Hoc autem efficiunt juramenta propter interpositam Dei invocationem, quem neque astu quis deceperit, & cui nemo impune illuserit, ut non solum atrocior pœna censeatur manere eum, qui juratam, quam qui injuratam fidem fefellit; sed ut a negotiis, quibus

*Effectum
 juramenti
 circa juratam fidem.
 c. 2. § 12.*

“ mortis vitandæ causâ a viro honesto suscipi debere;
 “ nec susceptum posse sine peccato servari. 2. Si res
 “ exigatur intentata vi aliqua aut gravi metu, quæ
 “ nec illicita est, nec cuiquam injuria, sed ipsi tantum
 “ juranti plus minusve incommoda: ut si quis iter faci-
 “ ens incideret in latrones, qui mortem ei strictis
 “ gladiis minarentur, nisi promissâ sub juramento
 “ certæ pecuniæ summâ vitam redimat: licitum esse
 “ in hoc casu pecuniam promittere, & promissionem
 “ jurejurando firmare. Ratio est, quia è duobus ma-
 “ lis licet & prudentem decet, minus eligere. 3.
 “ Juramentum istiusmodi obligare & pactum cum
 “ prædonibus pretium omnino esse persolvendum.
 “ Nam qui jurat rem licitam & possibilem, tenetur id
 “ præstare.” Et sic deinceps. Idem sentit AUGUSTINUS. Epist. 124. Et GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xiii. § 14.* Et L. III. c. xix. § 5. Restat autem casus; qui forsan magis difficilis videbitur:
 “ Si quis (inquit SANDERSONUS) incidens in latrones
 “ cogatur, ne ab eis occidatur, juramento silentium
 “ promittere. Quæro, licuitne ei in tam certo vitæ
 “ discrimine jurare silentium vel non licuit? Si non li-
 “ cuit, certo pereundum ei fuit: & quis tum superesset,
 “ qui magistratui latrones indicaret? At si licuit, lice-
 “ bit & juramentum observare; nisi forte (quod fieri
 “ potest) casus aliquis insperato emergens rem, quo
 “ tempore jurabatur, licitam reddiderit postea ex
 “ accidente illicitam.” *De Juram. Præl. IV. § 15—17.*

ad-

Cap. II. adjiciuntur, omnis dolus & cavillatio sit excludenda¹¹.

Fusjurandum quandoque striete interpretandum. VIII. Non tamen semper late, sed & striete quandoque juramenta sunt interpretanda, siquidem subjecta materia id requirere videatur; puta si juratum sit in odium alterius, & c. 2. § 13¹² non tam promissioni, quam minis juramentum sit adjectum¹³. Quin nec juramentum excludit tacitas condiciones & limitationes, quæ ex ipsa rei natura rite fluunt: Puta, si alicui quidquid velit petendi optionem juratus concessi, ubi iste iniqua aut absurda petierit, hautquidquam tenebor. Qui enim aliquid indefinite alteri roganti promittit, antequam noverit, quid iste sit petiturus; præsupponit alterum petiturum honesta, moraliter possibile, non absurda, non sibi aut aliis perniciofa.

Jurandum sensu illius qui juramentum defert. IX. Id quoque notandum, in juramentis sensum totius orationis valere, prout capere se illum profitetur is, qui juramentum defert, seu cui

c. 2. § 15.

¹¹ Vid. *supra*, Cap. x. § 10.

¹² Hoc vult auctor, non necesse esse, ut ultra literam & receptum loquendi morem extendatur jurisjurandi significatio, si modo materia ejus sit inutilis vel perniciofa. Sic *Davus Tevntianus* herum decipere voluit, neque tamen juramenti verba violare. *Andr. Act. 4. Sc. 4.* Frustra. Nam interpretandi regulæ prorsus eadem sunt in pacto jurato, quæ in injurato. Qui jurando vult alium decipere, perjurii reus postulatur, etfi contra literam jurisjurandi & verba strictè sumpta non peccat, quoniam in juramentis interpreta-

cui juratur. Hujus enim præcipue, non jurantis causa juramentum præstatur. Unde e-
 jusdem quoque est concipere verba juramenti ; & quidem quantum fieri potest planissime ; sic ut ipse significet, quomodo illa intelligat & jurans annuat se istius sensum probe percipere ; eaque mox ab hoc liquido sunt exprimenda, sic ut nulla ratione eadem cavillari & eludere queat.

X. *Divisio* juramentorum commode desumitur *ab usu*, cui illa in vita communi adhibentur. Quædam enim promissis pactisque adduntur, ut eo majore cum religione observentur. Quædam autem adhibentur ad confirmandum alicujus assertionem circa factum illiquidum, & ubi veritas aliis rationibus commodius investigari nequit. Quale exigitur a testibus, sive qui alieni facti conscii habentur. Quandoque etiam ipsi, qui inter se disceptant, deferente judice, aut altera parte, suo juramento litem solvunt ¹³.

Divisio juramentorum ab usu duplici.
 c. 2. § 18.

tio fieri debet ad mentem ejus, cujus causa juratur. Itaque mallet auctorem dixisse de hujusmodi juramenti, quod si eorundem materia sit illicita, iis stare non liceat.

¹³ Hinc ritè dividitur jusjurandum in *assertorium* & *promissorium* ; & tutò negligi potest multiplex divisio in *judiciale*, & *extrajudiciale* ; *publicum* & *privatum* ; *simplex* & *solenne* ; *nudum* & *execratorium* ; *absolutum* & *conditionale*, & *similia*. Sed frustra contendit HOBBSIUS omne jusjurandum esse *promissorium*.
De Civitate, c. ii. § 20.

C A P. XII.

DE OFFICIO CIRCA ADQUIRENDUM
RERUM DOMINIUM.

*Permissum
homini re-
bus uti,
easque usu
destruere.*

L. iv. c. 4.

I. **C**UM ea fit conditio corporis humani, ut adsumtis extrinsecus rebus indigeat, queis nutriatur, & contra ea, quæ ipsius compagem destructum eunt, muniatur; per complures quoque res isthæc vita commodior & mollior reddi possit: inde tuto colligitur, volente utique summo universi Moderatore fieri, quod homo alias creaturas ad usus suos adhibeat: quin ut etiam multas earundem destruat.

¹ De vegetabilibus nullus est dubitandi locus; tum quia sensu destitutis nequit iis inferri injuria, tum quia necessaria sunt ad vitas hominum sustentandas. Sed de animalibus neque hæc neque illa valebit ratio. 1. Nobis non videntur necessaria ad victum, quippe vegetabilia, lac, ova, & similia ad vitam humanam sustentandam abunde sufficere possunt; neque queri debent homines parcam esse naturam, aut necessitatibus suis haud satis prospicientem, licet jus in vitas animalium iis non concessum fuisset. 2. Cum animalibus sensus sui inest, ut voluptatibus frui, & doloribus affigi possint; & præsertim cum vitis, quas creatori visum est iis indulgere, non sine cruciatu destituantur; non video, quomodo ex lege naturali jus in eorum vitas possit hominibus competere. Nec sapientia, nec alia quævis perfectio (ut nonnullis placet) jus imperii in alterum tradit; quod omnino ab aliis principiis originem trahit. Vid. *supra*, cap. ii. § 5. not. 10. Nec majori

fruat. Neque id solum obtinet circa vegetabilia, & quæ citra sensum corrumpuntur; sed Cap. 12.
 & circa innoxia animalia, quæ utut cum dolore moriantur, citra peccatum tamen ab homine cibi causa occiduntur & consumuntur.

II. CÆTERUM ab initio omnes istæ res intelliguntur abs Deo *velut in medio hominibus* *Res primum in medio posita que facta hominum.*
expositæ, ita ut non magis ad hunc, quam ad alterum pertinerent. Ita tamen ut sic circa eas disponderent homines, prout conditio humani generis, & ratio pacis ac tranquillitatis, bonique ordinis in eodem conservandi videretur exigere. Inde cum adhuc intra paucos genus mortalium subsisteret, placuit, *ut illa quidem cujusque fierent, nec ab altero ipsi eripi deberent, quæ quis adprehendisset, hac intentione,* c. 4 § 4.

majori vi pollet argumentum, quod affert noster, (*De Jure N. & G. L. IV. c. iii. § 5.*) nullum hominibus brutisque jus, nullam obligationem invicem intercedere: unde sequi voluit statum belli inter eos, qui se mutuo lædere possunt. Dogma quidem HOBBSII placitis quod nimium favet, sed rationi & æquitati minùs convenit. Quid enim? Licetne potentiori dolorem pro arbitrio alteri infligere, vel vitam eripere? Si homines adversus homines ita se præstare tenentur, ut nec aliorum felicitatem imminuant, nec vitas adimant; quidni & adversus bruta? Ex alio igitur fonte jus hominum in animalia, ut ea occidant & carnes edant, derivare oportet: nimirum ab expressâ illâ licentiâ, quam Deum NOACHO statim post diluvium concessisse sacris literis traditum est. *Genes. i. 3. Quicquid reptat & vivit, id vobis victui erit; omnia non secus ac viventem herbam vobis do.* Ante diluvium jus quidem fuit homini in animantia; ut scilicet lacte, Iana,

Cap. 12. tione, ut eadem ad usus suos applicaret²;
 ~~~~~ ipsa tamen corpora, ex quibus illæ res provenirent, in medio ad neminem peculiariter spectantia manerent³. Sed postea, multiplicatis hominibus, & cum cultura cœpisset adhiberi rebus, ex quibus homini alimenta & tegumenta proveniunt; ad evitandas rixas, & introducendo bono ordini, *ipsa quoque corpora*

Ianâ, & mortuorum suo fato exuviis, utque viventium labore, quo suus imminueretur, ad ferenda aut trahenda onera uteretur; at non ut ea in cibum verteret. Frustra alioquin hic NOACHO permitteretur, quod dudum licitum erat; cum præsertim MOSES antea satis indicâisset (*Gen. i. 29.*) herbas & fructus antediluvianis hominibus in victum datos. Vid. GROTIUM *in loc.*

² *Intentio*, sive merus animi actus non per se sufficit, ut res in dominium venire possint; quippe actu externo opus est, quo significare & testari possumus rem occupatam & apprehensam nostri propriam nos facere voluisse. Conf. GROTI. *de Jure B. & P. L. II. c. ii. § 2.*

³ Fructuum proprietas non involvit dominium rei, unde proveniunt; quarum vero rerum usus sufficit omnibus, communes in statu suo naturali relinquuntur. Sic in mundi primordiis, cum pauci fuerunt telluris incolæ, solum commune manebat, licet qui isque colligendo fructus occuparet, & ad proprium usum applicaret. Sic quercus communis esse potuit, cum glandes, quæ decidebant, ejus fiebant, qui legendo eas occupasset, fibique secluso aliorum jure fecisset proprias.

⁴ Recte notat VANDER MUYLEN ad GROTI. *ubi supra*; non opus esse fictione alicujus tacitæ conventionis sive consensûs, quo convenisse homines fingendum, ut occupatio justa esset, sive legitimus acquirendi domini modus: quasi sine ejusmodi pacto aut conventioni-

one,

pora rerum inter homines divisa, & cuilibet Cap. 12.
sua portio propria assignata; hac addita
conventionem, ut quæ in prima rerum
divisione in medio forent relicta, deinceps
ejus possent fieri, qui primus eadem sibi
asseruisset. Sic igitur volente Numine, prævio
consensu hominum, pactoque saltem tacito,
Propri-

---

one, sola occupatione proprietas acquiri nequit. Immediata origo domini proculdubio est *occupatio*: cum enim omnibus in omnia jus non potuit competere, neque res singulæ, quæ successivè existunt, communiter haberi; intelligendum est voluntatem fuisse creatoris, ut homines terrâ ejusque fructibus uterentur; quod sine dominio fieri nequit. Voluit utique Deus res non communes manere; ideoque nec pacto quovis vel expresso vel tacito opus est, ut in proprietatem transire possint. *Occupatio* justus est acquirendi titulus. Luculenter hoc explicat TITIVS. “ Origine domini singularis a factò hominum repetenda est, & hoc quidem non aliud fuit quam *Occupatio*. Hoc sanè pro primo & antiquissimo meritò habetur. Nam quando universitati, quæ non simul & semel sed successive existit, nec res communiter habere potest aut debet, (qualem universitatem genus humanum representat) aliquid indefinite donatur; tum ex voluntate donantis primi homines eâ utique prærogativâ gaudent, ut occupando dominium contra alios validum sibi acquirere queant: imo in universum, ea vis occupationi voluntate donantis tribuitur, ut quis per eam rem nullius sibi comparare possit, modò plus justo sibi non asserat, sed intra leges socialitatis subsistat; nec opus est cæterorum, qui excluduntur, consensu; nam ex ordinatione donantis vim excludendi occupatio fortitur. Jam si præsupponas originem generis humani, prout eam S. Literæ tradunt (nam sine ejusmodi præsupposito ratio

Cap. 12. *Proprietas rerum sive Dominium* fuit introductum ⁵.

Dominium III. EST autem DOMINIUM *jus, quo aliquid? & cujus rei velut substantia ita ad aliquem per- quas patia- tinet, ut eodem modo id solidum non pertineat tur restric- ad alium.* Ex quo consequitur, ut de rebus, tionibus?

c. 4. § 2. quæ tanquam proprie ad nos pertinent, pro arbitrio nostro disponere, & ab eorundem usu quosvis alios arcere possimus ⁶; nisi quatenus per pacta singulare jus a nobis sibi quæfive- rint. Etsi in civitatibus contingere soleat, ut domi-

---

“tio hic philosophari nequit) tum probabile est primos
 “homines statim occupando sibi aliquas res asseruisse.
 “Hinc ADAMO, EVÆ, eorumque liberis, sub imperio
 “paterno licet adhuc existentibus, proprias res tribu-
 “ere nil vetat. (Vid. *Gen. iv.*) Reliqua quæ primi
 “homines non attigerunt, remansere in statu conces-
 “sionis divinæ; seu res *nullius*, donec multiplicatis
 “hominibus, successive occupata dominium vel com-
 “munionem subirent. Quod si adhuc res incognitæ
 “vel saltem nondum acceptatæ occurrant, illæ erunt
 “nullius; quemadmodum in illum statum recidunt,
 “quæ a dominis derelinquuntur. Si verò quædam
 “omnium usibus sufficiant, ut vastus oceanus, illæ
 “accuratè loquendo non sunt amplius *nullius*, quia
 “homines sibi eas asseruerunt, sed potius sunt commu-
 “nes universaliter & negativè.”

⁵ Sunt, qui Deum humano generi dominium singu-
 lare & definitum contulisse volunt statim à mundo con-
 dito, atque iterum mundo post diluvium reparatò.
 Quorum doctrinam (nec veritati nec naturali hominum
 æqualitati consonam) sic refellit noster. *De Jure N.*
 & G. L. IV. c. iv. § 10. “Sane accepit homo jus
 “in res ex concessione numinis, sed indefinitum, ge-
 “nerale, indifferens, neque ad proprietatem aut
 “com-

dominium non semper penes quosvis fit illi-
 batum, sed certis limitibus circumscriptum per
 imperium civile ⁷ aut ex dispositione & con-
 ventione hominum inter se ⁸. Quando autem
 res una ad plures indivisim eodem modo per-
 tinet, illa istis pluribus vocatur *communis*.

IV. SICUTI autem res non simul & semel
 in proprietatem iverunt, sed successive, & prout
 usus humani generis postulare visus est: ita
 non necessum fuit, ut omnes & singulæ res

*Res non-
 nulle ex
 natura sua
 relinquen-
 de commu-
 nes.*

c. 5. § 4.

“ communionem; & quod homines, prout ratio &
 “ necessitas suaderet, in peculiarem quasi formam
 “ redigere possent. Neque sequitur: primus homo
 “ non accepit aut usurpavit jus in res sub formali
 “ ratione proprietatis, ergo posterii prius sub ea forma-
 “ litate id non potuerunt exercere. Neque concessio
 “ illa divina sacris literis expressa definitum aliquem
 “ modum domini designat, sed indefinitum jus res
 “ adhibendi ad usus rationi & necessitati congruentes,
 “ quod jus æquè in communiōe negativâ, quam in
 “ proprietate exerceri potest. Male autem infertur;
 “ mortales acceperunt jus in res ex concessione divinâ,
 “ ergo proprietas non fuit nata ex occupatione &
 “ divisione.” Conf. LOCKE *de Civ. Imp.* Summa
 omnium huc redit: Deus dominium *generale* seu facul-
 tatem rebus creatis ad sui conservationem utendi im-
 mediate hominibus concessit, sed *particularia* dominia
 per occupationem introducta ad instituta humanâ re-
 ferenda sunt.

⁶ Quod vocatur dominium *plenum*.

⁷ Quod dominium est *minus plenum* aut restrictum;
 ut *ususfructus, servitus, pignus, hypotheca* & hujusmodi,
 de quibus agunt Romani juris interpretes. Vid. *infra*,
 § 8.

⁸ Ut in contractibus, testamentis, donationibus, &
 similibus,

Cap. 12. propriæ fierent, sed salva pace generis humani aliqua potuerunt, aliqua debuerunt intra primævam velut communionem permanere. Nam quæ utilia licet hominibus, inexhausta tamen sunt, sic ut omnium usibus possint patere, nec tamen singulis usus iste reddatur malignior; ea dividere velle supervacuum simul ac ineptum foret. Uti est lumen calorque solis, aer, aqua profluens, & si quæ sunt similia⁹. Quo refertur etiam vastus oceanus, magnis continentibus interjectus, quoad partes a litoribus remotissimas. Quippe cum ille non solum omnium usibus promiscuis sufficientissimus, sed & uni

---

⁹ OVID. Met. vi. 349.

*Quid prohibetis aquas? Usus communis aquarum est,
Nec solem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tennes undas; ad publica munera veni.*

Similiter Romani jurisconsulti: *Naturali jure communia sunt omnium hæc; aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris.* Instit. L. II. tit. i. § 1.

¹⁰ Quæstio sæpius versata est à viris doctissimis, utrum mare sit capax dominii. Jure liberum esse contendit GROTIUS; *clausum* esse posse disputat SELDENUS. Quæ contentio sic breviter dijudicari potest. Quod nec limitum nec custodiæ capax est, atque omnium usibus inservire potest, idem nequit esse dominii objectum. Hujusmodi est ipse oceanus; qui omnium navigationi & mercaturæ sufficit, & omnibus liber & communis esse debet, quippe occupationem nec natura nec usûs publici ratio permittat. Sed alia ratio est maris juxta litora; quod instar munimenti esse potest, & in eorum proprietatem venire, quorum terras aluit; ideoque exteris in eo vel navigandi vel piscandi jus

uni alicui populo ejus *custodia moraliter sit* Cap. 12.
*impossibilis*¹⁰. Ubi enim aliqua res ita fit
 comparata, ut nullo modo alii ab ejus usu
 arceri queant; illam dividi, aut propriam cu-
 juspiam fieri non supervacuum solum est, sed
 & inanibus litigiis materiam præbere aptum.

V. *Modi acquirendi* dominii sunt vel *ori* *Modi ad-*
ginarii vel *derivativi*. Per illos ab initio in rem *quirendi*
 aliquam proprietas introducitur. Per hos do- *dominii ori-*
 minium jam constitutum ab uno in alterum *ginarii &*
 transit. Priores modi iterum sunt vel *derivativi.*
simpli- c. 6. § 1.
citer tales, quibus dominium in corpus alicu-
 jus rei acquiritur¹¹; vel *secundum quid*, queis

---

jus recte prohiberi potest. “ In diverticulo maris
 “ (quod faretur ipse GROTIUS) sicut in diverticulo flu-
 “ minis, si locum talem occupârim, ibique piscatus
 “ sim, maximè si animum privatim possidendi plurium
 “ annorum continuatione testatus fuerim, alterum eo-
 “ dem jure uti prohibebo; non aliter quam in lacu
 “ qui mei dominii est.” *Mare lib. c. v.* Et alibi-
 “ Videtur mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad
 “ latus utrumque possideat; etiamsi aut supra pateat
 “ ut sinus, aut supra & infra ut frerum: dummodo
 “ non magna sit pars maris, ut non cum terris compa-
 “ rata portio earum videri possit. Et quod uni po-
 “ pulo aut regi licet, idem licere videtur & duobus
 “ aut tribus, si pariter mare interstitum occupare vo-
 “ luerint. Nam sic flumina, quæ duos populos inter-
 “ luunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.”
De Jure B. & P. L. II. c. iii. § 8. Unde plane fe-
 quitur omnes maris partes quæ ad terram jacent, in
 dominium venire posse, earumque proprietatem recte
 iis attribui, quorum sunt terræ adjacentes.

¹¹ Scilicet *occupatione*, quæ solus est originarius mo-
 dus dominium acquirendi.

Cap. 12. incrementum aliquod ad rem nostram adjungitur ¹².

*Ille est occupatio ;
quæ ad
quas res se
extendat.*

c. 6. § 3.

VI. POST recepta inter homines divisa rerum dominia, ita inter homines conventum, ut quæcunque sub primævam divisionem non venerunt, ea cederent occupanti, i. e. ei qui primus eadem corporaliter adprehendisset animo sibi habendi. Sic ut hodie originarius modus dominium in corpus alicujus rei acquirendi, sit sola *occupatio* ¹³. Hoc igitur modo adquiruntur regiones desertæ, quas nullus unquam homo sibi afferuit : quæ fiunt illius qui primus eas ingreditur animo sibi habendi, ita ut culturam eis adhibeat, & certos limites constituat, quousque eas suas esse velit. Ubi autem cœtus multorum hominum junctim occupaverit partem quampiam terræ, usitatissimum

¹² Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. iii.*

¹³ Modi, quibus res occupantur, varii sunt pro rerum varietate. " Occupatio (teste GROTIUS) in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio. " *Mare lib. c. v.* " Tunc demum, inquit noster, occupasse rem aliquam dicimur, quando possessionem ejus adprehendimus ; cujus initium est corporis ad corpus immediate, aut per idoneum instrumentum adjunctio. Igitur regulare est, ut occupatio rerum mobilium fiat manibus, rerum [immobilium ut] soli pedibus, cum intentione culturam iisdem adhibendi, ac constitutis limitibus vel exactè vel cum aliquâ latitudine. " *Ibid. § 8. Mobilia* vocantur, quæ solo non adhærent, ut animalia, arbores excisæ, fructus decerpti, &c. *Immobilia* autem, vel solum, vel quæ solo adhærent ; ut ædificia, arbores, fructus pendentis, &c. Romani jurisconsulti

mum est, ut singulis ex eo cœtu aliqua portio adsignetur ; quæ supersunt, ad totum cœtum pertinere censeantur. Per occupationem quoque adquiruntur feræ bestię, aves, pisces, in mari, fluminibus aut lacubus veriantes ; item si quæ a mari in litus solent ejici¹⁴ ; modo tamen per imperium civile promiscua ejusmodi rerum captura non sit interdicta, aut certo alicui assignata. Quas necessum est, si nostræ debent fieri, ut corporaliter adprehendamus, & in nostram potestatem redigamus. Occupatione quoque adquiruntur res, in quibus dominium, cui ante subjectæ fuerant, plane est extinctum. Puta, si quæ abjiciuntur ea intentione, ne amplius ea sint nostra ; aut quæ ab initio inviti amittimus, sed post pro derelictis habemus¹⁵. Quo etiam pertinet *thesaurus*¹⁶, seu

---

ti immobiles dicunt *res, quæ soli sunt*. Digest. L. XXI. tit. i. leg. 1. § 1.

¹⁴ “ Feræ bestię & volucres & pisces & omnia animalia, quæ mari, cœlo & terrâ nascuntur, simul atque ab aliquo capta fuerint, jure gentium statim illius esse incipiunt. Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur. ” *Inst.* L. II. tit. i. § 12. Sed quænam animalia pro *feris* haberi debent, nequit tam certo definiri. Ex jure Romano pavones, columbæ, cervi & apes sunt *fera nature*. Digest. L. XLI. t. i. l. 5.

¹⁵ “ Pro *derelicto* habetur, quod dominus ea mente abjecerit, ut id in numero rerum suarum esse nolit, ideoque statim ejus dominus esse desinit. ” *Inst.* L. II. tit. i. § 47. Unde rectè occupantis fieri manifestò patet.

¹⁶ Vulgò vocatus, *Treasure-trove*.

Cap. 12. pecunia, cujus dominus ignoratur; qui inventori cedit, ubi per leges civiles aliter non est dispositum ¹⁷.

Accessio- VII. CÆTERUM plurimæ res, quæ domi-
num idem, nio subjectæ sunt, non in eodem semper statu
qui rei do- persistunt; sed variis *auctibus* suam *substan-*
minus est. *tiam dilatant* ¹⁸: quibusdam extrinseca *incre-*
c. 7. *menta* accedunt ¹⁹; aliæ *fructus* proferunt ²⁰; multis per *formam* industria humana superin-
ductam

---

¹⁷ “ *Thesaurus* est vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat; sic enim fit ejus qui invenerit, quod non alterius fit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causâ vel metûs vel custodiæ condiderit sub terrâ, non est *thesaurus*, cujus etiam furtum fit. ” *Digest.* L. XLI. t. i. leg. 31. Rebus hisce, quæ ex occupatione in proprietatem veniunt, addunt Romani jurisconsulti, ea quæ ex hostibus capimus. *Bello capta ejus fiunt, qui primus eorum possessionem nactus est.* *Instit.* L. II. tit. i. § 17.

¹⁸ Ut aurifodinæ, lapidicinæ, &c. quæ perpetuò auferunt. Tales etiam sunt arbores & plantæ, quæ à parvo semine ad immanem magnitudinem, certo temporis intervallo, adaugentur.

¹⁹ Sic quæ per alluvionem accrescunt, ejus fiunt, qui est dominus & possessor agri.

²⁰ Ut animalia & vegetabilia. Notandum est autem ex jure Romano *fructus* intelligi deductis expensis, quæ quærendorum, cogendorum, conservandorumque eorum gratiâ fiunt. *Digest.* L. V. tit. iii. leg. 36.

²¹ Ut si artifex horologium ex ære; vel pictor ex panno vilissimo pretiosam tabulam conficiat.

²² Sed hæc regula non est perfecta & adæquata, quoniam sæpe fit quandam esse communionem dominii, & *accessionem* ex plurium dominorum concursu produci. Unde oriri necesse est communionem quandam fructuum

ductam pretium accrescit ²¹. Quæ omnia vo- Cap. 12.
cabulo *accessionum* comprehendi possunt ; &
in duas classes dividuntur. Quædam enim ci-
tra factum hominis ex sola natura istarum re-
rum proveniunt : quædam facto & industria
hominum in solidum, aut ex parte procuran-
tur. Circa quas ista est regula, ut qui est
dominus rei, ad eundem quoque pertineant
accessiones & quævis emolumenta ²² ; & qui ex
sua

---

fructuum aut accessionum, nisi transferendi voluntas
interveniat. Exempla quædam ex jure Romano addu-
cam. 1. Si equam meam equus tuus prægnantem fece-
rit, non est tuum, sed meum, quod natum est. *Digest.*
L. VI, tit. i. leg. 5. Nam *fætus* (ut aiunt) *sequuntur*
ventrem ; i. e. ad dominum matris pertinent. Sic sta-
tuunt jurisconsulti : hoc autem non esse naturale exis-
timat GROTIUS, nisi quatenus plerumque pater igno-
ratur : at si probabili ratione de eo constaret, partus ex
parte ad eum pertinet. *De Jure B. & P.* L. II. c. viii.
§ 18. 2. Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit,
ipsum erit ; & ex diverso, si Titius suam plantam in
Mævii solo posuerit, Mævii planta erit ; si modo
utroque casu radices egerit. *Instit.* L. II. tit. i. § 31.
Hoc verò GROTIUS ex jure positivo non ex naturali
ita esse censet : quoniam alimentum rei jam ante exis-
tentis partem duntaxat facit ; atque ideo sicut ex ali-
mento jus quoddam in rem Soli domino nascitur ; ita
domino feminis, plantæ aut arboris jus suum naturali-
ter certè ob id non perit. *Ibid.* § 22. 3. Si quis in alieno
solo ex suâ materiâ domum ædificaverit, illius fit do-
mus, cujus & solum est. *Instit.* L. II. tit. i. § 30. Sed
ex mente GROTII, in ædificio, cujus partes sunt solum
& superficies, ^{fructus} communitio locum habebit ; & si mobile
sit, nullum in eo jus habebit soli dominus *Ibid.* 4. Si
quis in alienâ tabulâ pinxerit, nobis videtur melius esse
tabulam picturæ cedere. Ridiculum est enim pictu-
ram

Cap. 12. sua materia speciem fecit, ejus speciei fit dominus.

*Dominio
detrabentes
servitutum
species.
c. 8.*

VIII. FREQUENTER tamen contigit, ut alii ex contractu, aut alia via jus sibi quæserint ex re nostra certum commodum percipiendi, aut etiam impediendi ne nostra re omni modo utamur²³. Quæ jura solent vocari

ram *Apellis* vel *Parrhasii* in accessionem vilissimæ tabulæ cedere. *Instit.* L. II. tit. i. § 34. 5. Cum res consent ex materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro ratâ ejus quanti unumquodque est. GROTIUS, *ubi supra*, § 19. 6. Confusis materiis, ut si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri conflaverint, communio inducitur pro ratâ ejus quod quisque habeat. GROTIUS, *ubi supra*. De bonæ fidei possessore vid. *infra*, c. xiii. § 4.

²³ Hoc dominium *imperfectum*, vel jus minus plenum vocatur, cujus quinque genera numerari solent, 1. Jus Emphyteuticum, quod nostrates dicunt, *The Right of holding in Fee*. Nam *Emphyteusis* contractus est à ZENONE Imp. primum nominatus, cum ager eâ lege fruendus datur, ut quamdiu merces solvatur, nunquam ad dominum redeat. 2. Jus superficiarium, quo ædes in conducto solo certâ pensione annuâ positæ sunt. 3. Jus bonæ fidei possessoris. 4. Pignus seu Hypotheca. 5. Servitutes.

²⁴ Servitutes aut *personarum* sunt ut usus & usufructus; aut *rerum* ut servitutes, rusticorum prædiorum & urbanorum. *Digest.* L. VIII. tit. i. leg. 1.

²⁵ Usufructus est jus alienis rebus utendi & fruendi, salvâ rerum substantiâ. *Digest.* L. VII. tit. i. leg. 1. Constituitur autem usufructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in servis & jumentis & cæteris rebus; exceptis iis, quæ usu consumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione neque civili recipiunt usufructum; quo in numero sunt vinum, oleum, frumentum,

cari *Servitutes*. Ac dividuntur in *personales*, ubi utilitas ex re aliena ipsi personæ immediate obvenit; & *reales*, ubi ex re aliena, mediante re nostra, utilitas capitur²⁴. Inter illas numerantur ususfructus²⁵, usus²⁶, habitatio²⁷, operæ servorum²⁸. Reales iterum dividuntur in *servitutes prædiorum, urbanorum, & rusticorum*.

Cap. 12.

frumentum, vestimenta, quibus proxima est pecunia numerata; namque ipso usu assiduâ permutatione quodammodo extinguitur. *Instit.* L. II. tit. iv. § 2. Porro statuunt jurisconsulti, eum, ad quem ususfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominum effici, quàm si ipse eos perceperit. Et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis, decesserit, ad hæredes ejus non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. *Instit.* L. II. tit. i. § 36.

²⁶ Minus est juris in usu, quam in usufructu. Nam is qui fundi nudum habet usum, nihil ulterius habere intelligitur, quam ut oleribus, pomis, floribus, fæno, stramentis & lignis ad usum quotidianum utatur. Nec ulli alii jus, quod habet, aut locare aut vendere, aut gratis concedere potest. *Instit.* L. II. tit. v. § 1.

²⁷ “ *Habitatio* jurisconsultis Romanis jus est, per quod omne emolumentum ex inhabitatione ædium alienarum provenire solitum percipitur. Ea arctius patet, quàm *ususfructus*; quia ad hunc pertinet emolumentum, quod ex mercium receptione aliisve causis provenit. Latius tamen quam nudus *usus* extenditur, quod ædes ejusmodi aliis, suo loco inhabitandas, locare quis possit. *P. U. F. De Jure N. & G. L. IV c. viii. § 9. Vid. Institut. L. II. tit. v. § 5. Cod. L. III. tit. xxxiii. leg. 13. Cod. 94 § 2.*

²⁸ “ *Leges Romanæ* jus *opera servorum* arctius quàm eorum ususfructum esse tradunt: quia aliâ quoque viâ quàm per suas operas præstare utilitatem servus potest. ” *Ibid.* § 10. *Vid. Digest. L. VII. tit. vii. De operis servorum.*

Illæ

Cap. 12. Illæ sunt, v. g. servitus oneris ferendi²⁹, luminum³⁰, ne luminibus officiat³¹, prospectus³², stillicidii recipiendi³³, &c. Hæ sunt, v. g. iter, ³⁴actus³⁵, via, aquæductus, aquæ haustus, pecoris ad aquam appulsus, jus pascendi, &c. Quæ omnes fere ex occasione viciniae introductæ sunt.

*Modus ad-
quiritendi
derivativus
varius.*
c. 9.

IX. INTER modos *adquirendi derivativos* alii sunt, quibus res devolvitur in alium ex *dispositione legis*; alii, quibus *facto prioris domini*. Et quidem ut vel *bonorum alicujus universitas*, vel certa eorundem *portio* transferatur.

*Mortis
causa, vel
per succes-
sionem ab
intestato.*
c. 11.

X. UNIVERSITAS bonorum lege transit per mortem prioris domini in *successionibus ab intestato*. Cum enim & communi hominum inclinationi repugnet, & ad pacem generis humani minime omnium conducatur, bona, quæ quis tanto cum labore, dum viveret, quævisisset, a domini morte haberi pro derelictis, & cuivis occupanti patere; inde suadente ratione apud omnes populos receptum, ut, si quis de suis bonis ipse nihil disposuisset, ejus bona

²⁹ Quâ vicini paries, vel columna onus nostrarum ædium sustinere debet. *Digest.* L. VIII. tit. v. leg. 6. § 2. Eum debere columnam restituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cujus essent ædes, quæ servirent. L. VIII. t. ii. leg. 33.

³⁰ Quâ quis nostras fenestras cogitur excipere. *Ibid.* leg. iv.

³¹ Quâ quis nequit aliquid facere, quo quævis nostrarum ædium lumina obscurantur & minuantur. *Ibid.*

³² Quod in prospectu quis habet, ne quid ei officiat^r

bona devolvantur ad eos, quos pro communi Cap. 12.
 hominum affectu charissimos habere judica-
 tur ³⁶. Quales sunt regulariter, qui ex nobis
 descendunt, & juxta hos alii sanguine nobis
 juncti, pro gradu quisque propinquitatis. Et
 licet aliqui homines dentur, qui vel propter
 accepta beneficia, vel ob peculiarem affectum
 alienos quosdam magis ament, quam suos con-
 sanguineos : tamen pacis interfuit, non confi-
 derato paucorum quorundam affectu, commu-
 nem potius mortalium inclinationem sequi,
 modumque succedendi observare planissimum,
 & nullis impeditis disceptationibus obnoxium :
 Quæ emerfuræ erant, si benefactores & amici
 cum iis, qui sanguinis jure nituntur, possent
 concurrere. Et si quis omnino benefactores
 aut amicos cognatis volebat præferre, debebat
 expresse super ea re disposuisse.

XI. Ex his consequitur, proximos cuique *In qua quo*
hæredes esse suos liberos, quos & natura pa- *ordine hæ-*
rentibus alendos educandosque sollicitè com- *redes suc-*
mendavit, & quibus quisque parentum cense- *cedant ;*
tur quam lautissime voluisse prospicere, ac quæ *c. 11.*

tur ad gratiorem prospectum & liberum. *Ibid. leg.*
 xv.

³³ Quâ quis aquam onerosam in suam aream recipe-
 re tenetur. *Instit. L. II. t. iii. § 1.*

³⁴ Jus eundi ad prædium nostrum per alienum.

³⁵ Jus agendi jumentum aut vehiculum. Cætera de-
 finitionibus vix indigent.

³⁶ Nihil est tam conveniens naturali æquitati (ut lo-
 quantur jureconsulti Romani) quam voluntatem domi-
 ni, volentis rem suam in alium transferre, ratam habe-
 ri. *Instit. L. II. tit. i. § 40.*

fibi

Cap. 12. sibi superfunt ipsis potissimum reliquere ³⁷.

Per liberos autem intelliguntur præcipue, qui ex legitimo matrimonio nati sunt. His enim & ipsa ratio, & decor vitæ civilis, & leges populorum cultiorum præ naturalibus favent. Ista tamen ita demum obtinent, nisi pater aliquem pro suo filio ob sufficientes rationes noluerit agnoscere, aut nisi ob atrocissimam malitiam eundem abdicaverit. Sub liberis etiam comprehenduntur ii, qui sunt ulteriorum graduum; quos ut alere, ipsorum parentibus defunctis, avus tenetur; ita ~~et~~ ipsi cum patruis & avunculis ad hæreditatem avi ~~ut~~ concurrant æquissimum est; ne super calamitatem mature defuncti patris, etiam avi hæreditate excludantur. Ubi descendentes defunt, par est ad *parentes* defunctorum liberorum bona devolvi. Quibus liberi & parentes non sunt superstites, iis *fratres* succedent. Ubi & hi deficiunt hæres erit, prout quisque defunctum sanguine proprius contingit. Etsi ad lites evitandas, quæ heic exoriri possunt frequentissimæ, simulque ut ea res ad usum reip. probe attem-

---

³⁷ Si quærat de jure primogeniti supra alios, ut mihi videtur, successio ejus in bona parentum nequam ex lege naturæ, sed arbitrio parentum, aut consuetudine, aut lege civili, aut denique pactis & conventionibus pendet. Naturaliter enim quoad successionem ab *intestato*, omnes liberi ejusdem sunt conditionis eodemq; haberi debent loco. Eodem itaque jure, quo per testamenta inæqualitas quædam introduci potest, nititur etiam prærogativa, quæ præ reliquis gaudent primogeniti. De origine autem & fundamento hujus

attemperetur, in plerisque civitatibus super Cap. 12.
ordine successionis accurate deprehenditur dis-
positum. Et hunc ordinem ut sequantur pri-
vati, tutissimum est, nisi graves causæ peculi-
ariter disponere subigant.

XII. FACTO domini prioris universitas *Vel per*
rerum mortis causa transit per *testamentum* ^{38.} *testamen-*
Nam & illud in qualecunque solatium morta- *tum do-*
litis apud plerosque est receptum, ut quis *minium*
vivid sua bona transferre posset in eventum *transit :*
mortis, in eum, quem maxime amaret. Cæ- *c. 10.*
terum cum antiquissimis temporibus usitatum
fuisse videatur, ut imminente jam fato palam
suos hæredes nuncuparent, & patrimonium de
manu in manum ipsis traderent ; postea graves
ob rationes multis populis aliud testamenti
genus magis arrisit. Ut nempe quocunque
tempore placeret, ultimam suam voluntatem
vel palam significare, vel literis tacite con-
signare possent ; quam mutare pro libitu li-
ceret, & ex qua hæredibus nuncupatis aut
scriptis tunc demum jus nasceretur, quando
testator exspiraret ^{39.} Atque tales ultimæ vo-
luntates

---

hujus Juris vide quæ de hac re ex professo differuit
BUDDEN sin dissert. de successione primogenitorum,
quæ extat in *Selectis Juris Nat. & Gent.* p. 151.

³⁸ Testamentum est voluntatis nostræ justa senten-
tia, de eo quod quis post mortem suam fieri velit.
Digest. L. XXVIII. tit. i.

³⁹ “ Possum rem meam alienare non purè modò,
“ sed & sub conditione ; nec tantum irrevocabiliter,
“ sed & revocabiliter ; atque etiam retentâ interim
“ possessione, & plenissimo fruendi jure. Alienatio
“ autem

Cap. 12. *W*ultates licet merito magnum habeant favorem ; ita tamen temperandæ erunt, prout necessitudinum ratio, & utilitas civitatum requirit⁴⁰. Quæ & inde legibus sueverunt cavere, quomodo cuique testamenta sint ordinanda. A quorum dispositione qui discefferit, queri non potest, suæ voluntatis non fuisse habitam rationem.

Inter vivos vero donatione vel contractu.

XIII. INTER VIVOS FACTO prioris domini res transeunt vel *gratis*, vel *interposito contractu*.

Prioris

“ autem in mortis eventum ante eam revocabilis, re-
 “ tento iterum jure possidendi ac fruendi, est *testamen-*
 “ *tum.*” GROTI. *De Jure B. & P. L. II. c. vii. §*
 14.

⁴⁰ Inter eruditos non convenit de testamentis, utrum ex jure naturali, an positivo originem trahant. Ex hac parte stat noster in opere majori (L. IV. c. x. § 4.)
 “ quia non necessarium videtur, ut dominium in se
 “ contineret facultatem disponendi, quid circa res
 “ alicujus post mortem debeat fieri : sed sufficere po-
 “ test, si quis res suæ potestati subjectas haberet, quo-
 “ usque viveret, nec eam ultra vitam extendere posset;
 “ de bonis autem eorum, qui inter homines esse desi-
 “ erunt, vivis disponendi cura relinquitur.” Quæ
 rationes non satis validæ videntur ad sententiam aucto-
 ris stabiliendam ; & rectius, ut opinor, decernit GRO-
 TIUS : “ Quanquam testamentum, ut actus alii, for-
 “ mam certam accipere possit à jure *civili*, ipsa tamen
 “ ejus substantia cognata est dominio, & eo dato, juris
 “ *naturalis.*” *De Jure B. & P. L. II. c. vii. § 14.*
 Easdem partes tuetur BUDDÆUS ; quo judice, non tantum licet testamenta condere, sed naturaliter quoque vim habent & efficaciam rerum dominium ad eos, qui in illis hæredes scripti sunt, transferendi. Nulla enim profectò vis esset domini, nisi domino liceret ejusmo-
 di

Prioris generis translationes vocantur *donationes*⁴¹. De contractibus infra erit agendum⁴². Cap. 12.

XIV. QUANDOQUE etiam invito priore domino res transferuntur, & quidem in civitatibus potissimum per modum pœnæ; dum ob delicta damnatis interdum omnia bona, interdum certa eorum portio eripiuntur, & vel publico, vel læso adplicantur. Sic & in bello invitæ res per hostem viribus superiores eri-

Invito domino res quandoque transferuntur.

c. 6. § 14.

di quid sancire, quod etiam post mortem ejus valeret. Et hoc sensu testamenta sunt juris naturalis, etsi à jure civili certi ritus ac cæremoniæ, quibus observatis valorem demum suum consequantur, addi possint, imò hoc ut variis hominum improborum molitionibus obviam eatur, consultum sit. *Theol. Moral.* P. II. c. iii. S. v. § 21. Idem pluribus demonstravit in dissert. de testamentis summorum imperantium, in *Select. Juris Nat. & Gent.* Eandem sententiam comprobat BARBEYRAC. [ad PUF. *De Jure Nat. & Gent.* L. IV. c. x. § 4.] quam pluribus refellere conatur TREVERUS ad loc. sed laterem lavat.

⁴¹ Ad dominium transferendum requiritur ex lege civili *traditio*, non autem ex jure gentium. Sic enim GROTIUS: "Ad domini translationem *naturaliter* traditionem non requiri; quod & ipsi jurisconsulti "in quibusdam casibus agnoscunt, ut in re donatâ "usufructu retento, aut in eum collatâ, qui possideat, "aut commodatam servet." *De Jure B. & P.* L. II. c. viii. § 25. Conf. L. II. c. vi. § 1.

⁴² Ipsæ vero donationes quiddam in se continent cum contractibus commune, quoniam ut valeat donatio, necessaria est acceptatio; requiritur mutuus donantis & accipientis consensus: ut ipse auctor ostendit supra cap. ix. § 16.

piuntur

Cap. 12. piuntur, raptorique adquiruntur ⁴³ ; ad quas tamen recuperandas pari violentia prior dominus jus non amittit, quousque per subsequenti pacis tractatus omni prætensioni ad easdem renunciaverit.

*Usucapio
que; qua-
que ejus
introduc-
ratio.
c. 12.*

XV. PECULIARIS denique modus adquirendi est *usucapio* ; per quam is, qui *bona fide* iustoque titulo rei alicujus possessionem nactus est, eamque diu quietam & non interruptam obtinuit, demum pro perfecto domino ejus rei habetur, ita ut antiquum dominum, si postea rem eam vindicare velit, repellere queat ⁴⁴. Cujus juris introducti ratio fuit, partim quod pro relicta rem habere judicaretur, qui diu eandem vindicare neglexerit, cum longo tempore ad id occasiones vix deesse judicentur ⁴⁵ : partim quod tranquillitatis & pacis interesset, aliquando possessiones rerum extra controversiam collocari ⁴⁶. Præsertim cum longe gravius videatur, post diuturnam possessionem re bona fide parta privari ; quam olim amissa, & cujus desiderium dudum erat

---

⁴³ In hac re sequitur auctor jureconsultos Romanos. *Ea, qua ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra sunt*, inquit JUSTINIAN. Instit. L. II. tit. i. § 17. Sed de hac re vid. infra. L. II. c. 15.

⁴⁴ Possessionem ita demum legitimam esse, cum omnium adversariorum silentio & taciturnitate firmatur : interpellatione vero & controversiâ progressâ, non posse eum intelligi possessorem, qui licet possessionem corpore teneat, tamen ex interpositâ contestatione, & causâ in judicium deductâ super jure possessionis vacillet ac dubitet. *Ced. L. VII. tit. xxxiii.*

digestum, in perpetuum carere. Ut tamen in Cap. 12. civitatibus certi termini, prout ratio & utilitas civitatis suggesserit, definiantur, intra quos usucapio compleatur ; tranquillitatis & pacis interest ^{47.}

C A P. XIII.

DE OFFICIIS, QUÆ EX DOMINIO RERUM PER SE RESULTANT.

I. **E**X introducto rerum dominio ista officia inter homines provenerunt. Officia ex dominio : Quisque re sua frui permittatur. L. iv. c. 13.
 PRIMO : *Ut quilibet teneatur alterum (non hostem) pati rebus suis quiete frui, neque vi aut per fraudem illas corrumpere, intervertere, aut ad se trahere sustineat.* Quo ipso furta, rapinæ, & similia crimina, in res alienas tendentia, vetantur ^{1.}

II. SECUNDO : *Quando res aliena ad nos pervenit sine nostro crimine, & bona nostra fide, eamque adhuc in nostra potestate habemus ;* Res aliena nostra potestatis reddenda domino.

c. 13. § 24

⁴⁵ Sed diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta prodesse ad præscriptionem hâc solâ ratione non potest. *Cod. L. VII. tit. iii.*

⁴⁶ Bono publico *usucapio* introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu & fere semper incerta dominia essent, cum sufficeret domino ad inquirendas res suas statuti temporis spatium. *Digest. L. XLI. tit. iii. leg. i.*

⁴⁷ *Conf. GROTI. De Jure B. & P. L. II. c. iv.*

¹ *Conf. GROTI. De Jure B. & P. L. II. c. x.*

Cap. 13. *tenemur efficere, quantum in nobis est, ut illa in potestatem legitimi sui domini redeat.* Non tamen tenemur illam rem restituere nostris impensis; & si quas in eam servandam fecimus, recte possimus repetere, aut rem tantisper, quoad illæ solvantur, retinere. Et ad restituendum tunc demum actu tenemur, quando innotuit nobis, illam rem esse alterius. Tunc enim debemus significare, rem eam penes nos esse, nec per nos stare, quo minus dominus suum possit recipere. Quod tamen iusto titulo adquisivimus, non tenemur ipsi in dubium revocare, & velut publice denunciare, an quis eam rem sibi velit vendicare. Atque isthoc officium præponderat contractibus particularibus iisque exceptionem dat. v. g. Si fur apud me inscium furti rem furtivam deposuerit, & post verus ejusdem dominus adparuerit; huic non furi, eadem erit restituenda.

III

---

² Tritum est jureconsultorum dogma: *Jure natura æquum est neminem cum alterius detrimento & injuria fieri locupletiozem.* Eodem modo CICERO: *Contra naturam est ex hominis incommodo suum augere commodum.* De Offic. III. v. Sed auctoris opinioni de bonæ fidei possessore minimè adsentitur BARBEYRACCIUS, qui ejusmodi possessorem ad fructus consumptos restituendos haudquaquam teneri contra *Grotium* & nostrum disputat; cujus hanc præcipue causam assignat: Bonâ fide qui rem aliquam possidet & tanquam suâ utitur, tantisper ejusdem verus & realis dominus existimari debet, ideoq; fructus ejus percipere jure potest. Ejusmodi possessio quasi interregnum est, quo durante interrumpitur veri domini proprietas; dominoq; putativo

III. TERTIO: *Quod si autem res aliena, bona fide parta, sit consumpta; officii est tantum restituere domino, quantum facti sumus locupletiores: ne ex immerito alterius damno lucrum capiamus*³.

Cap. 13.

Consumpta
quousque
fecit locu-
pletiozem.

C. 13. § 9.

IV. Ex hisce porro sequentes conclusiones deducuntur³: I. Possessor bonæ fidei⁴ non tenetur ad ullam restitutionem, si res perit; quia nec res ipsa penes eum est, nec lucrum ex ea re. II. Bonæ fidei possessor tenetur ad restituendum non solum rem, sed & fructus adhuc exstantes.

Conclusio-
nes de pos-
sessione bo-
næ fidei
varie.

C. 13. § 10.

Naturaliter enim ad quem pertinet res, ad eundem quoque fructus pertinent. Licebit tamen possessori detrudere omnes impensas in rem ejusque culturam, quo fructus provenirent, factas. III. Bonæ fidei possessor tenetur ad restitutionem rei & fructuum *consumptorum*; si modo alias tantundem consumpturus fuerat, & possit rei evictæ pre-

---

rativo percipiendi fructus, qui exinde accrescunt, jus competit. Igitur nullos redditus, nulla emolumenta restituere tenetur. Vid. Not. ejus ad loc. nec non ad opus majus. L. IV. c. 13. § 3. not. 1. Similiter GROTIUM corrigat ad Libr. 2. c. 10. § 4. Non tenetur, inquit, ad restituendos etiam fructus exstantes rei; quoniam ille, quamdiu fuit bonæ fidei possessor, secundum legem naturalem eadem plane jura habuit, ac si verus dominus fuisset.

³ Quæ sequuntur, ex GROTIIO transtulit auctor, ejusdem errores implicite amplectens. *De Jure B. & P. L. II. c. x. § 3—9.*

⁴ Possessor bonæ fidei vocatur, qui rei alienæ, quam possidet, illæsam habet conscientiam. V. CALVINI *Lexicon. Jurid.*

tium ab autore suo recuperare. Nam in hoc factus est locupletior, dum rem alienam consumendo suæ pepercit. IV. Bonæ fidei possessor non tenetur pensare fructus, quos *neglexit*. Quia nec rem habet, nec quidquam rei successit. V. Si bonæ fidei possessor rem alienam sibi donatam alii *donaverit*; non tenetur, nisi omnino ex officio aliquo tantundem donaturus fuerat. Tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse. VI. Si bonæ fidei possessor rem alienam oneroso titulo partam quocunque modo *alienaverit*; non tenetur, nisi quatenus ex ea lucrum fecit. VII. Bonæ fidei possessor etiam *oneroso partam titulo* rem alienam tenetur restituere, neque dominum id, quod erogavit, reposcere potest, sed illum duntaxat, abs quo eam rem accepit. Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine aliquo impendio probabiliter non potuit, aut *μὴνυθρον*⁵ ultro pollicitus fuerit⁶.

V.

⁵ *Indicii præmium.*

⁶ Omisit noster tres alias regulas, quas ex Grotii mente sequi tenetur bonæ fidei possessor, ideoque has supplebimus. “ VIII. Eum, qui rem alienam emit, “ non posse eam restituere venditori, ut pretium servet; quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam cœpit obligatio restituendi. IX. Eum qui rem habet at cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc pium fit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum. “ Non esse autem & non apparere, tantundem valent, “ quoad eum cui non apparet. X. Naturaliter quod ob

V. QUI rem alienam *invenit*, quam domino invito excidisse probabile fit, non potest eam colligere hoc animo, ut eandem domino requirenti subtrahat. Ubi autem dominus non adparet, recte eandem sibi retinere potest.

Cap. 13.

Res inventas quando retinere liceat?

c. 13. § 15.

C A P. XIV.

D E P R E T I O.

I. **P**OST introducta rerum dominia cum nec omnes ejusdem essent naturæ, nec eundem usum humanis necessitatibus præberent; nec cuivis ista rerum copia adesset, quam ad usus suos desideraret; mature inter homines receptum res invicem *permutare*¹. Sed quia sæpissime contingeret, ut res disparis naturæ aut usus essent transferendæ; ne alteruter ejusmodi permutatione læderetur, necessum

Pretii in transferendis rebus necessitas & usus.
L. v. c. 1.

“ ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum; “ quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, putà extortio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus. ” *Ibid.* § 10—12.

¹ Ex permutatione ortum est commercium, ex commercio pretium, & ex pretio nummus. Permutatio autem crevit vel ex naturali hominum indigentia, vel

Cap. 14. sum erat conventionem hominum rebus assignari aliquam quantitatem, juxta quam res invicem comparari, exæquarique possent. Quod itidem contingit circa actiones, quas in aliorum usum non gratis adplicare placuit. Ea quantitas nomine *pretii* venire solet.

Pretium vulgare in rebus, emittens in nummo.
C. I. § 3.

II. DIVIDITUR pretium in *vulgare* & *emittens*. Illud spectatur in rebus, & actionibus seu operis in commercium venientibus, quatenus

---

ex eorum luxuriâ. Cùm enim industriâ hominum res naturâ communes in occupationem, & exinde in dominium venerunt, pleræque autem res, quæ usibus humanæ vitæ maximè inservire possint, breves & caducæ fuerunt; exinde res brevi perituras pro firmis & stabilibus permutare cœperunt, puta frumentum pro nucibus, victum pro vestitu: & sic institutæ sunt rerum permutationes & commercia. Deinde rebus quorundam indies crescentibus usque ad satietatem, neque tamen, permutationi idoneis, (non enim facile singula à loco ad locum deferri possunt) tandem inter homines convenit quiddam mutuò dare & accipere, quod diutiùs durare & nullo fere negotio tractari & deferri potuit; cujus valor ex arbitrio & consensu hominum æstimatus quasi communis mensura esset, ad quam omnia pretiosa referri possunt. Juxta illud ARISTOTELIS, *Eth. ix. 1. Πεπόμεσαι κοινὸν μέτρον νόμισμα, πρὸς τὸ ὃ πάντα ἀναφέρεται, καὶ τὰ τὸ μετρεῖται πάντα.* Excogitatur pro communi mensura nummus; ad quam omnia referuntur, quaque mensurantur omnia. Metalla, aurum, argentum, æs, & si quid tale, huic usui maxime idonea fuerunt, quorum valor primum à pondere, deinde à signo his impresso (quod mensuræ vice fungi potuit) definitur. Et hæc est origo nummi. Audiamus de hac re Romanos jureconsultos: “Origo emendi vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx neque
“ aliud

tenus usum aliquem & delectationem homini-
bus afferunt. Hoc autem cernitur in *nummo*,
quatenus is omnium rerum & operarum pre-
tium virtualiter continere, & communem iis-
dem mensuram præbere intelligitur.

III. VULGARIS pretii *fundamentum* in se
est aptitudo illa rei vel operæ, qua aliquid
mediate aut immediate conferre potest ad vi-
tæ humanæ necessitates, & ad eandem commo-
diorem aut jucundiorē reddendam. Unde
&

Cap. 14.

*Illius quod
fundamen-
tum &
quæ ab eo
excepta?
c. 1. § 4.*

&

“ aliud pretium vocabatur ; sed unusquisq; secundum
“ necessitatem temporum ac rerum, utilibus utilia
“ permutabat ; quando plerumque evenit, ut quod
“ alteri superest, alteri desit ; sed quia non semper nec
“ facilè concurrebat, ut cum tu haberes, quod ego
“ desiderarem, invicem haberem quod tu accipere
“ vel'es, electa materia est, cujus publica & perpetua
“ æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate
“ quantitatis subveniret ; eaque materia formâ publi-
“ cā percussa usum dominiumque non tam ex substan-
“ tiâ præbet, quàm ex quantitate : nec ultra merx
“ utrumque sed alterum pretium vocatur.” *Digest.*

L. ~~XL~~. tit. i.

² Pretium sic definiri solet : *Quantitas moralis rerum
& actionum, quatenus aliquem usum habent in vitâ com-
muni, atque invicem comparantur, quo in commercium ve-
nire aptæ sint.* Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. II.*
c. xii. § 14. BUDDÆI *Theol. Mor. P. II. c. iii. S. 5.*
§ 24.

³ Sunt tamen, qui hoc non per se sufficere contem-
dunt, sed præter utilitatem addendum putant, ut om-
nibus non sufficiant, adeoq; suo modo res rara sit. Ita
TITIUS & BARBEYRAC. *ad loc.* Rectè, ut opinor,
nostrum defendit BUDDÆUS [*Theol. mor. P. II. c. iii.*
S. v. § 24] quoniam de solâ aptitudine recipiendi pre-
tium loquitur PUFENDORFIUS: ut pretium *actu* im-

Cap. 14. & res nullum plane usum præbentes, nullius pretii solemus vocare. Dantur tamen res quædam, vitæ humanæ utilissimæ, quibus nullum certum pretium impositum intelligitur; vel quia dominio sunt & debent esse vacuæ, vel quia ad permutationem sunt ineptæ, & inde a commerciis sepositæ, vel quia in commerciis nunquam aliter quam appendix alterius rei considerantur. Sed & dum lex divina aut humana quasdam actiones extra commercium removet, seu pro mercede obire vetuit, pretium quoque iisdem detraxisse intelligitur. Sic quia superiores partes aeris, æther, ac cœlestia corpora, vastusque oceanus a dominio humano sunt exempta, nullum quoque pretium iisdem tribui potest. Sic liberi capitis nullum est pretium, quia liberi homines in commercium non veniunt⁴. Sic apricum solis lumen, liquidus & purus aer, amœna facies terræ, quatenus oculos duntaxat pascit, ventus, umbra, & similia in se & seorsim considerata, pretium non habent; cum homines sine talibus usu terræ frui nequeant. Quibus ipsis tamen magnum mo-

---

ponatur, accedere debet, ut non omnibus sufficiat. Aqua, si in tanta copia adsit, ut omnium usibus sufficiat fundamentum pretii habet, utilitatem. In eo aptitudo ad recipiendum pretium consistit. Ut actu imponatur pretium, ob abundantiam non necesse est. Quod si vero rara fiat, pretium omnino actu imponitur. “ Mensura ejus, (inquit GROTIUS. L. II. c. 12. § “ 14.) quod res quæque valet, maxime naturalis est “ indigentia, ut ARISTOTELES recte ostendit. (*Eth.* “ L. V. c. viii.) quod in permutationibus rerum apud “ barbaros

momentum inest circa augendum aut minuendum pretium regionum, fundorum, atque prædiorum. Sic illicitum est pretio addicere actiones sacras, quibus effectus aliquis moralis ex instituto divino est assignatus; quod crimen *Simoniam* vocant⁴, & improbe iustitiam venalem habet iudex.

IV. CAUSÆ autem, cur unius & ejusdem rei pretium *intendatur* vel *remittatur*, quodque adeo una res alteri præferatur, licet hæc æqualem aut majorem usum in vita humana videatur obtinere, sunt variæ. Heic enim usque adeo necessitas aut rei nobilitas usus primas semper non tenent; ut potius vilissima effernamur, quibus vita humana minima carere potest; ideo quod non sine singulari Dei providentia uberem eorum proventum natura profundat. Ad *intentionem* igitur pretii imprimis facit raritas; quæ non parum commendatur, ubi ex locis remotis res afferuntur. Inde ambitiosa hominum luxuria multis rebus, queis vita humana commodissime carere poterat, enormia pretia posuit; puta unionibus, & gem-

Cap. 14.

Intensæ vel remissi pretii non una causa.

c. I. § 6.

“ barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit PLINIUS, (*Hist. Nat. ix. 35*) *pretia luxuria fecit.* ”

⁴ *Libertas inestimabilis res est.* Digest. Lib. L. t. xvii.

⁵ *Simoniam* (quam Latini *ambitum* vocant, siquidem *Simoniam* non est vox Latina) dicitur, quando quis vult dare aut accipere dona Dei, datâ aut acceptâ pecuniâ. Et hinc tratatè dicitur de iis, qui *beneficia ecclesiastica* vendunt aut emunt.

mis,

Cap. 14. *mis*⁶. Rerum vero quotidiani usus pretia potissimum intenduntur, quando raritas earundem conjungitur cum necessitate seu indigentia. Pretia rerum artificialium præter raritatem maxime solent intendere subtilitas & elegantia artis, quam præ se ferunt; quandoque & fama artificis, nec non operis difficultas, artificum & operariorum raritas, & similia. Operarum & actionum pretia intendit earundem difficultas, dexteritas, utilitas, necessitas: agentium raritas, dignitas, libertas; & denique ipsa artis opinio, nobilis an ignobilis illa habeatur. Contraria horum pretium *minuere* solent. Aliquando denique certa aliqua res non in universon, sed a singulis magni æstimatur ex peculiari affectu; puta quod ille, a quo ista in nos profecta est, maximi a nobis fiat, exprimendoque ipsius affectui data sit: aut quod eidem adfueverimus, aut quia insignis casus sit monumentum, aut ejusdem ope magnum malum declinaverimus, aut quia a nobismetipsis confecta sit. Quod solet vocari *pretium affectionis*.

Rerum
pretia definiuntur
conventionem, lege,
usu.
C. I. § 8, 9.

V. *AST* circa definienda singularum rerum pretia alia quoque considerari sueverunt. Et inter eos quidem, qui in naturali libertate invicem vivunt, rerum singularium pretia non aliter, quam contrahentium conventionem definiuntur, quippe cum illis liberum sit alienare aut acquirere, quæ velint; nec communem habeant

---

⁶ *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis*

habeant dominum, qui eorum commercia moderetur. Ast in civitatibus duplici modo Cap. 14.
 pretia rerum definiuntur : uno per decretum superioris, aut per legem : altero per communem hominum æstimationem atque iudicium, seu usum fori ; accedente consensu eorum qui inter se contrahunt. Illud pretium aliqui solent vocare *legitimum*, hoc *vulgare*. Ubi pretium legitimum in gratiam emtorum fuit constitutum, quod frequentius fit ; non licebit venditoribus plus exigere ; etsi minus accipere si velint, non prohibeantur. Sic ubi merces operarum publice fit taxata in gratiam eorum, qui conducunt ; operario non licet plus exigere, etsi idem non prohibeatur minus accipere.

VI. ENIMVERO vulgare pretium, quod *Pretium ex usu fori suam habet latitudinem.* per leges non est taxatum, habet aliquam latitudinem, intra quam plus minusve dari & accipi potest ac solet, prout inter contrahentes fuit conventum, Quod tamen fere sequitur usum fori. Ubi solet haberi ratio laborum & expensarum, quas mercatores communiter faciunt in mercibus adportandis & tractandis ; necnon quo modo ematur aut vendatur, in magna quantitate, an minutatim. Subito quoque interdum mutatur commune pretium ex copia aut paucitate eumentium, pecuniæ, aut mercium. Nam paucitas eumentium & pecuniæ, (ex peculiari causa emergens) &

---

tionis : difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. CICERO in Verr. iv. 7.

Cap. 14. mercium abundantia pretium minuit. Contra emtumentium & pecuniæ copia, & mercium raritas, pretium intendit. Sic & ad minuendum pretium facit, si merx quærat emtorem. Contra intenditur pretium, ubi venditor ultro rogatur, alias non venditurus. Denique & illud solet attendi, paratam quis pecuniam offerat, an in diem solutionem differat; cum etiam dies sit pars pretii ⁷.

Expediendis negotiis necessarius est numerus.
c. 1. § 12.

VII. CÆTERUM postquam a primæva simplicitate mortales desciverunt, & varia quæstus genera introduxerunt; facile fuit deprehensum, solum illud vulgare pretium non sufficere expediendis hominum negotiis, & glifcentibus commerciis. Nam tunc sola permutatione commercia constabant; & operæ aliorum locari aliter, quam mutua opera, aut re tradita non poterant. Atqui postquam tam varia desiderare ad commoditatem aut voluptatem cœpimus, non sane in proclivi fuerat cuivis ejusmodi res possidere, quas alter suis mutare vellet, aut quæ alterius rebus æquivalerent. Et in civitatibus cultis, ubi cives variis statibus distinguuntur, complura hominum genera dari necessum est, quæ, si simplex illa rerum & operarum permutatio vigeat, vitam plane non tueri, aut ægre queant. Hinc plerisque gentibus, queis amplior vitæ cultus aridebat, visum fuit conventionem quadam *pretium eminens* certæ rei imponere, ad quod

---

⁷ *Dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis.*
Digest. L. II. t. xiii.

cæterarum rerum pretia vulgaria exigerentur, Cap. 14. & in quo eadem virtualiter continerentur. Adeo ut interveniente illa re quamlibet rem venalem quis sibi comparare, & quævis commercia & contractus commode posset exercere.

VIII. Hunc ad finem plerisque gentibus placuit adhibere *metalla* nobiliora, & non admodum frequentia. Nam & illa substantiæ sunt valde compactæ, sic ut usu non facile deteri queant, & divisionem in plurimas minutas particulas admittant. Nec minus custodiæ & tractationi eadem sunt habilia; & propter raritatem multis aliis rebus æquivalere possunt. Etsi quandoque ex necessitate, & apud quasdam gentes ex defectu metallorum, aliæ res in vicem nummorum sint adhibitæ⁸.

IX. In civitatibus porro *valorem nummi definire* est penes summos imperantes⁹; & inde publica signa eidem solent imprimi. Est tamen in eo definiendo respicienda communis gentium vicinarum, aut quibuscum nobis commercia exercentur, æstimatio. Alias enim, si nimis magnum nummis suis valorem posuerit civitas, aut si materiam eorum rite non temperaverit, commercia civium suorum cum extraneis, quæ quidem sola rerum permutatione absolvi non possunt, valde inflamabit. Et ob eam ipsam causam non temere

⁸ Ut corium apud Lacedæmonios de quo vid. SENEC. de Benef. v. 15.

⁹ Hinc nummi summorum imperantium imagines præferre solent,

Cap. 14. *W* in valore nummorum fieri debet mutatio, nisi summa reip. necessitas id exigat. Etsi gliscente auri argentique copia paulatim nummorum valor in comparatione ad pretium fundorum, & quæ inde dependent, soleat velut ultro de-
 crescere:

C A P. XV.

DE CONTRACTIBUS, QUI PRETIA RE-
 RUM PRÆSUPPONUNT, ET FLUENTI-
 BVS INDE OFFICIIS.

*Contractus
 verum do-
 minia &
 pretia sup-
 ponunt.
 L. v. c. 2.*

I. **P**ACTUM in genere est consensus & conventio duorum pluriumve in idem placitum. Sed quia frequenter simplicia *pacta contractibus* contradistinguuntur, id *discrimen* in hoc potissimum videtur consistere, quod *contractus* vocentur pacta, quæ circa res & actiones in commercium venientes versantur, adeoque dominia & pretia rerum præsupponunt. Sed quæ circa alia ineuntur conventiones, communi *pactorum* vocabulo insigni-

¹ Alii alias differentias inter contractus & pacta constituunt. HOBBS. *De Cive*, c. ii. § 9. VITRIARII *Institut. Jur. N. & G. L. II. c. xii. Qu. 2.* Sed ex jure Romano videntur tantum in eo differre, ut pactum sit *genus*, contractus *species*. Illud enim definire solent, *duorum pluriumve in idem placitum consensus*. Digest. L. II. tit. iv. Sed conventiones, quæ pariunt actiones, in suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen *contractus*, ut emptio, venditio, locatio, &c. *Digest. ibid.*

² Conf. GROT. L. II. c. xii.

untur. ¹

untur ¹. Etsi ex hisce quibusdam promiscue Cap. 15.
pactorum & contractuum nomen tribuatur ².

II. CONTRACTUS dividi possunt in *beneficos & onerosos*. Illi alteri contrahentium <sup>Sunt du-
plices, aliæ
benefici,
alii onerosi.</sup> parti gratis commodum aliquod afferunt; uti ^{c. 2. § 8.} mandatum, commodatum, depositum ³. Hi utramque partem ad æquale onus adstringunt; quippe in quibus eo fine præstatur aut datur aliquid, ut tantundem recipiatur ⁴.

III. HABENT autem hoc omnes contractus <sup>In onerosis
contracti-
bus ser-
vanda æ-
qualitas.
c. 3. § 1.</sup> *onerosi*, ut in illis servari *æqualitas* debeat, seu ut uterque contrahentium tantundem nanciscatur: & ubi inæqualitas intervenerit, alteri, qui minus accepit, nascatur jus ad postulandum, ut suppleatur quod sibi deest, aut ad contractum plane abrumpendum. Id quod tamen in civitatibus potissimum obtinet, ubi usu fori, aut lege, pretia rerum definiuntur. Ad hanc autem æqualitatem inveniendam & determinandam requiritur, ut utrique contrahentium res ipsa, circa quam contrahitur, cum suis qualitatibus, quæ aliquod momentum heic habent, sit *cognita*. Unde &, qui per

³ v. g. Si quis rem minoris vendat, animo beneficium dandi; cujus exemplum vid. apud SÆTON. in *Jul. Caf.*

⁴ Quorum à jurisperitis quatuor enumerantur species. 1. *Do ut des*, ut pecuniam pro pecuniâ, vel rem pro pecuniâ, vel usum rei pro re aut pecuniâ aut usu rei. 2. *Facio ut facias*, cujus innumeræ sunt species pro factorum varietate. 3. *Do ut facias*, ut pecuniam pro servitute. 4. *Facio ut des*, ut in conductionibus. *Digest. L. XIX. tit. v. Conf. GROT. L. II. c. xii. § 3.*

Cap. 15. contractum rem in alterum est translaturus, indicare debet non solum qualitates rei æstima- biles, sed & earundem privationes, & vitia ⁵. Citra hoc enim justum pretium constitui ne- quit. Etsi illas circumstantias, quæ per se rem non contingunt, indicare non sit necessum, Vitia autem utrinque jam nota non opus est indicari. Et qui sciens vitiosi quid comparat, habet quod sibi imputet.

*Erratum
in ea, e-
tiam citra
culpam,
corrigen-
dum.*

c. 3. § 2.

IV. Eousque autem in hisce contractibus æqualitas est adhibenda, ut licet nihil diffi- mulatum sit, tamen si postea inæqualitas de- prehendatur, etiam citra culpam contrahen- tium, puta quia vitium latebat, aut in pretio est erratum, ea corrigenda sit; & demendum ei, qui plus habet, addendumque minus ha- benti

---

⁵ Præceptum est in lege Mosaicâ. *Quum rem vena- lem vendideris quisque proximo suo, aut emeris e manu proximi tui, ne fraudem facito alter alteri.* Deuteron. xxv. 14. Huic affine est illud CICERONIS: *Juris natura fons est neminem id agere, ut ex alterius prædetur inscientia.* De Offic. III. xvii. Omnem abesse diffi- mulationem à contractibus præcipit jus Romanum. *Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non tantum in eo est, qui fallendi causâ obscure loquitur: sed etiam insidiosè loquitur, obscure dissimulat.* Digest. L. XIX. tit. i. Ac de jure prædiorum hoc sancitum esse testis est CICERO. *Quicquid esset in prædio vitii, id statue- runt si venditor sciret, nisi nominatim dictum esset præ- stari oportere.* De Offic. III. xvi.

⁶ Ut legato, qui omnia ad præscriptum agere te- netur.

⁷ Præclarè CICERO de hac re differuit. “ In priva- tis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosus
“ gessisset

benti. Etsi ad declinandam multitudinem li-
tium leges civiles vix aliis quam enormibus
læsionibus heic medeantur; de cætero quem-
que rerum suarum satagere jubeant.

V. *Contractus benefici* sunt præcipue tres: *Manda-
tum, Commodatum, & Depositum.* *Mandatum* est, quando quis gratis alterius
negotia ipso requirente & committente ex-
pedienda suscipit. Idque contingit *duplici*
ratione, vel ut præscribatur ipsi modus rei
expediendæ⁶; vel ut is ejusdem judicio ac dex-
teritati relinquatur. In hoc contractu uti
summa cum fide & industria versandum est;
quippe cum nemo fere nisi amico, & de quo
optime sentit, mandat⁷: ita contra mandata-
rius indemnis præstari debet a sumtibus in
rem

*Manda-
tum est
contractus
beneficus,
& qualis?
c. 4. § 1.*

“ gessisset sui quæstûs aut commodi causâ, verum etiam
“ negligentius; cum majores summum admisisse dede-
“ cus existimabant. Itaque *mandati* constitutum est
“ judicium, non minùs turpe quàm furti. Credo prop-
“ terea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possu-
“ mus, in his operæ nostræ *vicaria* fides amicorum
“ supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium
“ commune præsidium; & quantum in ipso est, distur-
“ bat vitæ societatem. Non enim possumus omnia
“ per nos agere. Alius in aliâ est re magis utilis.
“ Idcirco amicitie comparantur, ut commune com-
“ modum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis
“ mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commo-
“ dum conversurus es? Cur mihi te offers, ac meis
“ commodis, officio simulato, officiis & obstas? Rece-
“ de de medio: per alium transigam. Suscipis onus
“ officii, quod te putas sustinere posse: quod mini-
“ me videtur grave iis, qui minimè ipsi leves sunt.

A a

“ Ergo

Cap. 15. rem sibi commissam factis⁸: nec non a damnis, in quæ ex causa mandati incidit, & quæ proprie ex ipsa re mandata profluxerunt⁹.

Commodatum quale gratuitum usum notet?

c. 4. § 6.

VI. *Commodatum* est, quo rei nostræ usum alicui gratis concedimus. In quo observandum, ut quis eandem rem sollicitè & summa cum diligentia servet, tractetque: neque ipsam ad alios usus adhibeat, aut ulterius, quam commodans concessit: ac illæsam & prout accepta fuit restituat, nisi quantum per ordinarium usum eidem decessit. Quod si res ad certum tempus fuerit concessa, & interea dominus eadem valde indigere incipiat, ex casu aliquo tempore commodationis factæ non prævifo; repetenti eadem citra tergiversationem erit restituenda. Quod si autem res commodata casu fortuito & improvifo citra omnem commodatarii culpam perierit; ejus æstimatio non

---

“ Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res
 “ sanctissimas violat, amicitiam & fidem. Nam neque
 “ mandat quisquam fere, nisi ei quem fidelem putat.
 “ Perditissimi est igitur hominis, simul & amicitiam
 “ dissolvere, & fallere eum, qui læsus non esset nisi
 “ credidisset.” *Pro Sex. Rosc.* c. xxxviii, xxxix.

⁸ Sic si à latronibus spoliatus sit, vel naufragium fecerit, mandans ad damnum refarciendum tenetur.

⁹ Quæri solet, an negotio tibi dato & quid omnino faceres definito; contra quid facere debeas, si eo facto videri possit res eventura prosperius exque utilitate ejus, qui tibi id negotium mandavit? De quâ quæstione vid. A. GELL. N. A. L. I. c. xiii. Hanc sic accuratè dirimit noster. “ Distinguendum est inter mandatum, “ quod per imperium superioris, & quod ex contractu ultroneo suscipitur. In privatis negotiis facile “ est,

non erit solvenda, ubi eadem apud dominum quoque peritura fuerat. Alias æquum videtur commodatarium æstimationem rei præstare, quippe quam dominus amissurus non fuerat, ni adversus alterum benignus fuisset ¹⁰. Vice versa, si quid utilium aut necessariarum impensarum in rem commodatam factum sit extra eas, quæ alias usum rei regulariter comitantur, id a domino refundendum erit.

VII. *Depositum* est, quo rem nostram, aut ad nos quocunque modo spectantem alterius fidei committimus, ut eandem gratis custodiat. In quo requiritur, ut res concredita diligenter custodiatur, & quandocunque deponenti placuerit restituatur; nisi ea restitutio domino aut alias noxia sit futura, eoque intuitu differenda sit ¹¹. Neque licebit re deposita citra consensum domini uti, siquidem ea ullo modo

Depositum natura, & officia

circa illud.

c. 4. § 7.

per

“ est, ut modus expediendi negotium alteri præsumatur præscriptus duntaxat in vicem consilii, in quo immutando prudentiæ mandatarii locus est relictus. At vero qui pro imperio aliquid alteri mandat, non censetur ipsi nisi meram executionem injunxisse, idoque non licebit à modo præscripto discedere.”

De Jure N. & G. L. V. c. iv. § 5.

¹⁰ Sic statuunt jurisconsulti Romani. “ Si commoda vero tibi equum, quo uteris usque ad certum locum, si nullâ culpâ tuâ interveniente in ipso itinere deterior equus sit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commoda vi, qui eum laborem sustinere non potuit.” *Digest. L. XIII. tit. vi. l. 23.*

¹¹ Tempora enim incidere possunt in quibus depositum reddere non debemus; ut si quis mente captus

Cap. 15. per usum fiat deterior, aut domini interfit ne ea conspiciatur. Ac si quis hoc ausus fuerit, quævis pericula, in qua res ob usum incidit, præstabit. Sed nec licet rem depositam exuere illis vinculis aut receptaculis, quibus a deponente fuit inclusa. Cum autem valde turpe fit & scœdus furto, depositum abnegare; tum id multo est turpius, si quis inficiatus fuerit depositum miserabile, seu quod ob periculum incendii, ruinae, tumultus deponitur. Vicissim a deponente sumtus in rem depositam facti sunt refundendi.

Contractuum onerosorum primus permutatio.
c. 5. § 1.

VIII. INTER *contractus onerosos antiquissimus* tere, & quo solo ante inventum nummum commercia expediebantur est *permutatio*, qua utrinque res pro re equivalente datur. Etsi & hodie post inventam pecuniam inter mercatores cum primis usitatum sit genus permutationis, quo non simpliciter res inter se comparantur, sed prius pecunia taxantur, & deinde loco pecuniæ invicem traduntur. Diversum tamen negotii genus a contractu permutationis est *reciproca donatio*; in qua ut æqualitas observetur necessum non est.

Emtio, venditio, eique adjici solita pacta.

c. 5. § 2.

IX. *Emtio venditio* est, qua pro pecunia rei gladium requirat. SENEC. *De Benefic.* IV. x. "Depositum reddere per se res expetenda est; non tamen semper reddam, nec quolibet loco, nec quolibet tempore. Aliquando nihil interest, utrum inficiet, an palam reddam. Intuebor utilitatem ejus cui redditurus sum, & nociturum illi depositum negabo."

ali-

alicujus dominium, aut eidem æquipollens jus Cap. 15.
 acquiritur. Ejus simplicissimum genus est, si
 ubi in pretium fuit consensus, emptor statim
 pretium, venditor mercem offerat, tradatque.
 Frequenter tamen ita convenitur, ut merx
 quidem statim tradatur, pretium autem post
 certum intervallum sit solvendum¹². Aliquan-
 do super pretio quidem convenitur, sed ut tra-
 ditio rei seu mercis ad certum terminum de-
 beat fieri. Ubi æquitati conveniens videtur,
 ut ante elapsum eum terminum res sit pericu-
 lo venditoris: sed si post eum elapsum emptor
 in mora fuerit, quo minus eam sibi tradi cu-
 rarit, emptori deinceps res peribit¹³. Solent &
emtionis venditionis contractui varia pacta ad-
 jici: uti est *addictio in diem*, qua res ita ven-
 ditur, ut liceat venditori meliorem conditio-
 nem, ab altero intra certum tempus oblatam,
 acceptare¹⁴. Item *lex commissoria*, quando ita
 convenit, ut si ad certum diem pretium non
 solvatur, res sit inempta¹⁵. Item *retractus*,
 seu pactum de retrovendendo; quod vel ita
 concipitur, ut si pretium intra certum tempus
 aut quodocunque offeratur, emptor rem te-

---

¹² Emptio & venditio contrahitur, simul atque de
 pretio convenerit, quamvis nondum pretium numera-
 tum sit, ac ne ²¹arra quidem data fuerit. *Instit.* L.
 III. tit. xxiv.

¹³ Vel venditori, si ipse in morâ fuerit. *TRE-*
VER.

¹⁴ *Digest.* L. XVIII. tit. ii.

¹⁵ *Ibid.* tit. iii.

Cap. 15. neatur venditori restituere ¹⁶; vel ut si res offeratur, venditor pretium teneatur restituere ¹⁷; vel ut si emptor ultro sit iterum venditurus, prior venditor ad emendum præ cæteris admitatur: quod etiam dicitur jus προτιμήσεως ¹⁸. Sic & frequens est, ut ex prædiis venditis aliquam sibi particulam, aut certum ejus usum recipiat venditor. Est quoque emptionis genus, quod vocant *per aversionem*, quando multæ res disparis pretii non sigillatim æstimatæ, sed conjunctim & velut confusè taxatæ emuntur. In eo modo venditionis, quæ vocatur *auctio*, res demum illi addicitur, qui ex pluribus licitantibus plurimum obtulerit. Est denique & genus emptionis, quo non certa res, sed probabilis tantum *spes* emitur; cui aleæ quid est admixtum: sic ut neque emtor, si spes fefellerit, neque venditor, si ea multum supra fuerit, queri debeat.

Locatio conductio, & qua in ea observanda?
c. 6.

X. *Locatio conductio* est, qua pro mercede alicui usus rei, ^{aut} ut opera addicitur ¹⁹. In qua licet regulariter in antecessum de mercede soleat conveniri: tamen si quis citra definitam prius mercedem alteri operam aut usum suæ rei addixerit, censetur id expectare quantum

¹⁶ *God. L. IV. tit. liv.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Quod in linguâ vernaculâ vocamus, *The Refusal*. e. g. Qui fundum vendidit, ut eum certâ mercede conductum ipse habeat; vel si vendat, non alii sed sibi distrahat, vel simile aliquid paciscatur: ad complementum id quod pepigerunt ex vendito agere poterit. *Digest. L. XVIII. tit. i. l. 75.*

communis usus aut conductoris æquitas tulerit²⁰. Circa hunc contractum observandum, si res locata plane perierit, ex eo tempore conductorem ad mercedem seu pensionem non amplius teneri. Quod si res locata certum ac definitum habeat usum ; uti dominus eam præstare debet, quo ei usui sit idonea : ita si illa detrimenti quid ceperit, conductor de pensione detrahit, quantum usui rei decesserit. Sed si rei locatæ proventus sit incertus, & aliquid aleæ contineat ; uti exuberans proventus conductoris lucro, ita malignus ejusdem damno est ; nec stricto jure de pensione ob sterilitatem quidquam detrahendum ; præsertim cum unius anni sterilitas alterius ubertate soleat pensari. Nisi casus, qui proventum interceperint, rariores fuerint, & de quorum alea in se suscipienda conductor non cogitasse præsumitur. Hos enim ad pensionem minuendam, aut remittendam valere utique æquum est. Cæterum uti qui rem aliquam alteri locavit, præstare tenetur, ut ipsa usui sit habilis impensaque necessarias tolerare : ita conductor ad boni patrisfamilias modum eadem uti, & quæ ipsius culpa perdita fuerunt, restituere debet. Et qui opus faciendum ^{conduxit} conduxit, quod sua

Cap. 15.

¹⁹ Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni ; iisdemque juris regulis consistit. *Instit.* L. III. tit. xxv.

²⁰ Conductio tacito consensu fieri potest. Sic qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, reconduxisse videbitur. *Digest.* L. XIX. tit. ii.

Cap. 15. culpa corrupt^um est, itidem præstat. Qui momentaneam suam operam alicui locavit, ubi eam quocunque casu præstare impeditus fuerit, mercedem petere non potest. Sed qui continuam alicujus operam conduxit, ubi is morbo aut alio casu per modicum tempus ad operam inutilis fuerit factus, inhumaniter ipsum vel plane sua functione dejicit, vel de pensione quid eidem detrahit.

*Mutuum,
tum gra-
tuitum,
tum etiam
usura.
c. 7.*

XI. IN contractu *mutui* datur alicui res fungibilis ea lege, ut is post intervallum idem genus reddat in eadem quantitate & qualitate. Vocantur autem res, quæ mutuo solent dari, *fungibiles*, seu quæ functionem in suo genere recipiunt, ideo, quia quodlibet ex isto genere vicem alterius ita subire potest, ut qui ex eodem genere, eadem quantitate & qualitate receperit, idem quod dedit recepisse dicatur. Eadem quoque res pondere, numero, & mensura determinantur, & specificantur: quo respectu etiam quantitates solent adpellari, speciebus

---

²¹ Neque obstant leges divinæ, quæ *usuras* prohibere videntur, apud *Exod. xxii. 25. Levit. xxv. 35. Deuter. xxiii. 19.* uti ostendit BUDDÆVS. *Theol. Mor. P. II c. iii. S. v. § 28.* Nam ob terræ canaaniticæ conditionem, aliasq; rationes Deo causæ iustissimæ erant; cur *Israelitis* omnes cujuscunque generis *usuras* a *fratribus* accipere prohiberet. Sed generatim ad omnes homines hoc extendendum non esse patet ex *Deuter. xxiii. 20.* quod tamen non de præcepto, sed de permissione tantum est intelligendum; ab alienigenis scil. illis licitum esse, *usuras* accipere. *Usuræ* vero intelliguntur, quæ *charitati* & *æquitati naturali* non repugnant; cum

ciebus contradistinctæ. Cæterum datur aliquid Cap. 15.
 mutuo vel gratis, ita ut non plus, quam datum
 fuit, recipiatur; vel cum aliquo emolumento,
 quod *usura* vocabulo insignitur. Quæ nihil
 habet naturali juri repugnans, siquidem fue-
 rit modica, & respondens lucro, quod alter ex
 pecunia, aut alia re credita facit; meoque
 damno; aut lucro cessanti, quod ex absentia
 rei meæ capio; & ubi non exigatur ab homi-
 nibus tenuibus, apud quos mutuam vicem e-
 leemosynæ subit²¹.

XII. IN contractu *societatis* duo pluresve *Societas,*
 inter se pecuniam, res, aut operas conferunt *ejusque ju-*
 eo fine, ut quod inde redit lucri inter singulos *ra & con-*
 pro rata dividatur; & si quid damni capiatur *ditiones.*
 id simili modo a singulis pro rata feratur. In c. 8.
 qua societate, uti officii est fidem & indus-
 triam adhibere²²; ita ex illa intempestive &
 in fraudem socii discendi non debet. Cæterum
 societate soluta, quilibet post detractum lu-
 crum aut damnum, quantum intulit, recipit.
 Quod

---

cum nec peregrinum opprimere fas sit, ipsos *Israelitas*
 hujus officii admonente Deo, *Exod. xxiii. 9.* Sunt
 qui generale Salvatoris nostri præceptum, [*δ' αὐεῖζητε*
μὴ δ' εἰσὶν ἀπελπίζοντες. Luc. vi. 35.] qualvis usuras pro-
 hibere existimant. Sed manifestò constat hic non de
 mutuo officioso, sed de eleemosynis sermonem esse;
 adeoque ad usuras compensatorias & negotiatorias
 hæc verba minimè trahenda esse.

²² " In rebus minoribus socium fallere turpissimum
 " est: neque injuriâ, propterea quod auxilium sibi se
 " putat adjunxisse, qui cum altero rem communicavit.
 " Tecti esse ad alienos possumus, intimi multa aper-
 " tiora

Cap. 15. Quod si autem unus pecuniam aut rem, alter operam contulerit, videndum est, quo modo facta sit collatio. Quando enim alterius opera tantum versatur circa istius pecuniam aut rem tractandam aut distrahendam, partes lucri ita definiuntur, prout sese pecuniæ aut rei emolumentum ad pretium operæ habet, & fors salva est, ac perit ei qui contulit. Quando autem opera impenditur ad meliorandam rem ab altero collatam, iste pro ratione meliorationis in ipsa quoque re partem habere intelligitur²³. Ast ubi omnium bonorum societas est inita, singuli socii, uti quæ lucrantur fideliter conferre debent; ita contra ex communi massa pro ratione conditionis suæ singuli sustentandi. Soluta autem societate, divisio bonorum fit pro ratione eorum, quæ singuli in societatem initio intulerunt; non attendendo, per
cujus

“ tiora videant, necesse est; socium vero cavere qui
“ possumus? Quem etiamsi metuimus, jus officii læ-
“ dimus. Recte igitur majores eum, qui socium fe-
“ fellisset, in virorum bonorum numero non putarunt
“ haberi oportere.” *Pro. S. Roscio*, c. xl.

²³ “ Conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique
“ ex æquis partibus socii simus, veluti si alter plus
“ operæ, industriæ, pecuniæ in societatem collaturus
“ sit.” *Digest. L. XVII. tit. ii.*

²⁴ Sic ex legibus quarundam civitatum omnis vis ob-
ligandi sponsonibus fortuitis detrahitur, uti inter mer-
catores Amstelodamenses (teste EV. OTTONE *in loc.*)
& in Anglia, *actio* de lucro, quod aleâ quæsitum est,
(nisi exiguum sit) irrita est. Romæ quidem & in aliis
bene moratis civitatibus aleatores lucri faciendi causâ
meritò infamiâ notati sunt. Vid. *Cic. Philipp. ii. 23.*

ad

cujus bona societati lucrum aut damnum pro-
 venerit ; nisi aliter sit conventum.

Cap. 15.

XIII. DANTUR quoque complures *contractus qui aleam continent*. Quos inter referre possis *sponsiones*, quando eventus alicujus, nondum utrinque notorii, existentiam alter affirmat, alter negat, certo pretio utrinque deposito, quod illi cedat, cujus assertioni eventus congruere deprehensus fuerit. Huc pertinent omnia *ludorum* genera, in quibus aliquo pretio certatur. Inter quos tamen minus aleæ habent, qui certamen ingenii, dexteritatis, solertiæ aut roboris continent. In quibusdam ingenium & alea pari vigore sese exferit. In aliis denique alea prædominatur. Et rectorum civitatis sit despiciere, quousque ex usu publico aut singulorum sit, ejusmodi contractus tolerari²⁴. Huc spectat *lotaria*²⁵, quando plures de re, quam collatitia pecunia emunt, post forte decer-

Sponsio, ludus fortuitus, olla fortuna, assicuratio.

c. 9.

---

ad Attic. i. 16. Diversæ de ludis, qui sortem supponunt, virorum doctorum sunt sententiæ. Sunt, qui eos omnes omnino damnant, inter quos censendus est cel. BUDDÆVS. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. v. § 26.* Alii eos, qui recreationis saltem causâ instituuntur; haud illicitos esse judicant, si modo abusus absint. In horum censum veniunt *PLACETTE des Jeux de hazard, & Barbeyrac in traité du Jeu.* Me quidem iudice, ludis uti (in quibus certamen est ingenii, vel fortunæ) animi recreandi gratiâ licet sed (ut recte nos monet CICERO) “ sicut somno & quietibus cæteris, tum cum
 “ gravibus feriisque rebus satisfecerimus. Et luden-
 “ di quidam est modus retinendus, ut ne nimis omnia
 “ profundamus, elatique voluptate in aliquam turpi-
 “ tudinem delabamur. ” *De Offic. I. xxix.*

²⁵ Genus ludi, quod nostrates vocant, *Raffling.*

Cap. 15. decernunt, cui soli ea tota debeat cedere. Item *olla fortunæ*²⁶, quando dejecto in urnam certo tesserarum seu schedularum numero inscriptarum & inanium, pretio redimitur facultas easdem extrahendi, ita ut extrahens id accipiat, quod illarum inscriptio præ se fert. Hisce contractibus affinis est *assecuratio*, seu contractus periculi avertendi & præstandi, quo quis certa pecunia accepta in se suscipit & præstat pericula, quæ subituræ sunt merces in alia loca transportandæ; ita ut si has interire contigerit, assurector earundem pretium domino restituere teneatur.

Fideiussio contractui adjecta in securitatem.
c. 10.

XIV. AD majorem firmitatem & securitatem contractibus frequenter solent adjici *fideiussiones* & *pignora*. In *fideiussione* alius homo, qui creditori idoneus judicatur, principalis debitoris obligationem velut in subsidium in se suscipit, ita ut nisi iste solvat, hic ipsius vices subeat: ut tamen quod erogavit, a principali debitori ipsi refundi debeat²⁷. Etsi autem ad majorem summam fidejussor, quam debitor

²⁶ Linguâ vernaculâ, *Lottery*.

²⁷ "Solent autem alii pro aliis se obligare triplicibus potissimum in negotiis. 1. In obligationibus circa præstandas res & actiones pretio æstimabiles, maximè inter privatos. 2. In criminibus, quod reus sententiam in se latam sit subiturus; qui proprio vocabulo vocantur *vades*. 3. In obligationibus publicis, quibus cavetur per sponsores & obsoles." PUF. *De Jure N. & G.* L. V. c. x. § 9.

²⁸ Sic statuunt jurisconsulti: "Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo

debitor principalis teneri non possit; non tamen repugnat istum, quam hunc arctius teneri; quippe cum huic plus quam illi, fidei fuerit habitum²⁸. Naturaliter tamen principalis debitor prius, quam fidejussor est appellandus, nisi hic istius obligationem plane in se receperit²⁹; qui *expromissor* vocari solet. Quod si plures pro uno fidejusserint, pro rata duntaxat erunt singuli conveniendi; nisi forte quis eorum solvendo non sit, aut ejusdem conveniendi non detur facultas. Tunc enim reliqui hujus portione onerabuntur.

XV. SÆPE quoque solet creditori in securitatem crediti tradi aut assignari a debitore certa quæpiam res *Pignoris* aut *Hypothecæ* nomine, quousque istud fuerit exsolutum. Cujus finis est non solum, ut debitor ad solvendum urgeatur desiderio rei suæ recuperandæ: sed & ut in promptu sit, unde sibi solvatur. Inde regulariter & pignora tanti aut majoris esse solent, quam ipsum debitum. Cæterum res, quæ pignori opponuntur, sunt vel *fructuosæ*,

Cap. 15.

Itemque
pignus datum, &
assignata
hypothecæ.
c. 10. § 9.
seq.

“ quo obligantur. Nam eorum obligatio accessio est
“ principalis obligationis: nec plus in accessorio potest esse, quam in principali re. At ex diverso ut
“ minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus
“ decem aureos promiserit, fidejussor in quinque
“ recte obligatur; contra vero obligari non potest.
“ Item si ille purè promiserit, fidejussor sub conditione
“ ne promittere potest: contra vero non potest.”

Instit. L. III tit. 21.

²⁹ Sed ex jure Romano potestas est creditori, relicto reo, eligendi fidejussores; nisi inter contrahentes aliud placitum

Cap. 15. *ſæ*, vel *ſteriles*. Circa priores ſæpe adjici ſolet pactum ἀντιχρήσεως ³⁰, ſeu ut creditor loco uſuræ fructus iſtius pignoris percipiat. Circa poſteriores autem *lex commiſſoria*, ut nempe pignus cedat creditori, ubi intra certum tempus ſolutio non ſit facta ³¹. Id quod naturaliter iniquum non eſt, ubi pignus pluris non eſt, quam debitum ; & uſura intermedii temporis, aut ſi quod excedit, domino reſtituatur. Uti autem creditor pignus ſolutione facta debet reſtituere : ita interea non minorem, quam propriis rebus illi cuſtodiam debet : & ubi pactum *antichreticum* non acceſſerit, ſitque talis res, quæ uſu atteratur, aut ſi debitoris ullo modo interſit, invito hoc eadem uti non poteſt. Differt hypotheca a pignore, quod hoc conſtituatur rei traditione ; hæc autem, re non tradita, conſtat nuda aſſignatione rei inprimis immobilis, ex qua, ſolutione non facta, creditor ſuo credito potiri queat ³².

Contrahentium officia.

XVI. CÆTERUM quænam contrahentium ſunt officia, ex fine & natura horum contractuum liquido adparet.

---

placitum doceatur. *Cod. L. VIII. tit. xli. Conf. PUF. De Jure N. & G. L. V. c. x.*

³⁰ *Ἀντιχρησις* eſt mutuus pignoris uſus pro credito. *Digeſt. L. XX. tit. i.*

³¹ Cujus hanc rationem reddunt jurisconſulti quod in hoc caſu quodammodo conditionalis ſit venditio. *Digeſt. ubi ſupra, L. XVI. § 9.*

³² Hanc linguâ vernaculâ dicimus, *a Mortgage*; illud vero, *a Pawn*.

C A P. XVI.

QUIBUS MODIS SOLVANTUR OBLIGATIONES QUÆ EX PACTIS ORIUNTUR.

I. **I**NTER modos solvendi obligationes *Obligatio* ex pactis oriundas, quibusque adeo officia inde promanantia plane exspirant, maxime naturalis est *ex pacto solvitur expletione.* *expletio* aut solutio *ejus, de quo fuit conventum*¹. Ubi licet regulariter is, qui debet, solvere teneatur : tamen si præstatio fiat ab alio, nomine ejus, qui obligationem contraxit, hæc dissolvitur : siquidem alias nihil interfit, abs quo *expletio* fiat². Ita tamen ut qui pro altero animo non donandi solvit, ab hoc quod erogavit repetere queat. Solvendum præterea ei cui debetur, aut quem hic delegavit, ut ipsius nomine debitum recipiat. Et denique illud ipsum præstandum, aut solvendum, de quo conventum fuit ; non aliud
ejus

¹ *Tollitur omnis obligatio solutione ejus quod debetur.*
Instit. L. III. tit. xxx.

² Quis solvere debet, aut potest, & cui aut quid solvendum est, omnino ex naturâ conventionis judicandum est. “ Si navem à se fabricandam quis promiserit, vel insulam ædificandam, fossamve faciendam, & hoc specialiter actum est, ut *suis operis* id perficiat : fidejussor ipse ædificans vel fossam faciens, non consentiente stipulatore, non liberabit reum. ”
Digest. L. IV. tit. iii. Ratio ibidem allata est, propterea

Cap. 16. *eius loco* : integrum, non mutilum, non pars duntaxat, non divisum, loco itidem & tempore convento. Etsi sæpe humanitas creditoris aut impotentia debitoris subigat terminum solutionis prorogare, aut diffindere, vel etiam aliud pro alio accipere.

Aut compensatione, compendii causa:
C. II. §. 5.

II. TOLLUNTUR quoque obligationes *compensatione*, quæ est crediti & debiti inter se contributio, seu quando debitor ideo liberatur, quia eidem ipse creditor rem ejusdem generis, & quæ tantidem est, vicissim liquido debet³. Cum enim imprimis in rebus fungibilibus tantundem sit idem; & vero ubi mutuum est debitum, mihi statim tantundem esset reddendum, atque ipse accipi: igitur declinandis inutilibus solutionibus commodissimum est utrumque suum retinendo solutione defungi. Patet autem compensari proprie posse res fungibiles ejusdem generis, quarum solvendarum tempus præsens est, aut præteriit; non alias res aut præstationes diversæ naturæ⁴:
nisi

---

terea quod inter artifices longa differentia est & ingenii & naturæ & doctrinæ & institutionis.

³ “Justitia expletrix, quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem.” GROTIUS. *De Jure B. & P.* Lib. II. c. vii. § 2.

⁴ Non tantum ejusdem generis, sed æquè bonæ reddi debent. Sic jubet jus Romanum: *Non licet debitori deteriores rem, quæ ex eodem genere fit, reddere; veluti vinum novum pro veteri.* Digest. L. XII. tit. i.

⁵ “Acceptilatio est imaginaria solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, si id velit
“Titius

nisi forte illæ utrinque in sui æstimationem, Cap. 16.
 feu in pecuniam resolvantur.

III. TOLLITUR quoque obligatio *condonacione* seu remissione ejus, cui quid debebatur, *Aut condonacione, seu expresse, seu tacite.* & cujus interest obligationem fuisse expletam. *sa, seu tacita:* Ea solet fieri vel expresse per adhibita signa *cita:* consensum testantia, puta, data acceptilatione⁵, redditis aut abolitis chirographis; vel tacite, si quis ipse impediatur, aut in causa sit, quo minus, quod sibi debetur, possit præstari⁶.

VI. SOLENT quoque solvi obligationes, quæ *Aut, re adhuc integra, mutuo dissensu.* utriusque partis præstatione constant, re adhuc integra, *Mutuo dissensu*; nisi leges positivæ id prohibuerint⁷. Ubi autem ab altera *su.* parte jam quid sit præstitum, accedat oportet vel hujus condonatio, vel ut alia ratione id farciatur⁸.

V. PRÆTEREA non tam solvitur, quam *Abrumpitur obligatio alterius perfidia.* *Quando perfidia.* *C. II. § 9.*

“ Titius remittere, poterit sic fieri, ut patiatu debi-
 “ torem hæc verba dicere: *Quod ego tibi promisi, ha-*
 “ *besne acceptum?* Et Titius respondeat, *Habeo.* ”

⁶ Exempli causâ: “ Si cum aliquo ita mihi conve-
 “ nerit, quod ipsum sim admoniturus, ubi opera erit
 “ obeunda, admonitione à me omiffâ istam censebor
 “ remiffisse. Uti etiam quando alium ejusdem vices
 “ obituum substituerò.” PUFEND. *De Jure N. &*
G. L. V. c. xi. §. 7.

⁷ Ut in contractibus matrimonialibus, si modo non
 detur consummatio.

⁸ Eæ obligationes, quæ contrahuntur consensu, con-
 trariâ voluntate dissolvuntur. Nam si Titius & Seius

Cap. 16. Quando enim unus non præstat, de quo est conventum, neque alter tenetur præstare, quod intuitu istius præstationis recipit⁹. Nam capita præstandorum in pactis priora posterioribus insunt per modum conditionis, quasi ita dictum foret; Præstabo, si tu præstiteris prius.

Exspirat, mutato statu in quo fundatur. VI. EXSPIRANT quoque obligationes, quando *statum*, in quo eæ tum unice fundabantur, *mutaverit* vel ille, qui præstare, vel is, cui præstari debebat¹⁰.

Aut lapsa tempore, à quo suspensa fuit: VII. Ipso *tempore* exspirant obligationes, quarum duratio a puncto aliquo temporis suspensa fuit; nisi expressa aut tacita partium conventionem illa prorogata fuerit. Necessum est tamen, ut intra illud tempus facultas exigendi obligationem extiterit¹¹.

Morte quoque, nisi obstet pecuniæ ratio. VIII. *Morte* denique solvuntur obligationes in persona alicujus radicatæ. Subjecto quippe

---

inter se consenserint, ut fundum Tusculanum emptum Seius haberet centum aureis; deinde re nondum securâ, id est, neque pretio soluto neque fundo tradito, placuerit inter eos, ut discederetur ab eâ emptione & venditione, invicem liberantur. *Instit.* L. III. tit. xxx. §. 3. Sed non poterimus eadem ratione uti post pretium solutum emptione repetitâ, cum post pretium solutum infectam emptionem facere non possumus. *Digest.* Lib. XVIII. tit. 5.

⁹ Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem à se præstitam servare recusat. *Decret.* L. VI. tit. ult.

¹⁰ Exempla sunt in manumissis, emancipatis, tutoribus, &c. qui depositâ conditione, vel munere pristino, ad specialia non amplius obligantur. *Conf. Digest.* L. XLVI. tit. iii.

sublato,

sublato, accidentia quoque extinguere necessarium Cap. 16.
 est. Sæpe tamen in superstitionibus defunctorum
 obligatio continuatur. Idque vel quia superstes
 ex officio pietatis, aut alias ob rationes de-
 functi obligationes explendas in se suscepit;
 vel quia ex defuncti bonis obligationi erat sa-
 tisfaciendum, quæ cum isto onere in hæredem
 transferunt.

IX. PER *delegationem* substituit quis credi- *Delegatio
per substi-
tutum de-
bitorem
qua?
C. II. § 13.*
 tori suo consentienti debitorem suum, ut hic
 loco ipsius debitum suum exsolvat¹². Ubi cre-
 ditoris quidem consensus requiritur, non au-
 tem tertii istius debitoris, quem etiam igna-
 rum & invitum alteri volenti delegare pos-
 sum¹³. Nam nihil interest, utri quis solvat:
 multum autem, a quo quis debitum exigat¹⁴.

C A P.

¹² Hoc autem non fit naturaliter, sed ex jure civili. Tempus nihil agit, nisi in ipsâ conventionem expresse stipulatur: ut si hæc expressa sit conditio; *nisi intra triennium repetes, debitum non solvam*. Sic moris est, ut fidejussor ad certum duntaxat tempus sese obliget; eo nimirum fine, ut maturè, quamdiu adhuc solvendo est, debitorem creditor urgeret; ne in infinitum iste obstrictus hæreat.

¹² Delegare est vice suâ alium reum dare creditori, vel cui jusserit. *Digest. L. XLVI. tit. ii.*

¹³ Delegatio debiti, nisi consentiente & stipulante promittente debitore, jure perfici non potest. *Cod. L. VIII. tit. xlii.*

¹⁴ Hisce modis obligationes solvendi duos alios addidit jus Romanum, *Confusionem* sc. & *Novationem*. I. Admissio hæreditatis nonnunquam jure *confundit* obligationem; veluti si creditor debitoris vel contra debitor creditoris adierit hæreditatem. *Digest. L. XLVI.*

C A P. XVII.

D E I N T E R P R E T A T I O N E .

Officio ser-
vit recta
verborum
interpretatio.
L. v. c. 12.

I. **I**T A quidem est, ut neque in illis, quæ imperio injunguntur, quis ulterius obligetur, quam hic voluit; neque ad quæ quis ultro sese adstringit, ulterius teneatur, quam ipse voluit. Quia tamen de voluntate hominis alter homo judicare non potest, nisi ex actibus & signis in sensus incurrentibus; inde demum *in id quilibet obligari in foro humano censetur, quod recta signorum interpretatio suggeret*¹. Unde tam ad leges quam ad pacta rite intelligenda, & exinde officio explendo plurimum prodest *regulas bonæ interpretationis circa verba* potissimum, tanquam communissimum signum, constitui².

Verba popularia accipienda populari usu.
c. 12. § 3.

II. DE *verbis popularibus* hæc est regula: Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo & famoso significato, quem ipsis imposuit non tam proprietas aut analogia grammatica

tit. iii. 2. *Novatio* est prioris debiti in aliam obligationem, vel civilem vel naturalem, transfusio atque translatio: hoc est cum ex præcedenti causâ ita nova constituitur, ut prior perimatur. *Novatio* enim à novo nomen accepit, & à novâ obligatione. *Digest. L. XLVI. tit. ii.*

aut

aut derivationis conformitas, quam popularis Cap. 17.
 ufus ;

*Quem penes arbitrium est, & jus & norma
 loquendi*³,

III. *Vocabula artium* explicanda sunt secundum definitiones prudentum cujusque artis. *Vocabula
artium
juxta de-
finitiones.
c. 12. § 4.*
 Quod si vocabula artium a diversis diversimode definiantur, ad lites præscindendas facit, popularibus verbis exprimere, quid per eas voces intelligamus.

IV. *Conjecturis* autem ad eruendum genitum sensum opus est, si vel verba simplicia, aut verborum complexio sint *ambigua* ; aut si partes quædam orationis sibi invicem *videantur repugnare*, ut tamen dextra explicatione adhibita conciliari invicem possint. Nam ubi certa & manifesta est repugnantia, posterius derogabit prioribus⁴. *Conjectura
locus in
ambiguis
aut pug-
nantibus.
c. 12 §. 6.*

V. CONJECTURÆ voluntatis, rectique sensus in sermone ambiguo aut intricato petuntur potissimum *ex substrata materia, ex effectu, & conjunctis*. Circa materiam hæc est regula ; *Conjectura
formanda
ex subjecta
materia ;
c. 12. § 2.*
 verba regulariter sunt intelligenda secundum substratam materiam. Nam semper illi, qui locutus est, materia, de qua sermo institutus est,

¹ Valere etiam hanc regulam coram tribunali divino decernit. BARBEYRAC.

² Conf GROT. *De Jure B. & P.* L. II, c. xvi.

³ HORAT. *Ars Poet.* v. 73. De regulis interpretandi vid. CLERICI *Art. Critic.* P. II.

⁴ *Ubi duæ contrariæ leges sunt, semper antiquæ abrogat nova.* LIV. ix. 34.

Cap. 17. est, ob oculos versari præsumitur; ideoque
 ~~~~~ semper ad eandem sententia verborum adtem-
 peranda ⁵.

*Aut ex ef-
fectu &
consequen-
tibus;
c. 12. § 8.*

VI. DE *effectu & consequentibus* hæc est
 regula: Ubi verba crude & simpliciter accep-
 ta vel nullum, vel absurdum aliquem effectum
 post se essent tractura, a receptiori sensu paulif-
 per deflectendum ⁶, quatenus nullitatis aut
 absurditatis vitandæ necessitas requirit ⁷.

*Aut ex con-
junctis, vel
loco, vel
origine.
c. 12. § 9.*

VII. Ex *conjunctis* validissimæ sumuntur con-
 jecturæ; quia regulariter quilibet sibi constare
 præsumitur. *Conjuncta* sunt vel *loco*, vel *tan-
 tum origine*. De prioribus hæc est regula: Si
 sensus in ejusdem sermonis loco aliquo plane &
 perspicue sit expressus, obscuriores locutiones
 ex illis planis sunt interpretandæ. Cui vicina
 est altera: In omni sermone interpretando ac-
 curate ad antecedentiã & consequentiã est at-
 tendendum, quibus interjecta attemperari & re-
 spondere præsumuntur. De posterioribus au-
 tem ista habetur regula: Unius & ejusdem ho-
 minis obscurum dictum interpretandum est ex
 ipfius

⁵ " Sic vox diei, si triginta dierum pactæ sint in-
 " duciæ, non debet de diebus naturalibus, sed civili-
 " bus intelligi: id enim materiæ congruit." GRO-
 TIUS, *ubi supra*, § 5.

⁶ Sic Bononiæ lege sancitum est, ne quis alteri san-
 guinem in plateã effundat: iniquum tamen esset ton-
 sorem, qui venfam in plateã secuit, criminis reum
 postulare. BARBEYRAC.

⁷ In ambigua voce legis ea potius accipienda est sig-
 nificatio, quæ vitio caret; præsertim etiam cum vo-
 luntas legis ex hoc colligi possit. *Digest. L. I. tit. iij*
 Cujus

ipsius dictis clarioribus, licet alio tempore & loco prolatis; nisi manifeste adpareat, ipsum sententiam mutasse⁸.

VIII. PLURIMUM quoque prodest ad verum sensum investigandum, in legibus cum primis, inspicere *rationem legis*, seu causam & respectum illum, qui ad legem ferendam latorem moverit; imprimis ubi constat, unicam eam legis rationem fuisse. De qua hæc regula est: Illa interpretatio legis est sequenda, quæ rationi legis congruit; & contra rejicienda, quæ ab eadem discrepat⁹. Item, cessante ratione legis unica & adæquata, cessat ipsa lex. Verum ubi plures ejusdem legis fuerint rationes, non statim una cessante tota lex cessat; cum reliquæ rationes ad ejus vim sustinendam sufficere possint. Sæpe quoque sola voluntas legislatoris sufficit, ut ratio legis subjectos lateat.

IX, OBSERVANDUM præterea est, multa vocabula habere plures una *significationes*, alteram *favorabilius*, aliam *odiosius* interpretanda.

Cujus hanc rationem attulit CICERO: *Nullam esse legem, quæ aliquam rem inutilem aut iniquam fieri velit.* De Invent. II. xlvii. Et ibid. c. xxxviii. *Omnes leges ad commodum reip. referre oportet, & eas ex utilitate communi, non ex scriptione, quæ in literis est, interpretari.* C. 12. § 12.

⁸ Optimam interpretandi regulam nobis præbuit CICERO: *Quæ in sententia scriptor fuerit, ex cæteris ejus scriptis, factis, dictis, animo atque vitâ ejus sumi oportebit.* De Inv. II. iv.

⁹ Exemplo sit illud, quod profert auctor ad Herenn. c. xi. " Sit lex quæ jubeat eos, qui propter tempesta-

Cap. 17. *teram latiore, alteram strictiore. Sed & aliam materiam esse favorabilem, aliam odiosam, aliam mixtam. Favorabile est, quod utriusque partis æqualem facit conditionem, quod communem utilitatem spectat, quod actus quolibet conservat, quod pacem promovet, &c. Odiosum est, quod unam duntaxat partem, aut unam magis quam alteram gravat, quod pœnam in se continet, quod actum reddit irritum, aut priora immutat, quod bellum promovet. Mixtum est, v. g. si quod priora quidem immutat, sed pacis tamen causa. De istis hæc est regula: Favorabilia latius, odiosa strictius interpretanda¹⁰.*

Interpretatio quandoque extendenda venit;
c. 12. § 17.

X. DANTUR quoque conjecturæ aliunde quam ex verbis ortæ, quæ efficiunt, ut *interpretatio* quandoque sit extendenda, quandoque *coarctanda*. Etsi facilius dentur rationes, quæ suadent interpretationem coarctari, quam ex-

“ tem navim reliquerint, omnia perdere, eorum navim
 “ cæteraque esse, si navis conservata sit, qui remanserint in navi. Magnitudine tempestatis omnes perterriti navim reliquerunt, scapham conscenderunt, præter unum ægrotum; is propter morbum exire & fugere non potuit. Casu & fortuito navis in portum incolumis delata est. illam ægrotus possidet; navim petit ille, cujus fuerat.”

¹⁰ Hanc distinctionem à GROTIUS transulit noster; cum autem non adeo certe definiri potest, quænam sunt *favorabilia*, quænam *odiosa*; hanc regulam parum utilem esse, nec satis certo fundamento niti, rectè nos monent TITIVS ad loc. & BARBEYRACC. ad GROTIUM. *De Jure B. & P. L. II. c. XVI. § 10.*

tendi

tendi. Potest igitur lex ad casum, qui in lege non exprimitur, extendi, si constat, rationem, quæ in illum casum quadrat, unicam fuisse, quæ legislatorem moverit, eamque ab ipso consideratam fuisse in sua generalitate, & ut equipollentes quoque casus complecteretur. Sed & extendi lex debet ad illos casus, qui in raudem legis ab hominibus prave solertibus inveniuntur ¹¹.

XI. UT autem verba generaliter posita restringantur, contingit aut ex defectu voluntatis originario, aut ex casus emergentis cum voluntate repugnantia. Quod aliquis ab initio quid noluisse præsumitur, intelligitur. I. Ex absurdo, quod alias inde sequeretur; id quod enim sanus voluisse judicatur. Inde verba generalia sunt restringenda, in quantum alias absurditas inde erat emerfura ¹². II. Ex defectu rationis, quæ unice ipsius voluntatem movit.

Sape restringenda ex originario defectu voluntatis; c. 12. § 21.

¹¹ Cujus rationem sic exposuit QUINTILIANUS: Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges componebant, ut omnes species criminum complecterentur. Nam & semper caventes nequitia vicisset; & jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo ut rerum genera complecterentur. Et spectarent ipsam æquitatem. Multa ergo inveniuntur frequenter, quæ legum verbis non teneantur, sed ipsâ vi & potestate teneantur. " Declam. 331.

¹² Exemplo fit, quod de Aristide narrant, qui denarium promiserat ei, qui veritatem ipsi dicturus sit. Hi sophista dicebat; tu promissum denarium mihi non dabis. Dubitatur, quid Aristide faciendum. Si dedit ei, qui veritatem non dixit; si non dat, veritatem

Cap. 17. movit. Inde sub generali locutione non comprehenduntur casus, in quos ratio legis unica & adæquata non quadrat¹³: III. Ex defectu materiae, de qua semper is, qui loquitur, cogitasse censetur. Inde & ad eandem verba generalia semper sunt adtemperanda¹⁴.

Aut ex casu emergente, ad verso voluntati.
c. 12. § 22.

XII. QUOD autem casus, qui postea emergit, cum voluntate ejus, qui aliquid constituit, pugnet; id deprehenditur vel *ex naturali ratione*, vel *ex aliquo signo voluntatis*. Prius contingit, si ab æquitate foret discedendum, nisi certi casus ab generali lege eximerentur. Est quippe *æquitas* correctio ejus, in quo lex deficit ob universalitatem. Quia enim non omnes casus prævideri, nec ob infinitam varietatem exprimi possunt; ideo quando generalia verba ad speciales casus sunt adplicandi, eximendi sunt illi casus, quos exempturus fuerat ipse legislator, si super tali casu consultus

tem iste dixit, & *Aristides* promissum non servat. *PUR. De Jure N. & G. L.V. c. xii. § 16.*

¹³ Sic jure Romano statutum est, patronum non posse adigere jurejurando libertum, ne uxorem ducat, aut liberos tollat: adjicitur vero; *quamvis nulla persona lege excipiatur, tamen intelligendum est de his legem sentire, qui liberos tollere possunt. Itaque si castratum libertum jurejurando quis adegerit; dicendum est non puniri patronum hac lege. Digest. L. XXXIV. tit. xiv.*

¹⁴ v. g. Si feudum concessum sit alicui pro se & descendantibus masculis, non intelliguntur nepotes et filiâ; quia natura ejusmodi feudi repugnat, quæ feminas & descendentes ex illis planè excludit. *PUR. De Jure, &c. ibid.*

fuiſſet. Ad iſtanc tamen æquitatem decur-
rere non licet, niſi ſufficientia indicia ſubigant. Cap. 17.

Inter quæ certiffimum eſt, ſi adpareat, viola-
tum iri legem naturalem, ubi preſſe quis li-
teram legis humanæ ſequi velit¹⁵. Proximum
ad hoc, ſi non quidem illicitum ſit verba legis
ſequi; ſed tamen rem humaniter æſtimanti
id nimis videatur grave & intolerabile, ſive
in univerſum omnibus hominibus, ſive certis
perſonis: aut ſi finis tanti non videatur, qui
tam care ſit redimendus¹⁶.

XIII. DENIQUE & ab univerſali locutione
facienda eſt exceptio, ſi verba alio loco poſita
cum præſenti lege aut pacto non quidem
directe pugnant; ſed propter certam tempo-
ris circumſtantiam heic & nunc ſimul obſer-
vari nequeunt. Heic igitur certæ ſunt obſer-
vandæ regulæ, ut intelligi poſſit, *quænam*
lex in eo caſu, ubi utrique ſimul ſatisfieri nequit,

*Quæ lex
ſi utrique
nequit ſa-
tisfieri,
præſeren-
da?
c. 12. § 23.*

¹⁵ Hic notavit TITIVS auctorem, dum nimis ſecurè
GROTIUM ſequitur, in modo docendi varie impinge-
re. 1. Facit duas adhibendæ reſtrictionis cauſas, cum
ſaltem unica ſit. 2. Tria adducit interpretandi funda-
menta cum tamen plura dentur. 3. Eandem rem ſub
novis ſaltem, iisque ambiguis repetit. 4. Æquitatem
cum interpretatione reſtrictivâ vel confundit, vel illam
huic ſoli adjungit. Porro idem exiſtimat totam rem
ſic breviter & perſpicuè proponi poſſe. Reſtrictione
opus eſt, quoties deficit voluntas; defectum autem
illum ex conſuetis interpretandi fundamentis (inter quæ
tria hæc utique occurrunt) colligimus.

¹⁶ Vid. quæ ſupra notavimus de æquitate ad cap. ii.
§ 9, 10.

Cap. 17. *præferri debeat*¹⁷. I. Id quod permittitur tantum, cedit ei, quod jubetur¹⁸. II. Quod faciendum est certo tempore, præfertur ei, quod quovis tempore fieri potest¹⁹. III. Affirmativum præceptum cedit negativo; seu quando præcepto affirmativo satisfieri nequit, nisi violato præcepto negativo, istius impletio erit in præsens omittenda²⁰. V. Inter conventiones, legesque cætera æquales, peculiaris præfertur generali²¹. V. Inter quas præstationes, certo temporis articulo invicem collisas; quarum una causas magis honestas aut utiles, quam altera habet, hanc isti cedere par fuerit²². VI. Injuratum pactum cedit

¹⁷ Has regulas transtulit auctor ex GROTIUS *de Equitate*; cap. i.

¹⁸ *Plus valet sanctio permissione.* Auct. *ad Herenn.* L. II. c. x. Cujus hanc rationem attulit CICERO. *Id quod imperatur necessarium est; illud, quod permittitur, voluntarium est.* De Invent. II. xlix.

¹⁹ *Deinde ex lege utrum statim fieri necesse sit: utrum habeat aliquam moram & sustentationem; nam quod statim faciendum est, perfici prius oportet.* Ibid.

²⁰ *Deinde utra lex jubeat, utra vetet. Nam saepe ea, quæ vetat, quasi exceptione quadam corrigere videtur illam quæ jubet.* Ibid.

²¹ *Deinde utra lex de genere omni, utra de parte quadam; utra communiter in plures, utra in aliquam certam rem scripta videatur. Nam quæ in partem aliquam, & quæ in certam quandam rem scripta est, promptius ad causam accedere videtur & ad judicium magis pertinere.* Ibid.

²² *Leges oportet contendere considerando, utra lex ad majores, hoc est, ad utiliores, ad honestiores ac magis necessarias res pertineat. Ex quo conficitur, ut si leges duæ aut*

L. I. DE INTERPRETATIONE.

383

jurato, quando utrique simul satisfieri nequit. Cap. 17.

VII. Obligacioni perfectæ cedit imperfecta.

VIII. Lex beneficentiæ, cæteris paribus, cedit legi gratitudinis ²³.

aut si plures, aut quotquot erunt, conservari non possint, quia discrepent inter se ; ea maxime conservanda putetur, quæ ad maximas res pertinere videatur. Ibid.

²³ De hac re legas omnino cl. BUDDÆI exercitacionem juris naturalis de comparatione obligationum, quæ ex diversis hominum statibus oriuntur, in *Select. Jure N. & G.* p. 677.

S A M.

S A M. P U F E N D O R F I I

D E

O F F I C I O

H O M I N I S & C I V I S.

LIBER SECUNDUS.

DE OFFICIO CIVIS.

C A P U T I.

DE STATU HOMINUM NATURALI.

*Officia ex
diverso statu
divinanda.
L. ii. c. 2.*

I. **P**ROXIMUM est¹, ut inquiremus de illis *officiis* quæ homini obeunda incumbunt *ex diverso statu*, in quo in vita communi degere deprehenditur. Vocamus autem *statum* in genere illam conditionem, in qua homines constituti intelliguntur ad certum genus actionum obeundum. Quæ etiam peculiaria fere jura comitantur.

II.

¹ Hoc caput est quasi ἀνακεφαλαίωσις eorum, quæ supra dicta sunt in Lib. I. c. iii. ad c. vii. inclusivè.

² Quâ ratione officia triplici modo dividuntur secundum objecta. 1. Officia erga Deum. 2. Erga nosmet-

II. *Status* hominum est vel *naturalis*, vel *ad-ventitius*. *Naturalis triplici modo* considerari, solo prælucente rationis lumine, potest; vel in ordine *ad Deum creatorem*, vel in ordine *singulorum hominum ad seipsos*, vel in ordine *ad alios homines* ³.

Cap. I.

Status naturalis triplex consideratio:

III. *Priori modo* consideratus *naturalis status* hominis est illa conditio, in qua a creatore est constitutus, dum eximium præ cæteris animal eundem esse voluit. Ex quo statu fluit, quod homo debeat autorem sui agnoscere, colere, & ipsius opera admirari; ac diversa plane ratione a brutis vitam suam exigere. Inde & ei statui *opponitur vita & conditio brutorum* ³.

Vel in ordine ad Deum creatorem;

IV. *Altero modo* statum hominis *naturalem* considerare possumus, si animo fingamus, qualis ejusdem conditio futura esset, si quilibet sibi soli relictus foret sine ullo adminiculo ab aliis hominibus accedente; & quidem posita illa naturæ humanæ conditione, qualis jam deprehenditur. Quæ sane inferior quam cujusvis belluæ videtur futura fuisse, si expendatur, quanta cum debilitate in hunc mundum jam egrediatur homo, periturus statim sine aliorum auxilio: & quam rudem sit vitam idem exacturus, si nihil aliud cuique adesset, quam quod propriis viribus ingenioque debeat. Quin potius quod ex tanta imbecillitate adolescere potuimus, quod infinitis jam commoditatibus

Vel in ordine singulorum ad seipsos;

nosmetipsos. 3. Erga alios homines. De quibus supra differitur. L. I. c. iv. v. vi.

³ Conf. L. I. c. iv.

fruimur

Cap. I. fruimur, quod animum corpusque in nostrum
 & aliorum usum excolimus; id omne ab auxi-
 lio aliorum hominum provenit. Et in hoc
 sensu status naturalis *opponitur vitæ per indu-*
striam hominum excultæ ⁴.

*Vel deniq;
 in ordine
 ad alios
 homines.*

V. *Tertio modo* statum hominis naturalem
 consideramus, prout intelliguntur homines sese
 invicem habere ex nuda illa & communi cog-
 natione, quæ ex similitudine naturæ resultat,
 ante pactum aliquod aut factum humanum, quo
 peculiariter unus alteri redditus fuit obstrictus.
 Quo sensu in statu naturali invicem vivere
 dicuntur, qui neque communem habent domi-
 num, & quorum unus alteri non est subiectus,
 quique inter se neque beneficio neque injuria
 sunt cogniti ⁵. Quo sensu status naturalis *op-*
ponitur statui civili.

*Hic specta-
 ri potest
 vel fictus
 vel verus.*

VI. Hujus porro naturalis status indoles
 considerari potest vel prout *per fictionem* re-
 præsentatur, vel prout *revera* existit. Prius
 fit, si vel concipiamus ab initio aliquam mul-
 titudinem hominum simul extitisse sine ulla
 unius ab altero dependentia; uti de Cadmæis
 fratribus in fabulis est: vel si fingamus totum
 genus

⁴ Conf. L. I. c. iii.

⁵ Quo statu omnes utuntur, nisi consensu suo expresso
 vel tacito pactum cum aliis inierunt, & communi-
 onis societatis cum hominibus junguntur. Hunc locum
 contra adversarios suos defendit noster in *Eride Scandi-*
ca p. 185.

⁶ Recte hunc statum vocat *fictitium*, quem tamen
realem esse existimabant veteres philosophi; necnon
 & è recentioribus HOBBSITS. (*De Cive*, c. viii.
 Vid.

genus humanum jam ita dissolutum esse, ut Cap. I.
 quilibet seipsum seorsum gubernaret, & nemo
 ulli alio esset vinculo conjunctus, quam simi-
 litudine naturæ ⁶. Sed status naturalis, qui re-
 vera existit, id habet, ut quis cum aliquibus
 hominibus peculiari societate jungatur; cum
 reliquis autem omnibus nihil præter speciem
 humanam obtineat commune, nec alio nomine
 quidquam ipsis debeat. Qualis status jam in-
 ter diversas civitates ac cives diversarum re-
 rumpublicarum existit, & quondam inter pa-
 tresfamilias segrege obtinebat.

VII. MANIFESTUM quippe est universum *Fictus pau-*
 genus humanum nunquam simul & semel in *latim & eve-*
 statu naturali extitisse. Qui enim ex proto- *ra obtinere*
 plastis geniti erant, ex quibus quidquid est *capit.*
 mortalium originem ducit, prout divinæ tra-
 dunt Scripturæ; eidem potestati patriæ sub-
 jecti erant ⁷. Neque tamen eo minus postea
 status hicce naturalis inter quosdam homines
 emerfit. Nam primi mortalium, ut orbem ad-
 huc vastum implerent, & laxiorem sibi suisque
 pecoribus habitationem quærerent, relictis la-
 ribus paternis in diversa discesserunt, suam-

Vid. supra, L. I. c. iii. § 3. not. 5. Et plura ejusmodi
 in opere majori. L. II. c. ii. § 2. Nos autem qui
 lumine revelationis gaudemus, certiores de primævo
 hominum statu facti sumus. Conf. *Erid. Scand.* p. 301,
 362.

⁷ Civile imperium revera originem suam à paterno
 duxisse admodum verisimile videtur, & vetustissimæ
 Historiæ tum sacræ tum profanæ congruum. Vid.
Hister. Univ. L. I. c. ii. § 7. Vol. I. p. 171.

Cap. I. que sibi fere singuli mares familiam constituerunt. Inter quorum posteros itidem sese divergentes, peculiare cognationis vinculum, & ortus inde affectus paulatim exolevit, & commune tantum illud, ex similitudine naturæ resultans, remansit. Donec postea, cum genus humanum insigniter fuisset multiplicatum, deprehensis vitæ segregis incommodis, paulatim proximi quique cohabitantes in civitates coivere, minores primo, dein majores, ex pluribus minoribus ultro aut per vim coalitis. Quas inter civitates, utpote nullo alio, quam communis humanitatis vinculo junctas, status naturalis utique adhuc existit.

Estque status libertatis & æqualitatis;

VIII. EORUM autem, qui in statu naturali vivunt, hoc est præcipuum *jus*, ut nemini præterquam Deo sint subjecti atque obnoxii. Quo respectu etiam ille status nomine *libertatis naturalis* venit; per quam quilibet citra antegressum factum humanum, sui juris potestatisque, ac nullius hominis imperio subjectus esse intelligitur. Quo ipso etiam quivis cuivis alteri, cui neque ipse subjectus est, neque eundem sibi subjectum habet, *æqualis* censetur[§]. Cum porro homini lumen rationis sit insitum, quo prælucente actiones suas temperare possit; consequitur, quemlibet, qui in naturali libertate vivit, in regendis suis actionibus a nullo mortalium dependere; sed ex proprio judicio atque arbitrio omnia, quæ sanæ ratio-

ni

[§] De naturali hominum æqualitate, vid. supra. L. I. c. vii.

ni congruunt, agendi habere potestatem. Et Cap. I.
 cum homo ob communem inclinationem, omnibus animantibus insitam, non possit non ad conservationem sui corporis vitæque, nec non ad dispellenda ea, quæ eandem destruere videntur, omnibus modis incumbere, mediaque ad eum finem adhibere; & vero in statu naturali nemo habeat alterum hominem superiorem, cui voluntatem, iudiciumque suum submitterit: inde in eo statu quilibet ex proprio iudicio definit de aptitudine mediorum, an ad conservationem sui conducant, necne. Nam si vel maxime alterius consilium audiat, penes ipsæ tamen est, an velit alienum consilium probare vel non. Ut tamen isthæc propria sui gubernatio recte sese habeat, requiritur, ut ea juxta dictamen rectæ rationis legemque naturalem suscipiatur.

IX. STATUS naturalis, utut libertatis nomine, & immunitatis ab omni subjectione insigniter blandiatur; idem tamen antequam hominibus in civitates fuerit concessum, plurima habet adjuncta *incommoda*; siue fingamus omnes & singulos in eo existere, siue consideremus conditionem patrumfamilias segrorum. Nam si animo concipias hominem etiam adulta ætate in hoc mundo destitutum, solum, & sine omnibus commodis & adminiculis, quibus vitam cultiorem & molliorem reddidit solertia hominum; videbis animal nudum, mutum, inops, famem radicibus & herbis, sitim obviam aqua, injurias aeris antris utcunque dispellens, feris bestiis expositum, & ad cujusvis

Gravissimis interim incommodis expositus.

Cap. I. occursum pavidum. Paulo cultior vita potuit esse inter eos, qui in familiis segregibus degebant: Sed quæ tamen cum vita civili nullo modo comparari poterat; non tam ob indigentiam, quam inter coercitas cupiditates familiarum satis videtur posse dispellere; quam quod securitati parum ibi sit consultum. Et ut in pauca rem conferamus, in statu naturali quisque propriis tantum viribus protegitur; in civitate omnium: ibi fructus ab industria sua nemini certus; heic omnibus; ibi imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, foeditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas⁹; heic imperium rationis, pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientia, benevolentia¹⁰.

Controversia in eo orta quomodo dividenda?

L. V. c. 13.

X. IN statu porro naturali, si vel quis alteri ultro non præstat, quæ ex pacto debet, aut si injuriam intulit, aut si alias controversiæ quid oriatur; nemo est, qui pro imperio alterum ad præstandum debitum, reparandamve injuriam adigere, litemque decidere possit; uti in civitatibus, ubi judicis communis auxilium implorare datur. Quia tamen non ob quamvis causam natura in bellum ruere permittit, etiam ubi quis de justitia suæ causæ ampliter sit persuasus: igitur prius tentandum,

num

⁹ Hic paulò nimium causæ suæ inservit auctor, HOBESII vestigiis inhærens; cujus verba hic apposuit ex cap. 10. *de Cive*, § 1. Vid BARBEYRAC. ad opus majus. L. II. c. ii. § 2. & TIRII observat. 460.

¹⁰ Vid. supra, L. I. c. iii. § 3.

¹¹ “ Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cumque illud proprium

num molliori via res possit componi, discepta-
 tione scilicet partim amica¹¹, & puro (non
 conditionato) compromisso¹², seu *provocatione*
ad arbitros. Qui arbitri æquos sese utrique
 parti gerere debent, & in ferenda sententia ni-
 hil odio aut gratiæ dare, sed unice merita
 causæ respicere. Quam ob rationem etiam non
 solet quis capi arbiter in ea causa, in qua ipsi
 commodi, vel gloriæ peculiaris spes major ad-
 paret ex victoria unius partis, quam alterius ;
 adeoque ubi ipsius interest alterum quocunque
 modo causam obtinere. Hinc & nullum pac-
 tum aut promissum intercedere debet inter ar-
 bitrum & partes, cujus vi pronunciare in gra-
 tiam alterius teneatur. Quod si arbiter neque
 ex communi partium confessione, neque ex cer-
 tis instrumentis, aut indubiis rationibus & sig-
 nis, quid in facto sit cognoscere valeat, ex effa-
 tis *testium* id erit cognoscendum. Quos licet ad
 verum dicendum lex naturalis, & plerumque
 juramenti religio adstringat: tutissimum tamen
 fuerit tales non admittere, qui erga alterutram
 partem ita sunt affecti, ut conscientiæ ipsorum
 cum gratia, odio, vindictæ libidine, alioque
 violento animi motu, aut etiam arctiore qua-
 dam necessitudine sit velut luctandum; quibus
 superandis non omnibus sat constantiæ est. A-

Cap. I.

¹¹ prium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est
¹² ad posterius, si uti non licet superiore." Cic. *de*
Offic. I. xi.

¹³ *Compromissum* est simultanea illa partium promissio,
 quâ sua sponte ad alicujus boni viri arbitrium suam
 remittunt controversiam. CALVINI *Lex Jurid.*

Cap. I. liquando etiam per communium amicorum interpositionem lites tolluntur; quod merito inter sanctissima officia habetur. Cæterum in hoc statu executionem, ubi ultro ab altero non præstatur quod debetur, sibi quisque facit¹³.

*Hominum
amicitia in
illo parum
firma.*

L. ii. c. 2.
§ 5. — 8.

XI. QUANQUAM autem natura ipsa inter homines aliquam cognationem esse voluerit, cujus vi nefas fit alteri homini nocere, & potius fas fit cuivis aliorum commodis sese dispensare:¹⁴ tamen inter eos, qui in naturali libertate invicem vivunt, hæc cognatio fat debiles fere exferit vires; ita ut quivis homo, qui non est noster civis, seu quicum in statu naturali vivimus, non quidem pro hoste, sed tamen *pro amico parum firmo* sit habendus¹⁴. Cujus rei ratio est, quod homines non solum sibi invicem maxime possint, sed & variis de causis sæpissime velint nocere. Alios quippe pravitas ingenii, aut dominandi & superflua habendi libido ad lædendos alios incitat; alii modesto licet ingenio, studio se conservandi, & ne ab aliis præveniantur, in arma ruunt. Multos ejusdem rei desiderium, alios ingeniorum contentio

¹³ Tertia ratio dirimendi lites fit per *sortem*; de quâ supra, L. I. c. xv. § 13. Tres igitur sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant, *viz.* Colloquium, compromissum, & per *sortem*. Conf. PUF. *De Jure N. & G.* L. V. c. xiii. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. xxiii. § 7, 8.

¹⁴ Recte noster *Hobbesianum* statum naturæ (qui belli status est) repudiat. Hanc naturalem hominum cognationem justum esse pacis & amicitiae fundamentum uno ore testantur veteres Philosophi. Ex hoc (inquit CICERO

contentio committit. Inde in isto statu tantum non perpetuæ vigent suspiciones, diffidentia, studium aliorum vires subruendi, libido alios præveniendi, aut ex aliorum ruina vires suas augendi. Ergo uti probi est hominis rebus suis contenti alios non laceffere, nec aliena adpetere : ita cauti est, suæque salutis amantis, ita omnes homines amicos credere, ut tamen iidem mox hostes fieri queant ; ita pacem cum omnibus habere, quasi quæ mox bello mutari possit. Qua de causa & felix habetur respub. quæ etiam in pace de bello cogitat.

Cap. I.

C A P. II.

DE OFFICIIS CONJUGALIBUS.

I. **I**NTER *status adventitios*, seu in quibus homo facto aliquo humano antecedente constituitur, primo loco venit *matrimonium*¹. Quod ipsum etiam est primum velut specimen

*Status adventitius
primus matrimonium.
L. vi. c. 1.*

CICERO *de Fin.* 3. 19.) “ nascitur, ut etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipsum quod homo sit, non alienum videri.

¹ Vid supra, L. I. c. iii. § 6.

² Status adventitii rectè in quatuor classes distribuuntur. Sunt enim vel *conjugalis*, vel *paternus*, vel *herilis*, vel *civilis*. Quorum ultimus itidem varios status speciales sub se complectitur. Modo haud multum ab *famili* distinguit CICERO : *Prima societas in ipso conjugio*

Cap. 2. Specimen vitæ socialis, ² simulque generis hu-
 mani seminarium ³.

*Extra hoc
 vetitum
 omne genus
 libidinis.*

c. I. § 5.

II. CIRCA hoc initio constat, ardentem il-
 lam sexuum inter se proclivitatem a sapientif-
 simo creatore institutam, non ad inanem vo-
 luptatem satiandam, quippe quæ unice spectata
 summam foeditatem & confusionem in genere
 humano excitatura erat: sed tum ut eo jucun-
 dior inter conjuges esset conversatio, tum ut
 eo lubentius homines propagationi sobolis o-
 peram darent, ac molestias tolerarent, quæ
 istius susceptionem atque educationem comi-
 tantur. Ex quo consequitur, naturali legē re-
 pugnanare omnem usum membrorum genita-
 lium, qui ab hisce finibus abit. Quo nomine
 etiam vetita libido in diversam speciem, aut
 eundem sexum ruens; quævis foedæ pollu-
 tiones, & denique omnis commixtio sive mu-
 tuo consensu suscepta, sive invitæ fæminæ in-
 tentata extra matrimonium.

*Quæ sit ad
 id contra-
 bendum ob-
 ligatio?*

c. I. § 6.

III. *Obligatio ad contrahendum matrimo-
 nium* considerari potest vel in respectu ad totum
genus humanum, vel in respectu ad singulos.
 Illa in eo consistit, quod propagatio speciei hu-
 manæ hautquaquam sit instituenda per vagos
 & solutos concubitus; sed utique legibus con-
 nubialibus circumscribenda, adeoque per ma-
 trimonium duntaxat exercenda. Citra hoc
 enim decora & bene disposita inter homines

*est; proxima in liberis; deinde una domus, communia om-
 nia; id autem est principium urbis, & quasi seminarium
 veip. De Offic. I. xvii,*

focietas

focietas, vitæque civilis cultus intelligi nequit. *Cap. 2.*
Singuli autem ad matrimonium ineundum tenentur, quando commoda sese ejus occasio offert: quam tamen non sola ætas generandique facultas absolvit; sed ut copia quoque sit decentis conditionis, nec non facultas alendi uxorem & prolem nascituram; ac ut mas quoque sit idoneus ad gerendam personam patrisfamilias. Nisi tamen aliquis compositus sit ad exigendum castum cælibatum, sentiatque plus se utilitatis posse procurare humano generi, aut civitati cælibem, quam uxoratum; præsertim ubi nulla prolis penuria sit metuenda.

IV. INTER eos qui matrimonium inituri sunt, intervenire solet & debet *paetum*, quod *Paeti conjugalis perfecti capita præcipua.* ubi *regularare & perfectum* fuerit, hisce capitibus absolvitur. *Primo*, quia vir, (abs quo ut contractus incipiat, utriusque sexus indoli magis congruit) propriam utique sibi sobolem intendit quærere, non supposititiam aut adulterinam: igitur *fidem dare viro debet fæmina*, ut nemini præterquam ipsi corporis sui usuram velit concedere. Quod itidem *a marito fæmina vicissim* solet stipulari. *Deinde* cum nihil magis ab indole vitæ socialis & civilis abhorreat, quam vita vaga ac defultoria, incerto lare, nulla fortunarum sede; cumque communis sobolis educatio commodissime instituatur

* Matrimonii institutionem luculenter describit Moyses. *Gen. II. 20. seq.*

‡ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*

Cap. 2. conjunctis utrisque parentis operis ; ac cohabitatio continua plurimum contineat jucunditatis inter conjuges bene compositos, per quam etiam maritus certius de castitate uxoris constare potest : igitur in id quoque fidem marito dat uxor, ut *viro continuo cohabitare*, adeoque in arctissimam vitæ societatem, eandemque familiam cum ipso coalescere velit. Cui ipsi & mutua promissio de tali invicem conversatione, qualem indoles ejus societatis requirit, inesse intelligitur. Quia autem non solum naturali utriusque sexus conditioni maxime congruit, ut in matrimonio viri conditio sit potior, sed & maritus familiæ, a se utique constitutæ, caput sit ; consequitur, ut uxor in negotiis matrimonium ac familiam spectantibus directioni mariti sit obnoxia. Inde & mariti est de domicilio constituere ; nec uxor isto invito peregre abire aut secubare potest. Ta-

† Imperium mariti in uxorem non tam ex naturâ, quàm ex lege civili oriri videtur : Sunt mariti quidam qui suæ causæ nimium faventes, ex masculini sexûs præstantiâ colligi posse existimant dignum esse maritum ut potiores in conjugio partes teneat. Quid autem, anne ideo jus habet imperandi ? Quod si hoc sit concessum, tum concessio itidem fæminam viro esse sapientiâ præstantiorem, hinc pronè sequitur uxorem esse marito superiorem, & imperium quoddam in eum tenere. Proculdubio nequit vel superior potestas, vel sapientia, vel alia quævis perfectio jus imperii in alterum tradere. Vid supra, L. I. c. ii. § 5. not. 10. Quicquid igitur juris mas habet in fæminam, id ex ipsius consensu quærendum erit : sunt enim naturâ æquales. Fieri utique potest neutrum alterius dominio subjici, vel maritum uxoris imperio esse obnoxium.

le tamen imperium, quod jus vitæ & necis, Cap. 2. gravemque coercionem, nec non plenam potestatem circa quævis bona uxoris disponendi comprehendat, ad essentiam matrimonii necessarium non videtur : sed illud ex peculiaribus pactis inter conjuges, aut ex legibus civilibus alicubi constituitur ⁴.

V. PORRO uti illud manifeste legi naturali *Polygamia* repugnat, *unam mulierem pluribus viris simul* ^{omnis à ratione aliena.} cohabitare : ita, ut *unus simul duas pluresve uxores* habeat, apud plurimas gentes, & in ^{c. 1. § 16,} ipso quondam Judaico populo receptum. ^{— 19.} Nihilominus si vel maxime a primæva matrimonii institutione in divinis literis tradita abstrahamus ; ex ipsa tamen recta ratione constat, longe decentius juxta atque utilius esse, unum una esse contentum. Id quod & usus omnium quas novimus gentium Christianarum a tot seculis comprobavit ⁵.

VI.

⁵ Polygamiam non esse jure naturæ vetitam alibi statuit noster : “ Quod *Polygamiam* attinet, certum quidem est talem, quâ una pluribus simul viris uxor est, à natura & fine matrimonii prorsus abhorreere ; at vero ut unus pluribus fæminis simul jungatur, etsi lege divinâ positivâ inter Christianos jam creditur interdicitum, legi tamen naturæ in se haud repugnat. Non enim necessum est, ut quemadmodum uxor nemini viro corporis sui copiam debet facere, præterquam uni marito ; sic & maritus alii fæminæ, præterquam unicæ uxori. Nam prius necessarium est ob certitudinem sobolis. Gravissimis de causis concessam antehac *Polygamiam*, post per positivæ leges prohibitam fuisse censendum est.” *Elem. Jurispr. Univ. L. II. Observ. v. § 7.* Notavit etiam

Matrimo-
nii vincu-
lum insolu-
bile est.

c. I. § 20.

VI. Nec minus natura tam arctæ conjun-
ctionis ostendit, *matrimonium debere esse per-*
petuum, & non nisi alterutrius conjugum morte
finiendum: nisi principalis pacti matrimonialis
capita fuerint violata per adulterium, & ma-
litosam desertionem. Ob mores autem male
compositos, & qui cum malitiosa desertione
eundem non producunt effectum, separatio
duntaxat *quoad thorum & mensam* inter Chri-
stianos recepta est, sine permissione ad secunda
vota transeundi, Cujus inter alias etiam hæc
ratio est, ne facultas divortii contumaciam
morum alat; sed potius alterius conditionis
desperatio ad commoditatem morum, mutuam-
que tolerantiam conjuges incitet. Cæterum ob
violata

etiam GROTIUS viros sanctos ante legem plures unâ
uxores habuisse, & in lege præcepta quædam dari his,
qui plures unâ habeant. *De Jure B. & P. L. II. c. v.*
§ 9. Satis autem apparet, quid optimum sit Deoque
gratissimum ex primâ illâ conditione, quâ uni mari non
nisi unam fæminam Deus attribuit. Bene SALLUSTI-
US. *Fugurib. c. lxxxii.* *Apud eos qui plures uxores habent,*
levis ista ducitur necessitudo, quod animus multitudine dis-
tractus nullam pro sociâ obtinet, omnes pariter viles sunt.
Et CLAUDIAN. *De Bello Gildon. v. 442.*

—————*Connubia mille;*

Non illis generis nexus, non pignora curæ,
Sed numero languet pietas—————

Sequuntur & hoc Christiani, ut scilicet animus ab ux-
ore in solidum marito datus æquali retributione penfer-
tur (I *Corinth. vii. 4.*) quod, ubi diversæ sunt uxores,
nequaquam fieri potest. Sed licet plurimæ rationes
afferri queant, quibus probetur satius esse, & ad plu-
rima

violata pacti matrimonialis capita, pars læsa Cap. 2. tantum vinculo exsolvitur; quod in altero continuatur, siquidem pars læsa velit, & cum altero in gratiam redire dignetur⁶.

VII. CONTRAHERE licite matrimonium, *Contrahere* ubi lex civilis non obstat, potest *quilibet cum* *matrimo-* *qualibet,* si ætas corporisque constitutio *nium qui-* *monio habilis adsit*⁷; *nisi impedimentum aliquod* *bus liceat?* *morale* obstat. Moraliter impeditur aliam *c. I. § 25.* conjugem adsciscere, qui, quæve alteri jam conjugi junctus, junctave est.

VIII. SED & pro morali legitimarum nuptiarum impedimento habetur *arcta nimis sanguinis aut affinitatis conjunctio.* Quo nomine *Non san-* *guine aut* *affinitate* *nimis vi-* *cinus.* *c. I. § 28.* etiam naturali lege nefariæ judicantur nuptiæ *inter*

rima incommoda evitanda convenientius, ut unâ uxore contentus sit maritus, inde tamen non sequitur (ut rectè nos monet BUDDÆUS) jure naturali Polygamiam esse prohibitam. Interim id inde liquet divinam prohibitionem, quæ ex institutione matrimonii primævâ petitur, æquissimis rationibus ad hominum etiam spectare salutem. *Theol. Mor. P. II. c. iii. S. 6. § 9.*

⁶ “ Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii
“ inter Christianos ad perfectiorem redegit normam,
“ ex quâ & qui dimisisset uxorem non adulteram, &
“ qui duxisset dimissam, adulterii reos pronunciat.
“ (*Matt. v. 32.*) Et apostolus ejus atque interpres
“ PAULUS non viro tantum jus dat in corpus uxoris
“ (quod & in naturali statu procedebat) sed & uxori
“ vicissim in corpus mariti. *1 Cor. vii. 4.* GROTIUS.
De Jure B. & P. L. II. c. v. § 9. Conf. LACTANTIUS.
Instit. vi. 23.

⁷ Hinc eunuchorum, aliorumq; omnium a quibus præcipuus matrimonii finis obtineri nequit, illicita esse conjugia existimat BUDDÆUS. Idem judicat de conjugis

Cap. 2. inter ascendentes & descendentes in infinitum. Reliquas autem nuptias in limite transverso, puta cum amita & matertera, cum sorore; item in affinitate, cum noverca, focru, privigna; non solum lex divina, sed & cultarum leges gentium, & Christianorum consensus detestatur. Quin & multorum populorum leges civiles remotiores quosdam gradus prohibuerunt, ad objiciendam velut sepem prius dictis gradibus sanctioribus, ne ad hos temerandos ita facile rueretur⁸.

IX.

jugiis *Senum*, quorum aut utraque aut alterutra pars ita comparata est, ut finis principalis, nempe procreatio sobolis obtineri non possit. Vid. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. 6. § 7.*

⁸ De gradibus affinitatis, quibus licita sunt matrimonia, sæpe & acriter disputari solet, nec jure naturali facile definitur. “Causas certas ac naturales (inquit GROTIUS) cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetentur, illicita sint, assignare qui voluerit experiendo discet quàm id sit difficile; imo præstari non possit.” *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 12.* Ut mihi videtur, *ascendentium & descendentium* conjugia (v. g. parentum cujuscunque gradûs cum liberis) in tantum juri naturali repugnant, in quantum inde commixtio & confusio obligationum diversæ naturæ oritur. Sed quoad fratrum & sororum, cæterorumque affinitatis graduum, eorumque sanguinis præsertim ex transverso limite, haud facile ratione assequi possumus ea juri naturali adversari. Hic igitur in subsidium veniunt sacræ literæ, quæ collateralia ista matrimonia probibent, & fines affinitatis definiunt, intra quos contrahi non debent. *Levit. c. xviii.* “Censso (inquit GROTIUS) à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto
“ divina

IX. CÆTERUM uti aliis contractibus atque Cap. 2.
negotiis certa quædam requisita sueverunt ad-
dere leges civiles, quæ si observata non fue- *Solemnia*
runt, in foro civili pro validis non habentur : *matrimo-*
ita & circa matrimonium contingit, dum ali- *nia sunt*
cubi per leges civiles honestatis & boni ordi- *juris civil-*
nis causa *solennia* quædam requiruntur. Quæ *lis.*
licet extra jus naturale sint ; citra illa tamen,
qui legibus civilibus subjiciuntur, legitimum
matrimonium non contrahent ; aut saltem e-

“ divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum : neque vero
“ tale id esse præceptum, quod solos Hebræos astrin-
“ gat, sed quod homines universos ; colligi videtur
“ ex illis Dei verbis apud MOSEM (*Levit. xviii. 24*
“ —27.) *Ne polluite vos ulla harum rerum : quia omni-*
“ *bus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus*
“ *dispello. Mox. Ne facite ullam ex istis rebus abominandis :*
“ *nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vo-*
“ *bis exposita est, unde polluta est terra.*” Ibid. § 13.
De gradibus autem affinitatis, observari in promptu est,
in lineâ rectâ *ascendente* & *descendente* conjugium jure
divino prohiberi in infinitum ; in lineâ *collaterali aequali*
nuptias tantum esse prohibitas inter fratres & sorores ;
in *collaterali inæquali*, inter eas quæ sibi parentum &
liberorum loco sunt, etiam ex uno latere in infinitum.
Sic nuptiæ cum amitâ, materterâ & patruo, i. e. secun-
dus consanguinitatis gradus lineæ collateralis inæqua-
lis, dilerte prohibentur. Vid BUDDEVS ubi supra.

Porro notandum est leges quasdam civiles alias fa-
cultates morales requirere, ut maturitatem ætatis,
consensus parentum, &c. de quibus hoc observandum
est, non ideo matrimonia jure esse irrita, quoniam juri
repugnant : sæpe valet hæc regula, *quod fieri non debet*
factum valet ; & sunt diversa, prohibere & irritum
facere.

jusmodi

Cap. 2. *iusmodi conjunctio effectus iusti matrimonii in civitate non habebit* 9.

Officiam tuam mariti & uxoris.

X. *Officium mariti est uxorem diligere, nutrire, regere, atque defendere : Uxoris maritum amare, honorare ; adjutorio esse ei, non solum in generanda & educanda sobole, sed & in parte curarum domesticarum capeffenda. Utrunque autem indoles tam arctæ conjunctio- nis requirit, ut conjuges tam prosperæ quam adversæ fortunæ sint focii, & si qua alterutri calamitas obtingat, ab altero sublevetur ; nec minus ut prudenter mores ad concordiam in- vicem tolerandam attemperent ; qua tamen in parte concedere magis uxoris est.*

9 Id quidem habent matrimonia cum aliis pactis commune, ut per leges civiles certæ quædam ceremoniæ & ritus solennes iis adjungantur, quibus sepositis in foro civili pro validis non habentur. Vera tamen & indissolubilia esse possunt matrimonia, licet quibusdam affectibus civilibus destituantur. Nam conjunctio illa matrimonialis fit per mutuam utriusq; partis consensum. Unde facile dijudicari potest, quid de nuptiis, ab ebriis, vel per errorem aut vim initis censendum sit. Nam eodem fere modo hæc se res habet, ac in aliis pactis. Sic si error fuerit in iis, quæ ad ipsam matrimonii essentiam ex fine ejus primario æstimandam pertinent, irrita sunt sponsalia. In eo vero hæc a reliquis pactis differunt, quod mutuo consensu dissolvi nequeunt.

C A P. III.

DE OFFICIIS PARENTUM
ET LIBERORUM.

I. **E**X matrimonio provenit proles, in quam constituta est *potestas patria*; antiquissimum juxta ac sanctissimum genus imperii, quo parentum jussa venerari, eorundemque præ se eminentiam agnoscere liberi tenentur¹.

II. *Oritur imperium parentum in liberos duplici potissimum de causa*: Primo quia ipsa lex naturalis, dum sociabilem esse hominem jussit, *parentibus curam liberorum* injunxit; quæ ut eo minus negligetur, tenerrimum simul affectum in prolem natura iisdem implantavit. Isti curæ exercendæ requiritur potestas liberorum actiones dirigendi ad ipsorum salutem, quam ipsi propter judicii defectum nondum intelligunt. Deinde id imperium *tacito quoque consensu proles* nititur. Nam recte præsumitur, si infans eo, quo sublatum est, tempore usum rationis habuisset, ac perspexisset vitam se citra parentum curam ac junctum ipsi imperium servare non posse, lubenter illam in id consensuram, commodamque sibi educationem ab iisdem vicissim fuisse stipulaturam.

¹ Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. v.

Cap. 3. *Actu* autem parentibus imperium in prolem constituitur, quando illam tollunt nutriuntque, & in commodum humanæ societatis membrum pro virili formandam suscipiunt².

Utra potior potestas, patris, matrisve?

c. 2. § 5.

III. CUM autem ad generationem sobolis non mater minus quam pater concurret, adeoque physice proles utrique sit communis; disquirendum, *utrius jus in prolem sit potius*. Super qua re distincte pronunciandum. Si enim *extra matrimonium* proles sit generata, illa primo matris erit; quia pater heic nisi in dicio matris cognosci nequit³. Inter eos quoque, qui *in libertate naturali* & *supra leges civiles* degunt, pacto conveniri potest, ut non patris, sed matris jus potius sit. Sed *in civitatibus* utique per mares constitutis, cum regulariter

² Alii ab aliis principiis jus parentum in liberos deducunt. Vult GROTIUS generatione parentibus jus in liberos acquiri; utrique scil. parentum, patri ac matri. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 1.* Impossibile esse pronunciat HOBBSIUS, ut dominium omnino acquiratur solâ generatione; & contendit jure naturæ dominium infantis ad eum primum pertinere, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Sic infans qui modo nascitur prius est in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare vel exponere suo arbitrio & jure possit. A matre autem ad alios transit dominium diversis modis. 1. Si jus suum dereliquerit, sive abjecerit filium exponendo; is qui expositum educaverit, idem habebit dominium, quod habebat mater. 2. Si mater bello capta sit, natus ex eâ capientis est. 3. Si mater civis sit, is qui in civitate summum habet imperium, dominium habebit ejus, qui ab eâ nascetur. 4. Si contractus sit inter marem &

gulariter contractus matrimonii a patre incipiat, & is caput familiæ sit, potius erit jus patris: sic ut licet proles matri utique reverentiam, gratumque animum debeat; jussis tamen matris non obligetur, quæ quidem non iniquis patris præceptis repugnant⁴. Defuncto tamen patre jus ipsius in prolem, saltem nondum adultam, *matri* videtur *accrefcere*; & hac ad secundas nuptias transeunte, *vitrico*, siquidem ipse in fidem & curam naturalis parentis succedat. Et qui defertum, aut orbatum parentibus, liberaliter educandum suscipit, jure suo ab eo filialem observantiam exigere potest.

IV. UT autem accurate intelligatur, quanta *parentum sit in liberos potestas*, distinguendum est tum inter *patresfamilias segreges*, & qui in

Ea quousque se extendat; quousque non?

c. 2. § 6.

& fœminam ad cohabitationem, liberi geniti patris sunt, quia in omnibus civitatibus imperium domesticum viri est: HOBBS. *De Cive*, c. ix. § 2—6. Noster *sacitum consensum* prolis requirit ad imperium paternum stabiliendum. Enimvero mihi videntur rectius ad scopum tendere, qui ut in cæteris societatibus, ita & in paternâ imperium & obligationes ex fine societatis derivant. Hic autem *finis* est nutritio & educatio sobolis, qui sine quodam imperio obtineri nequit: unde plane sequitur parentibus imperium in liberos competere, à liberis autem obsequium exigi. Quod si illis nulla sit liberorum cura, imperium suum cessat, & ad eos pertinet, qui ipsos alendo & educando conservant.

³ Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio, matrem sequatur, nisi lex specialis aliud inducit. *Digest. L. I. tit. i. leg. 24.*

⁴ Si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium ob sexis præstantiam. GROTIUS *ubi supra*.

Cap. 3. *civitatem subierunt ; tum inter potestatem, quam habet genitor ut talis, & quam habet ut est caput suæ familiæ. Patri ut tali cum sit a natura injunctum, ut liberos bene educet, quo in commoda humanæ societatis membra evadant, quousque ipsi sibi prospicere queant : inde tanta eidem in liberos potestas concessa intelligitur, quanta ad hunc finem sufficit. Quæ hautquaquam eousque se extendit, ut parentes prolem intra materna viscera latentem elidere, aut editam abjicere, necareque possint⁵. Nam excitatur quidem ex substantia parentum soboles ; ut tamen in æqualem conditionem humanam cum illis locetur, & injuriæ etiam ab ipsis parentibus capax sit. Neque etiam hæc potestas ad jus vitæ & necis ex occasione delicti exercendum videtur porrigi, sed ad modicam duntaxat castigationem : quippe*

⁵ Homicidii reus est qui prolem exponit juxta illud Pauli jurisconsulti. *Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat, sed & is qui abjicit, & qui alimonia denegat, & is qui publicis locis misericordiæ causâ exponit, quam ipse non habet.* Digest. L. XXV. tit. iii. l. 4. Attamen expositio liberorum, (utut inhumanum sit & crudele) plerisque gentibus, iisque (quod miro simile videtur) cæteroquin excultis & bene moratis, Græcis & Romanis, haud inusitata fuit. De Romanis id tradit Dionysius Halicarn. *Antiq. Rom.* L. II. Valerius Max. L. V. c. 8. Idem de Græcis testatur Aristoteles, suoq; calculo probat in *Polit.* L. VI. c. 16.

⁶ Sunt qui sentiunt patribus in statu naturali, prout opponitur civili, constitutis, jus vitæ & necis tribuendum esse ; sed falsâ nituntur hypothesisi, ac si status familiarum

quippe quæ versatur circa ætatem teneram, Cap. 3.
 in quam tam atrocia delicta, quæ morte sint
 expianda, vix cadunt⁶. Sed si tamen citra
 spem emendationis omnem disciplinam perti-
 naciter adspernetur puer, poterit domo patria
 ejici, atque abdicari.

V. ΙΣΤΗÆC porro potestas, ita presse ac-
 cepta, considerari potest *juxta diversitatem* ^{Quanta}
ætatis in liberis. Nam *in prima ætate,* ubi ^{fit in pri-}
 immaturus adhuc rationis usus est, omnes li- ^{ma ætatis}
 berorum actiones directioni parentum subja- ^{liberos?}
 cent. Quo tempore, si quid bonorum ab aliis
 in impuberem transferatur, id parens loco
 filii acceptare, & administrare debet, ut, ta-
 men dominium ipso filio adquiratur; etsi ut
 fructus patri cedant ad plenam usque filii æta-
 tem æquissimum sit. Sic & quod ex filii la-
 bore lucri aut emolumenti provenit, id merito
 sibi pater vindicat, cui ex adverso filii nutri-
 tio & educatio incumbit⁷. c. 2. § 7, 8.

VI.

familiarum in statu naturali viventium non differat a
 statu civili, & quod in illo patribus ceu capitibus
 familiarum summum aliquod imperium competat.
 Quam sententiam post HOBBIUM defendendam
 sumpsit D. ROBERT. FILMERS, in libro, cui titu-
 lus *Patriarcha*: quem ex instituto refutarunt. ALGERN.
 SIDNEY & J. LOCKIUS de *imperio civili*. p. 21.

⁷ " Ut res omnes liberorum parentibus acquirantur,
 " non naturale est sed ex quorundam populorum legi-
 " bus." GROTIUS *ubi supra*. Et recte de hac re
 BUDDIUS, " Si liberi propria industria aliquid ad-
 " quirant, omnino sibi acquirunt. Imperium enim
 " paternum facultate acquirendi, qua per naturam
 " gaudent, eos privare nequit. Quod si autem ex rebus
 " parentum aliquid acquirunt, non sibi sed parentibus

Cap. 3.

*Quanta
in eisdem
ætatis
adultæ?
c. 2, § 10.*

VI. *In adulta ætate*, ubi liberi pleno quidem iudicio præditi sunt, pars tamen adhuc familiæ paternæ existunt; distincte considerari potest potestas, quam pater habet *ut genitor*, & quam habet *ut caput familiæ*. Illa cum commodam educationem & gubernationem liberorum pro scopo habeat, patet adultos quoque liberos auctoritatem parentum tanquam prudentiorum sequi debere. Et qui vult ex paternis bonis sustentari, ac in ea deinceps succedere, necessum est, ut ad familiæ paternæ rationes sese attemperet; quam moderari utique penes patrem est⁸.

*Quæ in
statu naturali,
quæ in civitate?
c. 2, § 11,
12.*

VII. *CÆTERUM patresfamilias*, qui nondum in civitates successerant, in domo sua imperium aliquod instar principum gerebant. Inde & liberi in eorum familia adhuc hærentes ipsorum imperium tanquam summum venerari debebant⁹. Verum postea imperium istud familiare, (uti & alia jura) ad usum & decus civitatum fuit attemperatum; & alicubi multum,

⁸ acquirunt; cum fructus ad dominium rei pertineant, & industria liberorum alimentis pensetur. Ast quod liberis usu rationis destituti donatur, liberorum est. Parentes enim in acceptione vices illorum sustinent, & nulla ratio suadet, ut liberi eodem priventur. "*Phil. Præf. P. II. c. iv. §. 11 §. 12.*

⁹ Verum hoc debitum cum non sit ex vi facultatis moralis, sed ex pietate, observantia, & gratiæ recipendæ officio; non efficit ut irritum sit, si quid contra sit factum. " *GROTIUS ubi supra.*

⁹ Vult HOBBSIUS civile imperium à paternâ potestate derivari. *De Cive, c. v. § 12.* Eandem partem tuetur

multum, alicubi parum de eo patribus relic-
tum. Inde observamus, in quibusdam civita-
tibus patres jus vitæ & necis, ex causa delicti
exercendum, in liberos obtinuisse; in aliis id
ipsum iis ademptum, ne forte parentes sua in
liberos potestate in fraudem boni publici, aut
ad iniquam istorum oppressionem, abuterentur;
aut ne ob mollitiem paterni affectus dis-
simularentur vitia, in exitium publicum erup-
tura; aut ne patri tam tristis sententiæ pro-
nunciandæ necessitas imponeretur.

VIII. SED ubi *proles familia paterna plane
excessit*, & vel novam sibi familiam constituit,
vel alteri adjungitur, potestas quidem patria
solvitur; ut tamen semper pietatis & obser-
vantia debitum maneat; quippe fundatum in
meritis parentum, quibuscum paria facere li-
beri nunquam aut rarissime creduntur. Et
ista merita non in eo tantum consistunt, quod
parentibus liberi vitam debeant, occasionem
omnium bonorum; sed & quod laboriosam ac
sum-

*Excessu
prolis è fa-
milia an
solvatur?
c. 2, § 13.*

tuetur Dominus ROB. FILMER, in libro cui titulus,
Patriarcha. Unde absolutam & irresistibilem potentiam
civili magistratui attribuunt. Hos autem præclare
refellit LOCKIUS *de Civ. imperio*, & validissimis argu-
mentis evincit civile imperium à paterna auctoritate
derivari non posse. Supra ostensum fuit (L. 1. c. vii.)
omnes homines esse naturâ aequales. Infantes quidem hac
æqualitate non potiuntur, propterea quod non sunt
ratione præditi. Postquam vero ex ephebis excesserunt
& maturâ ætate utuntur, omnino sunt *αὐτεξούσιοι*
suique juris; manente tamen illo pietatis & observa-
tia debito, cujus causa perpetua est. Imperium civile

Cap. 3. sumtuosam educationem eorum susceperint, qua eos in commoda humanæ societatis membra formarunt, ac sæpe de mediis vitam commode & copiose exigendi iisdem prospexerunt.

Alteri quousque prolis educatio committi possit?

IX. ET SI autem parentibus obligatio educandi prolem a natura sit injuncta : id tamen non obstat, quo minus, utilitate prolis aut necessitate exigente, ejusdem *administratio alteri commendetur* ; ita tamen ut inspectionem sibi in istum delegatum parens reseruet. Unde & pater non solum præceptoribus idoneis filii informationem recte committit : sed & eundem alteri adoptandum dare potest, siquidem exinde in filium aliquod sit emolumentum redundurum. Et si nulla alia ratio sit prolem alendi ; potius quam inopia extinguatur, pater eam oppignorare, aut vendere in tolerabilem servitutem potest, saltem sub lege retractus, ubi pater ad lautiores fortunam pervenerit, aut quispiam ex cognatis istum redimere velit. Quod si autem parens per inhumanitatem prolem exposuerit & abjecerit, is qui eandem sustulerit atque educaverit, in paternum quoque

& paternum prorsus diversi sunt generis: nec origine, nec fine, nec usu conveniunt. Fieri quidem potest, & probabile videtur in primævo rerum statu, priusquam homines in civitates venerunt, patres-familias imperium aliquod civile in suis familiis gessisse : id autem à consensu liberorum vel expresso vel tacito ortum est, qui prudentiam & affectum parentum experti facile sibi utile esse judicarunt, ut eorundem imperio & directioni subicerentur. Exinde autem nullo modo effici potest civilis magistratus imperium à paterno jure derivari

quoque jus succedet; ita ut iste alumnus filialem observantiam educatori suo debeat. Cap. 3.

X. UTI autem *pater prolem familia sua ejicere non debet*, educatione & auxilio istius adhuc indigentem, citra gravissimas causas: ita & proles non nisi cum bona patris venia ex ipsius familia excedet. Cæterum cum liberi matrimonii fere contrahendi occasione paternam familiam relinquunt; & vero parentum utique intersit, cui proles sua jungatur, & ex quibus nepotes sibi proveniant: inde officium filiale plane requirit, ut *patris consensum heic sequantur liberi*, nec eo invito conjugii socientur. Quod si tamen de facto invitis parentibus matrimonium contraxerint, & consummaverint liberi, jure quidem naturali id irritum non videtur; præsertim ubi familiam paternam non amplius isti onerare velint, & alias conditio non sit indecora. Inde si alicubi ejusmodi matrimonia habentur irrita, aut illegitima, id ex legibus civilibus est ¹⁰.

XI. *Officium parentum* in hoc præcipue consistit, ut liberos commode alant, corpusque & animum *Officia parentum erga liberos quæ?*

derivari posse. Vid supra, cap. I. § 7. not. 7. Conf. LOCKE *De Civ. Imp.* P. II. c. vi.

¹⁰ Sic ex jure Romano quædam nuptiæ irritæ sunt, si consensus patris deficit: quod non ex natura esse, sed ex juris conditorum voluntate recte nos monet GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 10.

¹¹ Recte JUVENAL. *Sat.* xiv. 70.

*Gratum est quod patriæ civem populoque dedisti,
Si facis, ut patriæ sit idoneus, utilis agris,*

Utilis

Cap. 3. *animus per dextram & cordatam educationem ita forment, quo idonea & utilia membra societatis humanæ & civilis fiant, probi, cordati, & bene morati. Item & eosdem ad idoneum & honestum vitæ genus adplicent; & quantum ratio & occasio fert, fortunam ipsorum fundent & promoveant*¹¹.

Quæ vicissim horum erga illos?

XII. *Liberorum contra debitum est parentes honorare, id est, reverentiam illis exhibere, non externis tantum signis, sed multo magis interna æstimatione, tanquam autoribus vitæ, ac tantorum aliorum beneficiorum; iisdem obedire; pro viribus inservire, imprimis senio aut egestate confectis; sine consilio & autoritate eorum nihil magni momenti suscipere; & denique eorum morositatem, aut vitia, si qua inveniuntur, patienter ferre*¹².

Utilis & bellorum, & pacis rebus agendis.

Plurimum enim intererit, quibus artibus, & quibus hinc tu moribus instituas —————

¹² Bene sancitum est à JUSTINIANO reverentiam parentibus etiam impiis deberi: *licet enim legum contemptor & impius sit, tamen pater est.* Novell. L. XII. c. ii.

C A P. IV.

DE OFFICIIS DOMINORUM ET
SERVORUM.

I. **P**OSTQUAM genus humanum multiplicari cœpisset, atque deprehensum fuisset, quam commode res domesticæ aliorum ministerio curari possent; mature introductum fuit, ut ad operas domesticas obeundas *in familiam adsciscerentur servi.* Quos ab initio *ultra* sese obtulisse probabile est, inopia adactos, aut propriæ hebetudinis sensu; stipulatosque sibi perpetuam alimentorum & aliarum necessitatum præbitionem, in perpetuum hero sua ministeria addixisse¹. Dein cum bella passim increbescerent, apud plurimos populos receptum, ut quibus *bello captis* vita donata esset, servitio addicerentur, una cum prole, quæ deinceps ex ipsis esset proventura². Etsi apud multos populos nulla ejusmodi servitus in usu, sed omnia munia domestica per mercenarios ad tempus conductos expediuntur³.

*Introductæ
servitutis
in famili-
am occasio.
L. vi. c. 3.*

¹ Sequitur ex naturali hominum æqualitate, fundamentum servitutis esse pactum; & nullos esse naturâ & ante omne factum humanum in statu servili.

² Quod omnino injustum est; vid. *mox infra*. not. 5.

³ Conf. Grot. *De Jure B. & P.* L. II. c. v. § 26. Et L. III. c. xiv.

Cap. 4.

Qua vero
in servum
mercena-
rium po-
testas?

c. 3. § 3.

II. PROUT autem sunt *diversi* velut *gradus* *servitutis*: ita & potestas herorum, & servorum conditio variat. *Mercenario temporario* dominus conventam mercedem; iste huic vicissim conventam operam debet. Et quia in eo contractu domini melior est conditio, ideo etiam ejusmodi minister domino pro ratione dignitatis reverentiam exhibere tenetur; & ubi malitiose aut negligenter opus fecerit, ejusdem coercitioni est obnoxius; quæ tamen ad gravem corporis afflictionem, multo minus ad mortem, propria autoritate sumendam, procedere nequit⁴.

Qua in
servum,
qui se ultro
ei addixit?

c. 3. § 4.

III. EJUSMODI autem *servo*, qui *se se ultro alicui in perpetuum servitium addixit*, dominus perpetua alimenta, & quæ alia vitæ necessaria sunt; ille huic vicissim perpetuas operas, quascunque dominus præscripserit, præstare debet, & quicquid ex illis provenit, domino fideliter consignare. In quibus tamen virium & dexteritatis servi humaniter rationem habebit dominus, ne vires ipsius excedentem laborem cum asperitate exigat. Castigationi quoque domini iste subest, non solum ad expellendam negligentiam in opere exsequendo; sed & ut ipsius mores ad decus & tranquillitatem familiæ componantur. Non tamen invitus alteri vendi talis potest; quia ultro hunc, & non alium dominum adscivit; & ipsius interest, utri serviat. Si atrox delictum in alium extra familiam

⁴ GROTIUS servitus est *perfecta* vel *imperfecta*. Prior est quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis quæ

familiam admiserit : in civitatibus poenae po-
 testatis civilis subjacet : ubi familia segrex
 fuerit, expelli inde poterit. ^{Cap. 4.} Sed ubi delictum
 in ipsam familiam segregem sit admissum a do-
 mino etiam per extrema coerceri poterit.

IV. IN istos autem *servos, qui bello capti* ^{Quae in il-}
 fuerant, a plerisque durius agi coeptum, quod ^{lum, qui}
 hostilis adhuc irae quid in eo superesset, & ^{bello captus}
 quia ipsi extrema nobis nostrisque fortunis in- ^{c. 3. § 6.}
 tentaverant. Quamprimum tamen inter ejus-
 modi victorem victumque mutua fides circa
 confociationem in familiam intercessit, omnis
 antegressa hostilitas remissa censetur. Et tunc
 utique injuriam etiam taliter adquisito servo
 facit dominus, si vel necessaria ad victum non
 suppeditet, vel citra rationem in eum saeviat ;
 multoque magis si citra condignum delictum
 eundem occidat.

V. CIRCA illos quoque servos, qui bellica ^{Servos}
 vi in eam conditionem fuerant abstracti, nec ^{quos, &}
 non qui pretio emuntur, receptum, ut non se- ^{qua lege,}
 cus ac aliae res nostrae in quemcunque placeret ^{alienare}
 transferri, & ad instar mercium venire possent. ^{liceat ?}
 Sic ut ipsum *corpus servi domini esse* intellige-
 retur. Ubi tamen humanitas jubet, ut nun-
 quam obliviscamur, servum utique hominem
 esse : adeoque nequaquam eum ita tractemus
 velut alias res nostras, quibus pro libitu uti
 abutique, easque destruere possimus. Et ubi
 talem servum alienare placet ; ne iis data ope-

quae vitae necessitas exigit : posterior vero, quae in diem
 est aut sub conditione, aut ad res certas. *De Jure B.*
 & P. L. II. c. v. § 27, 30.

Cap. 4. ra aut præter meritum addicatur, apud quos
 inhumana ipsum tractatio est mansura.

*Verna, quo
 juve fiant
 domini ma-
 tris?*

c. 3. § 9.

VI. DENIQUE & id passim receptum, ut
 quæ ex servis parentibus nascitur *proles*, servi-
 lis & ipsa sit conditionis, pertineatque tan-
 quam mancipium ad dominum matris. Id quod
 isthoc argumento defenditur, quod cujus est
 corpus, ejus quoque par sit fructum esse, qui
 ex eo corpore provenit : Et quia ista proles
 nascitura plane non erat, si dominus jure belli
 in parentem usus fuisset : Et quia parens ni-
 hil habet proprii, nulla ratio prolem ejusmodi
 alendi superest, nisi ex bonis herilibus. Cum
 igitur dominus alimenta præbeat ejusmodi pro-
 li diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat,
 & sequentes operæ sui temporis alimenta non
 multum fere excedant ; effugere eidem servi-
 tutem invito domino non licebit. Manifestum
 tamen est, cum ejusmodi vernæ nulla sua cul-
 pa in servitutem perveniant, nullum esse præ-
 textum, quare isti durius debeant tractari,
 quam conditio perpetuorum mercenariorum
 admittit .

C A P.

⁵ Naturalis quidem servitus eorum, qui ex servis
 nascuntur, axiomati isti, *homines esse naturâ equales*,
 directè adversatur ; quain ob causam opinionem aucto-
 ris omnino repudiamus. Qui in servitutem non con-
 senserunt, nec justo bello redacti sunt, domino nul-
 lum in eos imperium competit. Præterea mitiorem
 conditionem proculdubio merentur, qui ex ejusmodi
 servis nati sunt, & præter culpam suam in hunc statum
 devenerunt. Audiamus GROTIUM: " Romano jure
 " & jure gentium circa captivos, ut in bestiis, ita in
 " servilis

C A P. V.

DE CAUSA IMPULSIVA CONSTITUEN-
DÆ CIVITATIS.

I. **Q**uanquam vix fit jucunditatis quid at-
que commoditatis, quod per hacte-
nus enumerata officia statusque obtineri non
posse videatur; quare tamen mortales, non
contenti parvis illis primisque societatibus,
magnas societates, quæ *civitatum*² nomine
veniunt, constituerint, jam investigandum
restat. Ex hisce enim fundamentis deducen-
da est ratio officiorum, quæ statum hominum
civilem comitantur.

*Officia in
civitate,
ex hujus
ortu dedu-
cenda.*

L. vii. c. 1.

II. HÆC igitur non sufficit dixisse; *Homi-*
nem per naturam ipsam rapi ad societatem

*Ad eam
hominem
esse na-
tura pro-
num non
sufficit.*

c. 1. § 3.

“ servilis conditionis hominibus *partus matrem sequitur;*
“ quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi
“ pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. Po-
“ namus autem, quo minor fit difficultas, utrumque
“ parentem servitutem servire; & videamus, an na-
“ turaliter partus servilis futurus sit conditionis. Cer-
“ te si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potue-
“ runt parentes prolem sibi nascituram in servitutem
“ secum addicere: quippe cum tali ex causâ etiam in
“ libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum
“ hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsâ necessitate,
“ extra eam non est jus parentibus prolem suam cui-
“ quam addicere.” *De Jure B. & P. L. II. c. v.*

§ 29. p. 757.

² *Concilia cætusque hominum jure sociati civitates appel-
lantur. Cic. Somn. Scip. c. iii.*

civilem

Cap. 4. *civilem*, ut citra eam nec possit, nec velit vivere. Sane enim cum apertum sit, hominemi esse tale animal, quod seipsum & suam utilitatem quam maxime amat; necessum est, ut dum ultro societatem civilem affectat, aliquam utilitatem inde sibi proventuram respexerit². Et quanquam extra societatem cum sui similibus homo erat futurus animal longe miserrimum: tamen cum naturalibus desideriis & necessitatibus hominis per primas societates, & per officia ex humanitate aut pactis præstita, abunde potuerit satisfieri; non statim ex socialitate hominis inferri potest, ejus indolem præcise ad societatem civilem ferri.

Triplex in hanc rem consideratio.

III. ID quod planius fiet, si consideremus, quænam *conditio ex constitutis civitatibus* apud homines proveniat; Quid requiratur, ut quis *vere* dici queat *animal politicum*, i. e. *bonus civis*; Quid denique deprehendatur *in natura hominis, indoli vitæ civilis repugnans*.

Primo conditionis, ex hac societate provenientis;

IV. QUI *civis* fit, libertatis naturalis jacturam facit, ac imperio se subjicit, quod jus vitæ & necis complectitur; & cujus jussu plurima faciendæ, abs quibus quis alias abhorrebat; & omittendæ, quæ vehementer adpetebat. Pleræque etiam actiones ad bonum societatis referendæ, quod sæpe a bono singulorum

² Similiter CICERO: "Hanc ob causam maximè ut sua tenerent, resp. civitatesque constitutæ sunt. " Nam etsi *duce naturâ* congregabuntur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum urbium præsidia quærebant. " *De Offic. II. xxi.* Malè autem statuit

rum videtur discrepare. Atqui ad hoc per inclinationes jam congenitas fertur homo, ut nemini subjectus esse, ut omnia suo agere arbitrio, ut proprio commodo in omnibus velificari velit. Cap. 5.

V. *Animal vere politicum* ³, i. e. *bonum civem* illum dicimus, qui iussis imperantium ^{quisitorum animalis politici} promte paret, qui ad bonum publicum omnibus viribus connititur, ac post illud privatum bonum lubenter habet; imo qui nihil sibi bonum credit, nisi idem bonum quoque sit civitati; qui denique adversus alios cives commodum sese gerit. Atqui paucorum ingenia ultro ad hunc finem attemperata inveniuntur: maxima pars metu pœnæ utcunque continentur; multi per totam vitam mali cives, & animalia non politica manent.

VI. DENIQUE *nullum homine animal ferocius*, aut indomitum magis, & quod in pluravitiis, pacem societatis perturbare apta sit, proclive. Præter desideria enim cibi, Venerisque, quibus bruta quoque solent committi, multis homo agitur vitiis, quæ bruta ignorant; uti est superfluarum rerum insatiabilis cupido, & sævissimum malorum, ambitio. Vivax item nimis injuriarum memoria, & vindictæ ardor, longo post tempore adhuc gliscens. Nec non

tuit HOBBE SIUS *De Cive*, c. i. § 2. congressum omnem spontaneum vel egestate mutuâ conciliari, vel captandâ gloriâ, & has solas esse causas societatis quærendæ.

³ Ἄνθρωπος ἐστὶ φύσει ζῷον πολιτικόν. *Homo naturâ est animal politicum.* ARISTOT. *Polit.* L. I. c. ii.

Cap. 5. infinita dissimilitudo inclinationum & adpetituum, & cuique pro studio suo extollendo pervicacia. Accedit, quod eo furore in proprium genus sævire gaudeat homo, ut maxima pars malorum, quibus humana conditio vivit obnoxia, ab ipso homine proficiscatur ⁴.

Causa civitatis constituenda, vita securitas.
c. I. § 7.

VII. GENUINA igitur & principalis causa, quare patresfamilias, desertâ naturali libertate, ad civitates constituendas descenderint, fuit; ut præsidia sibi circumponerent contra mala, quæ homini ab homine imminet. Nam uti post Deum O. M. homo homini plurimum prodesse; sic & idem non minus obesse potest. Et recte malitiam hominum, ejusque remedium æstimant, qui in proverbii vicem receperunt: nisi judicia essent, unus alterum devoraret. Postquam autem per civitates in talem sunt digesti ordinem homines, ut a mutuis læsionibus tuti esse possent; ultro deinde consecutum fuit, ut eo uberius fruerentur commodis, quæ ex hominibus in homines provenire apta sunt; puta, ut moribus a puero imbuerentur commodioribus, & varias invenirent atque excolerent

⁴ In tribus novissimis sectionibus auctor HOBBSII vestigia maxime insequitur. Conf. *De Cive*, c. i.

⁵ De origine civitatum similia tradidit CICERO:
“ Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait HERO-
“ DOTUS, sed etiam apud majores nostros, justitiæ
“ fruendæ causâ, videntur olim bene morati reges
“ constituti. Nam cum premeretur inops multitudo
“ ab iis qui majores opes habebant, ad unum aliquem
“ confugiebant, virtute præstantem, qui cum prohi-
“ beret

lerent artes, quibus vita humana copiosa & Cap. 5.
commoda fuit reddita 5.

VIII. ILLUSTRIOR adhuc fiet causa consti- *Quam per*
tuendæ civitatis, si consideremus, *aliam media* *sepe hominibus*
non fuisse suffectura reprimendæ hominum ma- *non præ-*
litæ. Quamquam enim *lex naturalis* præcipiat, *stat lex*
ut ab omnibus injuriis inferendis homines sese *natura;*
abstineant 6; tamen ejus legis reverentia id *C. I. § 8.*
præstare non potest hominibus, ut in libertate
naturali satis tuto degere queant. Etsi enim
forte dentur homines animo ita modesto, ut
ne impunitate quidem data alios violare ve-
lint; alii quoque metu proventuri inde mali
cupiditates suas utcunque compescant; magna
tamen ex adverso eorum turba datur, quibus
omne jus vile est, quoties spes lucri arriserit,
& fiducia propriarum virium, aut solertiæ, qua
repellere aut eludere læsos sese posse sperent.
Quos uti nemo non cavere nititur, qui salutem
suam amat: ita cautio illa commodius, quam
ope civitatum obtineri nequit. Nam utut ali-
qui mutuo fidem dederint de auxiliis invicem
ferendis; ni tamen adsit aliquid, quo & judi-
cia eorum uniantur, & voluntates firmiter ad-
stringantur ad explendam fidem; frustra ab

“beret injuriâ tenuiores, æquitate constituendâ, summos
“cum infimis pari jure retinebat.” *De Offic. II.*
xii.

6 Etiam si auctor in plurimis HOBBSIUM sequitur; ex hisce tamen plane patet eum longe ab impiâ hujus hypothese abhorruisse, quæ docet *λησρικὴν*, seu *ῥάπτο* vivere, in statu naturali, non esse contra legem naturæ. Conf. *De Cive*, c. v. § 2.

Cap. 5. iisdem certum auxilium sibi quis promittit.

Neque Numinis metus, & morsus conscientia.

IX. DENIQUE licet lex naturalis hominibus satis insinuet, non impune laturos, qui alios injuria affecerint: tamen neque *metus divini Numinis*, neque *conscientiæ morsus* sat validam deprehenduntur vim habere quorumvis hominum malitiæ coercendæ. Nam apud multos educationis & consuetudinis vitio vis rationis velut obfurdescit. Unde fit, ut illi præsentibus tantum immineant, futurorum parum curiosi; ac non nisi iis moveantur, quæ in sensus incurrunt. Cum autem vindicta divina lento fere pede soleat incedere; inde pravis mortalium præbetur occasio ad alias causas impiorum mala referendi; præsertim cum sæpe videant, improbis affatim adesse, quæ suis vulgus felicitatem metitur. Accedit, quod stimuli conscientiæ, qui facinus antecedunt, non ita validi videantur, quam qui idem subsequuntur, quando id, quod factum est, infectum amplius fieri nequit. Enimvero pravis cupidinibus reprimendis præsentaneum, & ad indolem hominum probe attemperatum remedium in civitatibus reperitur.

C A P. VI.

DE INTERNA CIVITATUM
STRUCTURA.

I. **P**ROXIMUM est, ut investigemus, *Avertendis malis utilis conjunctio hominum.* qua ratione civitates sint extractæ, *L. vii. c. 7.* earundemque *interna compages* cohæreat. Ubi illud primo manifestum est, adversus mala ab hominum pravitare imminencia singulis hominibus neque locum aliquem, neque arma, neque animantia bruta commodius & efficacius præsidium potuisse suppeditare, quam *alii homines.* Eorum autem vis cum in longe distantia non feratur, necessum erat *conjugi* per quos finis iste obtinendus erat.

II. NĒC minus constat, ejusmodi securitatem adversus alios homines præstare non posse duorum vel trium consensionem. Quia facile est, ut ad paucos hosce opprimendos tot conspirent, ut certissimam sibi de illis victoriam spondere possint; quibus spes successus & impunitatis fiduciam ad aggrediendum est *Datura.* Igitur ad istum finem necessarium est, *insignem hominum multitudinem* sese conjungere; ut paucorum hominum ad hostes accessio, non sit ipsis conspicui momenti ad victoriam. *Neque eorum paucorum, sed bene multorum; c. 2. § 2.*

III. INTER multos istos, hoc fine coeuntes oportet ut sit *consensus circa adhibenda media ad eundem finem idonea.* Nam etiam multi, *Per eadem media in eundem finem conspiciantur.* ni consentiant inter se, sed distracti sententiis

Cap. 6. in diversa tendant, nihil efficient. Aut licet ad tempus consentiant, impellente aliquo affectu: mox tamen, prout mutabilia sunt hominum ingenia & inclinationes, in diversa abibunt. Et quamvis pacto inter se promittant, quod ad defensionem communem vires suas sint adplicaturi; tamen ne hoc quidem modo ad diurnitatem isti multitudini sat cautum erit. Sed oportet ut quid amplius accedat, ut qui semel ad pacem & mutuam auxilium causa communis boni consenserint, prohibeantur, ne postea, cum bonum suum privatum a publico discrepare visum fuerit, iterum dissentiant.

Huc spectat voluntatum sub una potestate unio.
c. 2. § 5. IV. CÆTERUM in humano ingenio duo potissimum occurrunt vitia, quæ impediunt, quominus multi sui juris, & abs se invicem non dependentes, diu in communem aliquem finem possint conspirare. Unum est *diversitas inclinationum & iudicii* circa discernendum, quod ad finem est utilissimum; cui in multis est conjuncta *hebetudo* ad dispiciendum, quæ sententia ex pluribus sit magis proficua; & *pervicacia* mordicus defendendi, quod semel utcumque arriserit. Alterum est *torpor & averfatio* ultro faciendi quod utile est, ubi desit aliqua necessitas, quæ tergiversantes velint nolint ad officium faciendum subigat. Priori vitio occurritur, unitis in perpetuum voluntatibus omnium: posteriori autem, si constituatur aliqua potestas, quæ præsens, & in sensus incurrens, malum infligere possit communi utilitati reluctantibus.

V. *Uniri multorum hominum voluntates nulla alia ratione possunt, quam si unusquisque suam voluntatem voluntati unius hominis, aut unius consilii subjiciat; ita ut deinceps pro voluntate omnium & singulorum sit habendum, quicquid de rebus ad securitatem communem necessariis ille voluerit.*

Cap. 6.
 ~~~~~
 Unio voluntatum qui obtineatur?

VI. *Potestas autem talis, quæ omnibus sit metuenda, itidem inter multos homines nulla alia ratione constitui potest, quam si omnes & singuli sese obligaverint, ut eo modo vires suas sint adplicaturi, sicut ille voluerit, in quem omnes virium suarum directionem resignarunt. Ubi autem & voluntatum & virium unio facta fuerit, tunc demum multitudo hominum in validissimum corpus, civitatem nimirum, animatur.*

Unio virium sub aliqua potestate qui fiat?

VII. *PORRO ut civitas regulari modo coalescat, requiruntur duo pacta, & unum decretum. Primo enim omnium illi multi, qui in libertate naturali constituti intelliguntur, ubi ad civitatem faciendam congregantur, inter se singuli cum singulis pactum ineunt, ut in unum & perpetuum cœtum coire velint, suæque salutis ac securitatis rationes communi consilio ac ductu administrare; uno verbo, ut velint concives mutuo fieri. In quod pactum omnes & singuli ut consentiant necessum est; & qui non consenserit, is extra futuram civitatem manet.*

Et pertinet pactum singulorum cum singulis:
 c. 2. § 7.

VIII. *Post isthoc pactum oportet, ut decretum fiat, qualis forma regiminis sit introducenda. De hac enim antequam constitutum*

Et decretum de forma regiminis:

Cap. 6. fit, nihil constanter poterit expediri, quod ad
 ~~~~~ communem salutem faciat.

*Denique,
 pactum in-
 ter cives
 & impe-
 rantem.
 c. 2. § 8.*

IX. Post decretum circa formam regimi-
 nis, *altero pacto* opus est, quando constituun-
 tur ille vel illi, in quem, vel quos regimen
 nascentis civitatis confertur: quo quidem
 pacto hi ad curam communis securitatis & sa-
 lutis, reliqui ad obsequium his præstandum
 sese obstringunt; quo ipso etiam omnes suam
 voluntatem subjiciunt voluntati istius vel isto-
 rum simulque suarum virium usum & adpli-
 cationem ad communem defensionem eidem,
 vel iisdem deferunt. Atque hoc pactum ubi
 rite fuerit executioni datum, tunc demum
 perfecta & regularis civitas inde provenit¹.

*Civitatis
 natura &
 definitio ex
 traditis.
 c. 2. § 13.*

X. CIVITAS ita constituta ad modum *u-
 nius personæ* concipitur, unoque *nomine* ab om-
 nibus particularibus hominibus distinguitur,
 atque dignoscitur, habetque *peculiaria jura ac
 res proprias*, quæ neque singuli, neque multi,
 neque

¹ Hanc auctoris doctrinam perstringunt TITIVS &
 BARBEVRACCIUS; præcipuè eo nomine, *quod ex
 falsâ hypothese resultat, quasi ingens hominum multitudo,
 civitatis condendæ causâ convenerit, aut omnes vel prima
 saltém civitates libero consensu constructæ sunt; quarum
 neutra tamen est veritati consentanea, quoniam vis est
 civitatum origo valde probabilis.* Quæ quidem omnia,
 salvâ auctoris doctrinâ, facile concedi possunt. Non
 enim quæritur quænam sit *de facto* civitatum origo, sed
 quid de earum origine præcipit jus naturale. Quod si
 vero rationi & philosophiæ consona sit theoria, quam
 noster proposuit, quod quidem negari non potest, nihil
 omnino valet, si vix ullum deprehendere possumus
 exemplum civitatis, quæ regulariter & per ejusmodi
 pacta

neque adeo omnes simul citra eum, qui summum habet imperium, seu cui regimen civitatis commissum, sibi asserere possunt. Unde CIVITAS definitur quod sit persona moralis composita, cujus voluntas ex plurium partium implicita & unita, pro voluntate omnium habetur, ut singulorum viribus & facultatibus ad pacem & securitatem communem uti possit.²

XI. EXERIT autem sese voluntas civitatis, tanquam principium actionum publicarum, vel per unum hominem, vel per unum concilium, prout in illum aut hoc summa rerum fuit collata. Ubi penes unum hominem est regimen civitatis, civitas velle intelligitur, quodcumque isti homini (cui sanam rationem constare præsupponitur³) placuerit, & quidem circa negotia quæ ad finem civitatum spectat.

XII. VERUM ubi regimen civitatis collatum est in concilium, ex pluribus hominibus constans, quorum quisque suam retinet voluntatem.

Regimen civitatis vel uni homini ;
c. 2. § 14.

Vel concilio ex pluribus collecto commissum.
c. 2. § 15.

pacta expressa coaluerit. Conf. LOCKE de Civ. Imp. P. II. c. vii. ALG. SIDNEY de Civ. Imp. c. iii.

² Hanc definitionem ex HOBBSIO de Cive, c. v. § 9. desumpsit noster, quam non satis esse accuratam, notavit TITIVS, cum civitatem & imperantem confundat. Aliam ipse affert in Specim. Juris Publ. L. VI. c. vii. § 14. Accipe autem Grotianam. Civitas est cætus perfectus liberorum hominum juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. De Jure B. & P. L. I. c. i. § 14. Quæ ab ista CICERONIS haud multum differt, quam supra attulimus ad cap. v. not. I.

³ Recte addit, cui sana ratio constet; cui adjungit TITIVS, juxta præscriptum legum fundamentalium.

tatem

Cap. 6. *tatem naturalem*; regulariter illud habetur pro voluntate civitatis, in quod consenserit *major pars* hominum, ex quibus concilium componitur ⁴; nisi expresse statutum sit, quanta pars concilii consentiens requiratur ad representandam voluntatem universitatis ⁵. Ubi autem duæ sententiæ discrepantes pares sint, nihil agetur, sed res in priori statu manebit ⁶. Inter plures sententias discrepantes illa prævalebit, quæ singulis dissentientibus major est; modo in eam tot conspirent, quot alias voluntatem universitatis per functiones publicas representare possunt ⁷.

Membra civitatis, imperans & civis.
c. 2. § 19.

XIII. CIVITATE ita constituta, ille in quem imperium est collatum, prout vel est unus homo, vel unum concilium paucorum aut universorum, *Monarcha, Senatus*, aut *Populus liber* dicitur; reliqui *Subditi* audiunt, aut *Cives*, vocabulo hoc *latius* accepto. Etsi pressius illi quibusdam duntaxat cives soleant dici, quorum coitione & consensu primo civitas coaluit, aut qui in horum locum successerunt; nempe patresfamilias. Sunt porro *cives vel originarii vel adscititii*. Illi sunt, qui

⁴ Similiter GROTIUS: Pars major nomine universitatis obligant singulos, qui sunt in societate. *De Jure B. & P. L. II. c. v. § 17.*

⁵ Sic in POLONIA una vox negativa contra cæteras omnes ita valebit, ut re infectâ concilium dissolvatur.

⁶ Nova vis requiritur ad novum effectum creandum; unde paribus sententiis æquum est res manere *in statu quo*. SENECA. *Epist. 81. Reus sententiis paribus absolvitur.*

vel

vel initio civitati nascenti interfuerunt, vel Cap. 6.
 qui ex hisce sunt geniti; quos etiam *indigenas* adpellari mos est. Hi autem sunt, qui civitati jam constitutæ extrinsecus accedunt eo fine, ut fortunarum ibi sedem figant. Nam qui tantum ad tempus commorandi causa in civitate versantur, etsi tantisper ipsius imperio subjiciantur; cives tamen non habentur, sed peregrini aut inquilini vocantur.

XIV. ISTA tamen, quæ super origine civitatum tradita sunt, non obstant, quo minus *imperium civile a Deo esse recte dicatur.* Cum enim idem legem naturalem ab omnibus hominibus exerceri velit; & vero post multiplicatum genus humanum tam horrida vita inter homines proventura fuerit, ut legi naturali vix ullus relinqueretur locus; cujus tamen exercitium per institutas civitates egregie promovetur: ergo (cum qui jubet finem, jubere etiam censeatur media ad finem necessaria) Deus quoque mediante dictamine rationis antecedenter præcepisse humano generi multiplicato intelligitur, ut civitates, quæ summo imperio velut animantur, constituerentur ⁸. Quorum

Imperium civile quo sensu à Deo sit?
c. 3.

⁷ Exempli causâ: Si tres voces steterint pro unâ parte, quatuor pro alterâ, & quinque pro tertiâ, tum vincet, quæ quinque habet: si modo tot sint voces conspirantes, quot ex legibus civitatis universitatem repræsentare possunt. In plerisque societatibus requiritur, ut major pars totius numeri conspiraret.

⁸ Qui verò contendunt civile imperium à Deo oriri, quiddam prorsus diversum significatum esse volunt;

viz.

Cap. 6. rum ordinem quoque in divinis literis⁹ expresse adprobat, ejusque sanctimoniam peculiaribus legibus sancit, sibi que illud peculiari-ter curæ esse *testatur*.

C A P. VII.

DE PARTIBUS SUMMI IMPERII.

Partes summi imperii varia:

L. vii. c. 4.

Potestas scilicet ferendi leges:
c. 4. § 2.

I. QUÆ *Partes* sint summi imperii, & quibus modis ejusdem sese vis in civitatibus exerat, ex natura & fine earundem liquido potest colligi¹.

II. IN civitate omnes suam voluntatem submiserunt voluntati imperantium circa negotia ad salutem civitatis facientia, ut velint facere quicquid illi voluerint². Hoc ut fieri possit, necessum est, ut *imperantes civibus significant,*

viz. immediatè & specialiter à Deo fundatum esse sine pactis aut ullo humano actu interveniente: unde hujusce opinionis defensores inviolabilem quandam majestatem & sanctitatem regibus inesse quasi cælitus dimissam, sibi in mente persuadeant: quam quidem sententiam argumentis tam ex sacris literis quàm ex lumine naturali petitis stabilire aggressi sunt regii imperii fortissimi assertores; quales fuerunt HOBBSIUS, FILMERUS, LESLEIUS, & alii. Sed nil nisi nugæ agunt. Ex iis quæ supra dicta sunt, facilè patebit civile imperium aliunde originem duxisse; & neminem nisi consentientem alieno imperio subjici. Sed de hac quæstione videtis LOCKE *de Civili Imp.* Vid supra *Histor. Juris Nat.* § 51; p. 73.

quæ

quæ ipsorum circa talia sit voluntas. Istud Cap. 7. igitur faciunt non solum per mandata ad singulos directa circa negotia particularia; sed etiam per generales régulas, unde omnibus in perpetuum de agendis omittendisve constet. Per quas etiam definiri solet, quid cuique suum, quid alienum censeretur; quid in civitate pro licito, quid pro illicito, quid pro honesto aut inhonesto habendum: quid cuique ex libertate naturali supersit, aut quomodo quisque usum suorum jurium ad tranquillitatem civitatis temperare debeat; quid denique & quo modo quisque suo jure ab altero exigere queat. Hæc omnia enim liquido definita esse, ad decus & tranquillitatem civitatis plurimum facit.

III. Is porro potissimus civitatum finis est, ut homines mutua conspiratione & ope tuti sint adversus damna & injurias, quæ ab hominibus

Et inter-
minandi
atque in-
fligendi
pœnas:
c. 4. § 3.

9 “ Notandum est (inquit GROTIUS) homines non
 “ Dei præcepto sed sponte adductos experimento
 “ infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam
 “ in societatem civilem coiisse; unde ortum habet
 “ potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem
 “ PETRUS vocat: (1 Ep. ii. 13.) quanquam alibi &
 “ divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre
 “ institutum Deus probavit. ” (Rom. xiii. 1.) GROTIUS.
De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L. I. c. iii. § 17.*

² Quæ de legibus in genere ferendis supra dicta fuerunt (L. I. c. ii.) huc etiam applicari possunt.

³ De iis scilicet rebus, quas in medio reliquit lex divina; quod obiter monendum esse duxi, ne confundatur nostri

Cap. 7. minibus invicem inferri possunt & solent. Id ut obtineatur ab hominibus, quibuscum in eandem societatem conjungimur, non sufficit, ut mutuo inter se pacificentur de injuriis non inferendis; neque etiam ut nuda superioris voluntas civibus innotescat; sed opus est *metu pœnæ, & facultate eandem repræsentandi* ⁴. Quæ pœna, ut huic fini sufficiat, ita est temperanda, ut aperte majus malum sit leges violasse, quam observasse; utque adeo pœnæ acerbitas voluptati aut lucro, quod ex injuria capitur aut speratur, præponderet. Nam non possunt homines non ex duobus malis minus eligere. Licet autem multi per imminentem pœnam ab injuriis non reprimantur, id tamen inter minus frequentia habendum est; quæ plane evitare conditio humana non patitur ⁵.

IV.

nostri doctrina cum impietate Hobbesianâ, quæ fas & nefas, honestum & turpe omnino ab arbitrio principis pendere docet. HOBBS. *de Cive*, c. vi. § 9. Vid. e contra CUDWORTH. *de Æternâ & Immut. Moralit.*

⁴ Hinc oritur jus vitæ & necis. Vid. *infra*, cap. xiii.

⁵ Addendum est justam dari proportionem inter delictum & pœnam, quam observare debent legislatores; & quoad hanc proportionem imprimis respiciendum esse ad damnum, quod sustinebit civitas ex crimine perpetrato; ut quo majus hoc sit, eo graviores pœnas subiret delinquens. Porro pœnas remittere potest imperator, si modo lex quiddam duri præcipiat, vel utilitas reip. id suadeat. V. *supra*, L. I. c. ii. § 10.

⁶ De imperantis facultate judiciariâ, quæ à nonnullis *jurisdictio* vocatur, pauca hic notanda veniunt, quæ ex

IV. QUIA etiam sæpe controversiæ super Cap. 7.
 recta legum adplicatione ad facta singularia
 oriri solent, ac multa accurate expendenda oc-
 currant, si quid contra leges factum esse dica-
 tur: inde, ut inter cives tranquillitas constet, *Et lites*
 summi imperii est *lites civium cognoscere &*
decidere, singulorumque facta, quæ legibus
 contraria arguuntur, examinare, ac pœnam
 legibus convenientem dicitare & exsequi⁶. *civium de-*
cidendi.
 c. 5. § 4.

V. UT autem qui in civitatem coiverunt *Etiam po-*
 adversus extraneos tuti sint, summi imperii *testas belli*
 est *congregare, unire, & armare* tot cives, aut *& fœde-*
 eorum loco conducere, quot pro incerto nu- *rum:*
 mero & viribus hostium ad communem de- *c. 4. § 5.*
 fensionem opus visum fuerit; rursusque ubi
 expedierit pacem facere⁷. Cumque & belli
 & pacis temporibus inserviant *fœdera*, ut &
 commoda diversarum civitatum melius com-
 municari possint, & validior hostis junctis vi-

BUDDEO supplebimus. “ Ut iudicium rite procedat,
 “ ratio postulat, ut primò adsit *accusator*. Perinde
 “ autem est, siue accusatio fiat à læso, siue ab illis, qui
 “ publicâ auctoritate ad hoc sunt constituti. Deinde
 “ ut accusato concedatur *defensio*, ne non auditus
 “ damnetur. Huc pertinent *advocati*. Præterea si
 “ causa non sit liquida, ut instituat *inquisitio*. Hæc
 “ autem instituat *per testes, jusjurandum, &c. Tortura*,
 “ ut vocatur, non tam ad inquisitionem, quàm ad delicti
 “ confessionem est comparata. Denique *sententia* fera-
 “ tur, & quidem secundum *acta & probata*. Si con-
 “ scientia iudicis repugnet, iterum & quidem accu-
 “ ratori studio inquisitio instituat. ” *Phil. Pract.*
 P. II. c. iv. S. 13. § 25.

⁷ Vid. *infra*, cap. xvi.

ribus

Cap. 7. *ribus repelli, aut in ordinem redigi queat; penes summum quoque imperium erit, utri- que tempori inservientia fœdera inire, univer- sosque subditos ad ea servanda obstringere, simulque exinde redundantia commoda in ci- vitem derivare*⁸.

*Nec non
creandi
magistra-
tus:*

c. 4. § 6.

VI. CUM etiam civitatis amplæ negotia, tam belli quam pacis tempore occurrentia, ab uno homine sine *ministris & magistratibus* exe- cutioni dari nequeant; opus erit ab summo imperio constitui homines, qui ipsius vice controversias civium examinent, vicinorum consilia explorent, milites gubernent, opes civitatis colligant, & dispensent, ac denique utilitati civitatis undique prospiciant. Quos ipsos summus imperans ad officium faciendum compellere, gestorumque rationes poscere po- test ac debet⁹.

*Imperandi
tributa &
vectigalia:*
c. 4. § 7.

VII. QUIA porro nec belli nec pacis tem- pore civitatis negotia sine *sumtibus* geri pos- sunt, summi imperii est adigere cives, ut eos- dem

⁸ Vid. *infra*, cap. xvii.

⁹ Vid. *infra*, cap. xi. § 9.

¹⁰ Vid. *infra*, cap. xi. §. 10.

¹¹ De jure imperantis *in rebus sacris* gravis est inter eruditos contentio: neque nostri est tantas lites componere. Sed ne quæstio intacta maneat, sententiam cl. BUDDI, quæ mihi maxima ex parte arridet, lectoribus sistam. “ Ut rite intelligatur, quousque summo imperanti hoc competat, duo sunt observanda: pri- mo imperantem tum absolute *ut imperantem*, tum ut *imperantem Christianæ religioni addictum* posse confi- derari, sed in ipsa reipublicæ administratione, hæc debere

dem suppeditent. Id quod variis modis contingit ; puta, si vel cives aliquam bonorum aut proventuum regionis abs se ineffæ partem ad hos usus seponant, vel singuli cives de suis bonis conferant, simulque ubi opus sit operas suas præbeant ; vel si vectigalia imponantur mercibus, quæ importantur, & exportantur (quorum illud tamen magis cives, hoc exteros onerat) aut si de pretio rerum, quæ consumuntur, modice pars decidatur ¹⁰.

VIII. DENIQUE cum singulorum actiones à sua cujusque opinione regantur ; plerique autem de rebus ita soleant judicare, prout asueverunt, & prout communiter judicari vident ; paucissimi proprio ingenio vera & honesta dispicere queant : inde civitati expedit, ut publice ejusmodi *doctrinis* personet, quæ cum recto fine & usu civitatum congruunt, simulque animi civium à puero istis imbuantur. Ejusmodi igitur doctrinas qui publice doceant, summi imperii est constituere ¹¹.

*Disponendæ
de publicis
doctrinis.
c. 4. § 8.*

IX.

“ debere esse conjunctissima : deinde religionem
“ Christianam quoad *externa*, directione quadam opus
“ habere, sed hanc directionem ita instituendam esse,
“ ne indoli & naturæ hujus religionis adversetur.
“ Hæc adeo clara esse arbitror, ut à nemine in dubium
“ vocari possint.

“ Hisce præmissis, assero, primo summum imperan-
“ tem obligatum esse ut impediatur, ne religio talis in-
“ troducatur, quæ statum civitatis evertere, aut tran-
“ quillitatem per se turbare possit : multo minus itaque
“ *atheismo* locum concedet, cum hic palam salutem civi-
“ tatis adversetur : deinde summum imperantem ut

Cap. 7.

Quæ impe-
rii partes
natura
sunt indi-
visæ.

IX. SUNT autem istæ partes summi impe-
rii naturaliter ita *connexæ*, ut, siquidem regu-
laris forma civitati constare debeat, omnes &
singulæ penes unum radicaliter esse debeant.
Nam si una vel altera plane abfuerit, man-
c. I. § II. cum erit imperium, nec ad finem civitatis
pro-

“ *Christianum*, obligatum esse, ad salutem æternam
“ suorum civium promovendam, & hunc in finem illi
“ omnem operam navandam esse, ut vera religio flo-
“ reat ; sed per vim eam propugnare nequit, cum na-
“ tura veræ religionis hoc non exigat, nec permittat ;
“ interim impedimenta, quæ obstant quo minus flo-
“ reat, aut in integritate sua conservetur, recte remo-
“ vere potest: non autem summi imperantis est
“ *prædicare verbum, administrare sacramenta, &c.* nam-
“ que nec natura reipublicæ, nec officium summi
“ imperantis, nec indoles Christianæ religionis hoc
“ requirunt.

“ Hæc cum satis manifesta sint, haud difficulter
“ quibus partibus jus majestatis circa sacra, absolvatur,
“ intelligitur. Nimirum, summus imperans curare
“ debet, ut idonei *ministri* constituentur, sed ita ut
“ invitis nemo obrudatur, nisi manifesta sit auditorum
“ malitia: Summus imperans corruptam ecclesiam
“ quoad mores, & quoad dogmata, *reformare* potest :
“ Summus imperans ad religionem quandam amplex-
“ tendam neminem cogere potest: si nova *hæresis*
“ ingruat, prohibere doctoribus potest, ne nova dog-
“ mata disseminent, nisi forte pacta specialia obstant,
“ quod si nihilominus id faciant, punire eos potest ;
“ quidni enim hanc malitiam ut cætera delicta rem-
“ publicam turbantia, punire possit ? *Seductos* in qui-
“ bus nulla est malitia, punire nequit, præsertim si
“ error per se rempublicam non turbet ; omnem tamen
“ operam navare debet, ut in rectam viam revocen-
“ tur: Summus imperans *ceremonias & ritus sacros* præ-
“ scribere potest, in quantum cum ipsa religione non
“ pugnant:

procurandum idoneum. Sin autem istæ divi- Cap. 7.
dantur, ita ut quædam radicaliter sint penes
unum, reliquæ penes alium; irregularem
remp. & male cohærentem emergere neces-
sum est ¹².

C A P.

“ pugnant: huc & pertinet *indictio festorum, &c.*
“ Summus imperans recte convocat *concilia*, eadem di-
“ rigit, iisdem præest, & illorum decretis vim obli-
“ gandi civilem addit; *disputationibus* quoque de rebus
“ sacris modum, limites, & formam præscribere po-
“ test: qui sacris operantur, omnino summo imperan-
“ ti sunt subjecti, hoc enim requirit reipublicæ salus;
“ Ad summum imperantem pertinet administratio
“ suprema *honorum ecclesiasticorum*, constat enim quod
“ bona ecclesiastica revera sint publica, adeoque sum-
“ mi imperantis, ad certos saltem usus destinata, hinc
“ & urgente necessitate ea abalienare, aut in alios con-
“ vertere usus, potest. Qui autem temere hoc facit,
“ animum Numinis & religionis contemptorem palam
“ prodit. Denique & constitutio *fori ecclesiastici* huc
“ pertinet. De cæteris autem ex hætenus dictis
“ iudicium ferri potest.

“ Ita ergo cum intelligatur, quænam juris hujus sint
“ partes, nunc quod soli imperanti hoc competat, pro-
“ bo: primo quia natura civitatis requirit, ut omnium
“ rerum & negotiorum suprema administratio sit penes
“ summum imperantem: deinde, quia nec natura
“ religionis, nec ecclesiæ Christianæ requirit, ut penes
“ alium quam supremum imperantem sacrorum sit
“ dispensatio; & denique quia exemplis, & aucto-
“ ritate veteris ecclesiæ, idem comprobari potest.”
*Phil. Pract. P. II. c. iv. S. 13. § 19—22. Vid. su-
pra Hist. Juris. Nat. not. 88. p. 80.*

¹² Sed nil vetat quo minùs imperium inter plures
dividatur, ut forma sit *Aristocratia*, vel *mixta Monar-
chia*; & ut diversis imperii partibus diversæ constitu-
antur potestates. Sic in Britannia suprema potestas

C A P. VIII.

DE FORMIS RERUMPUBLICARUM.

Forma rerump. varia.
L. 7. c. 5. I. **S**UMMUM imperium, prout vel in uno homine vel in uno concilio ex paucis aut universis constante reperitur, diversas formas rerump. producere solet.

Vel regulares vel irregulares.
c. 5. § 2. II. **S**UNT autem formæ civitatis vel regulares vel irregulares. Illæ sunt, ubi imperium summum in uno subjecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsam ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenset. Ubi hoc non deprehenditur, irregularis forma civitatis erit.

Illæ Monarchia, Aristocratia, Democratia.
c. 5. § 3. III. **C**IVITATIS regularis tres sunt formæ. Prima, quando summum imperium est penes unum hominem; & dicitur *Monarchia*. Altera, quando summum imperium est penes concilium ex selectis duntaxat civibus constans; & vocatur *Aristocratia*. Tertia, quando summum imperium est penes concilium ex universis patribus-familias constans; & appellatur *Democratia*. In prima is, qui re-

Regi & consilio optimatum & populi (quod *Parliamentum* vocant) competit; attamen *Regi* soli quædam potestates peculiariter adhærent, v. g. jus belli & pacis, administratio legum; & similiter quædam *Parlamento*, v. g. jus indicendi tributa; & quædam utrique conjunctim, v. g. jus leges ferendi & abrogandi.

L. II. DE FORMIS RERUM PUBLICARUM.

439

rum potitur, dicitur *Monarcha*; in secunda, *Optimates*; in tertia, *Populus*.

IV. IN omnibus hisce formis potestas quidem est eadem. Sed in eo insignem habet *commoditatem* monarchia præ reliquis formis, quod in ea ut deliberetur & decernatur, i. e. ut imperium actu exerceatur, non opus sit temporibus & locis condictis, sed quovis loco & tempore deliberari & decerni possit; sic ut Monarcha semper in proxima sit potentia ad actus imperii exercendos. Sed ut *Optimates* & *Populus*, qui non sunt una persona naturalis, decernant, necessum est, ut certo loco & tempore conveniant ibique super negotiis publicis deliberent & decernant: cum alio modo voluntas senatus ac populi, quæ ex conspirantibus majoris partis sententiis resultat, cognosci nequeat.

Monarchia præ aliis commoditas.
c. 5. § 9.

V. CÆTERUM uti circa alia jura, ita circa summum imperium contingit, ut id alicubi bene, alicubi pravè & imprudenter administretur. Unde fit, ut aliæ civitates *sanæ*, aliæ *morbidæ* & *corruptæ* dicantur: etsi propter istiusmodi morbos, peculiare formas aut species rerumpublicarum comminisci necessum

Vitia civitatis, aut hominum, aut status.
c. 5. § 10.

¹ Singulæ civitatum formæ & commoda & incommoda sibi adjuncta habent: de quibus auctores plurima disceptarunt. Neque tamen (ut cum OTTONE loquar) magna hujus disceptationis est utilitas: nam optima forma est, quæ cum genio populi cujusque maxime convenit. Est quoddam genus naturâ factum ad herum recipiendum, aliud ad regem, aliud reip. aptum, & æqualitatis amans, ut pulchrè ARISTOTELES exemplis docuit, *Polit. L. VII. c. vii.*

Cap. 8. non fit. Eorum autem morborum, quibus civitates infestantur, alii *in hominibus*, alii *in ipso statu* hærent. Inde alia *vitia hominum*, alia *vitia status* audiunt.

Vitia hominum in Monarchia.

VI. *Vitia hominum in Monarchia* sunt, si qui solium obtinet, regnandi artibus destituitur, nullaque aut non sufficiente reipubl. cura tangitur, eamque pravorum ministrorum ambitioni aut avaritiæ lacerandam prostituit; si sævitia & iracundia idem est terribilis; si etiam citra necessitatem remp. in casum dare gaudet; si quæ ad tolerandos sumptus reip. conferuntur, luxu, aut per inconsultas largitiones dissipat; si pecunias civibus extortas præter rationem accumulatur; si contumeliosus, si injustus est; & si quæ sunt alia, per quæ mali nomen principis comparatur.

Vitia hominum in Aristocratia.

c. 5. §. 8.

VII. *Vitia hominum in Aristocratia* sunt, si per ambitum, pravaque artes via in senatum patet viris improbis aut ineptis, exclusis melioribus; si optimates factionibus distrahantur; si plebe tanquam mancipiis abuti, & bona civitatis augendo privato patrimonio intervertere student.

Vitia hominum in Democratia.

c. 5 § 5.

VIII. *Vitia hominum in Democratia* sunt, si inepti & turbulenti homines turbulenter & importune sententias suas tueri solent; si egregiæ & reip. non prægraves virtutes opprimuntur; si per levitatem leges temere figuntur atque refiguntur, & quæ modo placuerunt mox citra rationem displicent; si sordidi & inepti homines rebus gerendis præficiuntur.

IX. *Vitia*

IX. *Vitia hominum*, quæ in *quavis civitate* Cap. 8.
speciem cadunt, sunt; si, quibus imperii
 administratio incumbit, officio suo negligenter
 aut prave funguntur; & si cives, quibus sola
 obsequii gloria relicta est, frænum mordent.

*Vitia ho-
 minum in
 quavis for-
 ma.*

X. *AST Vitia Status* sunt, ubi leges aut in-
 stituta civitatis non sunt attemperata ad ge-
 nium populi, aut regionis; ut ubi eadem ci-
 ves disponunt ad turbas internas, aut ad iusta
 vicinorum odia incurrenda; aut si eosdem in-
 eptos reddunt ad obeundas functiones, quæ
 reip. servandæ sunt necessariæ: puta, si per
 leges civitatis non possint non in imbellem
 segnitiam resolvi, aut inidonei ad pacem feren-
 dam reddi; aut si leges fundamentales ita
 sint dispositæ, ut per eas negotia publica
 non possint non tarde aut difficulter expediri².

*Vitia status
 nonnulla
 notata.*

XI. *MORBIDIS* ejusmodi rebus publ. mul-
 ti peculiaria quoque vocabula adplicant; ita
 ut vitiosa Monarchia vocetur *Tyrannis*; viti-
 osus status paucorum *Oligarchia*; vitiosus sta-
 tus popularis *Ochlocratia*. Etsi frequenter con-
 tingat, ut multi per isthæc vocabula *non tam*
morbum reip. quam suum affectum aut displi-
centiam in præsentem statum, imperantesve ex-
 primant. Sæpe enim, cui vel Rex vel status
 Monarchicus displicet, Tyrannum aut Domi-
 num solet vocare etiam legitimum & bonum
 principem, præsertim ubi is leges severe exse-
 quitur. Sic & cui dolet Senatu se excludi,

*Tyrannis,
 Oligar-
 chia, Och-
 locratia,
 que?*

² Ut in *Poloniâ*, ubi in concilio (quod *Diet* appel-
 lant) omnium ad unum consensus requiritur, ut quid-
 dam ratum sit.

Cap. 8. cum tamen aliis senatoribus inferiorem sese hautquaquam arbitretur; per contemptum & invidiam ὀλίγους illos vocat, q. d. paucos quosdam, qui cum nulla re cæteros emineant, in pares tamen aut meliores non sine fastu imperium exercent. Denique superbo homines ingenio, & quibus æqualitas popularis invisa est, ubi in Democratia pari omnes jure de republ. suffragia ferre vident, cum tamen in quavis civitate plebis maximus sit numerus; Ochlocratiam id vocant, q. d. statum, ubi vilis turba rerum potitur, nec egregiis viris, quales ipsi se ducunt, aliqua prærogativa relinquitur.

*Reipublica
irregularis
varia species.*

XII. *Respublica irregularis* est, in qua non ita perfecte unio illa, in qua essentia civitatis consistit, deprehenditur: idque non per modum morbi, aut vitii in administratione reip. hærentis; sed ut publica lege aut consuetudine ea velut legitima sit recepta. Cum autem aberrationum a rectitudine infiniti esse modi queant, non possunt etiam irregularium rerump. certæ & definitæ species constitui. Indoles tamen ejus ex uno aut altero exemplo plane potest intelligi. v. g. Si in aliqua republica senatus & populus summo utrinque
jure

³ Hic autem recte notat OTTO non ideo labe aut vitio adspergi remp. quod irregularis est. Irregularis forsitan vocabitur regni Britannici forma, (quippe quod in eo suprema potestas regi, optimatibus & populo conjunctim attribuitur) quam tamen optimè constitutam esse compertum fuit. Ipse CICERO remp. tripliciter temperatam optimè constitutam judicavit.

jure negotia publica tractent, ita ut neuter alteri obnoxius sit. Aut si in regno aliquo procerum potentia ita invaluerit, ut regi deinceps non alio modo, quam inæquales fœderati subsint.

XIII. *Systemata civitatum* vocamus, ubi plures perfectæ civitates aliquo peculiari vinculo ita connectuntur, ut ipsarum vires fere pro unius civitatis viribus haberi queant. Exsurgunt autem systemata *duplici* potissimum modo: uno per communem Regem, altero per fœdus.

XIV. *Mediante communi Rege systema* emergit, quando plura separata regna vel ex conventionem, vel ex occasione matrimonii, hæreditatis, aut victoriæ, unum & eundem habent regem: ita tamen ut ideo in unum regnum non coalescant, sed singula juxta suas leges fundamentales a communi rege administrantur.

XV. *Altera species systematum* provenit, quando plures civitates vicinæ perpetuo fœdere ita connectuntur, ut aliquas partes summi imperii, quæ præcipue defensionem contra extraneos spectant, non nisi consensu omnium exercere velint, salva manente de cætero singularum civitatum libertate & independentia.

Sic enim scribit de Rep. apud NONIUM: *Statuo esse optimè constitutam remp. quæ ex tribus illis generibus, regio optimatum & populari confusa modicè, nec puniendo irritet animum, immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentia cives deteriores reddat.*

4 Ut in *Belgio Fœderato*, cujus singulæ provinciæ propriam remp. constituunt; & omnes in rebus communis defensionis contra extraneos junguntur.

C A P. IX.

DE AFFECTIONIBUS IMPERII CIVILIS.

Imperium civitatis summum est.

L. 7. c. 6.

I. **H**ABET hoc omne imperium, quo universa aliqua civitas regitur, in qualibet reip. forma; ut sit *summum*, i. e. in sui exercitio a nullo homine tanquam superiore dependens, sed ex proprio iudicio & arbitrio sese exferens, sic ut ejusdem actus a nemine tanquam superiore queant irriti reddi ¹.

Adeoque in terris independens.

c. 6. § 2.

II. INDE etiam est, quod idem imperium sit ἀνυπεύθυνον ², seu *nemini mortalium obstrictum ad reddendas rationes* eo cum effectu, ut si eas alteri non adprobaverit, pœnis humanis aut coercitioni, velut a superiore profectis, eonamine sit obnoxium ³.

¹ Conf. GROTI. *De Jure B. & P. L. I. c. iii. iv.*

² ARISTOT. *Polit. L. IV. c. x.*

³ Conf. HOBBS. *De Cive*, c. vi. § 14.

⁴ Illud imperatorem præclare admonet CLAUDIANUS. *De Cons. Honor. iv. 296.*

*In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi; tunc observantior equi
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Authorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.*

III. CUI

III. CUI conjunctum est, ut idem summum imperium *legibus humanis & civilibus*, ut talibus, *sit superius*, iisdemque adeo directe non obstringatur. Istæ enim leges a summo imperio tam in origine, quam in duratione dependent. Inde fieri non potest, ut per istas idem obligetur; cum alias idem seipso superius foret. Etsi ubi summus imperans quædam civibus lege injunxerit, quorum materia in ipsum quoque cadit, decorum sit & ad auctoritatem legi addendam proficuum, ut ad eadem iste ultro sese componat ⁴.

IV. HABET denique & peculiarem *sanctimoniam* summum imperium, ut non solum ejus jussis legitimis resistere nefas sit, sed & ejusdem asperitas, non secus atque a probis liberis parentum morositas, a civibus sit patienter ferenda. Quin & ubi atrocissimas injurias intentaverit, singuli potius fuga sibi consulent, aut quantamcunque calamitatem sustinebunt, quam ferrum in durum quidem, sed tamen parentem patriæ stringent ⁵.

V. PRÆ-

⁵ Regem timendum & honorandum esse omnes boni fatentur & suadent; etiam malum & injuriosum diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia. Itaque nequaquam audiendi sunt, qui summos imperantes, quoties imperio suo male utuntur, protinus coercendos esse docent. Non videtur autem omnino negandum jus populi ad injurias propulsandas; sed distinguendum est cum BARBEYRAECIO (ad GROTIUM, *De Jure B. & P. L. I. c. iv. § 2.*) inter injurias *dubias & tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris generis sunt, eas pati quisque debet, non propter principem,

Cap. 9.
 Legibusque
 civilibus
 superius :
 c. 6. § 3.

Sanctum-
 que, cui
 resistere
 nefas.
 c. 6. § 5.

Cap. 9.

*Summum
imperium
alibi abso-
lutum;*
c. 6. § 7.

V. PRÆTEREA summum imperium, in

Monarchiis potissimum & Aristocratiis, ali-
cubi *absolutum*, alicubi *limitatum* deprehē-
ditur. *Absolutum imperium* monarcha habere
dicitur, qui illud administrare potest proprio
ex judicio, non ad normam certorum ac per-
petuorum statutorum, sed prout præsens re-
rum conditio videtur exigere, quique adeo
proprium ad arbitrium salutem reipubl. prout
ejusdem tempora postulaverit, procurat.

*Alibi certis
limitibus
circum-
scriptum.*
c. 6. § 8.

VI. VERUM quia unius hominis judicium
ab erroribus non est immune, & voluntas in
prava

principem, qui nequidem minimam injuriam inferendi
jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris
autem generis nemo pati tenetur; easque repelli finis
ipse civitatum constitutarum postulat: tantum abest ut
vetet. Confitentem habemus ipsum GROTIUM, for-
tissimum regiae majestatis & inviolabilis sanctimoniae
assertorem, casus summæ necessitatis tacitam habere
exceptionem, & in gravissimo & certissimo discrimine
legem de non resistendo nos non obligare; adhibitâ
tantum cautione, in tali periculo personæ regis par-
cendum. Qui se hostem populi totius profitetur, (ver-
bis GROTIANIS utor) is eo ipso abdicat regnum. *De
Jure B. & P. L. I. c. iv. § 7, II.* Similiter BUDDE-
US: Cum imperans hostilem erga rempublicam induit
animum, atque in tyrannum degenerat, omnino ut illi
resistatur, par est. Hoc natura & finis civilis societa-
tis postulat, inquam homines coiverunt, non ut perde-
rentur sed ut conservarentur. Multo magis hoc tum
licet, si imperantis limitata sit potestas, atque status
aut ordines regni in consortium summi imperii quo-
dammodo veniunt. In eo tamen citra controversiam
fallitur GROTIUS, dum populo jus puniendi principem
seu summum imperantem tribuit. Cum enim Populus
summo

prava flexilis, in tanta cum primis libertate; quibusdam populis consultum visum, ejus *imperii exercitium certis limitibus circumscribere*⁶. Cap. 9.
 Id quod factum, dum ad certas leges circa administrationem partium imperii in delatione regni regem adstrinxerunt; & si quando negotia summam rerum spectantia, quæque in antecessum, definiri nequeunt, inciderent, voluerunt ea suscipi non nisi præsciente & consentiente populo, aut ejusdem deputatis in comitia convocatis, ut eo minor occasio regi præbeatur a salute regni aberrandi.

summo imperanti resistere potest, hoc fit per modum belli, non per modum iudicii & pœnæ, quæ superiorem supponit. Populus autem non est superior summo imperante. Interim etiam quoad facultatem resistendi, quam populo tribuimus, certi observandi sunt gradus. *Primo* enim, cum summi imperantes aliquid jubent, quod legibus divinis adversatur, fas est non obedire. *Act. 4. 9.* Sed non statim vim usurpare licet. *Deinde*, si ipse imperans vim addat, incipiatque sævire in innocentes, sed, ut hactenus remp. directè non perfundet, quidvis potius præsertim religionis causâ tolerandum, quam violenter resistendum est, exemplo christianorum primitivæ ecclesiæ. *Denique*, si non tantum in innocentes sæviat, sed leges etiam fundamentales violet & cuncta conturbet, tum demum ei ut hosti resistere licet. *Theol. Moral. P. II. c. iii. S. 7. § 9.* Ut paucis dicam: urgente tantum summâ necessitate, i. e. cum respublica aliter servari nequeat, supremo magistratui resistere licet.

⁶ Manifestum est igitur, id iniquè admodum statutum esse ab HOBBSIO, *Summum imperium neque vivibus civitatis neque ullâ aliâ limitandum.* De Cive, c. vi. § 18.

Regna habentur in patrimonio vel usu-fructu.

§ 14—16.

Gratius. p. 108.
108.

VII. SOLET denique in regnis occurrere aliquod discrimen circa *modum habendi* regnum, qui non in omnibus æqualis deprehenditur. Quidam enim reges dicuntur regnum suum habere *in patrimonio*, ita ut illud pro libitu dividere, alienare, transferre possint, in quemcunque voluerint. Quod potissimum continget illis, qui armis regnum sibi quæfivere, ac suum sibi populum ipsi fecerunt. Reliqui autem reges, qui ultro a populo sunt adsciti, etsi summo jure imperium exercent; regnum tamen pro libitu dividere, alienare, aut transferre nequeunt; sed in eo ad successores demittendo legem fundamentalem, aut consuetudinem in populo receptam sequi tenentur; eoque a quibusdam certo respectu cum *usufructuariis* comparantur⁷.

C A P. X.

DE MODIS ADQUIRENDI IMPERIUM, *imprimis* MONARCHICUM.

Imperii adquirendi duplex modus: L. vii. c. 7.

QUANQUAM ad quodvis Imperium legitimum constituendum *consensus* subjectorum requiratur; is tamen non ubique

⁷ Similiter GROTIUS: " Summum imperium dictator Romanus habebat jure *temporario*: Reges plerique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure *usufructuario*: at quidam reges *pleno jure* proprietatis, ut qui justo bello imperium quæfiverunt, aut in quorum ditionem
" populus

que pari modo elicitur. Interdum enim Cap. 10.
per violentiam bellicam aliqui adiguntur in
 victoris imperium consentire; interdum *ul-*
tro ad aliquem principem constituendum cives
 accedunt ¹.

II. *Modus* acquirendi imperii *violentus* so- *Violentus*
 let vocari *occupatio*, quando scilicet aliquis, *per occupa-*
 iusta bellandi causa subnixus, favente vi ar- *tionem, e-*
 morum ac fortuna, populum aliquem eo re- *jusque ti-*
 digit, ut ipsius deinceps imperio sese subjicere *tulus:*
 cogatur. Cujus imperii **legitimus** titulus non *c. 7. § 3.*
 inde solum deducitur, quod **victor**, si rigore
 belli voluisset uti, vitam **plane** victis adimere
 potuisset, atque sic, dum minore istos incom-
 modo defungi patitur, clementiæ insuper lau-
 dem nanciscatur: sed & quod cum altero in
 bellum descendens, quem ipse antea læferat, &
 cui æquam satisfactionem præbere renuit, om-
 nes suas fortunas aleæ martis exponat, sic ut
 jam in antecessum tacite confenserit in quam-
 cunque conditionem, quam eventus belli ipsi
 est assignaturus.

III. *Ultroneo* autem *consensu* populi paratur *Consensu,*
 regnum interveniente *electione*, qua populus *per electio-*
 constituendus, aut jam constitutus, ultro cer- *nem à po-*
 tum hominem, suo judicio imperii capacem, *pulo fact-*
 designat; cui quando decretum populi fuerit *am.*
c. 7. § 6.

“ populus aliquis, majoris mali vitandi causâ, ita se
 “ dedit, ut nihil exciperetur. ” *De Jure B. & P.*
 L. I. c. iii. § II. Ubi rectè notat BARBEYRACCIUS,
 re verâ nullum omnino regnum esse in *patrimonio*, nisi
 ex consensu expresso vel tacito populi.

¹ Conf. GROT. *De Jure B. & P.* L. II. c. vii.

fig-

Cap. 10. significatum, idque ille acceptaverit, promisso populi obsequio imperium confertur.

Interregnum, ejusque incommodum.
c. 7. § 7.

IV. ELECTIONEM in civitate jam constituta, siquidem illa suscipiatur rege priore defuncto, antecedere solet *interregnum*. In quo licet ad imperfectam formam recidat civitas, dum cives primo tantum pacto inter se connectuntur: multum tamen firmitatis ei adhuc addit nomen & affectus communis patriæ, civiumque plerorumque fortunæ isti loco fere affixæ; quæ bonos cives subigunt, ut ultro tantisper pacem inter se colant, & quantocyus ad plenum imperium instaurandum incumbant. Etsi magnopere ad incommoda, ex interregnis oriri apta, evitanda faciat, si in antecessum constituentur, penes quos folio vacante interim reip. administratio esse debeat².

Successio constituta arbitrio regis vel populi.

V. CÆTERUM alicubi quidem singulis monarchis defunctis nova instituitur electio. Alicubi autem regnum ea lege in alterum confertur, ut citra novam intervenientem electionem in alios per successionem transeat. Illud jus successionis constituitur vel *arbitrio ipsius regis*, vel *arbitrio populi*.

In priori disponit monarcha pro libitu.

VI. Reges, qui regnum suum habent in patrimonio, pro libitu *super successione* possunt *disponere*; quorum dispositio æque ac privatorum testamentum observabitur, præsertim ubi abs aliquo regnum fuerit conditum ac partum. Ubi licebit ipsis, si placuerit,

² Ubi regnum hæreditarium est, non datur interregnum: unde vox illa in Britannia valet, *Regem non mori*.

regnum inter plures liberos dividere, etiam Cap. 10. filiabus non exclusis; imo & hæredem instituere filium adoptivum, naturalem, aut qui nulla plane cognatione ipsi est junctus.

VII. VERUM ubi ejusmodi rex super sua Si nihil disposuerit, præsumitur, quid præsumendum? successione nihil peculiariter disposuit, præsumitur, Primo, eum nequaquam regnum suum secum exspirare velle, sed ut omnino in liberos suos propter communem mortalium affectum id devolvatur. Dein ut post ipsum monarchica forma conservetur, quippe quam ipse suo exemplo comprobavit. Tum ut regnum maneat indivisum; quippe cum divisio cum regni juxta & familiæ regię convulsione sit conjuncta. Præterea ut inter pares gradu mas præferatur fœminæ, primogenitus deinceps genitis. Denique ut liberis deficientibus ad proximum quemque sanguine regnum devolvatur.

VIII. IN illis autem regnis, quæ ab initio Populus ultronea populi voluntate sunt constituta, ordo quando & qualem successione *successionis originarie ab ejusdem populi voluntate* dependet. Qui ubi in regem una cum nem definiat? imperio jus quoque successoris constituendi contulerit, succedet quem hic voluerit. Ubi hoc non fuit factum, id jus populus sibi reservasse intelligitur. Cui si placuit in electum regem hæreditario jure regnum conferre, ordinem succedendi vel simplicibus hæreditatibus consimilem, quantum falus regni admittit, effecit; vel *peculiari* ipsum *ratione* temperavit.

IX. UBI *simpliciter* populus regem jusserit In hoc successione generi non nulla nota. hæreditario jure regnum obtinere, nec quid peculiariter addiderit; voluit quidem, ut regnum tanda.

Cap. 10. num eo ordine devolvatur, quo privatæ hæreditates ; sed non sine aliquo temperamento. Nam in hisce fere ut a privatis hæreditatibus discedat successio in regnis, salus civitatum requirit. I. Ut regnum sit individuum. II. Ut successio stet intra eos, qui a primo rege descendunt. III. Ne succedant, nisi qui nati sunt secundum leges patriæ, non nothi tantum, sed & adoptivi. IV. Ut in pari gradu mares præferantur foeminis, etiam majoribus natu. V. Ut successor regnum agnoscat tanquam beneficium populi, non tanquam beneficium antecessoris ³.

Successio linealis in quo consistat ?

X. VERUM quia facile inextricabiles controversiæ oriri poterant, uter ex familia regnatricæ nuper defunctum proxima cognatione contingeret, ubi ab autore stirpis longius discessum fuerat ; inde multos apud populos *successio linealis* introducta est. Quæ in hoc consistit, ut prout quisque ab autore stirpis regnatricis descendit, ita lineam velut perpendicularem constituat ; & inde quilibet ad regnum vocetur, prout ipsius linea alias præcedit ; nec de una linea in alteram fiat transitus, quoad ex priorè aliquis adhuc supersit ; licet forte existat, qui propiore gradu proxime defunctum regem attingat ⁴.

Species ejus dua, cognatica & agnatica.

XI. SUCCESSIONIS linealis usitatissimæ sunt

³ Has regulas ex GROTIÏO transtulit noster. *De Jure B. & P. L. II. c. vii. § 14—18.*

⁴ Talis ordo succedendi in Britannia præscriptus est.

Species

species *Cognatica*, & *Agnatica*. In illa foeminae Cap. 10.
non excluduntur, sed postponuntur maribus in
eadem linea, ita ut etiam ad ipsas fiat regres-
sus, si mares potiori aut pari gradu defecerint.
Hæc autem foeminas, & ex hisce natos etiam
mares in perpetuum excludit ^s.

XII. UBI super successione in regno patri- *Lites super*
moniali controversia oriatur, optimum fuerit *successione*
ad arbitros ex familia regia ire. Si successio *à quo divi-*
fuerit voluntate populi constituta, declaratio *menda?*
populi dubium tollet.

C A P. XI.

DE OFFICIO SUMMORUM IMPERAN-
TIUM.

I. Q UIBUS præceptis Officium Sum- *Officia*
morum Imperantium constet, ex in- *summi im-*
dole ac sine civitatum, nec non *perantis:*
summi imperii partibus, perspicue colli- *L. 7. c. 9.*
gitur.

II. UBI ante omnia requiritur, ut impe- *Ante om-*
rantes ipsi diligenter *discant, quæ ad plenam* *nia quid*
ejus officii cognitionem pertinent; cum nemo *sui officii*
laudabiliter exercere possit quod non probe *fit, bene*
novisse.
c. 9. § 2.

^s Sic in Gallia foeminae ab imperio excluduntur ex
lege *Salica*; quæ (teste GRONOVIO) exinde nomen
sortita est, quod in terrâ *Salica* nulla portio heredita-
ris mulieri veniat, sed ad virilem sexum tota terræ
hereditas perveniat.

Cap. II. didicit. Unde principi sequeſtranda illa ſtudia, quæ ad huncce finem nihil faciunt. Circumcidendæ quoque voluptates, oblectationes, vanæque occupationes, quatenus iſtum finem intercipiunt. Ideo & in familiaritatem admittendi viri cordati, rerumque humanarum periti: aduſatores, nugatores, & qui præter inania nihil didicerunt, procul arcendi. Enimvero, ut generalia prudentiæ rectricis præcepta rite adplicare norit; quam penitiſſime ipſi conditio ſui ſtatus, ſubjectique indoles populi eſt cognoscenda¹. Illiſque præterea virtutibus cumprimis ſtudendum, quarum uſus in tantæ molis adminiſtratione maxime concipitur; moreſque ad tanti ſaſtigii dignitatem componendi².

*Salutem
populi ſum-
mam legem
habere.*

c. 9. § 3.

III. GENERALIS lex ſummorum imperantium eſt hæc, *Salus populi ſuprema lex eſt*³. Ea enim intentione in iſtos imperium eſt collatum, ut per id procuraretur finis, ob quem civitates ſunt inſtitutæ. Inde credere iidem debent, nihil ſibi privatim expedire, quod non idem expedit civitati.

*Disciplina
publica
cives af-
ſueſcere.*

c. 9. § 4.

IV. AD internam civitatum tranquillitatem requiritur, ut voluntates civium ita temperentur, & dirigantur, prout ſaluti civitatis

¹ “ Senatori eſt neceſſarium (inquit CICERO) noſſe
“ rempublicam; id quod latè patet quid habeat mili-
“ tum, quid valeat ærario, quos ſocios habeat, quos
“ amicos, quos ſtipendiarios, quâ quiſque ſit lege, con-
“ ditione, fœdere; tenere conſuetudinem decernen-
“ di, noſſe exempla majorum.” *De Leg.* III.
xviii.

expedit.

expedit. Inde summorum imperantium est Cap. II.
 non solum idoneas ei fini *leges* præscribere ;
 sed & *publicam disciplinam* ita sancire, ut non
 tam metu suppliciorum, quam assuetudine,
 cives ad legum præscripta sese componant. Ad
 quem finem quoque facit curare, ut doctrina
 Christiana, pura illa & sincera, in civitate
 vigeat ; ac in scholis publicis talia dogmata
 tradantur, quæ cum fine civitatum conveni-
 unt ⁴.

V. AD eundem finem expedit, perscriptas *Leges cla-*
 habere *leges perspicuas & planas* circa nego- *ras nec ni-*
 tia, quæ frequentissime inter cives versari so- *mis mul-*
 lent. Non tamen plura legibus civilibus san- *tas, ferre.*
 cienda sunt, quam ad bonum civitatis & ci- *c. 9. § 5.*
 vium conducunt. Nam cum de eo, quod fa-
 cere vel non facere debent, sæpius per ratio-
 nem naturalem, quam per scientiam legum
 homines deliberare solent ; ubi plures *leges*
 sunt, quam ut facile memoria comprehendi
 queant ; & per eas prohibeantur ea, quæ ra-
 tio per se non prohibet ; necesse est, ut per
 ignorantiam sine ulla prava intentione inci-
 dant in *leges*, tanquam in laqueos. Quo ipso
 civibus per imperantes supervacuum incom-
 modum conciliatur ; quod est contra finem
 civitatum ⁵.

² Vid. BARBEYRACC. ad opus majus. L. vii. c. ix.
 § 2, 3. qui ibidem plurima pulchra ac utilia de princi-
 pum officiis collegit.

³ CICERO. *De Leg.* III. iii.

⁴ Vid. *supra*, c. xii. § 8.

⁵ *Corruptissima rep. plurime leges.* TACIT. Ann. III. xxvii.

Cap. II.

VI. QUIA autem frustra feruntur leges, si impune eas violari tolerant Summi Imperantes; igitur horum est *exsecutionem* earundem procurare; utque quivis suo jure potiatur, citra lentas moras, elusiones atque vexationes, efficere: *pœnas* quoque sumere pro cujusque facti conditione, transgressorisque intentione & malitia: nec sine sufficiente causa veniam indulgere; cum iniquum sit & ad irritandos civium animos efficacissimum, æqualiter meritos, cæteris paribus non æqualiter tractare⁶.

Exsecutionem, etiam per pœnas, procurare.
c. 9 § 6.

Pœnas ad usum civitatis temperare.
c. 9 § 7.

VII. UT autem nihil pœnis est sancendum quod non ad usum civitatis facit: item *pœnæ* quoque sunt temperandæ, ut ad finem istum proportionem habeant, utque adeo cives non plus afflictionis, quam resp. utilitatis inde ferat. De cætero si scopum suum debent obtinere pœnæ, adparet eas eousque esse intendendas, ut acerbitas earundem præponderet lucro & delectationi, quæ ex facto legibus vitio redundare potest⁷.

Civium inter se injurias prohibere.
c. 9 § 8.

VIII. QUIA porro hoc fine in civitatem coiverunt homines, ut securitatem adversus injurias aliorum obtinerent; Summorum Imperantium est eo severius *civium inter se injurias prohibere*, quo faciliorem perpetua cohabitatio

⁶ Conf. BUDDÆI *Philos. Pract.* P. III. c. v. S. 5.

⁷ Vid. *Supra*, c. vii. § 3.

⁸ Præclare de hâc re CICERO. "Nihil est exitiosius civitatibus, nihil tam contrarium juri & legibus,"

L. II. SUMMORUM IMPERANTIUM.

457

bitatio occasionem ad lædendum præbet. Nec Cap. II. discrimina ordinum ac dignitatum eo valere debent, ut potentiores tenuioribus pro libidine insultare possint. Sed & scopo summi imperii adversatur, ut cives, quas sibi factas arbitrantur injurias, privata violentia exsequantur^s.

IX. PRÆTEREA quanquam ad omnia ci- Ministros aptos, & prudentes, adhibere. vitatis amplioris negotia immediate obeunda unus princeps non sufficiat, sic ut necessario ta-c. 9. § 9. *Ministri* in partem curarum sint vocandi; tamen uti hi omnem a summo imperante potestatem mutuuntur; ita & bene & male ab ipsis gestorum imputatio ultimo demum in istum redundat. Quam ob rationem, & quia prout ministri sunt, ita recte aut prave negotia expediuntur; summi imperantes tenentur ad munia civitatis adhibere viros probos, & idoneos, & in eorum acta subinde inquirere; eos denique, prout rem gessisse deprehenduntur, præmiis vel pœnis mactare: quo cæteri intelligant, non minore fide ac diligentia publicam quam propriam rem tractandam. Sic & cum pravi mortalium ad scelera perpetranda spe impunitatis alliciantur; quæ ipsis præbetur facillima, ubi *Judices* corruptionibus patent; Summorum imperantium est, in ejusmodi iudices, tanquam fautores scelerum, queis secu-

“ bus, nihil minùs civile & humanum, quam compo-
“ sitâ & constitutâ rep. quicquam agi per vim. Parere
“ jubet intercessori, quo nihil præstantius: impediri
“ enim bonam rem melius, quàm concedi malæ.”
De Leg. III. xviii.

Cap. II. ritas civium abrumpitur, severe animadvertere. Præterea licet ordinaria negotiorum expeditio ministris credenda sit: summi tamen imperantes querelis ac desideriis civium patienter aurem præbere nunquam detrectabunt.⁹

Tributa ad necessitatem imperare.
c. 9. § 10. X. CUM ad Tributa & alia onera ferenda cives nullo alio nomine teneantur, quam quatenus ista necessaria sunt ad sumtus civitatis belli pacisque tempore tolerandos; igitur summorum heic imperantium officium erit, non plus extorquere, quam necessitates, aut insignes reip. utilitates requirant; & quantum fieri potest, ita onera temperare, ut quam minime cives iisdem affligantur. Deinde ut justa in proportione describantur; nec aliquibus civibus immunitates concedantur in fraudem & oppressionem reliquorum. Tum quæ collecta fuerunt, in usus reip. impendantur: non per luxuriam, largitiones, superfluum ostentationem, aut inania dissipentur. Denique providendum, ut erogationes retribus respondeant, & qua hi non pertingunt, a parcimonia & circumcisis sumtibus non necessariis subsidium petendum.¹⁰

Rei familiarum civium providere.
c. 9. § 11. XI. QUANQUAM autem summi imperantes subditos alere non teneantur, (nisi quod eorum, qui per immeritam aliquam calamitatem seipsum sustentare non possunt, peculiarem curam agere caritas jubeat;) tamen quia non solum ex bonis civium colligendi sunt

⁹ Conf. BUDDI Philof. Pract. P. III. c. v. S. 6.

¹⁰ Conf. BUDDIUM ubi supra, S. 7.

sumtus, civitati conservandæ necessarii; sed Cap. II.
etiam robor civitatis in virtute & opibus civi-
um consistit: igitur illis, quantum in se, pro-
videndum erit, ut *res familiaris civium* gliscat.

Ad hunc finem facit cives disponere, ut quan-
tum fieri potest, uberem proventum ex terra
& aquis capiant; ut quæ apud ipsos proveni-
unt, materiis industriam adhibeant; aut quem
ipsi commode laborem obire possunt, ab aliis
non redimant: quod fit, siquidem artes me-
chanicæ foveantur. Maximi quoque est mo-
menti mercaturam, & in regionibus maritimis
navigationem excolere. Nec ignavia solum
proscribenda, sed & ad parcimoniam revo-
candi cives per *leges sumtuarias*, queis super-
flui sumtus prohibeantur, imprimis illi, per
quos opes civium ad externos transferuntur. Et
si majorem heic, quam quævis leges, effi-
cacia obtinent summorum imperantium ex-
empla^m.

XII. QUIA etiam sanitas ac firmitas inter-
na civitatum ex *unione civium* provenit, quæ
quo accuratior fuerit, eo majore cum efficacia
vis imperii per universum sese civitatis corpus
dispensat: igitur summis imperantibus incum-
bit providere, ne in civitate *factiones* orian-
tur; neve quidam cives inter se peculiaribus
pactis connectantur; neve omnes aut aliqui
ab ullo alio, sive intra sive extra civitatem
constituto, sub quocunque obtentu, sacro aut
profano, magis dependeant, quam a legitimo

^m Conf. BUDDERUM, *ubi supra*. § 82
suo

Cap. I. I. suo principe; & in nemine plus sibi præsidii, quam in eodem repositum arbitrentur.

*Armis se-
curitati ci-
vium pro-
spicere.*

XIII. DENIQUE cum status civitatum inter se sit pax satis infida; summorum imperantium est curare, ut *virtus civium, peritiæque armorum* alatur; & omnia, quæ ad vim repellendam requiruntur, mature parentur, munita loca, arma, milites, & rerum gerendarum nervus, pecunia¹². Ulro autem etiam posita justa belli causa nemo laceffendus, nisi tutissima arriserit occasio, & conditio civitatis commode id ferat. Eundem quoque ob finem consilia & molitiones vicinorum accurate exploranda & observanda sunt; nec non amicitia & foedera prudenter contrahenda.

C A P. XII.

DE LEGIBUS CIVILIBUS IN SPECIE.

*Legum ci-
villum de-
scriptio.*

L.viii.c.i.

I. **D**ispiciendum quoque jam restat de partibus summi imperii in specie, & quæ circa eas peculiariter observanda occurrunt. Ubi primum locum occupant *leges civiles*, quæ sunt *decreta summi imperantis civilis*,

¹² Vid. *supra*, L. I. c. xiv.

¹³ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. Proleg.* § 15.

¹⁴ Iste verò minus propriè *leges civiles* vocantur; sunt enim præcepta *juris naturalis*.

¹⁵ Vim & observantiam legibus naturalibus addere possunt civiles, propterea quod quorundam tam iniqua
fit

lis, per quæ civibus injungitur, quid in vitæ civili facere, quidve omittere debeant? Cap. 12.

II. DICUNTUR autem leges civiles duplici potissimum respectu; vel respectu autoritatis, vel originis. Priori sensu leges civiles vocari possunt omnes leges juxta quas in foro civili jus redditur, undecunque demum illæ originem suam trahant? Posteriori sensu leges civiles dicuntur, quæ primo a voluntate summi imperii civilis profectæ sunt, atque circa ea versantur, quæ jure naturali ac divino definita non sunt, sed ad peculiarem utilitatem singularum civitatum faciunt.

III. CÆTERUM uti legibus civilibus nihil est sancendum, quod non ad commodum reip. referatur; ita cum vitæ civilis decori & tranquillitati maxime expediat, legem naturalem a civibus probe observari; hinc summis imperantibus incumbit, isti vim atque efficaciam legis civilis impertiri. Nam apud plurimos mortalium tanta deprehenditur malitia, ut neque manifesta legis naturalis utilitas, neque metus divini Numinis ei reprimendæ sufficiat. Quo igitur utcunque vitæ civilis honestas servari queat, summum imperium efficere potest, legibus naturalibus vim legum civilium tribuendo.

fit indoles, ut plus pœnas hujusce vitæ quam futuræ metuant. Sed non ideo sequitur (quod male statuit HOBBIUS *De Cive*, c. xiv. § 9, 10.) legibus naturalibus totam obligandi vim à civilibus accedere, & magistratum omnino ex suo arbitrio definire posse, quid honestum & turpe sit, quid furtum, adulterium, homicidium, &c. Vid. *supra*, L. I. c. iii. § 3.

IV. CON-

Cap. 12.

*Per adjectam scil.**sanctionem poenarum:**Et accommodatam ad eam actionem in foro.**Legem naturæ adplicant & explicant.*

IV. CONSISTIT autem *vis legum civilium* in hoc, ut præceptis de faciendo vel omitendo addatur *sanctio poenalis*; sive ut definiatur, quæ poena in foro civitatis sit mansura eum, qui facienda omiserit, aut fecerit omittenda. Qua sanctione poenali quæ destituuntur leges naturales, in foro humano impune violantur, salva tamen vindicta tribunalis divini.

V. PRÆTEREA quia vitæ civilis indoles non fert, ut quod quisque sibi deberi arbitratur, propriam per violentiam exigat: inde & in eo legi naturali subveniunt leges civiles, quod ad ea, quæ ex illa debentur, hæ *actionem* accommodant, cujus vi ista in foro civili per subsidium magistratus exigi possunt. Quam vim quæ per leges civiles non acceperunt, ab invitis extorqueri non possunt, sed solo debentium pudore & conscientia stant. Solent autem leges civiles illis potissimum obligationibus actionem accommodare, quæ per expressa pacta inter homines contractæ sunt. Cæteris, quæ ex indefinito aliquo officio legis naturalis debentur, fere actionem denegarunt, ut esset materia, qua virtutem suam exercerent probiores mortalium; insignemque pararent laudem, si eitra coactionem recte fecisse videntur. Sæpe etiam tanti non fuit visum negotium, ut ideo prætor fatigaretur.

VI. CUM etiam multa lege naturali indefinite

* Hoc modo CICERO. "Aliter leges, aliter philosophi; leges quatenus manu tenere possunt; philosophi, quatenus ratione & intelligentia." *De Offic. III. xvii.* Similiter SENECA: "Multa legem non ha-

L. II. DE LEGIBUS CIVILIBUS.

463

nite præcipiantur, adplicatione in cujusvis arbitrio relicta; inde lex civilis ad decus & tranquillitatem civitatis ejusmodi *actionibus tempus, modum, locum & personas* assignare, aliasque circumstantias determinare, quandoque & præmiis homines ad eas suscipiendas allicere solet. Si quid etiam in lege naturali obscuri sit, legis civilis est *explicare*. Quam explicationem in agendo sequi cives tenentur; utut fortasse privata ipsorum opinio in diversum abeat.

Cap. 12.

VII. CUM etiam plurimæ actiones per legem naturalem cujusque judicio & arbitrio sint relicte, quas tamen in civitate uniformi modo temperari tranquillitatis & decoris publici interest: inde leges civiles ejusmodi actionibus & negotiis *certam formam* solent assignare; uti contingit in ultimis voluntatibus, in contractibus, & multis aliis. Ob eandem causam etiam leges civiles exercitium eorum jurium, quæ naturaliter competunt, circumscribere fuerunt.

Negotiis per se libere formam dant.

VIII. DEBENT autem cives legibus civilibus, quatenus aperte juri divino non repugnant, *obtemperare*, non velut ex nudo pœnæ metu, sed ex intrinseca obligatione, per ipsum jus naturale confirmata: quippe inter cujus præcepta quoque est, legitimis imperantibus esse parendum.

Lex civilis conscientiam obligat.

IX. DE-

“habent, nec *actionem*, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.” *De Benef. v. 21.*

5. Quæstio in scholis notissima est, *Utrum leges humanæ conscientiam obligent?* i. e. Utrum ita astringant aliquem ad

*Peculiari
jussui im-
perantis
quousque
obediendum.*

IX. DENIQUE non minus *peculiaribus jussis* summorum imperantium, quam legibus communibus cives obtemperare debent. Ubi tamen observandum est, utrum summus imperans civem quid jubeat facere tanquam *actionem civi propriam*; an vero mandet suscipere nudam *executionem actionis*, quæ propria imperantis esse debeat ⁶. Nam posteriori casu necessitate ab imperante adhibita, citra proprium peccatum potest aliquid agere civis, quo patrato ipse imperans peccat ⁷. Sed ut civis velut proprio nomine peccatum legi naturali & divinæ repugnans perpetret, fieri recte non potest. Inde est, quod si in bello etiam injusto civis jussu summi imperantis arma gerat, non peccet ⁸. Sed si ejusdem jussu aliquis innocentem damnet, falsum testimonium dicat, calumniam alicui intentet, utique peccat. Nam civis militat nomine publico; sed proprio nomine judicat, testatur, accusat.

C A P.

ad obediendum (SANDERSONI verbis utor) ut si non pareat, non solum pœnæ temporali, aut legibus constitutæ, aut ex superioris arbitrio inferendæ obnoxius sit, sed & à propriâ conscientia velut neglecti officii contractæque inde offensionis Dei reus merito redarguatur? Idem partem affirmativam acutè defendit. Vid. *De Obligatione Conscientiæ*, Præl. 5^{ta}m.

⁶ Hæc distinctio negotium haud expedit. Nequit cogi voluntas, & Deo potius obediendum quam hominibus; unde ne minimum quidem malum patrandum est, ut bonum exinde eveniat.

⁷ Nequaquam hoc admitti debet, si subdito constet actionem esse illicitam.

⁸ Rectius judicat GROTIUS milites, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debere,

C A P. XIII.

DE JURE VITÆ AC NECIS.

I. **S**UMMO imperio civili in vitam civium duplici modo jus competit; indirecte vel directe: illud quidem ad defensionem civitatis, hoc autem ad compescenda delicta¹.

II. Cum enim sæpe vis exterorum per vim fit repellenda, aut jus nostrum violenter ab ipsis vindicandum; licet utique summo imperio cives ad hoc negotii compellere: ubi de industria non id agitur, ut cives vitam amittant, sed duntaxat periculo mortis eorum vita exponitur². Qualibus in periculis ut strenue & dextre sese cives gerere possint, summum imperium exercere eos & præparare debet. Nulli autem civi ejus periculi metu ad munia militaria sese inutilem reddere licet³.

debere. *De Jure B. & P. L. II. c. xxvi. § 2.* Quod si dubitet utrum bellum sit licitum necne, principi parendum est; & nil obstat regula à GROTIUS allata, quod dubitas ne feceris. Vid. *supra*, L. I. c. i. § 6. not. n.

¹ Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P. L. II. c. xx.* BUDDEI *Phil. Pract. P. II. c. v. S. I.*

² Hoc sequitur ex fine civitatis; qui duplex est. 1. Ut avertantur mala. 2. Ut compescantur delicta.

³ *Augustus* (referente SÆTONIO, c. viii.) equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus causâ detrectandi sacramenti pollices amputasset, ipsum bonaque subjecit hastæ. Et ad hoc flagitium reprimendum plurimæ leges latæ sunt ab imperatoribus, *Trajano, Theodosio, Constantino*, aliisque. Conf. PUF. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 3.*

Et

Cap. 13. Et qui militiæ est adscriptus, hautquaquam assignatam stationem ex formidine deseret, sed ad extremum potius spiritum pugnabit: nisi intelligat imperantis voluntatem esse, ut potius vitam, quam locum conservet; aut locus iste tanti non sit civitati, quam vita istorum civium⁴.

Directe adimendi per modum pœne.

c. 3. § 1.

Directe adimendi per modum pœne.

Pœna rationem quænam habere possint.

c. 3. § 5.

III. DIRECTE autem vitam civibus adimere potest summum imperium ob atrociam delicta, & per modum pœnæ; quæ tamen & in alia hominis bona cadit. Quo loco de natura pœnæ quædam in univèrsum erunt exponenda.

IV. EST igitur POENA malum passionis quod infligitur ob malum actionis⁵; seu malum aliquod molestum, quod per modum coactionis

⁴ Hoc in loco merito quaeri potest, utrum civem innocentem liceat hosti ad certam mortem tradere, ut evitetur imminens veip. ruina? Partem negativam tuetur noster in opere majori, L. VIII. c. ii. § 5. " Ut civitas (inquit) eum in tyranni manum tradat aut ut eundem cogat quo seipsum dedat, neque fas esse neque necessarium arbitror. " Rectius (ut opinor) pro parte affirmativa stat GROTIUS. Caritas & amor patriæ id à cive exigit, ut seipsum tradat; quoniam utilitati omnium plusquam unius alicujus aut suæ consulendum est. Quod si id facere tenetur, ad id recte cogi potest. " Superior (teste GROGIO) cogere potest ad ea, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat, quod d. exigit caritas".

nis & pro imperio, intuitu antegressi delicti, Cap. 13.
 alicui imponitur ⁶. Licet enim sæpe alicui
 pœnæ loco imperentur quædam actiones; in
 iis tamen spectatur id, quod laboriosæ, & fa-
 cienti molestæ sint, quodque agenti passio
 quædam per eas inferatur. In vitis autem
 pœna est infligenda, quia alias illa non obtine-
 ret finem suum, qui est, acerbitate sua homi-
 nes a peccatis deterrere. Quem effectum non
 habent, quæ quis lubens admittit. Denique
 pœnæ rationem non habent mala, quæ in bello
 pugnave inter repugnandum inferuntur; quia
 non pro imperio: Neque quæ per injuriam
 quis patitur; quia non intuitu antegressi de-
 licti inferuntur ⁷.

V. SI-

De Jure B. & P. L. II. c. xxv. § 3. Porro notandum
 est, ubi hostis potentior certos sibi cives *obsides* ad pac-
 ta quævis firmanda postulaverit; eos ad hoc onus sus-
 cipiendum adigi posse. Quod si illius, quicum pacif-
 cimur, aut nostræ civitatis nihil interest, è civibus quis
 obses fuerit; præcidendis querelis aptissimum erit sor-
 tem adhibere. *De Jure N. & G. L. VIII. c. ii. § 6. p. 628.*

⁵ Definitio ex GROTIUS petita. *De Jure B. & P.*
 L. II. c. xx. § 1.

⁶ *Omnis pœna, si justa est, peccati pœna est.* AUGUST.
 Retr. I. ix.

⁷ Par in parem non habet imperium, ideoque pœ-
 nam propriè dictam ex auctoris definitione infligere
 non potest. Eadem ratione in statu naturali nemo
 pœnis humanis obnoxius esse potest, quoniam non datur
 superior. Hanc autem nostri doctrinam improbat
 BARBEYRACCIUS, & longâ verborum ambage pro-
 bare aggreditur pœnam à paribus in pares infligi posse.
 Eodem modo bellum *punitivum* esse posse statuit GRO-
 TIUS; & libertatem saluti suæ pœnis consulendi initio

Cap. 13.

*Imperanti
competit jus
puniendi.*

V. SICUTI autem libertas naturalis hoc habet, ut qui in ea constitutus præter Deum neminem habet superiorem, divinis tantum pœnis sit obnoxius : ita cum introducto inter homines imperio hoc quoque imperantibus fas societatum attribuit, ut ipsi malo repræsentato malitiam subjectorum coercere queant, quo plures homines securi invicem possint vivere.

*In pœnis
humanis
respicienda
utilitas :*

VI. ET SI autem in eo nihil videatur iniqui, ut malum patiat, qui male egit : in pœnis tamen humanis non simpliciter respiciendum est, quodnam malum sit perpetratum ; sed & quæ utilitas ex pœna possit provenire. Sicuti & nequaquam eo fine pœnæ exercendæ, ut læsus animum pascat, & voluptatem capiat ex dolore & supplicio lædentis ; quippe cum hæc voluptas plane sit inhumana, & socialitati repugnans⁸.

Aut peccantis, aut læsi, aut omnium.

VII. *Genuinus pœnarum humanarum finis* est præcautio læsionum & injuriarum ; quæ

penes singulos fuisse. *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 40.* Sed rectius, me judice, decernit noster ; in eo quod facultatem delinquentes puniendi paribus non concessit. Proculdubio licita est defensio per violentiam contra injurias, licitum est bellum in eos, qui jura nostra violarunt ; non autem per modum pœnæ, sed defensionis. Jure naturali, nemini alterius actiones dirigendi nedum puniendi competit facultas, in quem non habet imperium. Qui delictum aliquod admisit, pœnas luere debet ; sed ab eo solo, cujus leges migravit. Neque adeo gens gentem punire recte potest, quoniam par est utriusque conditio ; unde *bellum punitivum* GROTII figmentum recte haberi potest.

pro-

provenit, si vel in melius emendetur, qui peccavit; aut alii ejus exemplo, ne deinceps velint peccare; vel si ita coerceatur qui peccavit, ut non possit deinceps nocere. Id quod etiam ita potest exprimi; quod in pœnis respiciatur vel utilitas ejus, qui peccavit; vel ejus cujus intererat non fuisse peccatum, quique adeo per peccatum læsus fuit; vel indistinctim quorumlibet.

VIII. PRIMUM igitur in sumenda pœna respicitur *utilitas ejus, qui peccavit*, dum dolore pœnæ ipsius animus emendatur, & peccandi libido per eundem extinguitur⁹. Quale genus pœnæ etiam in plerisque civitatibus in suos domesticos exercere patribus-familias relictum. Eo solo tamen fine ad mortem procedi posse non videtur; cum qui mortuus est, emendari nequeat¹⁰.

IX. DEINDE in pœna versatur *utilitas ejus, qui læsus fuit*, ne talis quid in posterum ab eodem aut aliis patiat. Quorum prius obtinetur, si vel tollatur, qui peccavit; vel vi-

*Quomodo
utilitas
peccantis?*

*Quomodo
utilitas
læsi?*

⁸ Scire cecinit CLAUDIANUS, *Conf. Mallii. ver. 223.*

*Qui fruitur pœnâ, ferus est, legumque videtur
Vindictam præstare sibi: Diis proximus ille est,
Quem ratio non ira movet; qui facta rependens
Consilio punire potest——*

⁹ “Castigatio sincera & cum ratione aliquando necessaria est. Non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Ingenia vitio prava dolore corporis animique corrigimus. SENECA de Ira, L. I. c. v.

¹⁰ Conf. GROTIUS, *De Jure B. & P. L. II. c. xx. § 7.*

Cap. 13. res nocendi, salva vita, ipsi adimantur; vel si malo suo dedoceatur delinquere. Posterius autem obtinetur pœna aperta & conspicua, cujusque adparatus ad terrorem aliis incutendum aptus sit ¹¹.

Quomodo
utilitas
omnium?

X. DENIQUE in pœna *utilitas* quoque omnium quæritur, dum nempe id agitur, ut ne, qui uni nocuit, aliis deinceps noceat, vel ut exemplo territi cæteri a similibus patrandis abstineant. Quod pari modo atque prius obtinetur ¹².

Pœnis hu-
manis ex-
empti actus
interni:

XI. QUOD si porro tum fines pœnarum tum conditionem generis humani consideremus; adparet, *non omnia peccata esse ejusmodi indolis, ut in foro humano ea puniri omnino conveniat*. Inde pœnis humanis eximuntur *actus mere interni*, i. e. cogitatio delectabilis de peccato aliquo, cupiditas, desiderium, destinatio citra effectum; etsi postea per subsequentem confessionem ad notitiam aliorum perveniant. Nam cum ejusmodi motu interno nemini noxa inferatur, nullius quoque hominis interest, ut ob eundem quispiam puniatur ¹³.

Et lapsus
minutissi-
mi;

XII. DURUM quoque nimis foret pœnis humanis subjicere *minutissimos lapsus*, quos in
isthac

¹¹ Ibid. § 8.

¹² Ibid. § 9. Add. SELDEN, *De Jure Nat.* L. I
c. iv.

¹³ Id tamen non obstat (teste GROTIUS) quò minus actus interni quatenus in externos influunt, in æstimationem

isthac naturæ conditione non datur effugere, quantamcunque attentionem quis adhibere instituat ¹⁴.

Cap. 13.

XIII. PRÆTEREA multos actus dissimulant leges humanæ ob tranquillitatem civitatis, aut alias ob rationes: puta, si splendidior futurus sit actus, ubi ex intuitu pœnæ non videatur susceptus; aut ubi operæ pretium non sit iudices inquietari, aut si obscurissimæ res sit disceptationis, aut si inolitum plane malum citra convulsionem civitatis tolli nequeat.

Et que ferre jubet civitatis tranquillitas?

XIV. DENIQUE & a pœna humana eximi necesse est illa vitia animi, ex corruptione mortalium communi resultantia, quæ ita frequentia reperiuntur, ut defuturi essent, quibus imperaretur, si severis ista pœnis plectere velis; quousque in enormes actus non eruperunt: ut est ambitio, avaritia, inhumanitas, ingratus animus, hypocrisis, invidia, superbia, iracundia, simultas, & similia.

Aut communis hominum corruptio.

XV. NEQUE tamen si quæ peccata sint patrata pœnis humanis idonea, semper necessum est pœnam exigi. Quin aliquando contingit, ut delinquentibus recte peccati Venia fieri possit. Id quod tamen citra graves causas fieri non debet. Inter quas sunt, si fines pœnarum in certo casu non videantur necessarii; aut si venia majorem quam pœna producere

Venia quibus casibus recte fiat?

tionem veniunt non sui propriè, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiant qualitatem. *Ibid*, § 8.

¹⁴ *Ibid*. § 19.

Cap. 13. utilitatem sit idonea ; aut si fines pœnarum
 ~~~~~ alia via commodius obtineri possint. Item si
 qui deliquit allēget sua aut sibi conjunctorum
 eximia in rempubl. merita, peculiari præmio
 digna ; aut si ab alia quapiam insigni re com-
 mendetur, puta, a raro aliquo artificio ; aut
 si spes sit fore, ut peccatum illud egregiis fa-
 ctis eluatur : præsertim ubi aliqua ignorantia,
 licet non plane inculpabilis, intervenerit, aut
 si particularis ratio legis in aliquo facto cessa-
 verit. Sæpe quoque ob multitudinem peccan-
 tium venia est danda, ne suppliciis civitas ex-
 hauriatur¹⁵.

*Delicti
 gravitas
 unde sit æ-
 stimanda?*

XVI. *Gravitas* autem *delictorum* æstimatur
 ex objecto in quod peccatum fuit, prout illud
 nobile & pretiosum habetur : item ex effectu,
 prout multum aut parum damni in remp. inde
 redundat : & denique ex pravitate intentionis,
 quæ ex variis indiciis colligitur ; puta, si fa-
 cile potuit resistere causis, quibus quis ad pec-
 candum fuit impulsus ; aut si præter commu-
 nem rationem peculiaris quædam accessit, quæ
 a peccando debebat absterrere ; aut ubi cir-
 cumstantiæ singulares factum aggravant ; aut
 si animum quis habuerit idoneum ad resisten-
 dum

¹⁵ Ibid. § 21, &c.

¹⁶ Ordinem delictorum quoad objecta sic instituit
 noster. 1. Præ cæteris maximè detestanda habetur actio
 quæ directe in Dei contumeliam tendit. 2. Quæ uni-
 versam hominum societatem tangit. 3. Quæ publicum
 civitatis ordinem perturbat. 4. Quæ singulos homines
 tangit. Ubi in foro civili primo loco statuitur vita,
 quæ est fundamentum omnium bonorum temporalium ;
 tum

dum peccatorum illecebris. Sed & confide-
rari solet, primus quis, an aliorum exemplo
seductus; semel, an sæpius, & post consum-
tas frustra admonitiones quis peccaverit ¹⁶.

XVII. QUOD tamen *pœnæ genus & quan-* *Unde defi-*
tum præcise singulis peccatis sit infligendum, *niendum*
penes summum imperium civile est definire; *pœnæ ge-*
quod heic unice utilitatem reipubl. præ oculis *nus &*
habere debet. Unde fieri potest & solet, ut *quantitas?*
eadem pœna imponatur duobus delictis inæ-
qualibus. Nam quæ æqualitas iudicibus circa
reos observanda præcipitur, illa intelligenda
est de reis, qui idem specie delictum commise-
runt: hætenus, ut quod in uno vindicatur de-
lictum, alteri citra gravissimam causam con-
donari non debeat. Etsi autem quantum fieri
potest, homo in hominem lenior esse debeat:
interdum tamen pœnas exasperari salus civita-
tis, & securitas civium jubet; puta, si contra
gliscentia vitia asperiore medicina opus sit, aut
ubi delictum aliquod reip. sit perniciosissimum.
Id autem omnino observandum circa magni-
tudinem pœnarum, ut illæ tantæ sint, quantæ
sufficiant ad reprimendam libidinem morta-
lium, quæ feruntur in peccatum, in quod pœ-

---

tum membra non vitalia, citra quorum usum vita nisi
miserrima trahi non potest, quæ pro nobilitate sui u-
sus æstimantur. 5. Quæ familias privatorum, quarum
fundamentum est matrimonium, perturbat maculatve.
6. Quæ perdit aut avertit alias res expetibiles, vitæ
necessitatibus aut commoditatibus inservientes; idque
vel directe vel indirectè dolo malo causam damni dan-
do. 7. Denique quæ famam aut existimationem civi-
lem destruit. *De Jure N. & G. L. VIII. c. iii. § 19.*

Cap. 13. næ constituentur. Tum etiam, ne exigantur graviores pœnæ, quam legibus definitæ sunt; nisi atrociores circumstantiæ factum aggravent ¹⁷.

In hoc attendenda persona peccantis.

XVIII. QUIA tamen eadem pœna non omnes æque afficit, adeoque apud omnes non parem effectum producit circa reprimendam peccandi libidinem; inde tam in generali pœnarum designatione, quam earundem ad singulos adplicatione, respicienda est *persona ipsius delinquentis*; & in eadem illæ qualitates, quæ sensum pœnæ augere vel minuere possunt; puta ætas, sexus, status, opes, vires, & similia ¹⁸.

Ob delictum alienum nemo puniendus:

XIX. PORRO uti ob alienum delictum in foro humano pœna proprie dicta nemo potest affici: ita si *ab universitate aliqua delictum sit admissum*, eo non tenebitur, qui in id non consenserit. Atque inde isti dissentienti nihil poterit eripi, quod nomine & beneficio universitatis non obtinebat. Etsi ex occasione punitæ universitatis & innocentes incommodum sentire soleant. Exspirant quoque delicta universitatum, quando nemo amplius superest eorum, quæ consentientibus & cooperantibus illud delictum fuit patratum.

XX.

¹⁷ Vid. *supra*, c. vii. § 3. not. 5.

¹⁸ Huc spectat illud JUVENALIS *Sat.* VIII. 140.

*Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò major qui peccat habetur.*

¹⁹ Non autem pœnas sed infortunium subeunt. Unde facile intelligi potest, quâ ratione Deus (salvâ ejus justitiâ)

XX. ID tamen frequenter contingit, ut alienum delictum occasionem præbeat, ex qua in alios incommodum proveniat, aut bonum antea speratum intercipiatur. Sicuti bonis parentum ob delictum confiscatis ad paupertatem rediguntur etiam innocentes liberi¹⁹. Et reo aufugiente fidejussor exsolvere multam cogitur, non ex delicto, sed quia in talem eventum ultro sese obligavit²⁰.

Cap. 13.

Etsi id occasionem incommodi præbere possit.

C A P. XIV.

DE EXISTIMATIONE.

I. **E**XISTIMATIO in genere est valor personarum in vita communi, secundum quem aptæ sunt aliis personis exæquari aut comparari, eisque vel antehaberi, vel postponi¹.

Existimatio in genere quid? L. 8. c. 4.

II. DIVIDITUR illa in simplicem & intentionalem. Utraque consideratur vel inter eos qui in naturali libertate, vel qui in statu civili invicem degunt.

Quotuplex in duplici statu?

III. *Existimatio simplex inter eos, qui in naturali libertate vivunt, in hoc potissimum con-*

Simplex in libertate naturali in quo sita? c. 4. § 3.

---

titiâ) damnum posteris ob delicta majorum infligat. Ferretne (inquit CICERO) ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquisset? De Nat. Deor. III. xxxviii.

²⁰ Vid. GROTIUS ubi supra, § 13, &c.

¹ Conf. auctoris Dissertat. Acad. de Existimatione, p. 195.

fistit,

Cap. 14. *fistit, ut quis talem se ferat, & pro tali habeatur, quicum agi queat tanquam cum viro bono, & qui cum aliis ad præscriptum legis naturalis vivere sit paratus.*

Ea quamdiu maneat integra? § 3. IV. ATQUE isthæc *integra* tamdiu habetur, quoad quis nondum per malitiosum aut enorme facinus sciens volensque dolo malo legem naturæ adversus alios violavit. Inde & naturaliter quilibet pro bono viro habetur, donec contrarium probetur ².

Quibus factis diminuat? V. EADEM existimatio *diminuitur* per facinora enormia contra legem naturalem malitiose patrata; quæ efficiunt, ut majore circumspectione opus sit, si quis cum tali agere velit. Ea tamen macula elui potest, præstita ultro damni dati reparatione, & edito serię pœnitentiæ documento ³.

Quibus penitus extinguitur? VI. *Consumit* eandem penitus vitæ genus & institutum directe spectans ad aliis promiscue nocendum, & rem ex manifestis aliorum injuriis faciendam. Cujus farinæ homines quamdiu resipiscere nolunt, tanquam communes hostes possunt tractari ab omnibus, quos ipsorum malitia ullo modo potest tangere ⁴. Reparare tamen hi existimationem possunt, ubi præstita refusione damni, aut obtenta condonatione, honestum vitæ genus, vitioso ejurato subierint.

² Iniquè igitur statuit HOBBSIUS omnes in statu naturali degentes pro malis habendos esse. *De Cive*, c. i.

³ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 17.

⁴ Quales sunt latrones, piratæ, sicarii, & id genus tenebriones.

VII. *Existimatio simplex intra civitates de-* Cap. 14.
gentium est, qua quis juxta leges & mores ci-
vitatis pro vitioso ejusdem membro non fuit Simplex in
declaratus, & aliquo numero esse intelligitur. civitate
qua?

VIII. *ISTHÆC in civitate deficit vel ex me-* Ea quo-
ro statu, vel ex delicto. modo defi-
Prius contingit du- ciat ex me-
plici modo: vel ut status ille in se naturaliter ro statu?
 nihil turpe habeat; vel ut cum vitio, aut fal-
 tem ejus opinione, sit conjunctus. Illud con-
 tingit in quibusdam civitatibus, ubi servi nullo
 numero sunt⁵. Hoc circa lenones, meretrices,
 & similes obtinet; qui quamdiu publice tole-
 rantur in civitate, communi quidem defensione
 fruuntur, honestorum tamen hominum con-
 sortio excludendi. Quod idem contingit qui-
 busdam circa scœda aut vilia, licet naturaliter
 non vitiosa, occupatis⁶.

IX. *Ex delicto autem eadem plane deficit,* Quomodo
quando quis juxta leges civiles ob certum de- ex delicto
lictum Infamia notatur: idque ut vel morte per notam
simul plectatur, & sic memoria ejus notetur; infamiae?
vel ut civitate expellatur; vel ut in civitate
retineatur tanquam infame & putridum mem-
brum.

X. *ID autem manifestum est, existimatio-* Naturalis
nem simplicem, seu naturalem honestatem non honestas ar-
posse alicui eripi ex mero arbitrio summorum bitrio im-
imperantium. Cum id nullo modo ad utili- perantis
tatem civitatis facere, adeoque in ipsos nullo non subest.

⁵ Quam vilis fuerit eorum conditio apud Romanos, omnibus notissimum est. Vid. L. XVIII. tit. v. l. 6. ad L. Jul. de Adult.

⁶ Quales sunt carnifices, lictores, fornicarii, &c. modo

Cap. 14. modo collatum, intelligi possit. Sicuti nec
 ~~~~~ vera infamia videtur contrahi posse, dum quis
 jus civitatis per modum nudi ministri exse-
 quitur.

*Existima-
tio intensi-
va, item-
que honor.*

XI. *Existimatio intensiva* est, secundum
 quam personæ, alias quoad existimationem
 simplicem æquales, sibi invicem præferuntur,
 prout uni præ altero infunt, queis aliorum
 animi ad exhibendum honorem permoveri so-
 lent. Est autem *Honor* proprie significatio
 judicii nostri de alterius præstantia.

*Varia ad
ejus intel-
ligentiam
notanda.*

XII. HÆC existimatio intensiva considerari
 potest vel *inter eos, qui in naturali vivunt li-
 bertate, vel inter cives ejusdem reipublicæ.*
 Deinde expendenda sunt ejusdem *fundamenta,*
 & quidem prout producunt vel *aptitudinem*
 duntaxat ad honorem ab aliis exspectandum,
 vel *jus striete dictum* quo idem ab aliis tan-
 quam debitus postulari queat.

*Funda-
menta in-
tensiva ex-
istimationis
quæ?*

XIII. *Fundamenta intensivæ existimationis*
 in genere censentur omnia illa, quæ insignem
 perfectionem & præstantiam habent, aut ean-
 dem judicantur arguere, & quidem talem, cu-
 jus effectus cum fine legis naturalis aut civita-
 tum congruit. Uti sunt perspicacia mentis, &
 capacitas varias scientias & artes addiscendi,
 acre judicium in rebus gerendis, animus fir-
 mus & per externa inconcussus, illecebrisque
 ac terroribus superior; eloquentia, forma &

7 Malè igitur HOBBEIUS honorem in potentiâ fun-
 davit. *Consistit honor* (inquit) *in solius potentie existima-
 tione.* Leviath. cap. x. p. 47.

dexteritas corporis, bona fortunæ, & impri- Cap. 14.
mis res egregie gestæ⁷.

XIV. HÆC tamen omnia non producant *Jus ad ho-*
norem im-
perfectum,
perfectum,
nisi jus imperfectum, seu aptitudinem ad ha-
bendum ab aliis honorem & venerationem. *perfectum,*
Unde si quis eundem aliis etiam bene meritis
denegaverit, non injuriam facit, sed duntaxat
ob inhumanitatem & velut incivilitatem male
audit. Sed jus perfectum ad habendum ab al-
tero honorem, aut ejus insignia, provenit vel
ex imperio, quod quis in istum obtinet; vel
ex pacto cum eodem ea super re inito; vel ex
lege per communem dominum lata aut appro-
bata.

XV. Inter principes autem & integros po- *Jus ad*
pulos pro eminentia & præcedentia solet alle- *præcedenti-*
gari potissimum antiquitas regni & familiæ; *tiam inter*
amplitudo & opulencia ditionum, & potentia, *principes*
qualitas potestatis, qua quis imperium in suo *unde?*
regno obtinet, & splendor tituli. Quæ tamen
omnia per se non pariunt jus perfectum ad præ-
cedentiam adversus alios reges populosve, nisi
pacto aut concessione horum istud quæsitum
fuerit.

XVI. Inter cives autem gradus dignitatis *Gradus*
designare summi imperantis est; qui tamen *dignitatis*
heic recte cujusque præstantiam, & ad confe- *civilis a*
renda in rep. merita aptitudinem respicit. *quo desig-*
nandi?
Quem autem iste civi dignitatis gradum affig-
naverit, eum recte hic contra concives suos tue-
tur; nec minus eodem ipse adquiescere debet⁸.

⁸ Conf. BUDDÆI, *Philos. Pract.* P. II. c. iv. S. 13.
§ 31.

C A P. XV.

DE POTESTATE SUMMI IMPERII IN
BONA CIVITATE CONTENTA.

Jus impe-
rantis in
bona civi-
um triplex.
L. 8. c. 5.

I. **Q**uemadmodum ubi *Bona* ab summis imperantibus in cives profecta sunt, in istorum arbitrio est, quid hi in ea juris obtineant: ita in ea bona, quæ cives propria sibi industria, aut alio modo plene quæsierunt, *triplex* potissimum *jus*, ex indole civitatum resultans, & ad harum finem necessarium, summis imperantibus competit.

Leges fe-
rendi circa
eorum u-
sum;

II. PRIMUM jus in eo consistit, ut civibus isti possint *leges præscribere* circa usum eorundem ad utilitatem civitatis adtemperandum¹, aut circa modum, qualitatemque possessionum²; uti & rationem transferendorum in alios bonorum, & quæ sunt ejus generis alia³.

III.

¹ Quales sunt *leges sumptuaria*, *leges contra aleam* lata, &c.

² Qualis erat Romæ *lex Licinia*, ne quis ultra D agrî jugera, neque pecoris majoris ultra C, minoris ultra D capita haberet. Vid *PAUL. Manut. de LL. Rom. ex Macrob. Sat. L. III.*

³ Quales sunt *leges circa modum donationum, legationum, &c.* & quæ vetant pecunias, vel certas quasdam merces extra civitatem exportari.

⁴ Hanc vocem *Dominium eminens*, vel *supereminens*, primus usurpavit *GROTIUS* (*De Jure B. & P. L. II. c. xiv. § 7.*) de qua superiori sæculo litem moverunt eruditi

III. ALTERUM jus in hoc consistit, ut pos-
 sit particulam aliquam de ipsorum bonis *Tri-*
buti aut *Vestigalis* nomine decerpere. Cum *Cap. 15.*
 enim civium vita & fortunæ per civitatem sint *Decerpenti*
 defendendæ, oportet ut hi conferant, unde *de eis vesti-*
galia &
tributa;
 sumtus ad eum finem necessarii tolerentur.
 Sic ut valde impudens sit, qui defensione qui-
 dem & commoditate civitatis frui vult, & ta-
 men nihil operæ aut rei ad eandem servandam
 conferre. Etsi heic merito prudentes sese re-
 ctiores ad querulum vulgi ingenium adtempe-
 rent, & ut quam minimo cum sensu ista cor-
 rogari queant, laborent; imprimis æqualita-
 tem observando, & modica potius, ac varia,
 quam grandia ac uniformia exigendo.

IV. TERTIUM jus est *Dominium eminens* ^{4, Casu ne-}
 quod in eo consistit, ut urgente reip. necessi-^{cessitatis}
 tate bona subditi cujuscumque, quibus præsens ^{ad usus}
 tempus maxime opus habet, ad usus publicos ^{publicos ap-}
 arripi & adplicari queant; licet ista longe su-^{plicandi.}
 perent ratam partem, quam iste ad sumtus
 reip. conferre tenebatur. Ob quam tamen

ruditi. Vip. supra, BUDDÆI *Hist. Jur. Nat.* § 53.
 Non operæ est pretium de verbis contendere, cum fa-
 cultatem ipsam imperantibus competere manifestum
 sit: quæ tamen non nisi urgente necessitate exerceri
 debet. *Ut id fiat* (inquit GROTIUS loc. citat.) *ex vi su-*
pereminentis domini, primum requiritur utilitas publica;
deinde ut si fieri potest compensatio, fiat ei qui suum amisit
ex communi. Minimè licet principi aliquem pro arbi-
 trario bonis suis spoliare: nec id concedendum esse
 HOBBSIO permittimus, *cives non ita proprium habere*
quicquam, in quod non habeat jus ille, qui habet imperium
summum. De Cive, cap. vi. § 15.

rationem

Cap. 15. rationem isti civi, quod excedit, de publico, aut ex collatione cæterorum civium, quantum ejus fieri potest, refundi debet.

Jus principis in fisco, et avarum.

V. PRÆTER hæc tria jura in multis civitatibus dantur *peculiarior bona publica*, quæ patrimonium reip. aut regni solent adpellari: Quod alicubi iterum distinguitur in *patrimonium principatus, & reipublicæ*, seu in *Fiscum & Ærarium*. Quorum prius destinatum est ad sustentationem regis, ejusque familiæ: posterius ad publicas utilitates regni. Circa prius rex habet usumfructum, & de fructibus inde provenientibus pro suo arbitrio disponere potest. Circa posterius autem administratoris munus obit, idemque usibus, quibus destinatum est, adplicare debet. Neutrum nisi consensu populi alienare potest.

In reip. totam, vel ex parte, alienandam.

VI. MULTO minus autem, qui regnum non habet in patrimonio, totum regnum, aut ejus partem *alienare* potest, nisi accedat consensus populi, & posteriore casu etiam peculiariter consensus partis alienandæ. Sicuti nec vice versa membrum aliquod a civitate invita sese abrumpere potest, nisi per vim externorum hostium in eam sit redactum conditionem, ut aliter nullo modo salvum esse queat †.

† Qualis lex olim fuit apud Argivos. OVID. Met. XV. 28.

————— *Prohibent discedere leges
Pœnaque mors posita est, patriam mutare volenti.*

C A P. XVI.

DE BELLO ET PACE.

I. **Q**uanquam id legi naturali maxime fit *Bellum & conveniens, ut homines pacem invi-* *justum & prudens esse*
debet.
 cem agitent, ultro ea præstando, quæ de- *L, 8. c. 6.*
 bebant ; imo pax ipsa fit status homini, qua-
 tenus a brutis distinguitur, peculiaris¹ : ali-
 quando tamen ipsi quoque homini *bellum*² fit
 licitum, & quandoque necessarium ; quando
 nempe per alterius malitiam nostra servare,
 aut jure nostro potiri citra vim adhibitam ne-

¹ Hinc plane patet, quicquid nonnulli criminantur, auctorem à statu naturæ *Hobbefiano*, qui status belli est, prorsus abòrruisse.

Ad hanc rem satis scitè & commodè scripsit *QUINTILIANUS* vel quisquis erat. *Declam. IX.* “ Na-
 “ tura præter cætera animalia induit nostris pectori-
 “ bus quandam societatem, quæ mutuo gaudere con-
 “ gressu, contrahere populos, condere urbes edocuit,
 “ & cum mentibus nostris varios imposuerit motus,
 “ nullam profectò meliorem benevolentiam tribuit af-
 “ fectum. Quid enim foret humano genere felicius,
 “ si omnes esse possent amici ? Non bella, seditiones,
 “ latrocinia, lites, cæteraque mala, quæ hominibus ex
 “ seipsis nata sunt, fortunæ accessissent ”

² Bellum *CICERO* dixit *certationem per vim*. *Offic. I. xi.* *GROTIUS* placuit, ut non actio sed status eo nomine indicetur, ita ut sit bellum *status per vim certantium, qua tales sunt*. *De Jure B. & P. L. I. c. i. § 2.*

Cap. 16. quimus³. In quo ipso tamen prudentia & humanitas suadet, ut ne ad arma eamus, ubi ex injuriarum nostrarum persecutione plus mali in nos nostrosque quam boni sit redundaturum⁴.

*Belli defen-
sivi & of-
fensivi ju-
sta causa,
c. 6. § 3.*

II. *Justæ causæ*, ob quas bellum suscipi possit, huc redeunt, ut nos & nostra servemus ac tueamur contra injustam aliorum invasionem; aut ut quæ nobis debita ab aliis exhiberi renuuntur asseramus; aut injuriæ jam illatæ reparationem, & cautionem in posterum obtineamus. Ob priorem causam quod geritur *bellum defensivum*: quod ob posteriores *offensivum* dicitur⁵.

*Prius sem-
per tentan-
da via a-
micitiæ.*

III. NEQUE tamen confestim, ubi quis sese læsum arbitratur, ad arma est decurrendum, imprimis ubi adhuc dubii aliquid circa jus aut factum occurrit: sed tentandum, num
amica

³ Bellum esse licitum sequitur ex studio illo naturali, quod hominibus inest, *seipsos conservandi*. " Etenim, cum gentes integræ (ut BUDDÆI verbis utar) in statu quippe naturali constitutæ, communem judicem non habeant, omnium tamen salus legum naturalium observationem requirat, Deusque ipse, ut *seipsam* quælibet *conservet*, velit; nihil aliud superest, quàm ut vim illis oponant, qui migratis naturæ legibus vi eas opprimere aggrediuntur. Accedit quod Deus in S. Literis bella passim approbet, quod evidentissimum nobis documentum præbet, jure naturæ bellum gerere neutiquam nefas esse. " *Philos. Pract. P. II. c. v. S. 2. Conf. supra, L. I. c. v. South. U. A. p. 312.*

⁴ Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* passim. BUDDÆI *Phil. Pract. P. II. c. v. S. 2.—7.*

⁵ Si strictè loquamur, omne bellum ob justas causas susceptum est *defensivum*; nemini enim licet alterum *offendere*,

amica via res possit componi; puta, colloquio Cap. 16. inter partes instituto, provocatione ad arbitros facta, aut re forti commissa. Præcipue autem hæc via tentanda illi, qui petit; quippe cum possessionem cum aliquo titulo favor utique comitetur ⁶.

IV. *Injustæ* porro bellorum *causæ* vel a-*Injustæ belli causæ* *perte* tales sunt, vel *colorem* aliquem licet dilutum admittunt. Illæ ad duo potissimum *quæ & quales?* capita referuntur, avaritiam & ambitionem, seu habendi, & dominandi libidinem. Hæc variæ sunt; puta, metus ex opibus & potentia vicini, utilitas jure destituta, amor sedes meliores parandi, denegatio eorum quæ ex simplici aliqua virtute debebantur, stoliditas possessoris, cupido extinguendi jus alterius legitime quæsitum, quod nobis paulo molestius videtur; & similia ⁷.

fendere, vel nocere. Adjungit GROTIUS bellum *punitivum*, quod verò minus propriè dictum est; quoniam gentes inter se sint æquales, & *pœna* non nisi a superiori infligi possit. Vid. *supra*, c. xiii. § 4. not. 7.

⁶ Vid. *supra*, L. I. c. v. § 7.

⁷ Utut bella ob has causas suscepta justitiæ specimen & colorem præ se ferre possunt, tamen vere justa causa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. Itaque ad tot classes bellorum causæ commodè referri possunt, quot sunt injuriarum genera. Vid. *supra*, L. I. c. vi. Dividitur autem dupliciter à GROTIO causa belli (quæ & *principium* vocatur) in *justificam*, sc. & *suasoriam*; illa est, quæ movet sub ratione justitiæ, & bellum justum reddit; hæc vero, quæ sub ratione utilis suadet. De *Jure B. & P.* L. II. c. i. & c. xxii. § 2.

Cap. 16. V. ETSI autem *modus agendi in bello* maxime proprius sit vis & terror : non minus tamen adversus hostem fraude ac dolo uti licet, modo fides data non lædatur. Inde hostem licet decipere sermone assertivo, seu per fictas narrationes : nequaquam autem per promissa aut pacta ⁸.

*Vs in bello
adhibendæ
moderamen*

VI. CIRCA vim, quæ in bello adhibetur adversus hostem ejusque res, distinguendum est inter id, *quod hostis sine injuria pati potest, & quod ipsi salva humanitate nos inferre possumus.*

⁸ Vid. *supra*, L. I. c. x. § 5. not. 7. Conf. GROTIUS. *De Jure B. & P.* L. III. c. i. § 6. 7. 17. qui hoc argumentum ibidem plenè & accuratè tractavit.

⁹ Hanc rem fusè exposuit GROTIUS (L. III. c. iv. —viii.) cujus doctrinam paucis complectitur BUDDEUS. “ In Bello licet hostem *interficere* : finis enim belli cæteroquin obtineri non posset. Non tamen in infinitum excurrit hæc interficiendi licentia. Nec infantes, nec fœminæ, nec captivi, nec supplices, nec qui seipso dedunt, per se interfici possunt, nisi forte exinde singulare aliquod momentum ad finem belli conferatur. Quin omnis vis, in quantum huc non facit, plane illicita est. Unde & nunquam sine horrendo & inexpiabili scelere supra inferrî fœminis possunt ; cum ad finem belli nulla ratione hoc quicquam faciat, & à plusquam barbarâ libidine procedat. Qui autem justè interfici possunt, rectè interficiuntur in *solo* proprio, hostili nullius : neutiquam autem in territorio tertii, quocum nihil nobis est negotii propter jus, quod illi in suum territorium competit. *Veneno* an hostem interficere liceat, non adeo expeditum videtur, certe moribus quarundam gentium hoc repugnat. Naturæ tamen lege permissum est, hosti quocunque modo nocere, modo finis habeatur

mus. Qui enim hostem sese mihi declaravit, cum in hoc ipso fit professio extrema mala mihi intentandi, eo ipso quoque, quantum in se, mihi indulget facultatem adversus se in infinitum. Humanitas tamen jubet, ut quantum armorum impetus patitur, non plus mali hosti inferamus, quam defensio aut juris nostri vindicatio, & in posterum securitas requiritur.

Cap. 16.

VII. SOLET bellum dividi in *solenne & minus solenne*. Ad illud requiritur, tum ut generatur autore utrinque eo, qui summum habet

Bellum solenne, minus solenne.
c. 6. § 9.

^{Grot. p. 714. 724.}
 “ beatur ratio. An ergo & spicula & fontes & aquas
 “ veneno inficere liceat, hinc itidem est definiendum.
 “ Quoad *percussores* omnino cum H. GROTIUS distinguo
 “ inter eos, qui fidem expressam vel tacitam violant;
 “ & qui eam non violant. Tales percussores, qui hos-
 “ ti nullo modo sunt obstricti, immittere, haud prorsus
 “ illicitum videtur; cum perinde sit, sive pauci, sive
 “ plures hosti noceant. Ast de illis qui fidem violant,
 “ secus est sentiendum. Si vitam hostium corporumque
 “ lædere, multò magis *res* vastare, eisque eripere licet.
 “ Nec excipio *res sacras* aut religiosas, quippe quæ e-
 “ jus sunt, qui summum imperium habet. Nec tamen
 “ in rerum vastatione ultra limites progrediendum.
 “ Si enim rerum vastatio ad finem belli pacemque ac-
 “ celerandam nihil conferat, eam jure naturæ illicitam
 “ esse omnino assero. Stultum sane non minus ac
 “ impium est nullo suo bono nocere alteri. Quarum
 “ rerum vastatio itaque nobis nec necessaria nec ullo
 “ modo utilis est, eam intermittere ratio jubet. Sic
 “ cum rarò admodum sit necessarium templa, statuas,
 “ ædificia tum publica tum privata post victoriam cor-
 “ rumpere, iisdem parcere naturæ leges jubent.” *Phi-*
los. Pract. P. II. c. v. S. 5. § 4—10. Conf. Eiusdem
Dissert. de Jure Belli circa res sacras.

Cap. 16. imperium; tum ut præcesserit *indictio*¹⁰. Minus solenne est, quod denunciatum non est, aut quod in privatos geritur. Quo etiam pertinent bella civilia.

Jus bellum movendi penes imperantem est.

VIII. *Jus bellum movendi* in civitate, uti est penes eum, qui summum habet imperium, ita istud usurpare citra delegatam ab illo facultatem, supra mensuram magistratus est; etiam ubi hic conjicit, summæ potestati, si consuleretur, placitum heic & nunc bellum geri¹¹. Etsi omnibus, qui alicui provinciæ aut loco munito cum copiis militaribus præficiuntur, ex fine muneris sui id quoque injunctum intelligatur, ingruentem hostem quovis modo a locis sibi commissis repellere: ut tamen

¹⁰ A nonnullis alio nomine vocatur *jus feciale*. “ Belli quidem æquitas sanctissimè *feciali* populi Romani *jure* perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denunciatum ante sit & indictum. ” Cic. *De Offic.* I. xi. Indictionem vero solennem non ex jure naturæ sed ficto quodam jure gentium requiri contendit GROTIUS: (L. III. c. iii. § 6.) quæ distinctio mihi omnino inutilis & vana videtur. Rectius [ut opinor] BUDDÆUS: “ Cum præcipiat [jus naturæ] ut omnia prius ad lites componendas tentemus, quam arma arripiamus; sine dubio etiam præcipit, ut alter quem ut hostem invadere constituimus, hâc de re certior reddatur, ut hoc quoque modo illi occasio bellum evitandi subministratur. Atque cum omnes res bellicæ ad summum imperantem spectent, ab eo quoque indictionem fieri debere nemo inficiatus fuerit. ”

“ Estque hæc belli indictio vel *conditionata*, quæ cum rerum repetitione est conjuncta, & alias *clarigatio* ”

men non temere bellum in ditionem hostilem Cap. 16.
transferant.

IX. CÆTERUM ut qui in naturali libertate vivit, ob injurias tantum abs se patratas bello potest peti: ita in civitate sæpe bello *in-*
vaditur rector civitatis, aut tota civitas, etsi iste
autor injuriæ non fuerit. Sed ut recte hoc fiat, necessum est, ut injuria ista aliquo modo in illum transferit. Ac rectores quidem civitatum ex injuriis per antiquos cives, aut qui recens ad eos confugiunt, patratas participant, si *passi* fuerint eas patrari, aut si *receptum* præstent. Ut patientia sit culpabilis, requiritur, ut quis & sciat delinqui, & possit prohibere. Sciri autem a rectore civitatis præsumuntur,

*Qua pri-
vata inju-
ria fundet
justum bel-
lum?*

“ *tio* dicitur, & tum maxime locum habere videtur,
“ cum nihil antea de litibus amice finiendis actum fu-
“ it: vel *pura*, qua simpliciter alterius amicitiae & soci-
“ etati renunciamus, eumque hostem nostrum declara-
“ mus, quæ & speciali quadam ratione & per eminentiam *indictio* dicitur.

“ Habet autem *indictio* sive denunciatio saltem lo-
“ cum in bello, quod vocant, *offensivo*; in quo semper,
“ etiam cum legati violati fuerint, usurpanda est. In
“ *defensivo* autem supervacua videtur, cum ibi res ip-
“ sa doceat, invasorem constituisse armatâ manu ju-
“ quod se habere putat, prosequi. Cum indictione
“ tamen non confundenda est belli *promulgatio*, qua
“ subditis significatur hunc vel illum à nobis pro hoste
“ haberi, & nihil nisi hostilia nos ab eo expectare posse.”

Philos. Pract. P. II. c. v. S. 4. § 9—11.

“ Quod si ita præsens sit periculum (utî recte nos
monet GROTIUS) ut tempus non ferat eum consuli,
qui supremum in civitate jus habeat: hinc necessitas ex-
ceptionem porriget. *De Jure B. & P. L. I. c. iii.*
§ 4.

Cap. 16. quæ a civibus aperte & frequenter fiunt. Facultas prohibendi semper præsumitur, nisi ejus defectus manifeste probetur. Ut tamen, qui noxium ad se confugientem poenæ duntaxat declinandæ causa recipit & protegit, bello peti possit; id magis ex peculiari pacto inter vicinos & socios, quam communi aliqua obligatione provenit; nisi iste profugus apud nos hostilia in eam civitatem quam deseruit machinetur ¹².

Repressalia, præludia bellorum.

X. SED & illud inter gentes receptum, ut pro debito civitatis proprio, aut quod justitiam requisitam non administrando in se derivavit, singulorum civium bona teneantur hætenus, ut extranei, quibus debetur, istis apud se deprehensis manus injicere queant: Ita tamen ut civibus, quibus hoc modo sua eripiuntur, refusio sit procuranda ab illis, qui debitum contraxerunt ¹³. Quales executiones solent vocari *Repressalia*, quæ frequenter sunt bellorum præludia ¹⁴.

Pro altero bellum gerere qui possint?

XI. BELLUM gerere potest non solum *quilibet pro se*, sed & unus *pro altero*. Quod tamen ut recte fiat, requiritur in eo, pro quo bellum geritur, justa causa; in auxiliatore autem

¹² Sed rationi ideoque juri naturali consonum videtur, ut qui noxium defendat, criminis se reddat participem, & ob hanc causam recte bello petatur: unde peculiari pacto nihil opus esse videtur. Conf. GROT. L. II. c. xxi. § 4.

“ ¹³ Licet *repressalias* usurpare, ita quidem ut alterius reip. cives capiat, si ipsius subditi in altera civitate detineantur; bona autem, si bona fuerint prius capta: sin bona haberi nequeant, nihil obstat quo
“ minus

tem probabilis ratio, cujus intuitu pro isto in Cap. 16.
 alium hostilia exercere queat. Inter eos au-
 tem, pro quibus non solum possumus, sed &
 debemus arma sumere; primo loco sunt sub-
 diti nostri non universi solum, sed & singuli;
 modo ex hocce civitas non evidenter majori-
 bus malis sit involvenda. Sequuntur socii, in
 quorum foedere id comprehensum est: Qui
 tamen non modo civibus nostris cedunt, ubi
 ipsi eodem tempore auxilio opus habent; sed
 & apud eosdem justa belli causa, & aliqua
 prudentia in bello suscipiendo præsупponitur.
 Hos excipiunt amici, etsi peculiariter id ipsis
 non sit promissum. Denique ubi nulla alia
 ratio est, vel sola communis cognatio sufficere
 potest, ut injuste oppressum, nostra auxilia
 implorantem, quantum commode facere pos-
 sumus, defensum eamus ¹⁵.

XII. *Licentia in bello eousque se extendit,* *Licentia in bello quo usque pateat?*
 ut quamvis quis cædes patrando aut res va-
 stando atque eripiendo, ultra quam humani-
 tas admiserit, sit grassatus: Gentium tamen
 opinione pro infami, & quem honesti viri
 averfari debeant, non habeatur. Nisi quod
 cultiores gentes modos quosdam nocendi ho-

“ minus ipsi homines capiuntur. ” BUDDÆI *Phil. Pract.* P. II. c. v. S. 3. § 9. Conf. GROTI. *De Jure B. & P.* L. III. c. ii.

¹⁴ “ Nonnulli huc referunt ἀνδροληψίαν Græcis
 “ quondam maximè frequentatam, qua alterius civita-
 “ tis homines propter homicidam nec deditum nec pu-
 “ nitum capiebant & detinebant, donec alterutrum
 “ impetrarent. ” BUDDÆUS, *ibid.* § 5.

¹⁵ De causis belli pro alijs suscipiendi, vid. GROTI. L. II. c. xxv.

Cap. 16. stibus viles habent ; puta, veneno uti, aut alterius cives militesque in dominorum cædem corrumpere ¹⁶.

Res bello captae quibus cedant? XIII. *Res* mobiles in bello tunc demum captæ intelliguntur, quando persecutionem hostilem effugerunt : immobiles autem, quando ita à nobis detinentur, ut hostem inde arceudi sit facultas. Etsi ut prioris domini jus ad eas res recuperandas plane extinguatur, necessum sit, ut per subsequens pactum omni prætensionem renunciaverit. Alias enim vi partum vi licebit iterum eripere. Cæterum uti milites autoritate civitatis belligerant : ita quæ ipsi hostibus eripiunt, proprie civitati, non sibi adquirunt. Etsi passim receptum, ut mobilia, præsertim quæ non sunt magni pretii, militibus qui ceperunt relinquuntur per coniventiam, aut præmii, vel quandoque stipendii loco ; aut ut alliciantur, qui citra necessitatem sanguinem suum locare velint. Quando autem res captæ iterum hosti eripiuntur, immobiles quidem ad antiquos dominos redeunt ; nec minus mobiles debebant ; etsi

¹⁶ Vid. *supra* § 6 not. 9.

¹⁷ Conf. GROTIUS. L. III. c. vi. BUDDER Phil. Pract. P. II. c. v. S. 6.

¹⁸ Iis quæ dicta sunt de rebus ex hoste captis, quædam addenda sunt de *postliminio*, quod argumentum fuscè tractavit GROTIUS. L. III. cap. ix. Est autem **POSTLIMINIUM** (EX GROTII Def.) *jus quod nascitur ex reditu in limen*, id est, fines publicos. Et leg. 19. ff. de capt. **POSTLIMINIUM** est *jus amissa rei recuperanda ab extraneo, & in statum pristinum restituenda inter nos*

etsi apud plerosque populos & hæ militibus Cap. 16.
in prædam concedantur ¹⁷.

XIV. SOLET denique bello *acquiri* etiam *Imperium*
imperium tam in singulos, quam in integros *eo quasi-*
populos victos. Quod tamen ut fiat legiti- *tum qui*
mum, & conscientias subjectorum stringat, *fiat legiti-*
necessum est, ut victi victoribus fidem dede- *num?*
rint, & hi hostilem statum animumque ad-
versus illos exuerint ¹⁸.

XV. SUSPENDUNTUR actus bellici per *in-* *Inducie*
ducias, quæ sunt conventio, per quam ad *bellum sus-*
tempus, manente belli statu ac lite ex qua *pendunt.*
bellum fuit ortum, bellicis actibus offensivis
est abstinendum; quibus elapsis, ni interea
pax coieverit, citra novam indictionem ad
hostilitatem rediit ¹⁹.

XVI. POSSUNT autem *induciae dividi* in *Varia ea-*
eas, quæ ineuntur subsistentibus in expediti- *rum notata*
one exercitibus, retentoque utrinque bellico *species.*
adparatu; quæ ad modicum fere tempus su- *L. 8. c. 7.*
muntur: & eas, quibus adparatus bellicus
utrinque dissolvitur. Hæ in satis longum
tempus iniri possunt & solent, & plenæ pacis

nos ac liberos omnes populos ac reges legibus ac moribus consti-
tutum. Et FESTUS ex Gallo *Ælio*, lib. 1. signif. POST-
LIMINIO RECEPTUM, ait esse eum, qui liber ex qua
civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem re-
dit eo jure, quod constitutum est de postliminiis. Item qui ser-
vus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos re-
dit, in ejus potestatem cujus antea fuit, redit. In jure post-
liminium equi & muli & navis eadem ratione. Conf.
BUDDIUM, ubi supra. S. 6 § 26.

¹⁹ Conf. GROTIUS. L. III. c. xxi. § 6, &c. BUDDIUS.
P. II. c. v. S. 7. § 14.

faciem

Cap. 16. *faciem gefunt, ac aliquando etiam pacis vocabulo insigniuntur cum adjectione certi temporis. Nam alias regulariter omnis pax æterna est, seu in perpetuum exstinguit controversias, ob quas bellum conflatum erat. Quæ autem solent vocari induciæ tacitæ, nullam continent obligationem; sed partes ibi pro libitu utrinque quiescunt, & ad actus bellicos, quandocunque placitum fuerit, procurrare iterum possunt* ²⁰.

Pacis natura, conditiones, firmitas.
L. 8. c. 8.

XVII. *PENITUS* autem tollitur bellum, sancita per summos utrinque imperantes *pace*: cujus leges & conditiones definire, uti est penes paciscentes; ita illæ fideliter & convento tempore executioni dandæ & servandæ sunt. In cujus rei firmitatem non modo jusjurandum solet interponi, & obsides dari; sed & sæpe alii, imprimis qui paci conciliandæ interveniunt, ejus observationem præstandam recipiunt, auxilio promisso ei, qui contra leges pacis ab altero læsus fuerit ²¹.

²⁰ Conf. GROTI. Lib. III. c. xxi.

²¹ Conf. GROTI. L. III. c. xxii.—xxv.

C A P. XVII.

D E F O E D E R I B U S.

I. **B**ELLI juxta ac pacis temporibus *Fœdera* interserviunt *fœdera*, seu pacta inter *amicitia,* summos utrinque imperantes inita. Isthæc *vel specialis præstationis.* intuitu *materiæ possunt dividi* in ea, quæ constituant de aliquo officio invicem præstando, *L. 8. c. 9.* quod jam antea lege naturali præcipiebatur; & quæ officiis legis naturalis aliquid superaddunt, aut saltem eadem ubi indefinita videntur, ad certi quid determinant.

II. AD priorem classẽ referuntur fœdera, *Istorum præcipua quedam capita.* quibus de simplici duntaxat humanitate exercenda, aut noxa non inferenda convenitur. Quo pertinent & ea, quibus simplex duntaxat amicitia citra peculiarem præstationem fancitur. Aut quibus jus hospitii, aut commerciorum, quatenus id naturali lege debetur, stabilitur¹.

III. POSTERIORIS classis fœdera sunt vel *Hæc æqualia aut inæqualia:* *Et quæ illa?* *c. 9. § 3.* æqualia, vel inæqualia. Illa sunt, quæ utrinque eodem se modo habent; seu quando non solum æqualia utrinque promittuntur simpliciter, aut observata proportione virium; sed

¹ Conf. GRO'T. *De Jure B. & P. L. II. c. xv.* Cujus vestigia in hoc capite auctor maxime insequitur.

² Vid. *supra*, L. I. c. xv.

Cap. 17. & æquali modo, ita ut neutra pars præ altera fit deterioris conditionis, aut alteri obnoxia.

Inæqualia quando, & a quibus, contrahantur?
§ 4.

IV. INÆQUALIA sunt, quando vel inæquales præstationes invicem exhibentur, vel altera pars est deterioris conditionis. Promittuntur autem inæqualia vel à fœderato digniore, vel à minus digno. Prius fit, si potentior auxilia promittat alteri, nec restipuletur; aut si majori proportionem quam alter promittat. Posterius contingit, si fœderatus inferior plura teneatur præstare, quam ab altero recipit.

Summum imperium aut minuunt, aut non.

V. EORUM, quæ à fœderato inferiore præstantur, quædam sunt *conjuncta cum imminutione summi imperii*; puta, si conventum sit ne inferior socius partem aliquam summi imperii exercent, nisi cum consensu superioris. Quædam autem *summum imperium non diminuunt*, licet adjunctum habeant aliquod onus transitorium, seu quo simul & semel licet defungi; puta, si ex fœdere pacis alter teneatur stipendium solvere alterius militibus, belli sumptus restituere, certam summam pecuniæ solvere, mœnia diruere, obsides dare, naves, arma tradere, &c. Imo nec quævis perpetua onera summum imperium diminuunt. Qualia sunt; eosdem cum altero amicos & hostes habere, sed non reciproce; ne ad certa loca navigare, &c. Item si unus sociorum alterius socii

³ Conf. LIV. L. IX. c. v.

Non possum non mirari, auctorem nihil omnino de *legatis* dixisse, quorum sanctimonia, privilegia, jura tam notabilia ab iis, qui juri naturæ & gentium operam dant,

cii majestatem comiter teneatur colere, seu reverentiam quandam ipsi exhibere, & sese ad ejusdem placitum modeste adtemperare. Cap. 17.

VI. CÆTERUM foedera tam æqualia quam inæqualia varias ob causas solent contrahi: inter quas arctissimam foederum speciem producunt, quæ ad conjunctionem aliquam perpetuam plurium civitatum spectant. Frequentissima autem sunt, quæ ad auxilia in bello defensivo aut offensivo præstanda, aut ad commercia regenda pertinent. *Fœdera politica, bellica, commerciorum.*

VII. CELEBRIS quoque est divisio foederum in *Realia & Personalia*. Quorum hæc sunt, quæ cum rege intuitu personæ ipsius ineuntur, eoque defuncto simul expirant. Illa vero sunt, quæ non tam ipsius regis, populive rectorum ut talium, quam reipubl. & regni intuitu contrahuntur, ac perdurant, istis licet mortuis, qui eorundem autores fuerant. *Fœdera que realia, que personalia?*

VIII. CONJUNCTÆ foederibus sunt *Sponsiones*, quæ proprie vocantur ista pacta quæ a ministro summæ potestatis circa negotia ad eandem spectantia sine ipsius mandato ineuntur. Quibus uti summus imperans non tenetur, nisi postquam eadem rata habuerit: ita si minister easdem absolute contraxerit, & rati habitio secuta non fuerit; ipse viderit, quo modo satisfaciet illis, qui ejus fidem secuti inanibus pactis decepti sunt. *Sponsiones foederibus conjunctæ quales?*

C A P.

dant, proculdubio negligi non debent. Quoniam verò solent foedera ut plurimum iniri operâ legatorum; de hisce quid naturæ leges præcipiant, haud inutilem operam me acturum esse duco, si hic paucis exponam. Licet

C A P. XVIII.

DE OFFICIIS CIVIUM.

*Officium
civis, ge-
nerale,
speciale.*

I. **O**FFICIUM *Civium* est vel *generale* vel *speciale*. Illud oritur ex communi obligatione, qua isti imperio civili sunt subjecti.

ceat autem verbis cl. BUDDÆI uti, qui quidem omnia cum perite & scienter tum breviter & presse dixerit.

“ Summa (inquit) huc redit: *legatos non esse lædendos.*
 “ Eorum enim operâ & bella finiuntur, & pax & tranquillitas inter gentes conservatur. Sed cum lex naturæ in genere dicitur, neminem esse lædendum,
 “ legati tamen in eo præcipuum quid præ ceteris habent, quod ne belli quidem tempore & inter armorum strepitum lædi debeant. Idque ideo, quia humani generis, gentiumque omnium salus hoc requirit. Deus ergo qui omnia ea præcipit facienda, quæ ad hunc finem conducunt, legatos etiam non lædendos præcipit. Qui enim vult finem, media etiam huc ductentia approbare censetur.

“ Præcipue quidem hoc ad illos legatos pertinet, qui belli aut pacis causa mittuntur. Nec tamen illis qui commerciorum causa, aut ad amicitiam ineundam, vel firmandam, stabiliendamque, splendido hoc munere funguntur, sanctitas deneganda. Etenim ut commercia floreat, ut amicitia & concordia foveatur, hominum omnium, gentiumque maximopere interest. Saltem humanitatis leges palam migraret, qui ejusmodi legatos læderet.

“ Læditur autem legatus, primo si non sine prægnanti causa *admittatur*: deinde, si in corpore, bonis, existimatione, famulis, sanctitas ejus *violetur*.

“ Quod ad *admissionem* attinet, possunt aliquando non
 “ *admitti*

subjecti. Hoc vero ex peculiari munere & Cap. 18.
functione, quæ per summum imperium sin-
gulis est injuncta.

II. OFFICIUM generale civium respicit vel *Generale*
rectores civitatis, vel totam civitatem, vel con- *triplex.*
cives.

III. *Reſtoribus civitatis civis debet reveren-* *Erga reſto-*
tiam, fidelitatem, & obsequium. Cui con- *rem civita-*
junctum est, ut idem præſenti ſtatu adquiescat, *tis quod?*
neque

“ admitti, si prægnans hoc jubeat ratio: qualis est; si
“ mittens callida legationis simulatione nos ante hac
“ decepit, & nunc similes fraudes metuantur; item si
“ is qui mittitur, perfidia, aut alio crimine atrociori
“ erga eum ad quem mittitur, se obstrinxerit, ut & si
“ constet legatum non venire ut agat id quod præ se
“ fert, sed ut ad seditiones concitet populum, arcana
“ nostra exploret, prodatur, &c.

“ Admissum non esse lædendum, satis patet. Idque
“ ne jure talionis quidem licet, cum qui legatum ad-
“ misit, juri isti, si quod habuit, renunciassè merito
“ existimetur. Cætera facile definiiri possunt, si ad fi-
“ nem & naturam *legationum* attendatur. Ergo tanta est
“ legatorum sanctitas & inviolabilitas, quantam lega-
“ tionum finis requirit. Hinc concludo legatum ab eo,
“ ad quem mittitur, non posse puniri. Nunquam enim
“ summus imperans per legatum se alterius imperio
“ subjicit. Per legatum enim ut æqualis cum æquali,
“ non ut inferior cum superiori agere voluit. Atque
“ id natura negotiorum, quæ à legatis tractantur exi-
“ git. Ergo legatis immunitas ab omni imperio, &
“ concedenda.

“ Quod si ergo deliquerit, non ut cum subdito, sed
“ ut homine alterius imperio subiecto agendum, hoc
“ est, si res tanti sit, ut reparationem damni dati, vel
“ pœnam à legato exigere nostrâ intersit, dominus legati
“ ad eundem est, sique is petitioni nostræ satisfacere

Cap. 18. neque ad res novandas animum adjiciat, neque alteri cuivis adhæreat magis, eundemve admiretur & veneretur; utque bene ac honorifice de iisdem, & eorum actionibus sentiat, atque loquatur¹.

Erga civitatem totam quod?

IV. *Erga totam civitatem officium boni civis* est, ut ejus salute & incolumitate nihil habeat charius; ut vitam, opes, fortunasque suas ad eandem servandam libenter offerat; ut
ad

“renuat, ea omnia nobis licent, quæ in principem,
“subditorum delicta punire nolentem, concessa sunt.
“Quod si res nullam ferat moram, ut hostis capi, custodiri, & pro periculi magnitudine interfici potest.
“Finis enim legationum neutiquam requirit, ut quidvis à legatis patiamur.

“Nec legatorum sanctitas eousque se extendit, ut si per territorium hostis ad quem mittuntur, transeant, non debeant violari. Finis enim legationum sine hocce jure obtineri potest. Nec obstat, quod summum imperantem referant. Namque & ipsi summi imperantes ab hoste lædi possunt; ergo multo magis qui eos repræsentant legati, nisi lex specialis, aut conventio, intercedat.

“Quod de ipso legato dictum, illud certa ratione etiam de comitibus famulisque ejus est intelligendum. Hi ergo si deliquerint, postulari à legato potest, ut eos dedat: si hoc facere renuat, ipse se crimine obstringit, adeoque locum habebunt, quæ antea de legati delicto diximus. Ipse legatus autem eos punire nequit, cum finis & natura legationis facultatem puniendi comites, aut servos, non requirat, legatoque adeo non concessa videtur ab eo ad quem mittitur. Bona ejus per judiciorum ordinem pignoris causa capi nequeunt, cum hoc arguat vim superiorem, à qua legatum immunem esse, demonstravimus. Si solvere debita nolit, eodem modo, ut in delictis procedendum.

“ Ut

ad eandem illustrandam, ejusque commoda Cap. 18.
promovenda omnes ingenii & industriæ ner-
vos intendat ².

V. *Erga concives civis officium* est amice & *Erga concives quod?*
pacifice cum illis vivere; commodum sese ac
facilem præbere, nec morositate aut pervicacia
sua turbas dare; cæterorum commodis non
invidere, aut eadem intervertere ³.

VI.

“ Ut vero legato jus asylum in ædibus suis constitu-
“ endi, & quosvis eo confugientes recipiendi conce-
“ datur, natura & indoles legationum nullatenus re-
“ quirat. Quod si autem simile quid concessum fuerit,
“ nullam tamen rationem video, quo minus imperans,
“ si salus civitatis suæ hoc exigat, istud revocare possit.
“ Unde quid de lite inter Galliæ regem, & Romanum
“ pontificem, hac super re agitata, censendum sit, pa-
“ tet. Interim si per consensum imperantium certa
“ jura legatis competant, quorsum & ritus & ceremo-
“ nias refero, hæc sine prægnanti causa illis denegari
“ nequeunt, cum hoc ipso fama & existimatio eorum
“ lædatur.” *Philos. Pract. P. II. c. iv. S. 5. § 19—37.*
Conf. GROT. De Jure B. & P. L. II. c. xviii.

¹ Hoc officium non minus sacris literis quam rationi
convenit. *Vid. Rom. xiii. 1, &c. 1 Pet. ii. 17.*

² De amore erga patriam multa præclara scripserunt
veteres Romani. Audiamus CICERONEM: “ Cum
“ omnia ratione animoque lustraris, omnium societa-
“ tum nulla est gravior, nulla carior, quam ea quæ
“ cum rep. est unicuique nostrum: cari sunt parentes,
“ cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes om-
“ nium caritates patria una complexa est: pro qua
“ quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profu-
“ turus?” *De Off. I. xvii.*

³ CICERONI iterum auscultemus: “ Multa sunt ci-
“ vitatibus [f. civibus] inter se communia, forum, fana,
“ porticus, viæ, leges, jura, judicia, suffragia, consue-
“ tudines præterea & familiaritates, multisque cum

Cap. 18.

*Specialium
officiorum
lex genera-
lis.*

VI. *Specialia officia* vel per universam sese
remp. velut defendunt, vel circa certam dun-
taxat partem occupantur. Circa quæ omnia
hoc generale præceptum habetur: Ne quis
ullum officium in rep. affectet aut suscipiat,
ad quod sese ineptum deprehendit.

*Consilia-
riorum
principis
officia.*

VII. QUI *consilio* suo rectoribus civitatum
adsistunt, in omnes reip. partes aciem mentis
convertant⁴; quæ ex usu reip. videbuntur
esse, dextre & fideliter citra affectus ac pra-
vos respectus exponant; salutem reip. in om-
nibus consiliis pro scopo habeant, non pro-
prias opes, aut potentiam; pravis affectibus
principum adulando non velificentur; facti-
onibus & coitionibus illicitis abstineant; nihil
quod dici oportet dissimulent, nihil quod ta-
ceri oportet eliminant; exterorum corruptio-
nibus impenetrabiles sese præbeant; privatis
suis negotiis aut voluptatibus publica negotia
non posthabeant.

*Sacrorum
ministro-
rum officia.*

VIII. QUI publice constituti sunt ad *sacra*
obeunda, in iisdem gravitatem & attentionem
adhibeant; vera de cultu Numinis dogmata
pro-

“ multis res rationesque contractæ. Arctior verò est
“ combinatio propinquorum. Sanguinis autem con-
“ junctio & benevolentia devincit homines caritate.
“ Magnum est enim eadem habere monumenta majo-
“ rum, iisdem uti sacris, sepulchra habere communia.
“ Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla
“ firmior, quam cum viri boni moribus similes sunt fa-
“ miliaritate conjuncti. In quibus enim eadem studia
“ sunt, eademque voluntates, in his fit ut æquè quis-
“ que altero delectetur, ac seipso; efficiturque id,
“ quod PYTHAGORAS ultimum in amicitia putavit,
“ ut

proponant; eorum quæ ipsi docent populo sefe conspicuum exemplar exhibeant; nec pravitate morum, muneri suo dignationem, doctrinæ pondus detrahant ⁵.

Cap. 18.

IX. QUEIS publice injunctum variarum *Professorum artium officia.* scientia rerum animos civium imbuere, nihil falsi aut perniciosi doceant: vera autem ita tradant, ut auditores iis assentiantur non tam adsuetaudine audiendi, quam quia solidas eorundem rationes perspexerunt; omnia dogmata ad societatem civilem turbandam directe fugiant; omnem scientiam humanam inanem habeant, ex qua nulla in vitam humanam & civilem utilitas redundat ⁶.

X. QUI *Juridicum officia.* juri dicundo præficiuntur, quibus vis facilem accessum præbeant; plebem ab oppressionibus potentiorum protegant; jus æque pauperi & humili, quam potenti & gratioso dicant; lites ultra necessitatem non extrahant; a corruptelis abstineant; in cognoscendis causis diligentiam adhibeant, omnesque affectus sinceritatem judicii corrumpentes seponant; recte faciendo neminem timeant ⁷.

XI.

“ ut unus fiat ex pluribus. Magna etiam illa communitas est, quæ conficitur ex beneficiis ultro citro datis acceptis; quæ & mutua & grata dum sunt, inter quos ea sunt, firmâ devinciuntur societate.” *Ibid.*

⁴ “ Ad consilium de republica dandum caput est nosse rempublicam.” *CIC. de Orat. II. lxxxii.*

⁵ De hoc argumento leg. omnino *BURNET. de Cura Pastoralis. BUDDER. Theol. Moral. P. 2. c. iii. S. 8.*

⁶ Vid. *QUINTIL. Institut. L. I. c. ii.*

⁷ “ Summovendum utrumque est ambitus genus, vel potentibus contra humiles venditandi operam, vel

Cap. 18.

Prefectorum armorum officia.

XI. QUIBUS *armorum* cura commissa, militem diligenter & tempestive exerceant, & ad tolerandos malitiæ labores firment; disciplinam militarem factam tectamque habeant; milites hosti jugulandos temere non objiciant; annonam & stipendium quantum in se promte procurent, nec de eo quidquam intervertant; milites semper ut reip. faveant curent, nec unquam eos sibi adversus rempubl. concilient.

Militum officia.

XII. *Milites* contra stipendiis suis contenti sint; ab expilandis & vexandis paganis abstineant; labores pro tuenda rep. libenter & strenue obeant; pericula per temeritatem non arcessant, per ignaviam non defugiant; fortitudinem in hostem, non in commilitones, ostentent; stationem assignatam masculè defendant; honestam mortem turpi fugæ & vitæ præferant.

Legatorum officia.

XIII. *Quorum opera civitas apud externos utitur*, cauti sint & circumspecti; inania a solidis, vera fabulosis discernere callidi; secretorum tenacissimi, pro utilitate suæ civitatis adversus quaslibet corruptiones obstinati^s.

Prefectorum vel nummaria officia.

XIV. QUI *opibus civitatis colligendis* aut dispensandis præsent, caveat ab omni non necessaria acerbitate; nec ob proprium quæstum, aut per petulantiam vel malignitatem

“ illud etiam jactantius minores utique contra dignitatem atollendi. Non enim fortuna causas vel justas vel improbas facit.” QUINTIL. *Instit.* L. XII. c. vii.

^s De legatorum jure & privilegiis, vid. *supra*, cap. xvii. § 8. not³.

animi,

L. II. DE OFFICIIS CIVIUM.

501

animi, oneris quid adjiciant; publici nihil
intervertant; quibus de publico quid solven-
dum, illis citra moras non necessarias satis-
faciant. Cap. 18.

XV. *Durat* autem civium speciale officium, Officium
civis quous-
que duret?
L. 8. c. 11. quamdiu in ea functione, ex qua illud pro-
fluit, sunt constituti; qua ubi abeunt, & il-
lud exspirat. Generale itidem *durat*, quam-
diu cives sunt. *Cives* autem *esse desinunt*, vel
si consensu expresso aut tacito civitatis disce-
dant, & alibi sedem fortunarum figant; vel
si ob delictum in exilium ejiciantur, & jure
civitatis priventur; vel si hostica vi oppressi
in victoris ditionem concedere adigantur.

F I N I S.

E R R A T A.

PA G. 139. not. 47. lin. 2. *leg.* justam; p. 203.
not. lin. 2. *leg.* Perfectiones; p. 205. not. lin. 5.
leg. subtilitatis; ibid. lin. penult. *pro* mirum utrumvis,
leg. cum utrumque; ibid. lin. ult. *post* est, *leg.* utrumvis.

INDEX Rerum *.

A.

- A** *Cceptatio* necessaria in promissione, 1. 9. 16.
Acceptilatio tollit obligationem, 1. 16. 3.
Accessiones quid sint, 1. 12. 7.
Acquirendi modi diversi, 1. 12.
Actio humana, 1. 1. 2. Bona, mala, licita, 1. 2. 11. Voluntaria, invita, mixta, 1. 1. 16. Imputari quæ potest, *ib.* 17, 18. Judicialis, 2. 12. 5.
*Actio*nis materia, forma, p. 136. n. 42.
Actus dividui, individui, 1. 6. 8. not. 14.
Addictio in diem, 1. 15. 9.
Æqualitas hominum, 1. 7. 1. Non sequitur ab æqualitate virium, 1. 7. 2. not. 3. In statu naturæ, 2. 1. 8.
Æqualitas quid, 1. 17. 12. A dispensatione differt, 1. 2. 10.
Æternitas Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
Affectus, quam vim habeant, 1. 1. 14. Eorum origo. *ib.* n. 36.
Alienatio regni, an licita, 2. 15. 6.
Ambitus quid, 1. 14. 3. not. 5.
Amor sui ipsius naturalis, 1. 3. 2.
Analogia à philosophia exulanda, 1. 4. 5. not. 18.
Anima mundi, 1. 4. 3.
Animalia, utrum jus hominibus in eorum vitas competat, 1. 12. 1. not. 1. Damnum ab iis datum à domino refarcendum, 1. 16. 12.
Animi cultura necessaria, 1. 5. 2. not. 3.
Antichresis, 1. 15. 15.
Aristocratia, 2. 8. 3.
Atheismus pœnis coercendus, 1. 4. 2. not. 6. Societatem destruit. 1. 3. 10. not. 9. 1. 4. 9. not. 24. 1. 5. 2. not. 3.

* Primus numerus librum, secundus caput, tertius paragraphum, Pr. auctoris præfationem, not. notam designat.

Atheorum juramentis nulla fides,
1. 11. 4. not. 5.
Attributa Dei demonstrantur, 1.
4. 5. not. 14.
Auctio, 1. 15. 9.

B.

B*ellum*, 2. 16. Defensivum,
offensivum, 2. 16. 2. So-
lenne, minus solenne, 2. 16.
7.
Benevolentia, fundamentalis lex
naturæ, 1. 3. 9. not. 9.
Bonitas à justitiâ differt, 1. 2.
13.
Bonorum quot genera, 1. 1. 11.
not. 26.
Bona fidei possessor, 1. 13. 4.

C.

C*ausa* actionis, principalis,
collateralis, subalterna, 1.
1. 27. not. 61.
Civile imperium, à Deo in quo
sensu, 2. 6. 14. not. 8. Non
à paterno, 2. 3. 7. not. 9.
Civiles leges quid, 2. 12. 1.
Cives originarii, adscititii, 2. 6.
13.
Civium officium, 2. 18.
Civitas quid sit, 2. 5. 1. & 2.
6. 10. Ejus causa, 2. 5. 7.
Et origo, 2. 6. 9. Et struc-
tura, 2. 6.
Commercium unde, 1. 14. 1. not.
1. Ejus leges generales, *ib.*
6.
Commissoria lex, 1. 15. 19.
Commodatum quid, 1. 15. 6.
Compensatio, 1. 16. 2.
Compromissum, 2. 1. 10. not. 12.
Concursus ad alienum crimen
quotuplex, 1. 1. 27. not. 61.

Condonatio debiti, 1. 16. 3.
Confusio, 1. 16. 9. not. 14.
Conjugium, 2. 2. Vid. *Matri-*
monium.
Conscientia quid, 1. 1. 5. not. 9.
Certa, dubia, erronea, pro-
babilis, scrupulosa, *ib.* Non
est innata nec suprema actio-
num norma, *ib.*
Consensus in pactis *necessarius*, 1.
9. 8. Debet esse mutuus, 1.
9. 15. Expressus, tacitus,
1. 9. 9.
Conservatio sui homini naturalis,
1. 3. 2.
Consuetudo quantum valet, 1. 1.
13. Alteram naturam vocat
CICERO, *ib.* not. 35.
Contractus quid, 1. 15. 1. Be-
neficus onerosus, *ib.* 2. A
pacto differt, *ib.* 8.
Corporis cultura necessaria, 1. 5.
8.
Creatio æterna impossibilis, 1. 4.
3. not. 7.
Crimen unde æstimandum, 1.
13. 16.
Cultus Dei in quo consistit, 1. 4.
7. Externi necessitas ex lege
naturæ, 1. 4. 7. n. 22.

D.

D*ammum* resarciendum, 1. 6.
Per se & per alios, 1. 6. 7.
Defensio inculcata, 1. 5. 10.
Delegatio, 1. 16. 9.
Democratia, 2. 6. 11. & 8. 8.
Depositum quid, 1. 15. 7.
Derelictum quid, 1. 12. 6. not.
15.
Deus auctor legis naturæ, 1. 3.
1. 11. Attributa ejus de-
monstrantur, 1. 4. 5. not. 14.
Existentia, 1. 4. 2. not. 2.
Providentia, 1. 4. 4. not. 12.
Non

- Non extenditur, 1. 4. 5. not. 16. Pœnitet in quo sensu, 1. 4. 5. not. 17. Nequit obligari, 1. 2. 4.
Dispensatio quid, 1. 2. 9. An lex divina admittat, *ib.* not. 21.
Dissimulatio licita, 1. 10. 5.
Divortii causæ, 2. 2. 6.
Doloris acriores stimuli quam voluptatis, 1. 1. 13. not. 37.
Dominium quomodo acquiritur, 1. 12. 2. Eminens quid, 2. 15. 4.
Dominorum officia, 2. 4.
Donatio, 1. 12. 14.
Duellum, 1. 5. 13. not. 22.
- E.
- E***Brietas* non excusat delictum, 1. 1. 15. not. 39.
Emphyteusis quid, 1. 12. 8. not. 23.
Emptio, venditio, 1. 15. 9.
Error quotuplex, 1. 1. 7. Consensum impedit, 1. 9. 12. & 1. 11. 6.
Existimatio quid, 2. 14. 8. Simplex intensiva, *ib.* 2.
Expositio infantis homicidium, 2. 3. 4. not. 5.
Expromissor, 1. 15. 14.
- F.
- F***Asiloquium* quando licitum, 10. 5. not. 8.
Favorabile interpretatione extenditur, 1. 17. 9.
Fidejussor, 1. 15. 14.
Finis à medio distinguitur, 1. 1. 9.
Fœdus, 2. 17. Reale, personale, *ib.* 6. A sponsione differt, *ib.* 8.
- Forma* mundi non æterna, 1. 4. 3. not. 11.
Fructus quomodo æstimentur, 1. 6. 6. Ad quem pertineant, 1. 13. 6.
Fungibiles res, 1. 15. 11.
Furis nocturni & diurni discrimen, 1. 5. 16. not. 25.
Furor impedit consensum, 1. 9. 10.
- G
- G***Ratitudo*, 1. 8. 5.
- H.
- H***Abitatio*, 1. 12. 8. not. 27.
Habitus quæ vis, 1. 1. 13.
Heres quis, 1. 12. 11.
Harmonia præstabilita, 1. 4. 4. not. 12.
Honor quid, 1. 4. 6.
Humanitatis officia, 1. 8. 1.
Humilitas, 1. 7. 5.
Hypotheca, 1. 15. 15.
- I.
- I***gnorantia* quotuplex, 1. 1. 8.
Imbecillitas hominum naturalis, 1. 3. 3.
Immutabilitas Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
Imperantium officia, 2. 11. 1.
Potestas, 2. 7. In rebus sacris, 2. 7. 8. not. 11.
Imperium summum quid, 2. 9. 1. Utr. resistere liceat, 2. 9. 4. not. 5. Civile, in quo sensu à Deo oritur, 2. 6. 14. Jus ejus unde oritur, 1. 2. 5.
 Non ex potentiâ, *ibid.* not. 10.
- Lr.

- Impossibile* nulla obligatio, 1. 2. 8.
- Imputativitas* actionum, 1. 1. 17.
- Independentia* Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
- Inducia*, 2. 16. 15,
- Infinium* quid sonat, 1. 4. 5. not. 15.
- Infinita* series absurda, 1. 4. 2. not. 2.
- Ingenii* humani diversitas, 1. 3. 6.
- Injuria* quomodo fit, 1. 2. 15.
- Innoxia* utilitatis res, 1. 8. 4.
- Intellectus* quid, 1. 1. 14.
- Intemperantia* quare vitiosa, 1. 5. 10.
- Internuntius*, 1. 9. 21.
- Interpretatio* legum, 1. 17. 1.
- Interregnum*, 2. 10. 4.
- Judicium*, utr. ad intellectum an ad voluntatem pertineat. p. 116. n. 7.
- Judicum* officia, 2. 18. 13.
- Juramentum*, vid. *Jusjurandum*.
- Jus gentium* quid, 1. 1. 1.
- Jus imperii* unde oritur, 1. 2. 5. Parentum in liberos, 2. 3. 2. not. 2. Maris in foeminam, 2. 2. 4. not. 3. Vitæ & necis, 2. 13. 2.
- Jus naturale* quid, Pr. §. 3. & 1. 1. 1. not. 1. Civile, *ib.* In quibus differunt, Pr. §. 4. Sibi invicem non repugnant, Pr. §. 5.
- Jus naturale* circa externas actiones præcipue versatur, Pr. §. 5. Utrum idem sit in statu integro ac corrupto, Pr. §. 7. not. 19. Utr. existat, 1. 3. 1. not. 1. Varia ejus principia. *ib.* not. 2. Ejusauctor Deus, *ib.* A natura hominum investiganda, *ib.*
- Jusjurandum* quid, 1. 11. 1. Ejus finis & usus, *ib.* 2. Per animam, per salutem quid vult, *ib.* 3. not. 4. Obligationem firmat, non creat, *ib.* 5. Vi & metu extortum obligat, *ib.* 6. not. 10. Assertorium, promissorium, *ib.* 10.
- Justitia* quid, 1. 2. 12. Commutativa, distributiva, *ib.* 14. Æquatoria, rectoria, *ib.* not. 34. Particularis, universalis, attributrix, expletrix, *ib.*

L.

- L** *Æsio* quævis in justa, 1. 6. 2.
- Legati* jura & privilegia, 2. 17. 8. not. 3. Officia, 2. 18, 13.
- Lex* definitur, 1. 2. 2. An à normâ distinguatur, *ib.* not. 2. A consilio differt, 1. 3. 10. not. 10. Commissoria, 1. 15. 3. 15. Divina, 1. 2. 16. Humana, *ib.* Conscientiam obligat, 2. 12. 8. Salica, 2. 10. 11. Summaria, 2. 11. 11. Ejus sanctio, 2. 14. 4. Imperantem non obligat, 2. 9. 3. Vid. *Jus*.
- Liberi* omnes naturâ, 1. 7. 6. not. 10.
- Liberi* hæredes parentum, 1. 12. 11. Eorum officia, 2. 3. 12.
- Libertas* voluntati attribuitur, 1. 1. 9. not. 19.
- Locatio*, conductio, 1. 15. 10.
- Lotaria*, 1. 15. 13.
- Lumen* naturale quid, 1. 1. 4.

M.

- M** *Agiftratum* officia, 2. 8. 10.
Mandatarii obligatio, 1. 9. 21.
Mandatum ejusque jura, 1. 5. 5.
Mare utrum jure liberum fit, 1. 12. 4. not. 10.
Mariti officium, 2. 2. 10.
Materia actionis à forma distinguitur, 1. 1. 17. not. 42.
Materia legis quid, 1. 2. 8.
Materia non æterna, 1. 4. 3. not. 13.
Matrimonium quid, 2. 2. 1. Quibus contrahere licet, *ib.* 7. An requirat consensum parentum, 2. 3. 10.
Medium à fine distinguitur, 1. 1. 9.
Mendacium illicitum, 1. 10. 8.
Metus obligationem solvit, 1. 9. 14. Non solvit, 15. not. 23. In juramentis, 1. 11. 7.
Militum officia, 2. 18. 12.
Miniftrorum facrorum officia, 2. 18. 8.
Mobilia quænam sunt, 1. 12. 6. not. 13.
Monarchia, 2. 6. 11.
Moralis scientiæ tres fontes, Pr. § 2.
Moralia Dei attributa demonstrantur à posteriori, 1. 4. 5. not. 14.
Motus non essentialis materiæ, 1. 4. 3. not. 11.
Mundus non æternus, 1. 4. 3. not. 11.

N.

- N** *Natura* quid vult, 1. 4. 3. not. 8.
Naturale jus, vid. *Jus*.
Naufragium quam licentiam det, 1. 5. 27. 31.

- Nauticæ* leges, 1. 5. 29.
Necessitas non habet legem, 1. 5. 23. Jus omnibus in omnia dat, *ib.* not. 31. *Physica*, moralis. 1. 2. 3. not. 5.
Novatio, 1. 16. 9. not. 14.
Noxæ deditio servi, 1. 6. 11. Animalis, *ib.* 12.
Nummi origo, 1. 14. 1. not. 1.

O.

- O** *bligatio* quid, 1. 2. 3. Unde oritur, *ib.* 4. Triplex est, 1. 9. 4. not. 6. Quibus modis tollitur, 1. 16.
Occupatio originarius acquirendi modus, 1. 12. 6. Dominii origo, *ib.* 2. not. 4.
Ochlocratia, 2. 8. 11.
Officium quid, 1. 1. 1. Variæ ejus species, 1. 3. 13. Absolutum, 1. 6. 1. Hypotheticum, 1. 9. 22.
Oligarchia, 2. 8. 11.
Olla fortunæ, 1. 15. 13.
Omnipotentia Dei demonstratur, 1. 4. 5. not. 14.
Omniscientia, *ib.*
Opera servorum, 1. 12. 8. not. 28.

P.

- P** *Actum* quid, 1. 15. 1. Necessarium, 1. 9. 2. Servandum, *ib.* 3. A promisso distinguitur, *ib.* 5. Et à contractu, 1. 15. 1. Metus non violat, 1. 9. 14. not. 23.
Parentum officia & jura, 2. 3.
Partus matrem sequitur, 2. 4. 6. not. 5.
Passiones, 1. 1. 14. Reprimendæ, 1. 5. 2. not. 3.
Patrumfamilias jus, 2. 3. 7.
Pax,

Pax, 2. 16. 17.
Peculium liberorum, 2. 3. 5.
Perfectio quid sonat, 1. 4. 5. not. 18.
Permissa actio, 1. 2. 11.
Permutatio, 1. 14. 1.
Pignus, 1. 15. 15.
Pœna quid, 2. 13. 4. De essentia legis, 1. 2. 7. Sanctio legis, 2. 12. 4. Cui usui inservit, 2. 11. 7.
Politicum animal homo, 2. 5. 5.
Polygamia an licita, 2. 2. 5. not. 5.
Positiva Dei leges non inutiles, 1. 2. 8. not. 20.
Possessor bonæ fidei ad quæ tenetur, 1. 13. 4.
Præda in bello cujus sit, 2. 16. 13.
Præfeſtorum rei nummaria officia, 2. 18. 14.
Præſcriptionis jus, 1. 12. 12.
Præſtium quid, 1. 14. 1.
Primævus hominum status, 1. 3. 3. not. 5.
Primogeniti quid sit jus, 1. 12. 11. not. 37.
Principum officia, 2. 11. 2.
Promiſſum quid, 1. 9. 5. De futuro, *ib.* 6. not. 9. Perfectum, imperfectum, *ib.* Purum & sub conditione, *ib.* 20.
Promulgatio de essentia legis, 1. 2. 6.
Protimeſeos jus, 1. 15. 9.
Providentia Dei demonstratur, 1. 4. 4. not. 12.
Pudicitia vi recte defenditur, 1. 5. 20.

R.

R*egnum* an possit alienari, 2. 15. 6. *Usufructuarium*, 2. 9. 7.

Religio naturalis, 1. 4. Non per se sufficit, 2. 5. 8. *Vinculum societatis*, 1. 3. 9. & 1. 4. 9. & 1. 5. 3. *Ejus cura* imperanti incumbit, 2. 2. 4.
Repreſſalia, 2. 16. 10.
Retractus, 1. 15. 9.

S.

S*acrorum ministrorum officia*, 2. 18. 8.
Salus populi suprema lex, 2. 11. 3.
Sanctio pœnalis legis, 1. 2. 7.
Sepultura jus, 1. 8. 8. not. 15.
Sermocinantium officia, 1. 10.
Servitus perfecta, imperfecta, 2. 4. 2. not. 4. *Ejus origo*, 2. 4. 1.
Servitutes prædiorum, 1. 12. 1.
Servorum officia, 2. 4.
Silentium signum consensus, 1. 9. 9.
Simonia quid, 1. 14. 3.
Socialitas fundamentum juris naturalis, 1. 3. 7.
Societas quare instituta, 2. 5. 1.
Solutio obligationum, 1. 16. 1.
Sors litibus dirimendis apta, 1. 7. 4. & 1. 15. 13. & 2. 1. 10. not. 13.
Sponsiones, 2. 17. 8.
Sponte fieri quæ dicuntur, 1. 1. 9. not. 20.
Status quid, 2. 1. 1. *Naturalis*, 1. 3. 3. & 2. 1. 3. *Adventitius*, 1. 6. 1. *Civilis*, 2. 5. 3. *Futurus* an ratione innotescit, Pr. § 5. & 1. 4. 8. 1. 5. 2. *Hominum corruptus*, Pr. § 6.
Suſſeſſio linealis, 2. 10. 10. *Testamentaria*, 1. 12. 13. *Agnatica*, cognatica, 2. 10. 11.

Sui-

Suicidium illicitum, 1. 5. 4. not. 6.

Summum jus, summa injuria, 1. 2. 10. not. 24.

Sumptuaria leges, 2. 11. 11.

Superbia in quo consistit, 1. 7. 5.

Superficiarum jus, 1. 12. 8. not. 23.

Suspicio non justa causa belli, 1. 5. 15.

Systema civitatum, 2. 8. 13.

T.

Tempus lapsum obligationem tollit, 1. 1. 6.

Testamenti jus, 1. 12. 13. Utr. ex jure naturali originem trahat. 1. 12. 12. not. 40.

Testis officium, 2. 1. 10.

Tthesaurus quid, 1. 12. 6. not. 17.

Traditio ad dominum transferendum requiritur, 1. 12. 13. not. 41.

Transitus innoxius aliis concedendus, 1. 8. 8. not. 15.

Tributa, 2. 11. 10. & 2. 15. 3.

Tutela inculcata, 1. 5. 10.

Tyrannis, 2. 8. 11.

V.

Vestigalia, 2. 15. 3.

Venditio, vid. *Emptio*.

Venia danda pœnitenti, 1. 6. 13.

Aliquando delictis, 2. 13. 15.

Veritas, moralis, logica, 1. 10.

7. Utr. per se sit prosequenda, 1. 10. 5. not. 8.

Vindicta illicita, 1. 6. 13.

Vita jus, vid. *Jus*.

Vitricus an habeat paternam potestatem, 2. 3. 3.

Unitas Dei probatur, 1. 4. 5. not. 19.

Universitas quomodo punienda, 2. 13. 19.

Voces nihil certum naturâ designant, 1. 10. 2.

Voluntas quid, 1. 1. 9. Bonum appetit, 1. 1. 11. Hypotheses variæ de ejus libertate, *ib.* 9. not. 19.

Usucapio modus acquirendi, 1. 12. 12.

Ususfructus, 1. 12. 8. not. 25.

Usufructuarium regnum, 1. 9. 7.

Usus quid, 1. 12. 8. not. 25.

Usura licita, 1. 15. 11.

Utilitatis innoxie officia, 1. 8.

4.

Uxor officia, 2. 2. 10.

FINIS INDICIS.

Libri ab EDITORE conscripti, & pro GUL. THURL-
BOURN impressi.

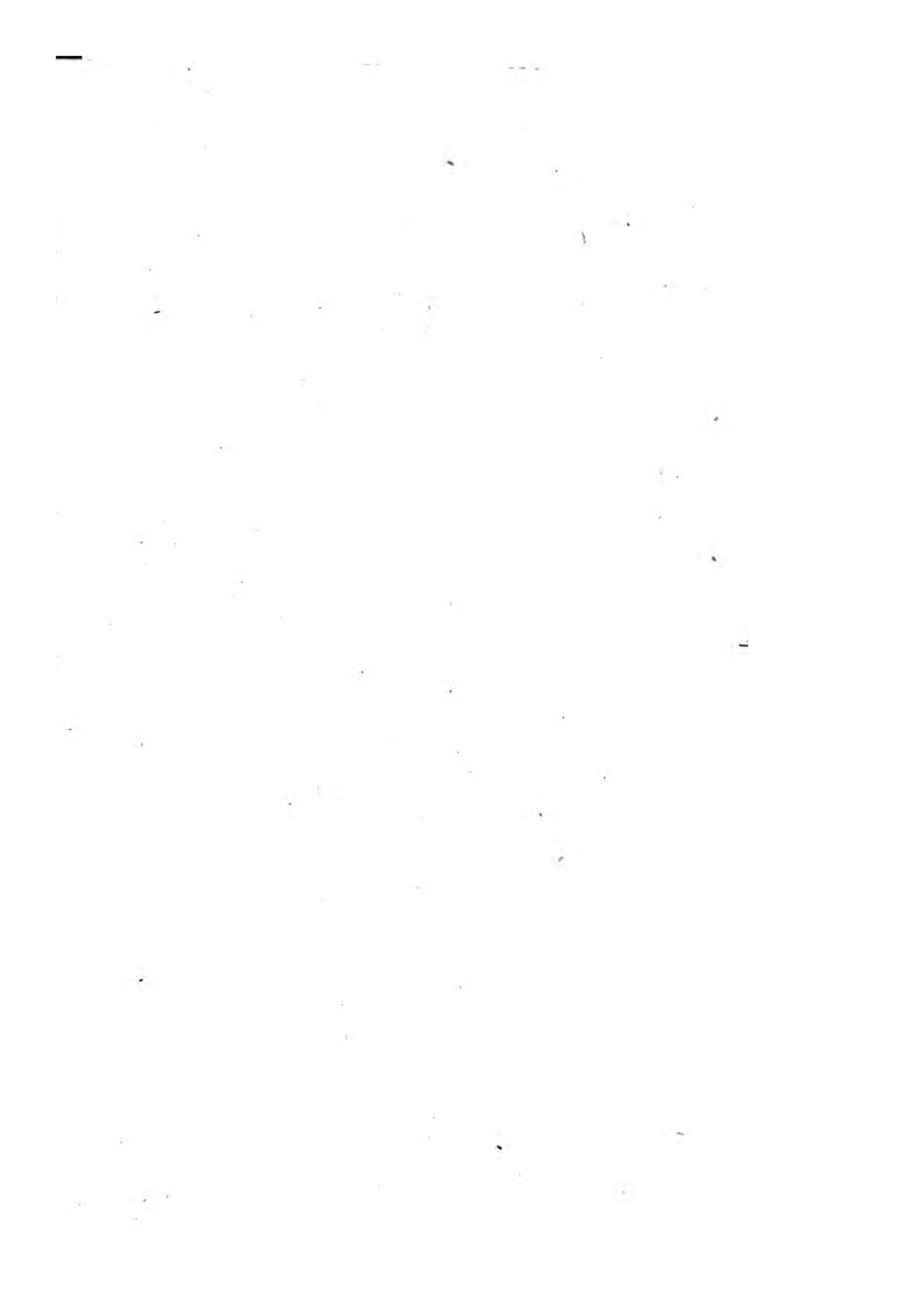
I. **A**N Essay on Moral Obligation, with a View
towards settling the Controversy concerning
Moral and Positive Duties, 1731.

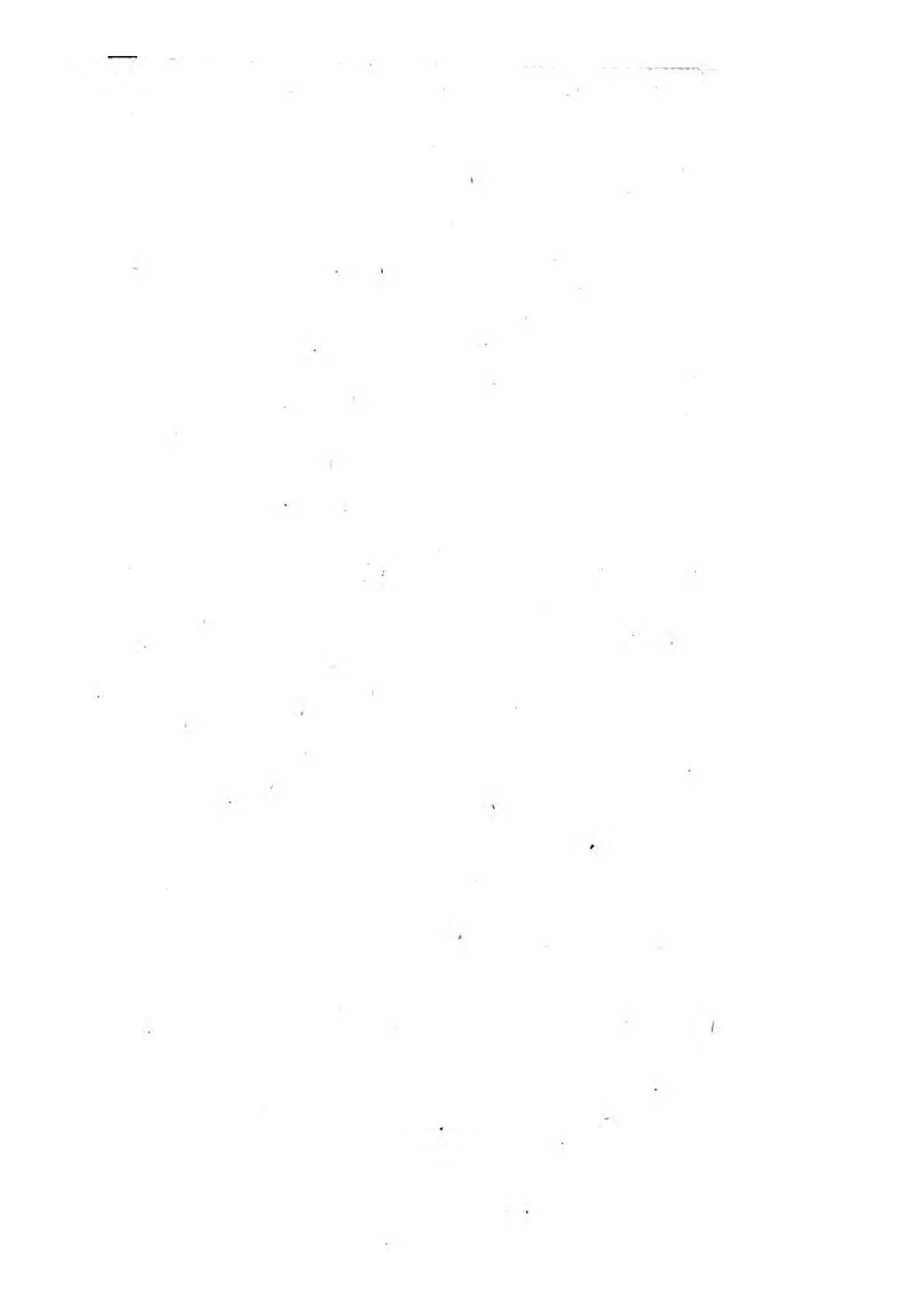
II. The Insufficiency of the Law of Nature: A
Sermon preach'd before the University of *Cambridge*,
1731.

III. A Letter to Mr. *Chandler*, in Vindication
of a Passage in the Lord Bishop of *London's* Second
Pastoral Letter, 1734.

IV. Quæstiones Philosophicæ in justis Systematis or-
dinem dispositæ; Auctoribus adductis, & singulis in
proprias Hypotheses dispersitis. Editio secunda: cui
subjicitur Appendix de legibus disputandi, 1735.

f

